

30.027

Renaissance

evf. 1. szám

I/10.

Ára 1 Kor.

RENAISSANCE

Politikai, társadalmi, művészeti és közgazdasági folyóirat.

Megjelenik minden hó 10-én és 25-én.

Előfizetési ára: Egész évre 20 K, félévre 10 K.

EGYES SZÁM ÁRA 1 K.

Szerkesztőség:
VII., Damjanich-utca 12.
Telefon: 103—10

▽

Kiadóhivatal:
V., Lipót-körút 1. szám.
Telefon: 44—32

AZ 1-SŐ SZÁM TARTALMA:

DIPLOMATA : „Reneszánsz-politika“	1
RÉVÉSZ BÉLA : Régi Novellák (IX. Dúló csaták után)	8
ERDÉLYI VIKTOR : A halandóság, az éhtifusz, a tüdő- vész meg Tisza István gróf	13
FRANYÓ ZOLTÁN : Új német költők (műfordítások)	21
FRÁTER ALADÁR : Ilonka története meg az aktjé (novella)	25
BRESZTOVSZKI ERNŐ : Színház és mozi	35
POGÁNY JÓZSEF : Kiss József	41
SZABADOS ZÁDOR : Revue (A budapesti m. kir. állam- rendőrség)	47
BENDA JENŐ : Ruthén-nyomorúság	58
KRITIKA	65—78

Holnap drámák (RELLE PÁL, 65); — Else Jerusalem :
A szent Skarabäus (POGÁNY JÓZSEF, 71); — Kis
kiállítások (BÖLÖNI GYÖRGY, 72); — Az ismeretlen
táncos (BENDA JENŐ, 74); — Maeterlinck : A kék
madár (ZILAHÍ LÁSZLÓ, 75); — Hanns Heinz Ewers :
Grotesken (NÉMETH ANDOR, 77); — A bécsiékről
(GÁBOR RÓBERT, 78).

KÖZGAZDASÁG	79—80
-------------	-------

Közgazdasági aktualítások (FODOR OSZKÁR, 79).

A címlapot rajzolta BIRÓ MIHÁLY

„Reneszánsz-politika“

Irtá :
DIPLOMATA

jévi beszédjében Perczel Dezső kétszer is fölemlítette a reneszánsz politikáját és a politikai reneszánszot, amelyvel Khuen gróf állítólag ismét föltámasztotta Deák Ferenc politikáját. Ha Deák Ferenc valóban „reneszánsz-politikus“ lett volna, — amint hogy nem volt az, — akkor igaza lehetett volna Perczel Dezsőnek abban, hogy Khuen gróf a Deák Ferenc politikáját követi; de éppen azért, mert Khuen gróf valóban „reneszánsz-politikus“, Deák Ferenc pedig minden, csak az nem: éppen azért volt megdöbbenő az a vakmerőség, mellyel Perczel Dezső ezt a két státusérfít egymás mellé állította. Mert státusérfi Khuen gróf is: — hiszen húsz milliónyi nemzet sorsát tartja a kezében: — de nem Deák Ferenc hagyományai szerint kormányoz, hanem a Renaissance, az *igazi* Renaissance szellemében, amelyhez, valóban találóan hasonlította Perczel Dezső a mai kort és állapotokat.

„Az uralkodás célja nem lehet a hatalom nagysága, — tanította Deák Ferenc. — A hatalom csak eszköz; végcél: a népek boldogítása.“ „Akármilyen föladat vár reánk, — oktat viszont Khuen gróf: — annak bizonyos előfeltételei is vannak. És ezen előfeltételek közül, midőn egyet említek legelsőnek, itt nemcsak veletek érzem magam egy gondolatban, hanem tudom, hogy az egész nemzet is egyetért ebben velünk és ez: a királlyal való békés és egyetértő munkálkodás. Ez a mi alkotmányos életünknek legfőbb záloga; és ha igyekszünk ennek minden esetben eleget tenni, ez önnön erőnknek, önnön hatalmunknak fog javára válni.“

Élesebb aligha lehetne az ellentét a két fölfogás között. A haza bölcse minden más tekintetnek fölébe teszi a népnek boldogítását; Khuen gróf pedig minden egyéb tekintet a királlyal való egyetértés szükségességének rendel alá. Sőt ebben látja hatalmunk forrását, még azon az úton is, hogy elnyomjuk jogos kívánságainkat, ha ezek véletlenül szembe kerülnének a királyi akarattal és veszélyeztetnék a vele való békés egyetértést. Amire nézve ismét azt mondja Deák Ferenc, hogy: „Ha túrni kell, túrni fog a nemzet, hogy megmentsse az utókornak azt az alkotmányos szabadságot, melyet őseitől öröklött. Túrni fog csüggedés nélkül, mint ősei túrtak és szenvedtek, hogy megvédhessék az ország jogait. Mert amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét

visszahozhatják; de amiről a nemzet, félve szenvedésektől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges.“

Mélyebb szakadék aligha választhatná el a jogfolytonosság szilárd bázisán álló Deákot a lemondás lejtőjén bukácsoló Khuentől. Nem mondta Deák Ferenc soha, hogy „*alkotmányos életünknek legfőbb záloga a királlyal való békés egyetértés*“; sőt, amidőn a király akarata szembe került a nemzet óhajtaival és jogaival, éppen Deák Ferenc az, aki, mint a nemzet képviselője, „a legmélyebb tisztelettel, de egyszersmind azon őszinteséggel, mellyel a királynak, a hazának és önmagának tartozik, kénytelen kijelenteni, hogy a sanctio pragmaticához s annak minden föltételeihez kivétel nélkül szorosan ragaszkodik, semmit, ami azzal bármilyen részben ellenkezik, alkotmányszerűnek nem tekinthet s el nem fogadhat“ . . . *Semmit, még a királlyal való békés egyetértést se, hogyha ez bármiféle jogfeladással, megalkuvással járna a nemzet és az alkotmány rovására.*

Mert — és ezt megint csak Deák Ferenc mondja: — „*kényszerített egység nem teszi erőssé a birodalmat. Az egyes országoknak sértett önérzete s a kényszerítésből származott keserűség szétválási, sőt talán végelszakadási vágyakat ébresztenek s e miatt a birodalom akkor lesz majd leggyöngébb, midőn összes erefjére s népeinek egész lelkesedésére legtöbb szüksége volna.*“ . . . Amivel szemben, Khuen gróf szerint, el kell fogadnunk még ezt a kényszerített egységet is, bármiféle föladat vár is reánk, mert a nemzeti akarat szembekerülése a királyi akarattal egyenesen veszélyezteteti az alkotmányt, hiszen megszünteti a békés egyetértést a nemzet és korona között.

Ilyen nyíltan és föntartás nélkül soha se hirdették még a föltétlen lemondás politikáját Magyarországon. Megszoktuk az utolsó tízenkét év alatt, hogy a kormányelnöki székből és a többség padjairól többé-kevésbé az opportunizmus politikáját hirdették; de ez mindig súlyos válságok, erős konfliktusok idején történt, s így némileg menthető volt. Arra azonban nem volt még példa, hogy ilyen időben, amidőn a nemzeti akarat szinte lethargiában szunnyad — és nem hogy az érvényesülése, hanem még csak a megnyilatkozása se várható: — hogy a magyar miniszterelnök még az ily szomorú, szélcsöndes időben is a föltétlen behódolás politikáját hirdette volna. Ez már több a loyaltásnál; *lefelé liciálás ez a 67-es alap, a sanctio practica alá, amelynek megnyírbálása és aláásása még a királlyal való egyetértés érdekében se tűrhető el.*

„Azon emberrel, — mondja Deák Ferenc, — aki alkalmat keres a megkötött szerződés alól kibujni, aki még olyankor is, ha alkalmat nem nyílik, kijelenti azon óhajtaival, hogy ama szerződést meg akarja szegni: semmi elővigyázó ember szövetséget többé nem köt“. . . Nem illik-e reá teljesen Khuen grófra ez a jellemzés? *Semmi oka és alkalmat sincsen arra, hogy a teljes lemondás politikáját hirdesse a nemzetnek, mert hiszen ez a nemzet*

ügyis teljesen lemondott mindenről, még a számonkérés jogáról is, amelyet pedig ugyancsak érvényesíthetne Khuen ellen. Mert hol van a készfizetések kötelező fölvétele és hol a választójogi reform, amit pedig Khuen és Tisza, Hieronymi és Székely, részint együttvéve, részint külön-külön annyiszor megígértek? Hol van a készfizetések kötelező fölvétele és hol a választójog, amit a trónbeszéd is megígért s a királyi szó szankciójával biztosított? Vagy ez az ígélet csak addig volt jó, míg a választásokon a többség biztosítására kellett, s megszűnván ez az egyetlen ok, most már nincs szükség az ígérek megtartására se? . . .

„Non può pertanto un Signore prudente, nè debbe osservare la fede, quando tale osservanza gli torni contro e che sono spente le cagioni che la fecero promettere“. — Ezt mondja Machiavelli, a „reneszánsz-politikus“. Hogy: „Az okos fejedelem tehát nem tarthatja meg, sőt nem is szabad megtartania az ígéletét, ha annak megtartása kárára van és ha megszűntek azok az okok, melyek az ígélet megtételét javasolták“. — Nem Deák Ferenc mondja ezt, hanem Machiavelli: s így van igaza Perczel Dezsőnek, mikor „reneszánsz-politikát“ hirdet: mert valóban a Renaissance álnok és hitszegő politikája az, amelyet Khuen gróf inaugurált, sőt a „Fejedelem“-re is ráoktrotyált.

II.

Mindenki tudja, hogy Khuen gróf soha se lett volna miniszterelnök, ha nem vállalja a koalíciós paktum utolsó pontjának végrehajtását, vagyis: az általános választójog megalkotását, legalább is oly széles alapon, mint ahogy azt a Feférváry-kormány tervezte. Az 1908-ik évi kihallgatások során Khuen is, Tisza is, Lukács is egyetértelműen azt tanácsolták a királynak, hogy ne fogadja el a Wekerle-kormány lemondását, hanem hajtassa velük végre a paktumot. Volt, aki taktikából tanácsolta ezt, hogy minél jobban lejárja magát a koalíció: de volt olyan is — és Khuen gróf nagyon jól tudja, hogy ki volt ez! — aki arra hivatkozott, hogy a koronának kényszerítenie kell a koalíciót azon királyi ígélet honorálására, mely a paktumnak s a koalíció hatalomra jutásának is erkölcsi alapja volt.

A királyi szó szentsége, a korona presztízse volt akkor a hatalmas fegyver, mely útját vágta minden új kombinációnak és fúciónak. Az általános választójog és az ezt garantáló királyi ígélet híusított meg minden új alakulást és programot, s így lett a korona politikájának devizája, hogy tovább kormányozni csak az általános választójog megalkotásának árán lehet. S mivel az Andrássy plurális választójoga nem kellett a függetlenségi pártnak, a Justh-párt általános választójoga pedig nem kellett se Andrássynak, se Kossuthnak, — sőt talán magának a Justh-pártnak se: — a koronának ragaszkodása az eredeti paktumhoz azt eredményezte, hogy a koalíciós pártokkal való kormányzás lehetetlen lett és szükségessé vált az új kormány kinevezése.

Ez az új kormány tehát avval az egyetlen kötelezettséggel és programmal jött, hogy megcsinálja az általános választójogot, amelynek azért kellett megelőznie a korona és a nemzet közt függő kérdések végleges rendezését, mert ez — főleg a létszámemelés — oly nagy terheket róna a nemzetre, hogy a mostani osztályparlament, hacsak méltánytalan lenni nem akar, nem sujthatná velük azokat a széles néprétegeket, melyeknek a mostani választótörvény e kérdések elintézésére semmiféle befolyást nem enged. Ezt a fölfogást és programot ismét királyi szó szankcionálta, még pedig nemcsak Khuen gróf kijelentéseiben, hanem a trónbeszédben is, s részben a koronának ez az ígérete, részben a pénz és erőszak, valóban meg is szerezte a Khuen-kormánynak azt a többséget, mellyel a királyi ígéretet beválthatta s a dinasztia által megkezdett demokratikus politikát tovább fejleszthette volna.

Ha Khuen gróf így cselekszik, akkor valóban verhetné a mellét, hogy újra föltámasztotta a Deák Ferenc politikáját s akkor ez a rendszer valóban Deák Ferenc liberalizmusának a reneszánsza lenne. De Khuen gróf azt a másik reneszánszt inaugurálta, a Machiavelli reneszánszát, melynek főelve, hogy: *az okos fejedelem nem tarthatja meg, sőt nem is szabad megtartania az ígéretét*, ha megszűntek azok az okok, melyek az ígéret megtételét javasolták. A nép leadta a voksait és a többség megvan: — minek tehát törődni a néppel, miután öt évig semmi ok sincsen, mely a nép politikai jogainak kiterjesztését javasolná? Az adott szó becsülete és a királyi szó szentsége szappanbuborék Khuen szemében, holott pedig Deák Ferenc az „Isten napja“, a szabad ég alatt jelentette ki, hogy: *„Nincs azon országon Istennek áldása, ahol nincsen igazságosság!“* . . .

— „Ha szabadok akarunk lenni, — mondotta másutt Deák Ferenc, — legyünk egyszersmind igazságosak. *Ha igazságot kívánunk fölülről, igazságosoknak kell lennünk lefelé is.*“ Deák Ferenc még az egyenes utak közül is mindig a legegyenesebbet választotta; állandóan hirdette, hogy a politikának nem szabad ellentétbe jutnia a jellemmel és hogy a morált a politika harcai között is meg kell óvnunk, mert a legjobb politika az egyenesség és becsületesség. És Perczel Dezső ehhez a nagy államférfiúhoz hasonlította Khuen grófot, a hírhedt vesztegetőt, aki pár évvel ezelőtt Szápáry László gróf útján akarta megvásárolni a magyar parlamentet, a mostani választásokon pedig annyi pénzt szórt el lélekvásárlásra és akkora erőszakot használt föl a „nemzet verdíktjének“ kifémálására, hogy ehhez fogható korrupcióra még a magyar választások történetében sincsen példa.

„*Komoly pillanatok józanságára*“ hivatkozik Khuen gróf, mikor a választások eredményével dicsekszik: holott a választók egyharmada állandóan részeg volt a kormány alkoholjától, egyharmadát pedig a szuronyok, a fegyveres erőszak és a hivatalos pressziók tették „komollyá“ a választások napján, eszébe juttatván a bírságok és egyéb zaklatások ezer nemét, ha megtántorodnék ráoktrotyált „verdíktjében“ s véletlenül az ellenzékre merne sza-

vazni. Hanem azért Perczel Dezső mégis Deák Ferenchez hasonlítja Khuen grófot: nem átalítja összemérni ezt a vesztegető, erőszakos balkán-politikust avval a Deák Ferencsel, aki az 1843-iki országgyűlésen azért nem vett részt, mert visszautasította a mandátumot, amelyhez vér tapadt.

„Aki másokat megvesz, magát is eladja“, — tartja a magyar közmondás. Mit dicsekszik hát Khuen gróf, hogy meg tudta vásárolni és össze tudja tartani azt a többséget, amely eladta magát neki — a mandátumért, amit viszont Khuen szerzett meg a munkapártnak pénzzel és erőszakkal? Hiszen a koalíciónak száz emberrel nagyobb többsége volt, s ezt a többséget is ugyanaz a „nemzet“ választotta, bár akkor csak a lelkesedés és nem az alkohol mámore vezette az ítéletét! S még ez a nagy többség is csak ideig-óráig bírt együtt maradni: csak addig, amíg az etetés bőséges volt; s míhelyt az egyéni ambíciókat és kapzsiságot nem lehetett kielégíteni, kezdett szétzülleni s később teljesen szerte is hullott ez a nagy párt, mivel nem volt erkölcsi tengelye, nem volt becsületes politikája, melynek cementje összetarthatta volna.

Az a perfid játék, melyet Khuen és Tisza, egyfelől a választójoggal, másfelől a készfizetések kötelező fölvételével folytattak, nem maradhat súlyos következtetések nélkül. Mert ők ketten, amikor szövetkeztek Lukács becsületes vállalkozásának meghíusítására, titokban arra számítottak, hogy ha sikerül többséget szerezniük a választásokon, akkor a királyi szóval több ízben garantált választójogot egyszerűen kicsatolják programjukból, s ha e nélkül is liferálni tudják a létszámemelést, akkor a király minden esetre megtartja őket, mert csak nem fog elcsapni egy olyan kormányt és többséget, mely mindent liferál neki? A számvetés első fele már bevált, mert meg van a többség: *Khuen azonban mindaddig csak ígért, de még semmit se szállított.* A kérdés tehát az: — be tudja-e váltani Khuen gróf azt az ígéretét, hogy minden ellenszolgáltatás nélkül megcsinálja a létszámemelést?

Mert a helyzet azonnal megváltozik, míhelyt az ellenzék meggyőzi a királyt arról, hogy a nemzet visszautasítja a föltétlen behódolás politikáját. Amely pillanatban kiderül, hogy Khuen félre ismerte a helyzetet, mikor az ellenzék szolgálai meghunyászkodásában bizakodott, míhelyt veszedelem fenyegeti a hadsereg reformjának tető alá jutását; abban a pillanatban Khuen gróf elveszti a király bizalmát is, mert eddig még semmit se liferált. Az erőpróbák tehát voltaképpen csak most következnek; s ha a kormány mindjárt az első étappenál — a bankszabadalom tárgyalásánál — megbotlik, azonnal vége lesz annak a legendának, mely Khuen ügyességéről és mindenhatóságáról terjedt el Bécsben. Maga Khuen is érzi ezt; s nem Magyarország presztízse, hanem a saját presztízse járt az eszében, mikor még a trónörökös személyét is belevonta a politikába, részint azért, hogy a létszámemelés ódiúmat reáharítsa a nyilvánosság előtt, részint pedig azért, hogy a trónörökös kijelentésével fődje tulajdon politikáját s erősítse pozícióját.

Ez a politika ugyanis meddő és értéktelen, még a dínasztia szempontjából is. Mert ha sikerül is — ami nagyon kétséges — a létszámemelés megszavazásának keresztül-erőszakolása, a gazdaságilag gyöngé és erőtlen Magyarország össze fog roskadni az evvel együtt járó roppant pénz- és veradó terhei alatt, úgy hogy a nagyhatalmi politika és a balkáni imperiálizmus nem támaszkodhatik az olygarchikus osztályérdeknek kiméletlenül kiszolgáltattott nemzetre. És, ha ugyan a kudarcai miatt már előbb nem is, de akkor bizonyára ki fognak ábrándulni Khuenből, s a keserű csalódás perceiben talán megint eszébe jutnak a királynak is Deák Ferenc e komoly intései:

„Nem mindig a legbiztosabb, legjobb és legolcsóbb az a kormányzat, melyet egy naptól a másikig vezetni a legkönnyebb és legkényelmesebb. A kormányzat rendszerének hiányai s a kormány vezetésében elkövetett hibák gyakran csak idő múlva termik meg a keserű gyümölcsöt és azok a státusférfiak, kik a nehezebb kérdéseknek farszto megoldását vagy mellőzik, vagy valamely theóriában föllállított általános elvvel vágják keresztül: saját kényelmüknek az állam jövődjét áldozzák föl.“

Ha ugyan eszébe jutnak, és ha átlátja, hogy az ő hatvan esztendő uralkodásának tipikus képét rajzolta meg Deák e szavakban: mert az örökös „fortwursteln“ agyafúrtan kompromisszumos politikája valóban a gazdasági csőd szélére juttatta Magyarországot, Ausztriát pedig úgy széttagolta nemzetiségek szerint, hogy még a híres Schmerling se tudná többé összedrótózni. A „*divide et impera*“ politikája, melyet Ferenc József a „*viribus unitis*“ jelszava alatt is folytatott, olyan államjogi zsákutcába vitte a monarchiát, amelyből csak becsületes és őszinte politikával lehet kigázolni. Ilyet pedig Khuen gróftól nem várhat se a király, se a nemzet, se a monarchia.

III.

A helyzet különben veszedelmesen kezd hasonlítani azokhoz az állapotokhoz, melyek Tisza bukását megelőzték. A különbség csak az, hogy Khuen gróf „kedélyesebb és simább modorú“ politikus, és nem beszél golyóról meg akasztófáról, hanem csak a királlyal való békés egyetértésről. Lényegben egyre megy a Tisza durva szilajsága is, és Khuen alattomos cinizmusa is: — *stet pro ratione voluntas*: — a királyi akaratnak kell érvényesülnie minden vonalon, mert ez az előfeltétele a nemzet boldogulásának és ez a biztosítéka alkotmányunknak.

Mert a király alkotmányos — sőt ő a legalkotmányosabb uralkodó. És, ha a nemzetnek esetleg nem tetszenék a királlyal való békés megegyezés — vagyis a teljes behódolás minden vonalon — akkor Khuen gróf nagyon jól tudja, hogy a király, csakhogy alkotmányunknak ezt a biztosítékát megmentse: meg fogja adni a fölhatalmazást Khuen grófnak is a házsabályok erőszakos megváltoztatására, mint ahogy megadta hat évvel ezelőtt Tiszának. Mert a fő az alkotmány, és pedig abban a közjogi definícióban, ahogy

Khuen gróf exponálja, hogy: a nemzet értsen békésen egyet a királlyal; és, ha a nemzet véletlenül egyebet is óhajtana azon túl, amit a király akar: akkor engedjen a nemzet, mint okosabb. Mert különben jön a klotür meg az új választás.

És, aki ismeri az ellenzéki pártok pszichológiáját, e rövid kis okfejtés után tisztában lehet már avval, hogy miért indul oly nehezen az akció a gyűlölt Khuen-kormány ellen. Hisz oly nehéz volt megszerezni a mandátumot, és oly kétséges, hogy meg lehet-e szerezni másodszor is! Mert Khuen gróf „balkáni gyerek“ és — mint II. Fülöpnek — „nincs messze mosolyától törének hegye“. S ha ő csinálja meg a házszabályok erőszakos revízióját — akár zsebkendőlobogtatással, akár más formában — nem fog megállni gyáván a félúton, mint Tisza István, hanem végiggázol az ellenzéken, először bent a házban, s azután kint a választásokon. Csak ismerni kell az ő zágrábi kormányzásának annaleseit: az ostromállapotot éppen úgy lelki emóciók nélkül hirdeti ki, mint ahogy hajnaltájban a pezzsgót hörpintgeti.

Hogy van-e mód, megszabadulni tőle? . . . Egyetlen egy, amelyet Deák Ferenc jelöl meg: „Ha szabadok akarunk lenni, legyünk egyszersmind igazságosak. Ha igazságot kívánunk fölülről, igazságosaknak kell lennünk lefelé is.“ . . . A sokszor becsapott nép, a jogfosztott milliók tömege az egyetlen segítség. Az általános választójog nevében tett becsületes, őszinte hitvallás meg fogja mozgatni az egész ország jogfosztottjait és evvel a félelmetes falankszszal szemben tehetetlen lesz a Khuen gróf machiavellizmusa. Mert a jogfosztott tömegben van lelkesedés a becsületes politika iránt, a milliókban még van idealizmus, ők még tudnak és mernek is küzdeni altruista célokért: s a harát, valahányszor veszedelemben forgott, mindig ők mentették meg, bár nem a maguk számára. Ezért van igaza Justh Gyulának, ha még jobban kitart a választójog mellett. Igaza van; mert „csak ebben az irányban kereshetni a támaszt, mely hiányzik az elvek mellől!“

Valjon megérti-e ezt az ellenzék is, és fogja-e teljesíteni kötelességét, már csak önfentartása ösztönéből is? . . .

Régi novellák

Írta :
RÉVÉSZ BÉLA

IX. DULÓ CSATÁK UTÁN.

vén regényíró az őrmestertől átvette a munkát és lassú, rogyant lépésekkel odament a díjnokok asztalához s kiosztotta közöttük a másolnivalókat. Az őrmester, aki nemrég bujt cibélbe és az éhes várakozás után — kitűnő manipuláns szolgálataira való tekintettel — végre kinevezték kezelőtisztnek, az öreg regényíróval megkülönböztetően bánt. Őt választotta ki a díjnokok közül, hogy a fontosabb szolgálatokat végezze; joga volt a főnöki asztalhoz menni, onnan a munkaanyagot elvinni és rábízta azt is, hogy a fürgetollú embereket dirigálja. A kezelőtisztből a hosszú katonai pálya sem ölte ki az irodalmi érdeklődést és mikor, mint új civil, bevonult ide az irodába, izgalmas örömmel tudta meg, hogy a vén díjnok írta meg azt a füzetes, nagy regényt, melyet annak idején, a kaszárnyában, a jó, meleg pokróc alatt, borzongva és érzékenyedve olvasott. Ezért az öreg regényírónak földerült és a kezelőtiszt nem egyszer beszélgetett vele az irodalomról is, Jókairól és Petőfiről, meg a titokzatos miveletről, hogy ugyan, hogyan készül egy regény.

A vén díjnok típegő lépésekkel járt a díjnokok között. Az asztaloknál megfordultak az emberek és mérges kíváncsisgó-dással odasandítottak a vén regényíró keze alá, aki kotort a felnyalábolt írások között és egy-egy csomót odahelyezett a díjnokok elé. Egy szőke, csontos ember izgett-mozgott a széken és oda-oda sugdosott társainak:

— Az öreg megint csal . . . nézzétek csak, mit csinál . . .

Egy feketefejű ember dühösen toppantott a lábával. Az arca csupa szőr volt, a szakállá napok óta ütközött, kócos üstöke egészen belenőtt a homlokába. Bösz ordítást fojtott magába, de a suttogása is remegett az indulattól:

— Nézzétek, alig tart magának . . . persze, a svindler, mi végezzük a dolgot . . .

A regényíró lázító mosolygással lépegetett az asztalok között, jobbra-balra osztogatta a különböző írásokat, emelte-méretezte a különböző munkaanyagot, neki már alig maradt másolni valója . . .

A nehéz, villámos jelenetet hirtelen kettészakította az esemény, amikor az ajtó nyílt és megjelent a küszöbön az osztályfőnök. Egy főhadnagyot tessékelt be az ajtón. Vörös, szeplős arca alatt, a gránátszínű galléron ott volt a két aranycsillag. Rojtos, kissé cafrangos volt ugyan, de aranycsillag volt mind a kettő. A szeplős ember peckesen, keményen lépett előre és a kardja csörgött. A kezelőtiszt az osztályfőnök elé szaladt, mosolyogva, hajlongva bókolt előtte, de hivatalosan komoly lett az arca, mikor az osztályfőnök rámutatott a főhadnagra és átadta neki a kardos embert:

— Az új napidíjas.

Az élet csúnya tüzeiben megpörkölődött emberek izgatottan fogadták a főhadnagy beérkezését. A hadsereg leszállt közjük a maga tekintélyével és ha egy megtépázott képviselőjét küldte is ki a megnyomorodott emberek közé, azoknak szemét sugarasan verte a két aranycsillag és a gögös kardcsörgés, furcsa büszkeséget ébresztgetve bennük, belemuzsikált a fantáziájukba. A szeplős vitéznek bizony nem kellett firtatni a multját, nem kellett csatázni a mások titkos gondolatával, hogy hát miért kellett mennie a hadsereg kötelékéből? a piszkos adósságok ették-e meg, mint a rozsda, katonatiszti dekorumát? — a díjnokok vak respektussal bámultak rá a közjük toppant főhadnagra.

A nagy érzések közül való volt az, amikor a díjnokok a főhadnagy felé néztek, hogy hogyan dolgozik. Szigorúan, mindig uniformisban, az első napokban — mint nemrég a századirodában — mindig kardosan. Ugyan egy kissé kopott és nagy foltokkal fakuló bluz fogta össze karcsú derekát, a Pejacsevich-nadrág ugyan rongyosan gyűrűzött a tarajos sarkantyúk fölött, de uniformis volt, katonatiszti uniformis, ami elsegíti a viselőjét, még a király udvarába is. Az pedig egyszerűen izgalmasan új és hódító volt, amikor a főhadnagy elkészült egy-egy másolt ívvel és a lábait váltogatva, átdobálta ezüst kardját az egyik lábáról a másikra, erélyesen ragadta meg az íktató-szerszámot és lármás koppanással szárítgatta a tintás ívet . . . Az arany kardbojt pedig ingott-lengett, a sodros arany-szalak megcsillogtak, rezegtek.

A főhadnagy balsorsa, hogy nem volt pénze czivilruhára, így kedveskedett a bedugult katonának és az uniformis rangosan beemelte a díjnokok közé. Az egyik, a szőke, csontos díjnok, a Spadassin, különösen környékezte a főhadnagyot és nem tudta, de nem is akarta palástolni örömét, hogy közjük került az aranycsillagos katona. Miért hívták Spadassin-nak? A nevével valami különösét akartak mondani a díjnokok. Igazán mellékes volt, hogy valójában mit jelent ez a szó, de valami ködös, szímbolumos gondolatot akartak belevinni a díjnokok, amivel többet akartak mondani a vívómester, a krakéler fogalmánál; valahogy úgy érezték ezt a jelzőt, hogy benne lappang a rettenthetetlen vívó, az afférhős minden veszedelmes karaktere. A szőke, csontos díjnok tényleg mániakus szerelmese volt a vívásnak. Valamikor, virágzása idején, még komptoirista korában sokat járt a vívótermekbe. A rövidke tavasz azonban elzsendült körülötte és amikor kicsöppent hivatalából sokat kellett rostokolni mindenütt és mindenfelé, míg díjnoknak ide befogadták. De az éhes idők után is vele jött nagy szerelme, a vívás passziója. A munka szünetelésének idején a díjnokszoba rendszerint kitágult vívóteremmé, Spadassin idehozta kardjait, sisakjait is és mint a multban, az igazi vívó-parketten, muto-gatta a grande-vágásokat. Társait is lassankint rászorította a vívás megkedvelésére és a szegény ördögök perverz gyönyörűséggel csapkodtak egymás kosaras fejére. Az irodafőnök pedig, az őrmester, kiabált, előretoppant, hátraszökkent; szigorúan korrigálta a vágásokat.

A főhadnagy alatt épült a fundamentum . . . kiderült róla, hogy az ezrednél ő volt a vívótanár. Az első, szűz napok sok gyönyörűséget kínáltak az irodának. Amíg a felső termekből új munkaanyag nem érkezett, a díjnokok, az őrmesterrel az élükön, kiperdültek a porondra és mérköztek a főhadnaggal, Spadassin kétrét hajolt és a kardjával bókolt, valahányszor a főhadnagy a hasára vagy a hónalja alá vágott. Emelkedettebb jelenet volt az, amikor az irodafőnök szállt a síkra a főhadnaggal, Az őrmester toppant, ugrott és nekirohant a katonatisztnek. Az parirozott, játszott a karddal, aztán oda-oda adta sisakos, vörös fejét. Az őrmester rávágott, zizzent a drótkosár, a főhadnagy pedig leeresztette a kardját és kiáltott:

— Bravó főnök ur . . . bravissimo . . .

Az őrmester sugárzó arccal szerénykedett:

— Pedig már rég nem vívtam . . .

Harcí zajban, állt egymagában és nézte a tornát, a vén regényíró. Az eszében nehéz gondolatok motoszkáltak, a lelkében felleges sejtelmek mozdultak meg. Bánatos irigység bántotta a szívét . . . és látta, egyre látta, hogy az őrmester és a főhadnagy hogyan barátkoznak, a díjnokok között hogy nő meg az új napi-díjas. Egyszer aztán, a főhadnagy egy izgalmas, cikázó diádala után — kiütötte Spadassin kezéből a kardot — a vén regényíró is sorompóba lépett. És megmutatta, hogy akkor, negyvennyolcban, mikor Isaszegnél, Ácsnál a nagy csatákban résztvett, hogy csinálták a honvédhuszárok a hatvágást, amiben a vívás minden tudománya benne van. A hórihorgas, zörgő-sóvány ember kezébe vette a kardot és vagdalkozott. Vágott jobbra és vágott balra, aztán előre és hátra, de vén csontjai makacskodtak és az öreg csetlett meg botlott, táncosan karikázott maga körül. A fekete, boglyas díjnok kacagott és ujjongott:

— Hopp . . . hopp . . .

A díjnokok is nevettek, de nevetett az őrmester is és így szólt:

— Ugy-e, a regényírás könnyebb . . .

Titkos fájdalmak látogatták meg a vén regényírót. Érezte, hogy inog alatta a talaj és el fogja veszteni a pozícióját, ahová az irodafőnök bizalma emelte. A lerokkant ember, kikopva az élet minden passzióiból, szenvedélyesen ápolgatta tekintélyét és nem volt az semmis önérzet, hogy ő osztotta ki a díjnokok között a munkaanyagot. Aztán más gyökere is volt ennek az önérzetnek. A regényíró csalt . . . a bölcsék gondolkozásával, harmonikus lelki-állapottal, csalt, tudatosan csalt. A másolnivaló munkát úgy osztotta ki, hogy neki maradjon a legkevesebb. Ezért volt állandó és feszültségében már-már kítőró a forrongás a díjnokok között. A vén regényíró maga köré nézett és higgadtan megállapította, hogy körülötte csikóéletű emberek élnek, akiknek fürge a kezük, jó a szemük és könnyen és sokáig tudnak a széken ülni, — tehát dolgozzanak és csalt és csak kicsi munkát bízott a maga elsorvadt kezeire, fáradt szeméire, köszvényes testére.

Mind ezekért mélységes féltékenységgel nézte a főhadnagy és az őrmester barátságának szövődését. Az egykori manipuláns igazán nem is tehetett róla, hogy a szimpátiák lassankint elborították a főhadnaggyal szemben. Az őrmester néha zavarodottan és ijedten vette észre, hogy haptákban áll a főhadnagy előtt, ha vele beszélget. Oh! az illő főnöki gög éber volt benne és komoly állásának rangosságát, frissen és boldogan, mindig átérezte, de voltak furcsa, öntudatlan percek, mikor az őrmestert, ha szembe került a főhadnaggyal, megrohanták a katonás ösztönök, fantáziájából egy pillanatra kiszakadt a látomás, hogy uniformis van a testen, szentjánoskenyér-kard az oldalán és cövekesen állt meg a főhadnagy előtt. De a másik pillanatban úrrá lett fölötte állásának méltósága és lassan, palástoló cselekedettel, széjjeltolta egymáshoz szorult lábait... Ezek az alkalmak meghökkentően bár, de mégis kedvesen játszottak a manipulánssal és megnőtt benne a bujkáló, forró érzés, hogy egy feljebbvalója az ő keze alatt dolgozik és ellenállhatatlanul, meleg bizalmaskodással sodródott a főhadnagy felé.

A regényíró már melázott és szűkölve rosszakat sejtett. Egy kegyetlen jelenet egyszer aztán végigvágott a szívéen. Mint rendszeren, lépegetve asztaltól-asztalhoz, osztogatta a munkaanyagot. Spadassin dühtől vörös arccal, mérges szemekkel, rávigyázott az öregre. A vén regényíró újra taktikázott, a több másolnivalót odahelyezte a fiatalok, az erősek elé és méregette, emelgette a munkaanyagot. Mosolygós volt az ábrázata. Spadassin fölpattant a helyéről és odaszaladt az őrmester asztalához. Sugott neki és az őrmester a díjnokokra nézett. Azok is, de a főhadnagy is, bólintottak fejükkel. A manipuláns ráütött az asztalra, káromkodott és rákiáltott a vén díjnokra:

— Ne svindlizzen, magának mért nem tart munkát...

A regényíró e riasztó esemény után nagy elhatározásokkal bibelődött. Érezte, tudta, mindenét védeni akarta vele, hogy itt van a döntő mérkőzés ideje, föl kell vennie a harcot a főhadnaggyal, hogy visszaszerezze a főnök bizalmát. A rossz, az intrikus Spadassin akaratlanul is gyönyörű alkalmat szerzett. A félbenmaradt párbajhős kíváncsi volt a főhadnagy afférajaira. Hányszor volt párbaja, hányszor került ki győztesen, voltak-e szenzációs afférai? Spadassin e dolgok őszintén, izgalmasan érdekelték. Spadassin már évek óta szomjazott egy afférra, a magányos percek heves ábrándokat gyújtogattak képzeletében, a fantáziája veszedelmes párbajok elé állította és kardosan, majdnem bandázs nélkül — oh! de hányszor — megjelent maga előtt és látta ellenfelét is, a veszedelmes hírű vivót. Az erő forradalmi emóciói voltak, ahogyan Spadassin ilyenkor forgatta a kardot. A legbonyolultabb tercek, a legvakmerőbb primek végighasították a levegőt és lesújtottak ellenfelére, pusztítóan és hirtelen, mint a villám. Spadassin azonban szegény volt mint a templom egere és valójában — csak nem vallotta be magának — félt a párbajtól... a költségektől, a végzetessé válható pénzügyi bonyodalmaktól. Ezért a félelmesen

vivó, a rettenhetetlen Spadassin nyelt, mindig nyelt, valahányszor konstatálhatta a sértést, a nagy afférokra való pompás alkalmakat, de álmodozása friss, sóvárgása intenzív maradt mégis, egy eljövendő, csatás zajától messzire hallatszó, gigászi párbajról.

Az őrmester is különösebben érdeklődött és segített Spadassinnek, hogy a főhadnagy beszéljen az afférajairól. A szeplős katona pislogott, rágt a virzsínáját és hagyta, hogy kérleljék. Aztán lehajtotta vörös fejét, rámeredt síma, katonatiszti cipőire . . . és érezhette mindenki, hogy a főhadnagy most visszaszárnyal a múltba, emlékezni nagy, gyönyörű viadalokról. És megszólalt:

— Egyszer a kávéházban belém kötött egy civiltársaság. Külön-külön mindenkit megsértettem és tizenketten provokáltak. Két hétig nem jöttem ki a párbajból. Három embernek levágtam a fület, ezt így akartam, az egyiknek a görbe orra sehogysen tetszett nekem, azt lefaragtam, kettőnek beadtam a mellvágást és óráig varrták őket. Én sértetlenül kerültem ki a párbajból . . .

Méla csönd volt az irodában, a tömör mészárlás hősies hangulattal hatott. A regényíróban megmozdult a lelkidoktor és sok, nagy lendületű fejezetek megírása után, érezte, hogy itt a pillanat:

— Isaszegnél húsz Jellasich-huszar fogott közre. Akkor volt, mikor már Damjanich, Klapka elvesztették a csatát. Délután három órákor. És ekkor megérkeztünk mi, a Palatinus-huszárok . . .

Az őrmester dühösen pattant föl a helyéről és ráírált a vén regényíróra:

— Akkor beszéljen, mikor kérdezik: mindenbe belekotyog . . . Főhadnagy úr, szabad kérnem . . .

A katonatisztnak fölcsillantak a szemei, rőt bajusza belekonyult ajkának gúnyos vonalaiba, fikszirozva ránézett a regényíróra és kihívó volt a hangja:

— Húsz ember? . . . ötvenen vettünk részt a kolozsvári vívóversenyen, valamennyi a tisztikar vívótanára és én nyertem az első díjat. A főherceg maga tűzte fel a mellemre az aranyérmet . . .

A díjnokszoba két riválisa a perc minden izgalmasságával és jelentőségével érezte, hogy végzetes verseny dől el most közöttük. A regényíró összeszedte magát, kopasz koponyája is bíborosan elpirult indulatosságától és vak sietséggel, még vakmerőbb keménységgel belevágott a főhadnagy beszédébe:

— Az mind síflí . . . A húsz Jellasich-huszar, akik életre-halálra jöttek ellenem . . . Az volt a vivás. De én Palatinus-huszar voltam és megcsínáltam a hatvágást . . .

— A hatvágást . . . ríkoltott a borzashajú díjnok. A vén regényíró, lehet, hogy Isaszegnél győzött, de itt a díjnokszobában bizony elvesztette a csatát. Mindenki nevetett, az őrmester hahotázott és a díjnokok kurjongatva mondták:

— A hatvágás . . . a hatvágás . . . a multkor már láttuk . . .

A kusza szcena véget ért, szolgák jelentek meg az ajtóban. A felső termekből hozták le a munkaanyagot és odatették az

örmester asztalára. A vén regényíró vállbavont fejjel, lesütött arccal bukdácsolt a főnöki asztal felé. De az örmester kegyetlen volt, mint a kaszárnnyában a profosz és rászólt a regényíróra:

— Csak üljön le az asztalához . . . Aztán odalépett a katonatiszthez és megfontolt, aktusos volt a hangja, mikor mondta:

— Főhadnagy úr, ossza széjjel a munkaanyagot.

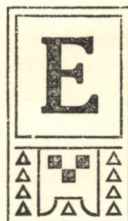

A halandóság, az éhtifusz, a tüdővész meg Tisza István gróf

Irta:
ERDÉLYI VIKTOR

„ . . . Legkevesebb joga van az agrárvámok miatt panaszkodni és az ellen izgatni azoknak, akik évtizedek óta élvezik a szén, vas és egyéb iparcikkek árát ennél sokkal magasabb mértékben emelő védvámokat.“

(Tisza István gróf.)

Egy évtized óta emelkedik az élelmiszerek ára, s a drágaság az utóbbi években már az elviselhetetlenségig fokozódott. Fél évtized óta hangosak a tanácskozó termek a drágasági ankétek zajától, de még egy szemernyi orvosságot sem nyújtottak a lerongyolódó, éhező népnek. Sőt még annyira sem mentek ezeken a tanácskozásokon, ankéteken, sajtóvitákon, hogy a kérdést minden oldaláról megvilágították volna. Agyonbeszéltek minden részletkérdést és a viták utoljára már a szabad fantázia szárnyaín röptek az abszurdumig. És közben sikerült a lényegét annyira elhomályosítani, hogy a közönség alig látja a drágaságot a sok frázistól.

Pedig nem átmeneti jelenséggel van dolgunk. Ez a mostani drágaság — jobban mondva élelmiszer-hiány, — folyton elmérgesedő rákfenéje az utolsó évtizednek, bár igazi jelentősége csak ezután fog még mutatkozni.

Két éve kissé gyenge volt a termés. Rendes viszonyok között könnyen keresztül láboltunk volna ezen, csak hogy a viszonyok már egy évtized óta nem normálisak. És az átmeneti gyenge termés roppant károkat okozott. Hatását legelőször Tisza István gróf megyéjében láttuk. A hegyvidéki lakosság körében kiütött a tifusz, skarlát. Heteken, hónapokon keresztül pusztítottak a betegségek, a nyomor a koldus-bírodalmában. Egy kissé kedvezőtlen időjárás, és tömegesen hordták a nyomor áldozatait a kopár szírtek közé ékelt temetőkre. De a pusztító bajok nem állottak meg itt. Átterjedtek a szomszéd megyékre, a máramarosi határszélig és Hunyad megyén keresztül a Maros völgyéig; sőt a hajdú falvakban is felütötte fejét a járvány. Megfékezni alig lehetett.

Miért? Azért, mert ennek az országnak a népessége ki van éheztetve, tehát ellentálló képessége a minimálisra süllyedt.

A gépeknek szükségük van bizonyos fűtőanyag-mennyiségre, hogy munkát végezhesenek. Ha ez nincsen meg, akkor megállanak. Az ember csak tökéletesebb gép a szerkesztett gépnél. Redukálni tudja fűtőanyag-táplálékszükségletét és mégis tud dolgozni. Csak a szervezete örlődik meg gyorsabban, lesz fogékonyabb a betegségek iránt és minden kedvezőtlen külbehatásra túlerősen reagál. Magyarország lakossága pedig rosszul táplálkozik. Bizonyítja ezt a statisztika. Fejenként esik egy lakosra kilogrammokban: Magyarországon 161 kgr. búza, Franciaországban 205 kgr., Oroszországban 205 kgr. Burgonya esik Magyarországon 229 kilo évente egy lakosra, Németországban 492·8 kgr. *Magyarország lakossága tehát éhezik.* És ez az oka annak, hogy hiába emelték a sorozási évet 20 évről 21-re, a sorozó bizottságok mégis csak nehezen jutnak használható emberanyaghoz. Jelentéseikben évről-évre elpanaszolják, hogy a sorozási anyag egyre satnyább lesz. Éhező szülők éhező gyermekeiből nem válhatik jó katona.

De az éhség nemcsak satnyává teszi a lakosságot, hanem gyilkol is. Igaz, hogy nálunk még nincsen éhínség — amint azt az agráriusok minden lehető alkalommal ki is emelik — de azért nagyon sok áldozata van a hiányos táplálkozásnak. Tüdővészeseink számának ijesztő emelkedése épp úgy a hiányos táplálkozásra vezethető vissza, mint a feltűnően nagy halálozási arányszám is. Ezer emberre esik Londonban 22·4, Berlinben 29·8 és Budapesten 35·3 haláleset. Mert az éhség lassan is gyilkol. Hogyha áldozathoz jut, befészkel magát a húsába, az izmai, idegei közé és megőrli a folyton gyengülő szervezetet.

Kriminálisaink panaszkodnak, hogy a bűntények száma évről-évre nő. Tessék összehasonlítani ezt a számot az élelmiszerek áremelkedésével és az emelkedés szembetűnően párhuzamosnak mutatkozik.

Nagy, komoly, fájó kérdés az élelmiszerdrágaság kérdése. Olyan nyavalya, mely a szegénységgel progresszíve érezteti hatását. És ebbe a kérdésbe beakasztották a merkantil-agrár kérdések horgonyát. *A magyar parlamentben feláll egy honatya és csodálkozva kérdi: miért eszik a szegény nép húst?* Hiszen a köfejtő olaszok, az erdőirtó horvátok, a magyar kubikosok hónapokon keresztül is élnek hús nélkül! Arról megfeledkezett a jeles honatya, hogy a többi élelmiszer még jobban megdrágult. Egy kis szemelvény bárkit meggyőzhet.

A hagyma megdrágult 1906—1908 között	100 0/0-al.
A káposzta " " "	39 0/0 "
A paradicsom " " "	22 0/0 "
sőt a burgonya " " "	140 0/0 "

És éppen ebben áll a drágaság legnagyobb veszedelme. Bár egymagában az is veszedelem, hogyha egy országgyűlési képviselő, tízezrek, — éhező ezrek — megbízottja ilyet kérdez.

A földművelésügyi miniszter, sőt a miniszterelnök is, vadhúsrá akarja szoktatni a lakosságot. Arról mind a kettő megelégedik, hogy a vadhús elkészítése időrabló, drága mulatság, de meg főképpen, mivel vadhúsexportunk igen nagy, a vadhús is olyan drága és kevés, hogy a szegényebb néposztály 0.01⁰/₀-a sem juthatna hozzá.

És amikor így teljesen kompromittálták a kérdést, akkor előáll Tisza István gróf és kimutatja, hogy nincs is élelmiszer-drágaság. Új lapot kellett alapítani ahhoz, hogy a gróf ezt a merész állítást legalább egy szűk körű nyilvánosság elé vihesse.

Tisza István gróf kiragad néhány statisztikai adatot és ezekkel akarja alátámasztani merész állítását. Miután pedig ennek ellenkezőjét már bebizonyították statisztikával is, a gróf kijelenti, hogy „nemcsak a papiros türelmes, de a kétszerkettő is, s a számokkal való dobálódzás olcsó eszköznek és gyermekes játéknak tűnik fel.“ De ő maga azért szintén használja a türelmes papirost, s a számokkal való dobálódzás gyerekes játékával rubrikáz, bizonyít, statisztikázik.

Természetesen arra vezeti vissza a mezőgazdasági termékek áremelkedését, hogy a munkabérek is emelkedtek. A föld megműveléséért többet kell fizetni, tehát a termékeket is drágábban kell eladni. Ez a frázis nem új, de nem is igaz. A magyarországi munkabérek még nem érték el azt a nívót, amely — egészséges viszonyok között — áremelést indokolna és különösen áll ez a mezőgazdasági munkásokra. A magyar mezőgazdasági munkás jövedelme nem elegendő a normális táplálkozásra és így normális munkát sem végezhet a munkás. Gyenge hozzá. A munkabér emelése képessé teszi a normális táplálkozásra és ez viszont a normális munkára. Bizonyítja ezt Buday Barna a „Köztelek“-ben. Statisztikai adatokból következteti, hogy „a holdankénti megművelés költsége a legnagyobb napszámbérű Duna-Tisza-közén mindig olcsóbb az országos átlagnál, a legalacsonyabb napszámbérű Erdélyben mindig a legdrágább“. (*Időszerű kérdések*, „Köztelek“, 1909. 96. szám.) És ezt a törvényt nem Buday Barna fedezte fel. Ez a törvényszerűség szemmel látható. Csak tessék megnézni, hogyan dolgozik a biharmegyei napszámos 80 fillérért és hogyan dolgozik a csongrádmegyei napszámos 3 koronáért. *Az okszerű földművelésnek is érdeke, hogy jól fizetett, jól táplálkozó munkásokat foglalkoztasson.* Ezt a nívót pedig csak helyenként érték el.

De térjünk vissza Tisza cikkére. Tisza megállapítja, hogy „tulajdonképpen csak 1904 körül állott be tetemes (ár) emelkedés“. Azt azonban nem vette észre — vagy nem akarta észre venni? — Tisza, hogy ugyancsak 1904 óta (1906 kivételével) hanyatlík a termelés. És ezt a pontot egyáltalán óvatosan elkerüli, bár éppen ez a legfontosabb.

Vizsgáljuk csak az állattenyésztést.

Németországban, Pirkner János összeállítása szerint, a lakosság számarányához viszonyítva 250⁰/₀-kal több az állat, mint nálunk.

Dániában 210⁰/₀-kal, Hollandiában 200⁰/₀-kal, sőt Ausztriában is 30⁰/₀-kal több. Pedig ezek az országok nem „agrárországok“. Ez az arány egyszersmind szegénységünk arányszáma is. De szegénységünket a következő kis táblázat mutatja. 1000 lakóra esett:

1895-ben	367.7	szarvasmarha,	472.1	juh,	404.4	sértés
1906-ban	301.5	„	439.5	„	242.3	„
1909-ben	292.0	„	403.7	„	262.9	„

Igy fest egy „agrárország“ fejlődése! És ez a hanyatlás még feltűnőbb, hogyha tekintetbe vesszük a népesség természetes szaporodását. A népesség szaporodik, az élelem fogy, ez pedig annyi, mint kivándorlás, nyomor, bűn, stb.

Károlyi Mihály gróf be is látta ezt. A szerb vámszerződés tárgyalásakor megemlítette, hogy „a húsdrágaság apasztását első-sorban az állattenyésztés és általában a termelés fokozása által fogjuk elérni“. De Tisza nem volna Tisza, hogy ha nem verekedne buzgóbban, mint a vezér.

Az ellentmondások khaosából ki kell, hogy emeljünk egy tényt. Az ország marhaállománya csökken, a fogyasztók száma pedig növekszik; tehát a végletes irányok egy felé konvergálnak s az ellentétes tényezők ugyanegy eredményben fognak találkozni; ám csak ezután, de ez a találkozás keserves lesz. *A húsínség napja még nem jött el, de közeledik.*

Ugyanílyen vigasztalan kép tárul eléink a földművelés terén. A belterjes gazdálkodásra csak néhány gazdaságban térnek át, s a termelés fokozása ezért nem tart lépést a fogyasztás növekedésével. A földművelés nagyon kevés munkást foglalkoztat. Amerikai kísérletek beigazolták, hogy egy hold föld termése elég egy embernek. Természetesen okszerű gazdálkodás mellett. És nálunk 26.5 millió hold termőföld megmunkálásával 4.9 millió munkás foglalkozik. Természetes, hogy így a holdankénti hozam csekély és az agrárius a fogyasztókra hárítja saját hibája következményeit. Kicsi a termés, magas az ár. És hogy az agráriusok nem akarnak ezen változtatni, legjobban mutatja a Rohonczy Gida-féle terv, mely egyenesen a termelés kontingentálására törekedett.

A magyar gazdáknak több mint fele (1,279.718) törpebirtokos. Ezek mindössze 788.000 hektáron gazdálkodnak. Természetes, hogy ez a terület oly kicsiny, hogy nem képes még a tulajdonosok családját sem eltartani. Ők is reá vannak szorulva az élelmiszerek vásárlására, vagyis ők is megérik az élelmiszer-drágaságot. De bizonyos, hogy exportra nem dolgoznak. És hogy ez így van, annak bizonyosága a törpebirtokok pusztulása. A kivándorlók felét gazdasági cselédek és törpebirtokosok teszik.

A magyar agráriusok pedig exportra rendezkednek be. Ez az oka annak, hogy az élelmiszer-export oly nagy kedvezményekben részesült, amilyenek a fuvardíj-kedvezmények, a hűtőkocsi-forgalom. A belfogyasztás fedezését ellenben nagyrészt a középbirtokosoknak engedik át. Drága és mégis rossz. A szállítás, a sok illeték, a sok

zaklatás mind csökkenti a magas árak hasznát és csak a drágaságot fokozza. *Budapesten sokkal nagyobbak a vásárdíjak, mint Bécsben.*

Szarvasmarha vásárdíja	Budapesten	160 fillér,	Bécsben	60 fillér
Borjú	"	30 "	"	14—16 "
Sertés	"	50—100 "	"	20 "

Csoda-e ezek után, hogy Budapest drágaság tekintetében Karlsbaddal versenyzik? Pedig tekintetbe kell vennünk még a magas szűrődíjakat és a fogyasztási adót. A budapesti piacot 42 millió korona fogyasztási adó és 4·5 millió korona vám terheli, s mind erre ráadásul: a budapesti vásárcsarnokba szállított áruk 10⁰/₀ fuvarkedvezményét megvonták, míg az exportra vonatkozó 20⁰/₀-os fuvardíjkezdmény megmaradt, akkor sokat megértünk. Megértjük azt is, hogy miért csökken a budapesti fejenkénti húsfogyasztás oly rohamosan. 1896-ban 63 kiló volt a fejenkénti húsfogyasztás, 1906-ban már csak 44·4 kiló.

Budapest lakossága kezd belefőnni a koplalásba.

Az ország kormánya mindig méltányolta az östermelés nagy fontosságát, az östermelők fontos szerepét és állandóan kedvezményekben részesítette őket. Az a jelszó, hogy agrárországban élünk, mélyen beékelődött a köztudatba. És ezt nagyon drágán megfizettük. Ma már mindenki tisztában van azzal, hogy nem élünk agrárországban, hogy Magyarország legkevesébbé sem éléskamarája Európának. De azért sehol a kontinensen nem emelték annyira az agrárvámokat, mint nálunk, az utolsó évtizedben. Körülbástyáztuk magunkat, hogy annál nagyobbra nőjön itthon az inség. És amikor az ország éhezik, amikor a munkás a hiányos táplálkozás következtében alig tud dolgozni, a kúsgazda pedig Amerikába szökik, akkor előáll Tisza István gróf és azt írja: „Az uralmon levő „történelmi osztály“ igenis állított fel védvámokat, de kezdetben csak az ipar számára.” Ez első tekintetre azt a komédiát juttatja eszünkbe, amelyet a francia főpapok és főurak játszottak a nagy forradalom előestéjén. Amikor a helyzet már tarthatatlan volt, a főurak kijelentették, hogy a népnek igaza van. A nép nyomorban tengődik és dolgozik, míg a főpapok henyélnek és élvezik roppant birtokaik jövedelmeit. El kell venni a papi birtokokat és ki kell osztani a nép között.* A nagylelkűség a főpapokat is megszállotta s a maguk részéről ők viszont a főurak javait, kiváltságait ajánlották föl a népnek. Tisza István gróf most a nagyiparra, a mozgó tőkére mutat. Vegyének el azt. De Tisza István gróf okfejtése nem helyes. Két oknál fogva.

Elsősorban a védvámokat kezdetben sem az ipar védelmére hozták. Az ipari védvámok fejében éppen az agráriusok vásárolták

* Ugyanezt meg akarta csinálni nálunk Gróf Károlyi Sándor is, 1908-ban. Lásd: *Szende Pál*, Főlforgatás vagy békés reform? — *Renaissance*, I. évf. I. kötet, 137 s. köv. Szerkesztő.

meg azt a kiváltságot Ausztriától, hogy a monarchia piacait lefoglalhassák a saját termésük számára; tehát: éppen a magyar agráriusok szolgáltatták ki a magyar ipart az osztráknak, a saját érdekükben.

Másodsorban nem is oly nagy az a bizonyos ipari vámvédelem. Legalább is a magyar iparé nem nagy. Tízsa különös kedvvel emlegeti a vas- és a szénvámokat. Valószínűleg azért, mert sokat hallotta emlegetni másoktól. Pedig éppen ez a kettő ugyancsak nem részesül vámvédelemben. Sőt. Úgy hogy ezek a kirohánások csak hangulatkeltés céljából lehetnek jók Tízsa István grófnak, de egyébként semmi alapjuk nincsen.

De, még ha véletlenül igaza volna is Tízsanak, az sem sokat jelentene. Az ország népe nem tud megélni egyedül a földművelésből; itt tehát ipart kell teremteni. Azt az agrárius irányzatot ellenben, amely a termelés csökkentésével akarja az árakat emelni, végképpen le kell törni, mert csakugyan megérett arra, hogy minden gondolkozó ember harcot indítson ellene.

Hogy mennyire szükséges az eddigi irányzattal szakítani, azt bizonyítja a népesség szerencsétlen megoszlása foglalkozási ágak szerint.

	földműveléssel	iparral	kereskedéssel
Magyarországon foglalkozik	586.000	126.000	33.000 ember
Ausztriában	550.000	219.000	64.000 „
Németországban	375.000	374.000	106.000 „
Olaszországban	564.000	276.000	36.000 „

Vagyis : nálunk foglalkozik a lakosság legnagyobb része földműveléssel, noha földművelésünk a legrosszabb lábon áll. Éppen ezért kevés a belfogyasztás, nagy az export és drága az élelmiszer itthon.

És az élelmiszer, a mezőgazdasági termékek drágaságát nem menti, sőt súlyosítja az a körülmény, hogy minden drágul. Mert a teherviselés elosztásánál nagyon is tekintetbe veszik a növekedő értékeket, — csak a földművelésnél nem. A kereseti adó 60·5⁰/₀-kal emelkedett, a házadó 67·5⁰/₀-kal, míg a földadó emelkedése csak 6·5⁰/₀, vagyis tizedrésze a kereseti adó emelkedésének.

Nyitott kaput döngetnek az agráriusok, amikor élethalálharcot indítanak a balkáni állatbehozatal ellen. A szerb és román határ teljes megnyitása sem volna nagy jelentőségű, egyszerűen azért, mert a határzár ideje alatt a szerb és a román marhaállomány jó része elpusztult. Románia dunamenti részén a lakosság majdnem teljesen abbahagyta az állattenyésztést. Szerbia állattenyésztése pedig régen hanyatlásnak indult. A határ elzárása előtt Románia átlag 10 millió leít kapott állatokért, azóta magyarországi behozatalának értéke alig haladja meg az egymillió leít. Románia e helyett földművelését fejlesztette és így kártalanította magát. Míg 1900 előtt a hektáronkénti búzatermés 25 hektoliter volt, addig 1906-ban már hektáronként 30, sőt 1907-ben már 36 hektoliterre emelkedett a búzatermelés a belterjes gazdálkodás hatása alatt.

Szerbiának, ellenkezőleg, nagy károkat okozott a határ elzárása. Nem tudta állatait piacra vinni. A szerb komány fél-millió frankot fordított új piacok keresésére, a szerb vasutakon 50% fuvardíjkedvezményben részesítette az állatexportot, de sikert alig ért el. A belgrádi vágóhid-részvénytársaságot 200.000 frank hitellel támogatta, a Fraissinet et Comp.-nak 2 frank kiviteli prémiumot fizetett — eredmény nélkül. Természetes, hogy ezek a balsikerek elkedvetlenítették a szerb állattenyésztőket és az állatlétszám csökkent. Annyira, hogy a szerb határ megnyitásának egyelőre nem volna nagyobb jelentősége.

Serényi a szerb vámszerződés becikkelyezésének tárgyalásakor reámutatott arra, hogy az esetleges argentinai húsbehozatalnak sem volna nagyobb gyakorlati jelentősége. Az argentinai hús csak a kikötővárosokban versenyképes, de a kontinens belsejében nem. És különösen nem volna nagy jelentősége minálunk, ahol már ma sincsen elegendő jó hűtőkocsi.

A lakosság éhezik, a kisgazda kiszökik Amerikába, a középbirtokos állatállománya megcsappant, a föld nem terem eleget. És ilyen körülmények között az agráriusok ünnepelnek. „Végre most kezd a közös vámterület „magyar“ szempontból is érvényesülni.“ Ilyennek gondolták ők már régen, ilyen irányba támogatták és most célt értek. Ez az agrárius álom, amely íme most megvalósult.

Még csak egy bajuk van a derék agráriusoknak. A nép nem szaporodik eléggé. Hogyha az eddigi jókhoz még olcsóbb munkaerőt is lehetne kapni, akkor minden vágyuk teljesülne. Csakhogy a természet törvényeit még az agráriusok sem tudják megváltoztatni. Az pedig természeti törvény, hogy ahol az élelem fogy, ott a lakosság satnyul, kipusztul.

És mégis: hogyha akad itt-amott, aki szót emel az agráriusok önző kizsákmányolása ellen, akkor rögtön előállanak a hazaárulás bélyegzőjével és a homlokára nyomják. Pedig, aki hazaárulókat keres, a legtöbbet, kivált a múltban, nem az agráriusok körén kívül találhatja meg. Mert épen a magyar latifundiumok jó része hazaárulás fejében került az „ösök“ birtokába. És ezek a birtokok támadnak most a hetediziglen, dolgozó, nyomorgó nép ellen.

Új német költők*

FRANYÓ ZOLTÁN
műfordításai

HAJNALIDŐBEN

Max Brod

És míg mi gyűrés, örvényes szemekkel
az éjbe nézünk részegen, halottan,
a kifesző zaj dúlt agyunkba dobban
és nyögve száll szobánkon át a reggel.

Az ablakok mély, zöld-ezüst opálok,
és künn, mögöttük lila villogásban
egy nyújtózkodó, kajlatorzsű hárs van . . .
S te a nyakadra göngyölöd a shawlod,

lesímitod a takarót; imetten
átfogjuk egymást s hallgatjuk mi ketten,
hogy gúnyolódnak künn a karesű gólyák.

Nyiss ablakot! Hűs dér-eső pereg be
a kék utakról. És mi dideregve
elsírjuk egymás bús gyászindulóját . . .

A VARJÚ BEKÁROGTA . . .

Max Danthendey

A varjú bekárogtat már a mélyet
és éjtel jósol, szenvedést.

A fagy lezárta mind a kapukat,
s az éhség-eb ugat.

Mi csókoltuk egymást és átöleltük,
az ajkunk szóvalan maradt,
a pacsirták kidalolták a lelkük
és felhők üzték el a nyarat.

De forró fejed, mely karomba dől,
már elfeledte merre van a föld.

ALKONY A TAVON

Karl Henckell

Csupa szín a víz, az esti
felleg aranyosra festi.

Lenn a haltyúszárnyakon
mindent aranyárba von.

És egy asszony egyre szebben,
haltyúnémán erre lebben.

* Szemelvények egy készülő nagy anthológiából

FOJTOTT HANGON

Richard Dehmel

Ez a város volna még,
ez a zsongó, részeg ének?
És e lányok és legények,
alig jöttek, máris messzetűntek;
s fönt a nap oly búsan ég,
mint a hűs hold kipirosult arca.

Símulj közelebb ma rám,
mint a pára künn a falra!
Üdvünk nem zavarja lám
senki, hogyha egymást falja
mély szemünk. Mi tömjén-árba'
minden vad zaj elhal itt. [járunk;

Föl a fátylad, hadd üdítsen
langy szelével száj meg orr!
Senki sem zavarja így sem
ünnepünk, ha most a ködben
jobbán kéz a kézbe forr.
Ez az út a magas égbe torkol.

Vagy te sejtéd, hol vagyunk?
Csókold meg a két szemem!
Csókold vakra most e lelket!
Bábel itt e síri város
és a köd egy holdsugáros,
ezeréves bús mesét ölelget.

Több, mint ezer éve régen
itt a kínok atyja volt az
úr e barbár, bús vidéken.
Jer, vigyünk az isteneknek
új vigaszt, még itt remegnek, —
óh, mi boldog, eltévedt pogányok.

KIK UJJONGÓN...

Otto Erich Hartleben

Kik ujjongón a kicsorduló kelyhet
nem hajtogatták részeg éjszakán
s akikre izzó, megrontó szemével
még sose, sose kacagott a lány —

akik az élet komoly lomját őrzik,
s az árba nem merülnek el vakon,
óh, bölcsék ők, oly sokra viszik egykor...
Hogy utálom ezt, el se mondhatom.

Minden szín az éjbe fulladt.
Árny és némaság. De rajtad
sok-sok bíborszikrát hullat
párisias kalapod.
Bíborszikrát, mint az ajkad;
s az én kékes köpenyem zizeg.

Mondd, mit álmodsz? Két szemed,
mintha két szén-üszke lenne,
most éled a szikra benne;
igen, te vagy Szemirámisz,
akit Odlun sötétkéek köpenyben
fel a boldog Édenig vezet.

Be kellett bár járnunk, ezer utcát,
míg az isten asszonyát elérte;
és te délceg ifjakat,
én sok asszonyt elfeledtem érte.
Ámde ez utolsó tévútunk már:
fűzd e testre közelebb magad!

Mondd hát. — Nem, nem: halld, mi
[zengett?
Mért állunk itt megriadtan?
Ez a fojtott, rút nyöszörgés
fellegekből ez a dörgés,
érted úrnőm ezt a lármát? —
Menjünk, törtl harangok érce csattan.

HALÁLTÁNC

Julius Hart

Téli felhők jéghajója!
Sápadt, hűs halálfejed
kopaszodva lóg az élttem
árnyai fenyője felett.

A te nyirkos ragyogásod
súlyos fejemig hajol ma,
s úgy rémlik ez, mintha fázó
testem szemfedője volna.

Lenyom itt a földig engem,
csontjaimba foly a nedve,
tört szemekkel beletúrok
a te zöld halál-szemedbe.

Csak a szellem végső fénye
izzik beteg, bágyadt, kába
lánggal itt a halálárnyak
rejtély-sötét világába.

Föl az időtlenül pusztá,
szörnyűséges, gyászos úrbe,
melybe csillagezrek vannak
belefojtva, beleszűrve.

Mint egy hulla kiterítve,
fekszem itt a hold alatt,
messze, téli éjszakán át
fenyveserdők zsonganak.

A FEKETE LOVAG

Hermann Hesse

Engém a diadal megint,
elnyargalok, — a torna már lezajlott,
a hölgyerkély előtt a földig hajlok,
de nékem onnan egy sem int.

Hárfázok és az ajkam énekel,
a hár egy őszi, tompa dalt ad.
Minden hárfás figyelt és hallgat,
csupán a bájos hölgyek mentek el.

Az én fekete címeremben
a koszorú s a sok-sok drága kincs
száz győzelemért díszít engem,
csak a szerelem koszorúja nincs.

A koporsóm fölé pedig
lovagok hajolnak sírva majd,
szűz jázminokkal befedik:
És nem lesz egyellen rózsra rajt'!

TERZINÁK AZ ELMULÁSRÓL

Hugo von Hofmannsthal

A lehelletét még orcámon érzem:
óh, hogy lehel, hogy az a pár csodás nap
eltűnt örökre, s elveszett egészen?

Egy ős titok, mit senki meg nem ért
és túl-iszonyú kis panaszkodásnak:
Hogy ami jött, a semmiségbe tért.

És én, az Énem, s minden idegem,
mely csecsemőből fejlett ide, mért
oly ismeretlen, s miért oly idegen?

Meg, hogy már több, mint ezer éve élek,
s az őseim, kik halva, hidegen
feljárnak itt, mint en-hajam enyémeik.

Mint en-koponyám, éppen úgy enyémeik.

PHANTASUS

Arno Holz

Az égig ér a házak árnya,
az udvarról bezúg a gyár.
Igazi lármás bérkaszárnya,
hol mindíg verkli-nóta jár.
Lent férgek, patkányok tanyáznak,
a földszint rossz pálinka bolt,
s minden emelete a háznak
az éhezők odúja volt.

Ott görnyed éjjel lámpa mellett,
s míg száz nagy álmodt versbe szed,
láz égeti, — de írni kellett, —
egy álmodó, egy elveszett!
A szoba? Alig fér el ottan
egy ágy, egy asztal, pár edény,
minl Jézus épp oly elhagyottan,
oly csúf nyomorban él szegény.

Bár gúnnyal vigyorog le rája
a nagy világ: Mily torz bolond!
A Génusz dült homlokára
száz áldó, fényes csókot ont.
S ha ihletét fenékig issza
és vers a vers után terem,
nem tér kábult agyába vissza
a józanság egy percre sem.

Már cafatokban lóg a blúza,
ebédre kifli-vég se jut,
s ő lázas ajkkal sírja: Múza!
S a fájdalmaról mit se tud.
Csak ott görnyed a lámpa mellett,
ha már az éj elérkezett,
és verset ír, — mert írni kellett, —
egy álmodó, egy elveszett!

ERZSÉBET KIRÁLYNŐ

Theodor Manojlovitch

Az űs phäakok országába ment
a nyirkos észak sápadt szenvedője,
hogy szent lelkét a békeesség beszője
a cypruserdők országába' lent.

És Hellas napja, s Hellas tengere
a peristylost halkan átölelte,
s ott, mintha ó dal s költők kósza lelke
a bús babér közt visszalengene.

A szűz ligetben halva, meztelen
a szép Achilles; távolabb az óra
lággy taktusában hullt a kerti tóra

a felszökő víz. Ő meg messze lenn
Odysseüs kék tengerén egy este
a vándorutak céljait kereste...

ÁLOM

Rainer Maria Rilke

A hőszi krizantémok napja volt az,
bús titka szinte játszott énvelem . . .
S te jössz, hogy elvidd lelkemet a holdas
nagy éjjelen . . .

Oly bús vagyok, s te jössz libegve, szépen,
a vágyam ép az álmaimba csend.
Te jössz és — mint a dal egy halk mesében —
fölseng a csend.

BRUGGE

Stefan Zweig

Az esti csönd belebben és mint ősi kincs,
vagy híg arany folyt szét a napfény drága vére,
s a vágy, amelynek útja nincs és célja sincs,
a szürke tornyokról kezd furcsa kék mesébe.

Derűs napokról kong a régi, vén harang,
midőn ujjongva zúgta be a szép vidéket,
s az élet nyári fénye csillogott alatt,
s a kikötő világa fáklyavígan égett.

Kihavadt dús napokról, melyek — mily csodás —
eltávolodtak, mint az első gyermekálom.
Az Áve halkul . . . és a bús harangozás
pár szép akkordja zengve rezdül át a váron.

A végső hang az esti széllel száll tovább,
s a visszhang úgy remeg magányos-elhagyottan
a meggyőlőrt, a néma, holt utcákon át,
mint hogyha vak gyerekek bolyongna sírva ottan.

Két hatlyú siklik át a csendes tó felett,
a víz dalol — meghallhatod, ha jól vigyázol —
egy asszonyról, ki császár felesége lett.
De most sötét apácaköntöst öltve gyászol . . .

ŐSZI DIDERGÉS

Detlev von Liliencron

Már rőt boggyókat csent egy kis madár,
s a lelkemet víg muzsika legyezte.
Az ősz ollója nemsokára már
az erdő sárga lombját mind lenyeste.
És ijesztő lesz majd a bús határ,
tar fák alatt egy folyó szőke teste.
Egy kompot küld a mormoló vad ár
s a fagyos csöndbe ringat át egy este.

CSILLAG-MORÁL

Friedrich Nietzsche

A csillag-útra küldve mit
törődsz a rút homállyal itt?

Szállj vígan át e hűs időn,
s ne lásd a földi gyászt, midőn

a fényed messzeszórva mégy;
s ne szánakozz, mert vélkezel.

Csak egy parancs van: Tiszta légy!

A TÜKÖR

Wilhelm von Scholz

Szétlebbenti hűs ködét,
s fölbugyog a szelid este,
megnő most a nyárfa teste —
Nézd, az éj még oly sötét.

Ám a szívből, hol a nap
álmainkon húz keresztül,
újra jön, ha csillag rezdül,
nézd, egy csillag lángra kap.

Messze-messze most a fény,
kong a szín az éj nesztélül,
míg az álom és a fény
izzó kebelünkbe szédül.

Ilonka története, meg az aktjáé

Irta:
FRÁTER ALADÁR

Ilonkát a boltba adják.

megérkeztek végre az első gömbölyűségek, blúzon át, szoknyán át kiütőközök, férfiszemnek gyönyörűségesek. Olcsó, de tapadós batisztból varrtak neki ruhát, kebelnél, csipőnél még takarékoskodtak is a kelmével s amikor reáadták Ilonkára, a könnyű batiszt olyan volt, mintha minden pillanatban kiszakadni készülne a tizenöttestendős, ingerlő és vért pezsgető formák feszítésétől.

Kovács Aloizia, az édesanyja, az örömtől zokogni kezdett, amikor Ilonkán először meglátta a sötétkék, fehér babos ruhát, amelynek a bátor dekoltázsából mint egy élő világítótorony, fehérén és ragyogóan emelkedett ki az Ilonka húsos és érzéki vonalú nyaka, amelyet néhány sárgás, finom árnyék tett még plasztikusabbá.

— Most majd lesz üzlet az „Arany-Fánk“-ból — mondotta Kovács Aloízia. — Csak vigyázz, Ilus, hogy ne nyalakodj sokat. Az ember hamar föleszi azt a kis hasznót. És az urakhoz légy finom, mert azok a jó kuncsaftok.

Az „Arany-Fánk“-ban nem fogy a holmi.

Alig állott Ilonka kétszer-háromszor a szürke, utolsó rangú cukrázának az üveges ablakába, élénkülni kezdett a forgalom az „Arany-Fánk“ körül. Szigorúan vasalt öreg urak, monoklik számosan és címeres kocsik, meg autók sütkéreztek naphosszat az Ilonka boltja körül, bent pedig, a félhomályos helyiség hangos volt a raccsolástól, a bon-móktól, a tréfáktól, a kacagástól, leányos síkongatástól, olykor pedig egy-egy egészséges pofon is elcsattant, amit rendszerint hiszterikus, köhögös férfinévét követett.

Az enniváló azonban nem fogyott, savanyodtak a krémesek, a hab, a torták, a szép kövérré duzzasztott indiánusok. A vendégek nem tudtak enni; még rágni csak igen, de nyelni már nem: ha nézték az Ilonka forróságot sugárzó mezítelen nyakát és a már nagyleányos csipőin megfeszülő kisleányos szoknyáját, a gyomruk felszaladt a torkukba és nem tudtak egy falatot lekényszeríteni. Csak limonádét kértek, meg sok málnás szódavízet fogyasztottak: azzal hűtögették magukat.

Közben Ilonka fejlődött, izmosodott, a sok megmaradt édességben dusálkodott, megnőtt, lassankint egészen betöltötte a kicsi, sötét boltot, amely úgy vette körül a virágzó leányt, mint a patinás antik keret a perzselő, vonagló Rubens-asszonyokat. Nők már egyáltalában nem jártak az „Arany-Fánk“-ba nagyon öreg volt nekik az enniváló és nagyon fiatal volt nekik a leány. De ha nem jártak is a boltjába, ha nem ették is a cukros holmiját, legalább beszéltek Ilonkáról, rágódtak a becsületén és összeboronálták az érintetlen fiatalságát egy gazdag bőrzés izraelitának a szőrös öreg-ségével.

Megérkezik a naiv festő.

Hét évig járt idegenben Tasnádý Ferenc, hogy megtanulja a színek nyelvét és elmondhassa azokat a tarka, fantáziás álmokat, amikhez sápadtnak tartotta a szót, halottnak az alabástromot, rozsdás pizsoknak a bronzot. Amikor hazajött, új és friss és ibolyás volt neki ez a város, Budapest. Az utcasarkokon is sok volt az ibolya, hiába jött mind Olaszországból, a szeme előtt is ott cikkázott még a Karsztok tavaszi hóruhájának az érzéki fehérsége, március volt és sok mindenünnen jött titkos szagok lakták a levegőt: ekkor esett be Tasnádý Ferenc az „Arany-Fánk“ üveges ajtaján.

Ilonka kint sütkérezett, a tavasz első, szűz sugaraiban. Az ajtóban álldogált. A nyulánk, hajlós vonalai ekkor már megteltek tömör, húsos masszakkal. Már elfogytak az utolsó leányos bájak is. Asszonyos, kábító rugalmasság kínálkozott ki a nagy, gyönyörű testből. Érett, provokáló zamat a kebléből, a csipőiből.

Tasnády Ferenc tehát bent volt az „Arany-Fánk“-ban és mindennek előtt azt érezte, hogy megvakult. Belebukott egy székre és nem tudta, hol van. A homályos boltból eltűntek a pultok, a süteményt takaró üvegharangok, a piszkos-szürke márványsztalok és csak Ilonka maradt ott egyedül. De Ilonka is csodálatos változáson ment keresztül. Lefoszlott róla a blúza, lehullott és mint a pára, szétszéledt a szoknyája, a simulós alsója. Csak ing volt rajta, könnyű mintha békanyálból szőtték volna és fekete, kékkötös harisnya, meg magasszárú, puha cipő, amint azt annyszor látta párisi kokottok szobáiban. Egy másodperc azonban és nincs már cipő sem, harisnya sem és ott áll előtte a lány vénuszi mezitelen-ségben és érzi, hogy buta volt a kokott-émlék, ez görög asszony-isten, hús-istennő, maga Vénusz Afrodite, a megelevenedett milói, akít annyszor bámult odalent a Louvre csodálatos pince-templomában.

— Parancsol, kérem... — kérdezte harmadszor is Ilonka.

— Ha lefeshetném... — sóhajtott Tasnády.

— Nem értem, mit tetszik parancsolni...

— Valamit, enni.

De már ekkor Tasnády Ferencnek is a torkában volt a gyomra...

A festő nem szereti a lányt.

Az első nap kábultan tántorgott ki Tasnády Ferenc a boltból. Forró himnuszok lüktettek a testében és babonázottnak érezte magát. Ilonkának már volt találkozása piktorokkal, tudta a gyenge oldalukat és gyönyörű, borzongató pózban helyezkedett el, ha a málnás üvegért nyult a magas polcra, vagy valamiért lehajolt a pult alá. Ravasz okossággal ismertette meg a festővel pompás testének minden nyilvánvaló és félig titkos szépségét. Cserélgette a ruháit. Egyik nap fűző nélkül jött, egybeszabott ruhában, amelyen át karjának, keblének minden apró, kedves intimitása keresztül árulkodott. Másik nap olyan blúz volt rajta, amely szinte a válig szabadon hagyta a karját, a csodaszép, hibátlan karját, amely Rodinne a mintázó hüvelykujjához is méltó lett volna. Máskor ismét egészen kurta szoknyát vett magára és talált alkalmat hogy még a szoknya peremén felül is jóval megmutassa lábainak merészen és művésziiesen ívelt vonalát.

A festő mindennapos lett az „Arany-Fánk“-ban. Utálta a maszatos keverékeket, de hamar belátta, hogy azok kikerülhetetlenül hozzátartoznak a szituációhoz. Egy-két hét után azonban kettős rosszullétet érzett. Fájt a gyomra a sok tegnapi csokoládé-szelettel és fájt a szive az Ilonka örökké nedves, örökké piros ajakától, amelybe szeretett volna belemarcangolni a fogával. Gyötrődve sóvárogta a lányt és este, amikor hazament a boltból, órákon át vonaglott az ágyán. Már félt, hogy megőrül, hogy diákosan szerelmes lesz, hogy gügyögni fog számárságokat, aki eddig pogány oltárnak nézte az asszony testét, amelyen az örömök

ritusának mutatta be áldozásait. Már félt, hogy nemcsak színt, vonalat és kép-problémát lát a leányban, hanem nyárspolgári szemmel nézi és terhességre, szülésre alkalmas nőtényt fog látni benne.

Egyszer azután profilba helyezkedett a leány. Föl, igen magasra nyúlt föl a polcra és a blúzának a kivágott nyaka egészen hátra tolódott. A piktör egészen szabadon bámulhatta az elefántcsontszínű vállát, a hajlós vonalban fölfelé szökkenő nyakát, annyi meleg, lüktető húsát, amennyit még sohasem látott Ilonkából egy darabban.

És akkor megállapította a festő, hogy Kovács Ilonkának a nyaka hátul, a csigolyánál, csúnya, díszharmonikus vonalban kapcsolódik össze a gerincével. Tasnády Ferenc némán ujjongani kezdett:

— Nem szeretem!... nem szeretem: hiba van az aktjában.

Kovács Ilus, Tasnády Ferenc: jegyések.

Egyik nap Ilonka bágyadt volt és szomorú. A szemgolyói fénytelenül szegeződtek neki a semminek és folyvást hunyorgatott, mintha a sok sirástól elfáradtak volna a szeméi. Cél nélkül babrálgatott a boltban és szórakozottságában már nem is kétnapos süteményt tett Tasnády elé, hanem háromnaposat.

A gyönyörű nagy leány új színben, új formában mutatkozott. Illett neki a bánkódó madonnáskodás. Amint belemerengett a levegőben, a piktör elszoruló szívvel emlékezett egy Sassoferrato fájdalmas anyára, akit egy londoni képtárban hat hétig nap-nap után fölkeresett és imádott.

— Miért szomorú?... Ilonka kisasasszony — kérdezte fátyolos hangon.

— Szomorú? Hogy miért vagyok szomorú?... Oh, kedves Tasnády úr... Mért vagyok szomorú, mert... mert...

Patakzani kezdtek a könnyei és befutott a bolt mögé, a kis szobába.

A festőben tüzet fogott a szentimentalizmus. Remegett és nem tudta, hogy mihez fogjon. Simogatta a mignon-szeletkéek csipkés papírgallérját. A szobából elfojtott, ziháló sirásnak a nesze szűrődött a fülébe. Érezte, hogy valamit cselekednie kell. Kicsit szédült, olyanformán, mint aki szakadéknak a szélén jár.

Benyitott a szobába.

Egy vörös bőrdíványon hevert a lány. Az arcát zsebkendőbe rejtette. A teste izgató, lüktető vonalban hullámozott a pihegő sirástól. Tasnádyban kopogni kezdett a szív. Egy szempillantás alatt iszonyú főfájása támadt és két halántékát mintha harapófogó szorította volna.

Majdnem sirt amikor megszólalt.

— Ilonka kisasasszony... ne sírjon — mondotta.

Nem tudott okosabbat. Az előtte fekvő, duzzadó testű leányban nem a síró, hanem a fekvő nőt látta. Az egész testében

apró, hegyes tűk, villamos áramlások szaladozását érezte és közel volt hozzá, hogy az ujjai hegyével megérintse a nagy leány párdücszerű természetét.

— Ilonka kisasszony . . . ne sírjon! — mondotta ismét.

A lányt azonban vitte magával az elérzékenyedés széles, hömpölygő hulláma. Remegett és olykor-olykor végigfutott a testén egy lüktető reszketés, mintha nem is bánat, hanem a gyönyörűség borzongatta volna meg. A piktör nem állta tovább és szédülő izgalommal odanyult a leányhoz.

Ilonka nem vette észre az érintést. Esetleg tűrte. Tasnády most már bátrabban, nyugodtabban tapasztotta oda a kezét a leány rugalmas, a vékony kelmén átmelegítő husához. Valahogy úgy érezte, mintha ettől fogva több köze lett volna hozzája és volt egy kevés him parancsolás a hangjában, amikor újra megszólalt:

— Ilonka kisasszony, ne zokogjon tovább, hanem mondja meg, mi bántja. Talán lehet segíteni.

Most már megszólalt a leány is. Nem lökte le magáról a fiú kezét. Pihegve mondotta:

— Oh, kedves Tasnády úr . . . Nagyon fáj a szívem. . . . Borzasztó, mit tesz velem az anyám..

— Az anyja?

— Az anyám. A saját anyám.

— Hát mit tesz magával.

— Férjhez ad. Egy szerb marhakereskedőhöz ad férjhez. Iszonyú csúnya és olyan szakálla van, mint a kóc. A gyomrom fáj, ha látom. És muszáj, mert az anyám kényszerít. En meghalok, tudom. De itt se maradhatok örökre.

Tasnádyban dolgozni kezdett a fölzaklatott fantázia. Látt a fekete szerb kereskedőt, amint mohó vigyorgással borul a hóhúsú leány fölé. És amint a fekete szakálla végigszaladt a fehér, undorodó testen, mint valami patkány. Kicsit bátortalanul, de érezhetően megsímogatta Ilonkának a testét, ott, ahol a keze rajta nyugodott. A leány meleg, asszonyos odaadással tűrte. Egy darabig tartott ez a nervózus játék, azután Tasnády ismét mondott egy-két szót:

— Gondolkozzék, Ilonka . . . Az idő talán hoz valami változást. Valami történhetik. Valami eszébe jut . . .

— Nem lehet, kedves Tasnády úr . . . Nem lehet. A szerb türelmetlen, már akarna. Már holnap lesz az eljegyzés, mert holnapután Belgrádba kell mennie, hogy egy slusszt csinájön ötven vagonra. Mikor ezt elvégzi, visszajön és akkor volna az esküvő, mert azután jönnek a nís-i nagy marhavásárok és azok több hétig tartanak és oda már engem is szeretne magával vinni, mert — azt mondja — minék várjon, kár minden napért. Azt mondja, az elmulasztott csókot nem lehet kipótolni.

Tasnády felfortyant.

— Hogy marhakereskedő: jól van — mondotta. — Nem lehet mindenki zulo-aga. De két marhavásár között házasodni,

elvenni valakit csak úgy, határidőre . . . pont, amikor sehol sincs fölhajtás . . . Hát ez utálatos. Ez abszurdum. Ez még egy marhahajcsártól is undorító.

A leány fölpattant a díványról.

Sápadtan, de már száraz szemmel nézett bele a piktor szemébe. A melle hullámozott a fölindulástól. A forró, puha kezét odanyujtotta Tasnádynak.

— Köszönöm, kedves, jó Tanásdy úr — mondotta. Az egy férfi, az egy becsületes ember, akit ismerek, maga. Mindenki megcsalt, félrevezetett. Legjobban az anyám. Mindenki csak a pénzt, az ékszeret nézte. Csak maga mondotta meg, hogy ki az az ember. Egy marhahajcsár. Pfuj! Én nem akarok marhahajcsárné lenni. Vásáros asszony lenni. És nem is leszek, Tasnády úr.

Egy darabig küzdött, mert úgy ítélte meg a dolgot, hogy buta, sőt bamba, sőt utálni való, amit cselekszik. Nem tudott a lányra másképen gondolni, csak mint húsrá. Közömbös volt neki egészen, egy kicsit undorodott is tőle, amikor férjfogó kis, együgyű praktikáit és a nagy, őszinte asszonyos közönségességét észrevette. De a homályos, megejtő boltban, és még inkább az apró szobában, amelyet egészen betöltött és izzóvá tett a leány erős, teljes idomaiból kisugárzó asszonyos fluidum — nem talált menekülő és pihenő lehetőséget az érzékei fölzaklatódásától. Rémllett neki, hogy egy naív eszközzel dolgozó, nyers színjátszásnak a prédája, ám hiába volt minden, megfogta és nem eresztette Ilonkának a brutálisan nagy asszonyisága, a testének a kábító, állati plasztikája. A párisi évek csontos és hústalan leányai és a csupa illúzió, csupa rekvizitum asszonyok után olyanformán hatott rája az a bibliai nőstények módjára szemérmetlen erős teremtés a fehér, rózsás, görögösen masszív húsával, mint Jordaensnek az élet bujaságával ható és tavaszi termékenységet lehelő, gyönyörű aktjai. Lassanként tele szívta, egészen átítatta a lelkét, a testét, minden idegszálát a leány érett, de rugalmas, merész és pompázó formáinak a poézisével. A Tiziano vöröshajú velencei asszonyaira gondolt, meg a Fornarinára, a szegény római pékleányra, akit Raffaello olyan duzzadó emlőkkel, forró és lázas vértől aláfutott hússal, szinte hetéraszerűen adott át a halhatatlanságnak. Bántotta és zaklatta a sejtés, hogyha ő ezt a remek darab életet, ezt az élő remekművet a maga isteni és állati igazságában vászonra rögzíthetné: szárnyat szerezne a tulajdon művészetének is a maradandóság, talán az örökkévalóság felé. Arról nem gondolkozott, arról erőszakosan elfelejtkezett, hogy Kovács Ilona nem csak vonal, nem csupán forma és szín, hanem ember is, ferencvárosi polgárleány, aki nemcsak a muzeumok halhatatlanságában, hanem a nyomorúságos földi síralomvölgyben is akar még élni s akinek lehet multja, de mindenesetre szüksége van jövőre.

A házasság eszébe sem jutott. Ilonában látta a saját művészetének a nagy, a megálmodott modelljét, akivel ott, a vásznon szándékozott egybeforrni az élet elmúlása után is folytatódó örökös

nászban. Az ilyen modell milliószor több a feleségnél és ha feleség, akkor is legfőljebb csak modell — gondolta. Ilona azonban nem ismerte ezt a merészröptű filozófiát. Csak azt tudta, hogy a házban, ahol lakott, a Tűzoltó-utca nagy, földszintes házában már minden lány férjhezment, mind az összes lányok karriért csináltak már, akikkel együtt vett részt krumplicukros gyermeki orgiákban. Neki férj kellett és főképpen gyorsan kellett a férj, mert érezte magában és a kicsi szobájának az esti remeteségében, a nézelődése is tanuskodott róla, hogy a testét már nem a tavasz bímboztató erői feszítik olyan férfiűgézőre, hanem a nyári, gyümölcsöt kövérítő forróság, amikor már nem lehet jobbat várni a leszakítódásnál. És imígy viharzott egybe félig kiharcolt, félig kényszerű, de mámoros forróságú nászban a piktornak, meg a cukrászbolt kiszolgáló kísasszonyának a jóvendője.

A szüzesség problémája.

Néhány hét után hazajöttek Olaszországból. Ez a néhány hét elég volt a leánynak, hogy kivirágozzék benne a teljes pompájú asszony. Flora volt maga, a termékenyítő, a rózsát színesítő, gyümölcsöt zamatosító. A piktornak azonban még élesebb rajzú lett az arca. Elfáradt, megsoványodott, a szemei izzottak és látás nélkül néztek. Befelé élt, nem beszélt, utcára nem ment, nem is dolgozott máson, csak Ilonát festette, nagy vásznon, egész pogány meztelenségben. Félig háttal állott a képen, az arcának csak a profilja sejtetődött, a nagy tömeg bronzos haja lágy omlatagságban koronázta a fejét.

Ha együtt volt az asszonnyal, folyvást dolgozott s amikor Ilona már elfáradt, maga mellé húzta a széles atelier-díványra és megint csak a testével foglalkozott. Ugy volt ezzel a csodálatos, élő és forró szoborral, mint az ópiumszívó az ópiummal. Utálta és gyűlölte, mert ismerte. Tudta a gyilkos rosszását, érezte a kábításának az ölé mérgét és nem bírt szabadulni tőle, mert nyomorult volt, az idegei tépettek és az asszony bestiálisan erős a maga érzéki hatalmában. Felesége volt, de úgy élt vele, mint a modelljével. Lelkének a zenéjéből, életének a belső hangulataiból nem adott neki semmit. A finom, rejtelmes melódiáit elzárta az asszony elől, akivel csak a párzás izgalmas dithirambusába forrott össze.

Bent pedig állandó, nagy zokogás tanyázott a piktör lelkében. Érezte, hogy a házasságával reálépett arra a lejtőre, amelyen a művész mulhatatlanul a nyárspolgárságba csúszik. Nászának a napjától, sőt már előbbtől fogva is marcangolta és megvérezte a lelkét az a gondolat, hogy Ilona testén előtte már más férfi is áldozott Erosznak, esetleg nem is egy, hanem több férfi. Ezt, a nőnek a szüzesség szerint való értékelését mindenkor a legotrombább, a legközönségesebb dolognak tartotta és most önmaga is az orkántól elragadott vitorlás módjára soódródott bele ebbe a közönségességbe. Gyötrődött, hogy ki volt, kik voltak előtte, szeretők és szeretettek

voltak-e, vagy csak pénzen élőhúst vásárolók és hogy rája nézve melyik eset volna a kívánnivalóbb, a kevésbé fájdalmas. Ahhoz még erős volt, hogy önmagát hazugsággal elaltassa. Már derengett neki, hogy amikor ő a külső országokat járta a szüzesség fogadalma nélkül — itt, Pesten, az „Arany-Fánk“-ban sem folyhatott épen zárdai élet. Hírek kerültek a fülébe a gazdag börzés izraelitáról és bármint igyekezett úrrá tenni a lelkében régi pogány bölcselkedését, hogy a legrosszabb hírű asszony a legértékesebb asszony, most mégis mintha a húsát tépték volna hegyes kampókkal, úgy fájt neki Ilonka elképzelt, leánykori paráznaságának a sejtése.

Az utcán ment egyszer, amikor szemközt jött vele egy barátja. Azoknak a barátoknak a fajtájából volt, akikkel éves időközönként találkozik az ember. Valaha egymás mellett ültek az iskolapadban és hacsak lehetett, kölcsönösen belegyomroztak egymásba. A piktör szívesen elsurrant volna régi padbeli szomszédja mellett, de annak jó volt a szeme és megakasztotta a menekülést.

— Szervusz, Ferkó — köszöntötte. Hogy vagy? Mit csinálsz. Egy szecesszió óta nem láttalak.

— Megvagyok . . . Élek . . . Valahogy . . . — mondotta a festő őszinte savanyúsággal.

— Nono, Ferkó — mondotta a régi pajtás. Ahhoz, hogy a naíva szerepét játszad, még nem vagy elég öreg. Mindenki rólad beszélt, hogy milyen modellt fogtál magadnak. Kópé!

— Micsoda modellt?

— Hát az Ilust. A Kovács Ilust. Budapest legmesésebb kebleit.

Tasnády Ferencnek fehér lett az arca, mint a gipsz. Csak dadogni tudott.

— Nem értelek — tördelte. Miféle Ilusról beszélsz.

— Miféle Ilusról? Hát a Kovács Ilusról. Te alaposabb szemléleirást adhatsz róla, sajnos. Én csak annyit tudok, hogy szép, örülten szép, a haja igazi, a szeme hamis és a szíve . . . jó . . . igen jó . . . No meg tudom, hogy elcsórtad az „Arany-Fánk“-ból és most fested.

A piktör körül táncolni kezdtek a házak, az utca pedig, mintha vízből lett volna, hullámozott a talpa alatt. A barátját bevonszolta egy kapu alá. A mellénél megfogta a felöltőjét s azután megrázta, hogy a fiúnak összeverődtek a fogai. Azután odahajolt egészen közel az arcához, az orruk csaknem surolódott és tépett, foszlányos mondatokban beszélni kezdett hozzá.

— Tudod-e te, hogy én Kovács Ilonkát feleségül vettem? Tudod-e te, hogy Kovács Ilonka az én feleségem, Tasnády Ferencnek a felesége?

— Nem, azt nem tudom — vacogta a másik.

— Hát akkor tudd meg . . . És most mondd meg, miből vettél te jogot arra, hogy ilyen ocsmányul beszélj Tasnády Ferencnével, mert Kovács Ilonka most már nincs. Nincsen. Meghalt. Csak Tasnády Ferencné van. Számolj.

A régi iskolapajtás egy kicsit magához tért, Tasnády is kiengedte, bátrabb lett tehát. Először goromba akart lenni, azt akarta kiáltani, hogy „számár, számár, számár“ . . . de azután látta a festő nagy, lázas fekete szemében a halálos szenvedést, tragédiás sejtései támadtak és valami atyáskodó, jóindulatú érzés buggyant ki a szívéből.

— Feri pajtás, ne vedd zokon, amit mondtam. Kérlek rája. Nem tudtam, hogy megházosodtál. Kovács Ilus a legszebb lány volt Pesten, természetes, hogy a legtöbbet hazudtak róla. Te tudod legjobban, hogy mink, züllött csirkefogók, így beszélünk még Jézus Krisztusnak a szűz anyjáról is. Bocsáss meg és felejtsd el, amit mondtam.

Készülés az asszony megölésére.

Abból, amit a fiú locsogott, Tasnády már nem hallott semmit. A feje nehéz lett, lekonyult, mintha lefelé húzta volna valami. Mintha az agyveleje ólomból lett volna. Könnyek csordultak ki a szeméből, de nem tudta, hogy sír. Égő, gyalázatos víziók kergetőztek előtte. Ilonkát látta, mint kacagó, tobzódó nimfát szörös, sóvárgószemű, izgalomtól hörgő faunok között. Az ajka mozgott, szavak töredezték ki a szájából, öntudat nélkül motyogta, zsol-tárosan, éneklő ismétléssel:

— Most már bizonyos . . . Most már bizonyos . . .

Először nem tudott gondolkozni és csak lassanként tisztultak gondolattá a fejében kavargó fogalmak. A gondolatai azonban kormányozatlanok voltak, rapszódikusak, az öntudat fékezése nélkül csapongók.

Hazamegy — gondolta — és a földre dobja az asszonyt és rúgni fogja, összetapossa, a vérét veszi, a vérét veszi mind az utolsó cseppig, amíg meghal. Nem mert azonban kimenni a kapu alól, mert félt, attól félt, hogy összes iskolatársai odakünn sétálgatnak és mind megcsúfolják a felesége miatt. Behúzódott a sarokba, megtámaszkodott és azután latolgatni próbálta a helyzetét.

Erez-e csakugyan nagy, kiheverhetetlen megbántást? Nem, mert hiszen nem őt, hanem Kovács Ilust bántották, nem őt, hanem a cukrász-kisasszonyt sározták be, az tisztálkodják tehát. Mert mi köze is van neki Kovács Ilonához? Hogy két percig ott állott vele egy tarka szalagos úr, más néven az anyakönyves előtt? Vagy az, hogy egy könyvbe odaírták a nevüket? De hogyan jutottak az anyakönyveshez? És miért nevezik azt a néhány tollvonást házasságnak? Hiszen ő csak süteményt akart a kis körüti boltban. A többi, ami történt: csalás volt. Disznóság.

Fölrezzent. Egy asszony állott előtte. A ház mesterné volt.

— Keres valakit? — kérdezte.

— Igen. — Azaz, nem . . . Tévedtem.

Kiosont a kapun és haza indult.

A kép halála.

Mindjárt a műterembe ment és kulccsal magára zárta az ajtót. Beült a divány sarkába, a fejét kezeibe temette, a szemét lehúnyta és gondolkodott. Mint egy szédületes gyorsasággal forgó kinematográf-gép vetítette eléje az emlékezés multjának az összes történéseit és tisztán, világosan bontakozott ki előtte az a ravasz cselszövés, amelynek a segítségével már a házassága előtt megcsalt férjje alacsonyították. Mert lehet elvenni leányt, aki már nem leány. A szüzesség varázsát, amit elveszít, bőven kárpótolja ilyenkor a férfiben a meghatódottságnak az érzése, amikor fölveszi a sárból, megtisztítja és ismét oltárra helyezi a minden asszonyban ott rejtőzködő istenséget. De — gondolkodott Tasnády Ferenc — ez nem volt az ő esete. Ő nem emelhette föl a leányt, a leány rántotta le őt magához a sárba. Pízkos lett ő is.

Megint tűzfolyamok szaladoztak az ereiben vér helyett és ezek a tűzfolyamok mind odaömlöttek a fejébe. Megint belekábult a maga nagy lelki szerencsétlenségébe és a nyers, kulturátlan him megint követelőzni kezdett benne a jogai után. Valamelyest úgy érezte magát, mint egy felsőbb hatalom, aki elevenek és holtak fölött ítélkezik s aki talán most mindjárt sok piros és meleg vért fog ontani és ennek a nagy hatalomnak az érzése egy kissé ellágyította. Sajnálta is Ilonkát, hogy meg fog halni, és eszébe jutottak azok a bolond esték, örült órák és eszeveszett percek, amikor nem bölcselkedett és nem erkölcsösködött, hanem vad mohósággal szitta magába mindazt a gyönyörűséget, amit az Ilonka testének a csodálatos szépségeiből fakadt.

Nem is akarta és mégis odament a nagy képhez, amelyen ott pompázott az asszony kivirágzott, forró és zaklató szépsége. A szemével végigsimogatta a szűzies keblét, a szoborszerűen ívelt vállát, az érzékiségében is tökéletes csipőjét s azután lehúnyta a szemét és maga elé idézte a gyönyörű testnek azokat a rejtett, de éppen ezért százszorosán drága szépségeit, amelyek nem valók, nem vihetők vászonra, amelyek csak neki táruznak föl az érzéki tébolyodottság rohamaiban.

Hirtelen ismét kimeredtek a szemgolyói. Neki, egyedül csak neki tárultak-e föl valóban azok a rejtett szépségek? Nem tobzód-tak-e már ott más szemek is mámoros vérbeborulással? Nem tudott egy helyben maradni, járkálni kezdett, vége volt az ellágyulásnak. Ujra úgy látta maga előtt Ilonkát, amint fiatal testének első mézét bacchánsnői szemérmertlenséggel kínálja a gonosz pofájú, szőrös öregeknek. Megint vért látott és érezte, amint lassan ébredni kezd benne az ösztönös állat, a vérre vágyó, vérért libegő fenevad, akitől elorozták a nőtényét. Érezte, hogy már nem irtózik a halál vörös nedvétől. Borzongott, mintha valami új, mindennél nagyobb, borzalmas gyönyörűséget sejtített volna.

Egy percre ismét oda állott a kép elé, mintha búcsúzott volna tőle. Hiszen nyilvánvaló, hogy a modellel együtt a képnek is pusztulnia kell. Befelé nagy, nehéz könnycseppeket hullajtott a kép

miatt. Siratta a képet, pedig voltaképp az volt minden nyomorúságnak az okozója. Ha nem vágyódik olyan fékezhetetlen vágyódással ennek a diadalmas testnek a megfestésére, soha el nem veszi feleségül Ilonkát és ha el nem veszi, nem kell neki, a sápadt, szomorú piktornak vért ontania. Meleg, párolgó piros vért, amely úgy fog előkúszni az asszony megnyíló ereiből, mint egy vékony, halált sziszegő kígyó és vörösre fog festeni mindent, az asszony kihűlő testét, a ruháját, meg neki, az igazságot tevőnek a kezét, talán az arcába is beleföccsen és mindenestre szétpazarolódik a szoba padlóján.

A képnek tehát meg kell hálnia — gondolta Tasnády Ferenc — és haljon meg úgy, azzal a halállal, amellyel az eredetije is el fog szenderülni. Kapjon sebeket, vérző sebeket, kígyózó vérerecskék szaladozzanak végig rajta, a keblén, a szíve fölött, a csipőin, a hátán. Elővette a nagy, nehéz palettát, rája kent egy egész tubus vörös festéket s azután durván belevágta az ecsetet a festékekbe. Cikkázva vonaglott ide-oda az ecset a vásznon, vörös foltok és csíkok támadtak a képen. Sebet seb után kapott a gyönyörű test, nedves, nyers, véres foltok rutitották el mindig és mindig borzalmasabban. Végül már olyan volt, mint egy agonizáló, akit ott felejtettek a műtőasztalon. A piktor zokogott, csukló zokogással zokogott a kép halálán.

Mulier semper victoriosa.

Kopogtattak. A piktor ledobta a palettát. Az ajtóhoz sietett és visszafordította a kulcsot. Ilonka jött. Durcás volt.

— Egész délelőtt csavarog — mondotta. — Amikor hazajön: bezárkózik. Mintha utálna. Nem szeret az asztalnál ülni, ahol jóllakot.

— Magáról gondolkoztam . . .

— Az más. Festünk máma? Álljak?

— Nem Ilonka. Már nem kell. Se máma, se holnap, se soha . . . Nézze . . .

És egy szomorú, fáradt kétségbeesett gesztussal odamutatott a megölt képre.

Színház és mozi

Irta:
BRESZTOVSZKY ERNŐ

I.

A görög dráma, főként a tragédia — hiába nevezték el a cselekvésről — nem akció, nem színpadi történet. A görög színjáték ceremonális; megkövesült és vallási jellegűtől csak részben megfosztott szertartásoknak ismétlése, jórészt vallásos jellegű költemények elszavalása közben. A színész ceremonális egyenruhát hord, a színpad kaptaszerű. Az egész színjáték csak abban különbözik a mai katolikus misétől, amely a megváltás tragédiájának szimbolikus előadása, hogy míg a megszabott ruhában, hagyományos mo-

dulatokkal, félig énekelve, elszavalt szöveg a misénél ugyanaz s így szintén szertartásos kaptaszerűség, addig a görög drámának ez a folyton változó lényege, amelynek kedvéért épül az amfiteátrum, csődül a publikum, szaval a színész, énekel a kar. A görög színélőadás lényege a vers, lelke a költő, aki mellett tizedrangú szereplő a színész, akinek gondolatai megnyilvánulhattak volna a dialógus és karének más közlő formáiban is, ha ép oly könnyen lehetett volna akkor is betű útján férni a közönséghez, mint ma. A nyomtatás és általános olvasni tudás híjján drámai formára szorulnak a költészetnek olyan kifejeznivalói is, amelyek ma már sehogy vagy alig juthatnak színpadra. A műfaj maga mind ezért bizonyos tekintetben összefoglalóbb, gazdagabb, kevertebb, kevésbé differenciált, de önállóbb is: az író nem függ a színésztől s Aiskhülozt nem tehette annyira tönkre a ripacs, mint Shakespearét.

A középkor végén lesz drámai lényeg az előadás. A halott görög-latin hagyomány keveredik a histriók elevenségével, a görög-latin drámairodalom-keltette iskolai igények házasodnak az élet követeléseivel, amelyeket a román népek vásári előadói próbáltak betölteni eleven előadásaikkal, amelyeknek szövegei jórészt a színpadon, rögtönözve költődött. A „Hamlet“ s a „Szent-ivánéji álom“ is bizonyítja, hogy a shakespearei színélőadás lényege már nemcsak a szöveg, a történet, hanem az a mód is, amelyen előadják. A színpad uralmát a költő kénytelen megosztani a színésszel. A költő és színész egymástól függenek, a mimika, a színészi mozgás, a színpadi tett testvére: kiegészítője, kiemelője, megmélyítője lesz a szónak. A színpadi hős azt az illúziót próbálja kelteni, hogy ő nem más gondolatainak közlője, hanem a maga nevében, belülről beszél, maga irányítása nyomán, maga akarataiból, tesz és maga bizonyítja a történetet, amely saját életének igaz története. A színpadi előadás a recitátorságból művészetté fejlődik s a színész egyéni művész (ha t. i. az), akinek a szerep csak anyag, amelyet individualitásának megfelelően dolgoz föl, használ ki, oly hatásokra, amelyek az írás és elszavalás művészete számára elérhetetlenek.

A valóság illúziójának felkeltése dolgában azóta még követelőbbek lettünk. Shakespeare korában még lehetett bibliai jelenetekben középkori toalettékbe öltözött urakat és hölgyeket mintázva festeni, lehetett római bacchanáliának nevezni telivér hollandi kalmárok lepingált lumpolását, lehetett, mint Dürer tette, szép prémes bundát adni Krisztusra és — lehetett rövid nadrágban, akkori utcai kosztümben ábrázolni a színpadon Julius Cézárt. Iskolakönyvek, múzeumok, utazás, újság, fotográfiák azóta sokkal nagyobb történeti és földrajzi miliő-ismeretre neveltek bennünket, mintsem meg bírnánk őrizni az illúzióinkat, ha az előadó színész nem igyekeznék stílusos lenni, mozdulatokkal maszkkal, öltözékkel beleilleszkedni szerepének környezetébe az anyagi megjelenés formáit illetőleg is. S ami ennél is több: megköveteljük a színpadtól magától is ezt az alkalmazkodást, adattudással túlterhelt agyunk fantáziája dolgának ezt a megkönnyítését, a színpadi történet külsőségeinek stílszerűvé tételét bútorokkal, kulisszákkal, szuffitákkal, művilágítással, forgószínpaddal. Shakespeare csinálhatott minden fölvonásban tíz színváltozást, hiszen neki csak egy cédulát kellett kiakasztania megfelelő fölirattal s a néző belenyugodott abba, hogy most csatamező van a színpadon, ahol előbb királyi palota trónterme volt. Nekünk már kevés egy cédula, számunkra át kell formálni az egész színpadot.

Bármennyire technikai természetű is a színpadnak ez az átalakítása, bármennyire a technikai haladás adta is meg a lehetőséget ezeknek a fokozott kényelmi természetű igényeknek betöltésére: azért maga a színpadi művészet lényege is megváltozott miatta. A színelőadás addig az előadó művész és a szerző munkája volt, mint valami zenei szóló produkció, ma már zenekari előadás, amelynek vezetője és parancsolója a karmester: a rendező. A primhegedűstől a nagydobosig: a hősszerelmestől a statisztáig és kulisszatologatóig mindenki olyan összjáték részese, amelybe lelket a magából lehel a rendező, aki, mint az előadás kreátora, sokszor maga alá rendeli, idomítja, átformálja a szerző-adta anyagot is. Más rendezésben más a darab összhatása s a hatás kialakulása már három alkotóerő minőségétől és mennyiségétől függ: a szerzőétől, a színészétől s — ide s tova elsősorban — a rendezőtől (a közönség befogadóképességének passzív tényezője más lapra tartozik).

A színpadi technika: a rendezői munka éppen úgy fölküzdötte magát a szerző és színészi munka mellé egyenrangú társul, mint annak idején a költő mellé társult a színész. A munkaerőknek ez a sokasodása a két régebbi művészi erő megjelenés-módján is, lényegén is változtatott. A modern drámának szövege, beosztása már számot vet a technikai lehetőségekkel s az író már dráma-tervezéskor sem csak a szó, a mimika kifejező erejére, hanem a színpadi technikára is támaszkodik. Az ibseni dráma talán egész más fogalmazásban, más drámai tartalommal születik meg, ha vérfagyasztó hajnali végszavait: „a napot! a napot!” nem illusztrálhatná a művilágítás, amely nélkül a csattanó szövege, sőt részben az egész dráma érthetetlen maradna. Maeterlinck drámaköltészete shakespearei színpadon értelmetlen zagyalék lenne s bármily szemléltetően írja is meg színpadi utasításait a fölvonások előtt, a drámák varázsos misztikumát a mai színpadi technika hangulatkeltése nélkül, könyvből sohasem érezhetjük egészen át.

A szöveg, a szóval elmondott drámai tartalom tehát újra degradálódott. Egyeduralkodóból társuralkodó lett, s ma már kezd vitássá válni, vajjon *primus* marad-e sokáig *inter pares*. S vitassa teszi elsőségét — nem valami a drámai művészetben belül támadt átalakulás, nem is valami művészeti szempont, hanem — egy szimpla géptechnikai találmány: a mozi. A jövő drámájának kialakulására nagyobb hatása van annak a technikusnak, aki a mozgás fotografálását kitalálta, mint maguknak a drámaíróknak.

II.

Erich Lilienthal panaszkolja a „*Dokumente des Fortschritts*“ 1910 márciusi számában, hogy a reinhardti rendezés s általában a színpadi technika nagyfokú kihasználása képszerűvé, képek sorozatává teszi a színelőadást s fölveti a kérdést: nem volna-e hatásosabb a ledegradált színészt egyenesen bábokkal helyettesíteni? S miután az ilyen kísérleteket (müncheni bábszínház), mint hasonló eredményre vezető művésziatlenségeket letárgyalja, így végzi a cikkét: „Úgy látszik majdnem, hogy a színház: az ember- és bábszínház egyként hatott s a drámaírók ösztönösen érzik is ezt és csak bizonyos szeméreméretből nem bízzák sorsára a színpadot. A dráma alkonya a scenikai ábrázoló-művészet virágkorában sajátos, alig magyarázható ismertető jele a színház mai állapotának... Vagy csak hamis szégyénérzet tartja vissza a drámaíró urakat attól, hogy a modern eszmék számára modern kifejezőeszközöket használnak. Ideje volna levetkőzni ennek az érzésnek ruhájából, mert ha

tudnak valamit az urak, mindegy, hogy méter- vagy ivszámra adják el műveiket. A kinematográfnek is van tehetségekre szüksége!''

Lilienthal kaszandraszerűen keseregve jósol, — de jósol. S ha fáj is neki a jóslat, az nem teszi megállapításait alaptalanokká. A dráma súlyod s ez a súlyodás előkészítője egy lendületnek, amelyet a mozi ad meg majd a drámai művészetnek.

Hiszen a mai színpad s a mai színielőadás már is kezd alkalmassá válni arra, hogy reprodukálják, a mint sokszorosítják — s néha már teljes, az eredetivel egyazonértékű technikai tökéletességgel — a rajzot, sőt — bár igen ritkán — a festményt, sokszor a karcot s amint kezdik reprodukálni a hang művészetét a gramofon útján, amelynek tökéletessége már idestova csak pénzkérdés.

Nem tudom, miért lenne értéktelenebb műalkotás egy galvanoplasztikai úton másolt kis fémszobor az eredetijénél, amelytől nagyítóüveggel sem lehet megkülönböztetni. És nem tudom, miért lenne értéktelenebb egy galvanoplasztikai hűséggel lemásolt színielőadás reprodukcióban, mint eredetiben.

De a fotográfia nem élet. A fotografált mozgás, nem eleven mozgás. Igaz. De hát a színpad — élet? Vagy a színpadi illúziókeltésnek, a technikai tökéletlenség mellett is, nincsenek-e oly határai, amelyeket nem lehet kitolni a végtelenségig? Lehet-e erdőt beállítani a színpadra vászon-fák nélkül?

Sőt. A festett erdő sokszor kevésbé kelthet erdő-hangulatot, mint ugyanazon kulisszák fotográfiája. Színielőadást közönség számára csak színházban lehet rendezni, de színielőadást, mozifőlvétel eredetijének lehet rendezni eredeti, igaz, élő miliőben.

A mozgó színpad, a fotografált előadás a mai színpad kifejező eszközei közül keveset fog veszteni, de igenis nyer és pedig igen sokat nyer azzal, hogy változtathatja, mesterséges előállítás helyett a készből kiválogathatja az eredeti előadás színhelyét, a kép előállításánál nincs időhöz kötve, nincsen szüksége zavaró szünetekre egy darab reprodukciója közben, egyetlen jelenet színterét folyton változtathatja s nincsen helyhez kötve, ha sétáló emberek között, haladó hajókon történő dolgok előadására van a szerzőnek, a darab teljességének szüksége. És így tovább.

Lehet, igaz: a mozi kapitalista-, profitszerző vállalat, amelynek nem célja holmi művészeti szépség-tenyésztés, tömegkultura-terjesztés és egyéb, hasonlóan rosszul fizető föladatok elvégzése, hanem a gyors és könnyű vagyonhalmozás. Igaz, hogy Pathééknek eszük ágában sincs, hogy ők legyenek a mozi Shakespearejei. Igaz, hogy Pathééknek kevésbé jár eszükben mindazt teljesíteni, amit a mozitól új szépségre vágyó ember várhat. De hát uram isten! a színpadot sem lehet föld- és néprajz-tanító nevelőintézeté vagy újságmondó intézménnyé tenni, pedig a színház is csak kapitalista üzlet. A könyvkiadáság szintén üzleti természetű vállalkozás: sok a ponyva, sok a rossz könyv, de ugyan ki nem kacagna a szemembe, ha azt imputálnám neki, hogy megakarja tiltani újságon és iskolakönyvön kívül mindennemű más írárok kinyomatását?

A mozi művészeti fejlődésre képes valami annak ellenére, hogy kapitalista társadalomban élünk s mint minden művészetet, úgy már a leendő mozi-dramát is haszonhajtó vállalkozásai közé sorolja a tőke. Pathééknek nem céljuk a tömegek szépségigényeinek kielégítése, — de nem ez a célja

az olasz színháztrösztnek sem. Intézmények hatása azonban nem függ azoknak a szándékától, akik az intézmények üzleti hasznát bezsebelik. Az üzleti haszon ellenben igenis függ attól, kielégíti-e a műértékkel kereskedő cég vásárlói igényeit? A művásárlóktól: a közönségtől is függ tehát, milyen művészeti eredményei lesznek, milyen műértékeket kell forgalomba hoznia és termeltetnie a színháznak, mozinak, kiadónak, képkereskedőnek. A mozi nem elégíti ki a fejlettebb műízlést, de talán Beniczkyné regényei kielégítik? Ha a mozi látogatók tömegének magasabb lenne a kulturnívója, ha Beniczkyné nem kellene a kutyának sem, Pathé több műértéket árulna és Beniczkyné regényei helyett becsületes irodalmi munkákat adnának ki.

A tömegek kulturnívójának emelkedésével emelkednie kell az ilyen olcsó természetű műélvezetek nivójának is és fordítva: a mozi igenis, már ma is növeli a tömegek igényeit s amint kultúrtényező még a legkomiszabb krajcáros újság is, amelynél sok jobb és drágább van, úgy nevel bele publikumába az olcsó és ma még általában nivótlan mozi is az eddigi semminél több műérzékét.

Pathéék maguk is érzik függésüket a publikumtól és közönségük igényeinek növekedésével szemben sem lehetnek érzéketlenek, minthogy jó üzletemberek. A film d'art-ral folyton kísérleteznek és — ezt nem érdemül tudom be nekik, hanem csak a nagyobb befektetésre is vállalkozó merészségüket látom benne — sok súlyos ezrest fizettek már Rostand-nak és egy művészi mozi-ötletért, rengeteg pénzeket folyósítanak — nemcsak napibéres kis színészeknek, hanem igenis, — a Comédie legismertebb tagjainak is nagyértékű színészi produkciókért. A film d'art éppen ezért drága. Számszerűen tudnám bebizonyítani, hogy egyetlen ötperces kép, amely ilyen kísérlet eredménye, többbe kerül a mozitulajdonosnak is, Pathééknek is, mint egy másfélórás kevert műsor. Ebből az árkülönbösből pedig az is következik, hogy aki a moziban film d'artot akar látni s van pénze ehhez a passzióhoz, annak elég pénze van színházra is. A színházhoz szokott közönség azonban nehezen szokik le arról, hogy a régi boltban vásároljon műélvezetet. Akinek pedig nem telik színházra, annak — sajnos — ma még legtöbbször kielégíti az igényeit a mozi is. A két kategória közé eső réteg eddig még nem elég erős fogyasztópiac a moziban föl-fölbukkanó műérték-árúnak.

Ez a piac azonban mégis folyton nagyobb vásárlókedvet és fogyasztótömeget kínál profitszerű alkalmul a mozi-tőkének. Maga a színház, a modern színpad is neveli rá eddigi közönsége szemét és műérzékét a csirázó mozi-dráma megértésére; a tömegek jövedelmének s igényeinek növekedése is mindig több passzív alanyt termel az aktív mozi-művészet számára s szaporítja a mozi műértő közönségét olcsóságán, könnyen hozzáférhetőségén felül sokoldalúsága is: az a tény, hogy a mozi teljesíti azt a hivatását is, amelyre Várnai szűkíteni akarja működésterét, tudósítói, riporteri és tudománynpszerűsítő feladatát.

A művészet kapitalizálódása — irtam erről már éppen a mozával kapcsolatosan a *Nyugat*-ban — szükségszerűvé tette egyszersmind a művészetek demokratizálódását, hozzáférhetőbbé tételét, s ezt a szükségyszerűséget lehetővé tette a technikai haladás. Hogy a technika nem állott meg régi művészeti árúk sokszorosítása lehetőségénél, hanem annál a szoros kapcsolatnál fogva, amely a művészeti érték anyaga, formája, előállítása módja és belső tartalma

között meg van, magához idomította magukat a művészeteket is, sőt belőlük új hajtásokat is fakasztott egy néhány iparművészeti ág képében, azt mindenki tudja. Semmiféle különös meglátó képesség nem kell hozzá, hogy a moziban, a technikai vívmányban is meglásson az ember egy új művészetfejlesztő eszközt, művészember számára új módját teremtképessége kifejezésre juttatásának. Hogy a mozi-adta lehetőségek kiaknázását akadályozza a mozinak kapitalista kézben létele, hogy a mozi-dráma kialakulása elé sok akadályt gördít a moziátogató pénztelen tömegek alacsony nivója, a művészi kísérletek pénzügyi eredménytelensége, ez mind szomorú és igaz tény, de nem ok arra, hogy fölháborodjunk, hogy betemetni próbáljunk egy olyan fejlődéspatakot amely — ha ma ide-oda kanyarog is, alapjában mégis — arrafelé ássa a maga medrét, amerre mindannyian kívánjuk: a tömegek általános kulturájának, műgényei betöltésének és megnemesítésének folyamába fog belészakadni.

Kiss József

Irta:
POGÁNY JÓZSEF

I.

a már békét jelent a Kiss József neve, valamikor harcot jelentett, ma már visszatartást jelent, valamikor forradalmat hozott. A jubileuma napján Prém József karján lépett be a Petöfi-társaság termébe, ahol tapsok és éljenek köszöntöttek, valamikor a prémjózsefek ellenére ököllel tört utat az irodalom termeibe és mellőzés, észrenemvétel és kihajítás volt az osztályrésze. És ez így is volt rendén. Nem volt neki semmi közössége az Akadémiába, a Kisfaludy-Társaságba kövült irodalommal. A Gyulaí Pál, a Szász Károly, a Lévy József-féle honfibu-irodalom után egy költő, aki ezt meri írni a maga verseiről:

Nem adatott nekem fennszárnyaló ének,
Zengni daliákat, régi dicsőséget —
Mélázó honfibu lágy zengzete bongva
Bele nem cseng az én útszéli dalomba.

És eddig a pontig megy a Kiss József jelentősége. Amint nem volt közössége ezzel az irodalommal, akként nem lett közössége az új magyar irodalommal sem. Nem lett összekötő kapocs a régi és új között. A feje fölött haladt el a fejlődés. Nem törődött vele és ő sem vette észre. Elvágódott az irodalom eleven életétől. Ami haladás volt egykor benne, az reakció lett. A valaha legmodernebb magyar író értetlenül áll a modern magyar irodalom előtt. És a ma emberei már közönyösen, nemtörődomséggel állnak meg az ő költészete előtt. A Kiss József költészete immár csak *históriai probléma*. Csak multja van, jövője nem sarjadhat. Rajta van a bevezettség, a befejezettség bélyege. Már nem jajdul benne eleven élet, ha kikeressük a gyökereit,

ki vesszük anyaföldjükből és nem vág vonagló húsba, ha mikroszkóp alá hasogatjuk. Végérejutott pálya áll előttünk. Kiss József, a költő, a ma számára nincs többé. És ezért hallgathat el mindaz a keserűség, amit az utolsó évek versírója és szerkesztője felgyűjtött bennünk. Nem kell már támadnunk. Vele szemben nincs szükség már se mennykőre, se tömjénre. Ki háborodna ma fel azon, hogy Balassi Bálint kegyetlenkedett a jobbágyaival, ki támadozna azért, hogy Tinódi Sebestyén versei divatjukat multák? A históriával szemben egyetlen köteleességünk van csak: a megértés.

II.

Kiss József a falu, a kisváros polgárságának a költője. Azé a kispolgárságé, amelyik ott korcsmáros, szatócs, bérlő, kereskedő, uzsorás, házaló, ügynök, a földművelés és ipar között való csere közvetítője, aki az iparostól vásárol, hogy eladja a földművesnek és a birtokostól vesz, hogy tovább adja a nagyvárosok iparos népességének. Kiss József maga is közülük került ki, ott született ő is az „Alvégen“, korcsmáros volt az apja és ott élt ő is „a korcsmaházban“.

A falunak, a kisvárosnak a szemhatára határa a Kiss József szemének is. Az a kör, mit a falu tornyának a tetejéről belátni: az az ő köre. Az az élet, ami ott folyik a vidéken: az az ő verseinek az élete. Azok az emberek, akik ott élnek: azok izgatják az ő érdeklődését. Ezek az emberek pedig annak a zsidó korcsmárosnak, annak a zsidó bérlőnek a szomszédai, a jó barátai, az ellenségei: a paraszt és a dzsentri. Egész csomó paraszttörténete van. A hangjuk, a témájuk, a megcsinálási módjuk egészen olyan, mint a népballadáknak meg a ponyvatörténeteknek a témája és megcsinálása. A szép parasztlánynak a szégyenes sorsa, akit megejtett a szolgabíró, akit megvet a falu (*Kerekes Katka*). A gavallér betyárnak a históriája, aki a szép kisasszonynak egyetlen csókjáért tíz esztendei nehéz rabságot szenved (*Szomor Dani*). Már föltűnik a kivándorlás is (*Sulyom Peti hegedűje*). A régi ríkató történet a szép lányról, akit apja nem-szeretem férjhez kényszerít, aki menyasszony-fővel nekimegy a Tiszának (*Gyilkos harang*).

A kispolgárnak a maga osztályhelyzetétől rákényszerített demokrata hajlandóságai kerülnek föl a *Dózsa György*-ben: Míg a *születés* megalázhat, Dózsa lelke meg nem pihenhet! A grófok, a bárók, az arisztokraták ellen való ösztönszerű protestálása ez a kispolgárságnak, melyet szörnyen megbotráncoztat, hogy vannak mánáskaszinók, mik hétpecsétes lakattal vannak előle elzárva, mánásszalónok, mikbe ő még levetett sarúval sem léphet be. Fölháborodik a feudális erkölcsön, menydörög a „születés“, a kék vér előjoga ellen, és ugyanekkor nem jut eszébe, hogy fölháborodjék a polgári erkölcsön, hogy menydörögjön a vagyon, a kék bankó előjoga ellen.

De ha „születésénél“ fogva demokratikus, a maga élete módjánál fogva ez a kispolgárság mégis éppen a „születésénél“ fogva az

uralkodó osztályhoz, a dzsentrihez szít. Annak a zsidó uzsorásnak az élete, a vagyona ott a parasztok között, akiket kiuzsoráz, akiket földönfutóvá tesz, soha sincsen biztonságban. Annak a zsidó bérlőnek, aki halálra dolgoztatja a cselédeit, szemetes ocsúval csalja meg a munkásait, mindig félnie kell ezeknek a bosszújától, ezeknek a fellázadásától. Azokkal kell tehát tartania, azoknak a barátságát kell keresnie, akiknek szintén a paraszttal, a cseléddel, a munkással van érdekellentétük. Ezek pedig a birtokosok, a bérlők: a dzsentri. És keresnie kell a kegyét, a barátságát szép szóval, csengő pénzzel a szolgabírónak, aki ott a megyét, az államot, a hatalmat, a törvényt, a csendőrszuronyt jelenti. Ezért van az, hogy a vidéki zsidók mindig és mindenütt a mindenkor kormány hívei, mert ők mindig, mindenütt és mindenkor a szolgabíró, a csendőr és a végrehajtó hívei.

Az életmódja is azonagy annak a zsidó bérlőnek a dzsentri birtokosnak az életével. Tipikus alak: a zsidó dzsentri. És ahogy a zsidó bérlők hozzáidomultak a falusi úrhoz, ahogy fölvetették a ruhájukat, egy az életük, egy az ételük, egy a mulatságuk, a cigányuk, egy még az arcuk járása, a beszédjük hangja is, — a *Kiss József versei is a témájukban zsidók és kispolgáriak, de a köntösük, a nyelvük az Arany Jánosé.*

Néha meg egészen átcsap a dzsentribe. Az *Agota kisasszony* tipikus táblabíró-történet, a maga kötelező sirva-nevetésével, ősi pörével, amely egészen olyan fajta, mint az Arany János fülemile-pöre. Éjszakai párbaj, szikrázó acélok, babonás szépség, férfi képében harcoló asszony és a romantika fegyveres házában minden megrozsdált fegyvere egy másik versben (*Gedővár asszonya*).

Agota kisasszony és a ponyvatörténetek, Gedő Simon és Dózsa György, a dzsentri és a paraszt így egyesülnek Kiss Józsefben épen azért, mert egyiküknek sem képviselője, de képviselője annak az osztálynak, amelyik ott a vidéken, a dzsentri és a paraszt közé ékelve él, amelyik mind a kettővel érintkezik, mind a kettőnek az életét ismeri, amelyikre mind a kettőnek a gondolkodása, a költészete hat. Amint a zsidó kispolgárság magába foglalja a zsidó nagybérlőt, aki már ott él a dzsentri szélén és a zsidó házalót, aki ott él a paraszt mellett, azonképen a Kiss József költészete is magába foglalja a dzsentri ideológiának és a paraszt ideológiának egy részét. És ezzel nem lép ki a maga kispolgáriasságából, nem válik dzsentrivé vagy paraszttá, sőt épen azzal lesz a kispolgárságnak, mint osztálynak a kifejezőjévé, hogy minden rétegének, minden csoportjának a gondolatai, a hangulatai megvannak benne.

Ennek a kispolgárságnak a költője Kiss József és innen adódik magyarázata annak, hogy miért lett ő a magyarországi zsidóság költője. Nálunk ez a kispolgárság még ma is legnagyobbbrészt zsidó, ha már nem is úgy, amint az volt negyven esztendővel ezelőtt, a Kiss József költői pályájának a kezdetén.

Ha az előtte volt költészetnek a hősei lovagok, vitézek, fejedelmek, várurak voltak, a Kiss József balladáinak a hősei ezek

a kiskisvárosi polgáremberek. Ha az előtte volt költészet témái, eseményei nagy hadjáratok, vitézi tornák, bajnoki tettek, az ő balladáiban ezeknek a kisémbereknek az apró dolgai vannak elmondva, mik nem egetvivők, miknek a jelentősége nem nagyobb egy napihír jelentőségénél. A Zrinyi páncélos vitézeinek a „Jézus, Jézus“ kiáltása helyén itt szegény, özvegy zsidóasszony a Jehovához fohászkodik. A lehajló kereszt és a földreszálló angyali légio helyén itt a szombat este, a hosszúnapi zsidó szokásai. Ott van a szegény Árje története (*Dal a szegény Árjeről*). Pántlikával járt vásárról vásárra, s hogy egyszer a menyasszonyától az anyjához iparkodik, más faluba, későre járó estén, az országuton betyárok támadják meg, leütik és kirabolják. Negyven esztendővel ezelőtt mindennapi és mindennapos összetalálkozása a faluzó zsidó kereskedőnek, akinek volt néhány garasa és a földjükről kiuzsorázott, a katonaság elől menekülő, vagy valami kihágásért üldözött és így útonállásra kényszerített parasztleányeknek.

Vidéki, kispolgári és zsidóhistoria a Hosszú Jónás története (*Szép Batóné*), a *Kincses Lázár lyányáról* való, meg a *Simon Judt* „szomorú nótája“ is.

És amikor a maga osztályának az érzései szólnak vele, a kispolgárságnak, amely zsidó, vallásában hittel hívó, szükségképen az egész zsidóság költőjévé lesz. Amikor az *Uj Ahasvér*-ben kitör belőle a keserűség, a panasz, hogy hiába keres otthont, hazát a zsidó, hiába hullat verejtéket, vért, hiába tagadja meg világgá elzúllt véreit, hiába lesz hitlen, kaján, gúnykacaj kél fenyegetőn: — Rakhatsz te kunyhót eleget, halomra gyűjthetsz kincseket, otthonod még sem lesz neked. Amikor 1882-ben. a tiszzaeszlári vérvád idején ezt írja:

Meg-megújul a régi vád:

Azt mondják, vért iszik apád,

És ha felnősz, akkor ott, ahol:

Majd te is, te is vért iszol!

Épen azzal, hogy egy osztálynak a költője, lesz egy felekezetnek a költőjévé.

III

Az az ideológia, amit Kiss József verseiben találunk, a dolgoknak a harminc-negyven év előtt volt rendjét tükrözi. Amikor még a vidéken a zsidó képviselte a paraszttal és a dzsentrivel szemben a pénzgazdaságot, amikor még a zsidó egy gabona- és baromgazdaságon alapuló rendjében a társadalomnak idegen elem volt, amikor csak a társadalom „pórusaiban“ élt. De hogy a vidék is a kapitalizmus uralma alá került, hogy a pénzgazdaság általánossá lett, hogy „a keresztények is zsidókká lettek“, megváltozott a zsidó kispolgárságnak a sorsa. Ha eddig ő képviselte a primitív pénzgazdaságot a natural-gazdasággal szemben, most a megerősödött, összetettebb kapitalizmus ellene fordul és tönkreteszi. Az uzorás ellen ott van a takarékpénztár, a korcsmáros ellen a községi ital-

mérés, a szatócs ellen a fogyasztási szövetkezet, a gabonaügynök ellen a terményértékesítő szövetkezet, a közvetítő zsidó bérlo ellen a közvetetlen kisbérlet. Az adós föllázadt a hitelező ellen, a vevő a kereskedő ellen, az eladó az ügynök ellen. A zsidók pedig mindenütt és mindig hitelezők, kereskedők és ügynökök voltak. És ha eddig ezek a mesterségek nagyapáról apára és apáról fiúra öröklődtek, most az unokák megélhetésének az útja elvágódott. Ha annak a falusi zsidónak a fia kereskedő lett (garas gyűlt garasra), ennek a fia már uzsorássá nőtt (forint gyűlt forintra), — itt megszakad ez az egyenes pálya, az unokának nincs már mit keresnie ott a falun vagy a kisvárosban, föl kell jönnie a nagyvárosba és ezzel megkezdődik az a processzus, amelyik aztán szétszórja a zsidóságot a társadalom minden osztályába. Épen úgy, mint a dzsentrí is, hogy lassanként elgazdálkodta a birtokait, ide került föl Budapestre és mint osztály elzúllott, széttöredezett valamennyi osztály között. Épen a visszája ez annak, ahogyan a *Lumpenproletariát* képződik minden osztály hulladékából, minden osztály lezúllott elemeiből. A dzsentrinek a legnagyobb része a megyei és állami hivatalokat foglalta le magának s így érdekeik és ideológiáik hozzáidomultak az államot és megyét kezében tartó nagybirtok érdekeihez és gondolkodásmódjához. A zsidó kispolgárság fiai pedig első sorban a „szabad“ foglalkozások emberei lettek, ügyvédek, orvosok, a kereskedelem, az ipar, a bankok tisztviselői, akiknek érdekei és gondolatai: a nagy burzsoázia és haute finance érdekei és ideológiája. Van egy foglalkozás, amelyiken megosztottak, Herczeg Ferenc „*Andor és András*“-ában megvan egymás mellett mind a két típus. Andor a tönkrement, vidéki zsidó kispolgár föltörékvő fia, András a birtokátvesztett, kikopott dzsentrícsalád letört sarja: — mind a ketten újságírók.

A Kiss József érzésének még idegen, ismeretlen rém volt a nagyváros. A nagyváros: „népes vadon“, hol a „gazdagság, dicsőség mind gőzre megy“, ahol „küzd az ideál, győz az — egyszeregy“. Itt még a „cigánysor“ is merő palota. Itt minden siet, mindenki törtet, itt nincs megállapodás, nincs csillapodása az élet lázának, itt nincs pihenő perce a munkának. És aki idekerül, annak együtt kell rohannia, vágtatnia a tömeggel, itt nincs megállás, itt nincs megnyugodás, aki megáll, aki elbáméskodik, azon keresztülcsap az áradat, azt irgalom, szánakozás és észrevevés nélkül tapossák agyon.

Megrémítő a távolság, elszédítő az emelkedés, visszahökkentő a különbség a szegény Árje kétkerekű taligájától, meg a fakó lovától, amelyiken a pászthói országutat rója — a Keleti pályaudvar lokomotívjáig és a Körút villamosvasutjáig.

És ez nemcsak negyven esztendőnek a mulása, de egyszerűsmind a kisváros távolsága is a nagyvárostól, nemcsak az Árje taligájának a távolsága a lokomotívig, nemcsak a pászthói országút távolsága a Körútig, de egyszersmind az uzsoratökének a távolsága az ipari tőkéig, a kezdetleges kapitalizmusnak az útja a kapi-

talizmus csúcsáig. A nagyvárosba kerülni annyit jelent, mint belépni a kapitalizmus varázskörébe. Ez pedig annyit jelent, hogy a dolgoknak az új, más rendje a maga képére formálja át azt, aki nem akar elpusztulni benne, vagy nem menekül riadtan vissza belőle. A nagyvárosba fölkerülni annyit jelent, mint szakítani az ősi hagyományokkal. A nagyvárosnak mások az erkölcei, mások a szokásai, más az élete. Ha kisvárosi ember idekerül, azt kiforgatja a maga régi mivoltából, annak átváltja nézeteit épen úgy, mint a ruháját, annak a gondolkodásában más színűre festődik a világ, más vonalúvá rajzolódnak a dolgok. Fölkerül a nagyvárosba: ez annyit jelent, hogy elszakítódik a kispolgárságtól, annak korlátoltságától, annak a hitétől, annak a babonájától. Annyit jelent, hogy lehámlanak róla a kisváros előítéletei, kiszakítódnak meggyökeresedett fogalmai. És ezzel a nagyvárosba kerülés annyit is jelent, mint elhagyni az ősi vallást, eltántorodni az apák istenétől, akár úgy, hogy a hit helyébe hitetlenség, a vallás helyébe a nemtörődömség lép, akár úgy, hogy a „szerencsétlenség“ vallást kitérje egy más „szerencse“ vallás.

Kiss Józsefnek a *Jehová*-ja klasszikus dokumentuma annak a küzdelemnek, amit a falu, a kisváros vív a nagyváros ellen, amelyben mindig a vidék vérzik el. Az öreg tudós talmudistának a fiaíért való nagy harca az étellel mintázza meg ezt a küzdelmet: a kisváros harcát a nagyvárossal, mely bűnös örvényébe csábítja fiait. A kerítő pedig: „a harc, a kor, a lég, egy új idő“, „az új kor, mely multak nyakára hág“.

Az öreg Jób egyik fia, hogy belékerült a modern élet forgatagába, így ad hírt magáról:

Tűnik a vadon,
Mísszuri mentén a síneket rakom,
Őserdőt irtok s szíklát dőngetek,
Vezényszavamra rést nyit a rengeteg.

És mintha a kapitalizmus leglelkéből szólana, amely úgy átérezte szavai igazságát és követendőségét, hogy az embert is géppé egyszerűsítette:

Apám, e földön egy van, ami szép,
Ami magasztos és dicső: a gép!

Aztán telnek-múlnak az évek s visszatér a fiú; hatalmas gazdag úr, szolgahad kíséri, a feleségét hozza az apjához, aki várva:

Karjait már-már ölelésre tárta
S egyszerre visszahökken... sápad... reszket:
A nő keblén meglátva a — keresztet!

A másik fia is „eltévedt a nagy sivatagban“.

Kutatta istent kőben és növénybe',
 Ah, ifjúságát odaadta érte!
 S mikor a tudás fényfokára hágott,
 Mindent talált — csak istent nem talált ott!
 Nevét a hír felkapta s ott ragyog
 Azok között, kik örökké nagyok.
 Tudós és bölcs... egy új biblia!
 Hiába mind! — már az sem a fia!

A gép, a természettudomány, a kereszt — ebben a három szóban benne van minden.

Fölszitta őket a nagyváros, magába olvasztotta őket a burzsoázia, magukévá tették annak a világlátását, fölvetették annak a vallását, szolgálataiba állottak a kapitalizmus törekvéseinek, a terjeszkedési vágyának, a termelésre kényszerítő parancsának. Igaz csakugyan: „Se hit, se cél, se eszme, se szokás: apa és fiú között nincs közös vonás“. És Kiss József az apa pártjára áll, annak a szempontjából nézi az eseményeket, annak a lelkéből vetíti ki az egész költeményt, az öreg Jób Jehova-tiszteletének a prizmáján keresztül láttatja a fiaí sorsát. Az apa pártján áll és ezzel hitvallást tesz a kisváros mellett és hadat üzen a nagyvárosnak. A következő nemzedék, amely már idekerült a nagyvárosba, visszajára fordítja a helyzetet. *Makai* Emil *Róráte*-jában a szín már a nagyváros és nem a falu, már a nagyvárosba került fiú gondol vissza az apjára és nem az apa elveszett fiaira, a költő már a „pogány trubadúr“, az újságíró szájával szól és nem az ősz, jámbor pap imás szavaival. És ha *Makai* még bánatos hazagondolással emlékszik apjára, az öreg papra és vallása ceremóniás áhitatára, az a nemzedék, amelyiknek még az apja hagyta oda a falut, amelyik már itt született, *Ignotus* már egyenesen ellensége a vidéknek és primitív életmódjának és a négy emelet, a lift, a gőzmosoda városának a fia, amikor ezt írja: „Érzésem s ítéletem szerint a vadembernél, a vadállatnál s a vadregényes természetnél nemcsak közelebb áll a szívemhez, de szemem számára is szebbnek tetszik az ápoltság és jól öltözött ember, a szelidített és tenyésztett mén s az oly természet, melyen meglátszik az emberi munka.“

Ha a nagyváros: a kapitalizmus, a kapitalizmus: nemcsak a burzsoázia, de a proletariátus is. Ha Kiss József állást foglal a *Jehová*-ban a burzsoáziához, a *Tűzek*-ben állást foglal a proletariátushoz. És ha ott kispolgár a burzsoáziával szemben, itt sem tagadhatja meg a maga mivoltát és kispolgár a proletariátussal szemben. Ha ott a burzsoáziát a kisváros távolából nézi, itt a szocializmust a kispolgári időszámítás távolából: „*Jövődő tűzek... amelyek távol ég alján cikáznak — valamikor — beomlott síromon.*“ Olyanfajtan, mint mindazok, akik hisznek a szocializmus elérkeztének szükségességében, de hozzáteszik, hogy vagy háromszáz esztendeig csak él még ez a kapitalista világ.

Ami modernné tette Kiss Józsefet a régibb magyar irodalommal szemben, az költészetének a polgári volta. Ami lemarasztalja az új magyar irodalom haladásának az útjáról, az e polgári voltának a nyárspolgári íze. Az új Magyarország világa ismeretlen világ előtte. Nem veszi észre, mekkora forradalmon ment át az ország negyven esztendő óta. Nem érzi meg, mint szötte át a finanszkapitalizmus a maga bankjaival, vasutjaival, kereskedelmével, panamáival. Mint közeledett egyre dübörgőbb léptekkel az ipari kapitalizmus a maga gyáraival, nagyvárosaival. Új hordozói támadtak a modernségnek: a burzsoázia és a proletárság. És Kiss József előtt idegen a modern nagyvárosi polgárság világa, értetlenül riad vissza a munkásság harcától, nem érzi az új intellektuellek új forrongásait, nagy birkózását a régi és új formájú élet határán.

A morális és esztétikai értékek nagy újraértékelése csak féltő aggodással gyötri, az új érzések szépségei csak nevetségesek a szemében. A fejlődő szervezet hát lassan-lassan kiküszöbölte magából. Ő maga nem tudta megtenni a nagy ugrást a régi kispolgári világból az új kapitalista világba. Az új magyar költők nem az ő munkáját folytatták. A „Mese a varrógépről” idilljének folytatása, a kispolgári életből a nagy bankvilágba plántálása — már kívül esett az irodalmon Szomaházy „Mesék az írógépről” való idilljében. A tegnap magyar irodalmától nem vette át Kiss Józsefet a ma magyar irodalma és história-írója maradék nélkül megérthette őt a tegnap világából.

REVUE

Irta:
SZABADOS ZÁDOR

-- A budapesti m. kir. államrendőrség. —

„A személyes szabadságnak nálam nagyobb tisztelője nincs és még túlbuzgóságból eredő megsértését is fegyelmi hatalmam teljes latbavetésével csírájában elfojtom.”

Boda Dezső, 1911. I. 9.

A magyar közvéleményben számos nagy hazugság él. E hazugságok eredetét és életszivósságuk okát megállapítani valóban nem volna utolsó feladat. Kétségtelenül bizonyos azonban, hogy a legnagyobb és legszivósabb életű hazugságok egyike a budapesti m. kir. államrendőrség szervezetének kitűnőségéről és legénységi állományának megbízhatóságáról szóló mese. Erősen valószínű, hogy e hazugságot egyes olyan sajtóorgánumok vitték bele a köztudatba, amelyeknek egy vagy más okból érdekükben állott a rendőrséggel való jó viszony ápolása és fenntartása. Helyénvaló lesz tehát, ha a sajtó hibáját a sajtóval korrigáljuk és egy kissé megkapargatjuk a díszes, aranysujtásos rendőrkabátot, hogy meglássuk, mi rejlik tulajdonképen alatta.

Alig múlt néhány napja annak, hogy a rendőrség egyik tisztviselőjéről kétségtelenül beigazolódott, hogy prostituált nőt rendszeresen megzsarolt és azoktól nagyobb kölcsönösségeket és hallgatási díjakat csikart ki. A budapesti ügyvédi kamara évi jelentésében, a székesfővárosi közigazgatási bizottság 1910 december 12-iki ülésén pedig Vázsonyi Vilmos volt kénytelen a rendőrség túlkapásaival foglalkozni. Ezek a körülmények elég világosan bizonyítják, hogy a Zrínyi-utca környékén huzamosabb idő óta nem folynak rendben a dolgok. A rendőrség dekadenciájára vonatkozólag azonban mindezeknél sokkal súlyosabb bizonyítékaink is vannak, amelyek egyenesen köteleességünkbe teszik, hogy e dolgokkal belterjesebben foglalkozzunk.

Mind gyakrabban jelentkeznek olyan tünetek, amelyek a rendőrséget egyenesen közveszélyes színben tüntetik fel. Vadállatiasan kegyetlen, lázítóan brutális cselekményeket követnek el a rendőrség emberei. Egy-két lap megírja a dolgot. Azután megint csend van egy rövid ideig, míg valami újabb, nagyobb gazság ki nem pattan. A dolgok lényegéig nyúló intézkedést, valamivel nagyobb ellenőrzést azonban nem tapasztalunk. *A rendőrség továbbra is kitűnő magyar intézmény; Boda főkapitány modern gondolkodású, kiváló úriember; Krecsányi úr pedig: — nos Krecsányi úr rendes szokása szerint, elsőrangú detektív-talentum marad.*

Közben egy tekintélyes estílap 1909 augusztus hó 26-iki számában D. Agnes, aki még nem egészen 18 éves, apró termetű leány, a következőket mondja el:

„Július 24-én — ekkor Grünfeld Lajos utazónál szolgáltam — nem tudom, mi jött rám. Nem találtam helyemet, melegem volt s nem tudom miért, sétálni akartam. Kimentem a ligetbe és leültem a Weingruber előtt egy padra s ott hallgattam a katonazenét. Egyedül voltam, senki sem volt velem. Idegenek ültek a padon. Nagyon szépen játszottak s észre sem vettem, hogy telik az idő. Azt hittem, hogy itt nem eshetik baja az embernek. *Meg nem is gondoltam, hogy az támad meg, akinek védeni kellene.* Mikor a katonazenének vége lett, siettem hazafelé. A városligeti hídfőnél megállított egy rendőr, mint most tudom: Borus Balázs:

— Hova még?

— Haza, — mondtam.

— Haza? Hát csak gyere velem, — szólt a rendőr.

Nagyon megijedtem, mert megfogta a karomat s berántott a bokrok közé. Se nem láttam, se nem hallottam, nem is tudtam hova visz. I ökdösött, húzott és a számra csapott a vállas, hatalmas ember. A földalatti villamos felé vitt. Borzasztó sötét lett, a fák között senki sem járt. A rendőr levágott egy padra egy fa alatt. Szamba dugta az öklét, mert visitottam. Könnyörögni kezdtem:

— Hagyjon békében, ne bántson, nem vagyok rossz lány.

— Hallgass — szólt — mert mindjárt széthasítom a fejedet ezzel a karddal.

Erőszakot tett rajtam s azután otthagyt. Nem is vettem

észre, hogy egy másik rendőr jött oda. Goda Károly, magas, sovány ember, bajuszos. Köpenyegét levetette és alám tette. A másik rendőr távozófélben azt mondta:

— Ezzel a leánnyal elbánhatsz. Én a posztra megyek. Csak üss a szájára, ha kiált.

Goda erre rám rohant. Rúgtam, haraptam, de hiába. Elgémberedtem és ez a rendőr is erőszakot tett rajtam s azután ő is elment. Hallottam, hogy a bokrokat vizsgálják. Később visszajöttek s megfenyegettek, hogyha most haza merek menni, bevisznek a rendőrségre s holtravernek, vagy bedobnak a tóba. Én ott ültem reggelig a padon, összezsévedve, meggémberedve. Nagyon féltem, dideregtem s folyton azon gondolkodtam, hogy mikor lesz már reggel, hogy hazamehessek. Mikor megvirradt, sántítva hazaindultam. Csupa vér és kék folt volt az egész testem.

Amikor a millénáris szoborhoz értem, elébem toppant megint egy rendőr és azt mondta:

— Gyere velem.

Mentem utána engedelmesen. Bevitt a Mozsár-utcai rendőrkapitányságra, ahol belökött a börtönbe s rámlakatolta az ajtót. A szemem becsukódott, halálosan fáradt voltam, leestem a príccsre s nem bántam, ha meghalok is. Elaludtam. Azután kihallgattak és elengedtek. Ekkor már este 9 óra lett. Másnap fölmentünk a Zrinyi-utcai főkapitányságra, ahol fölvezettek az orvos úrhoz, aki megvizsgált s kijelentette, hogy még tegnapig nem nyúlt hozzám férfi. Véres ingemet elvette és eltette.

Ez egy szerencsétlen, vidékről felkerült, fiatal cselédleány vallomása. Szükséges volt részletesen leközölni, mert a bestialitás nagysága így érthető meg egész teljességében. A kardos, revolveres vadállatok ott ögyelegnek az elhagyatott környéken és ahelyett, hogy a közbiztonság felett örködnének: fiatal, védtelen és önmagukkal tehetetlen leányokra vadásznak. Ugyanekkor talán a harmadik bokor mögül lerongyolt csirkefogók lesik az arra haladó gyanutlan polgárt, hogy kifosszák. A liget környékén napirenden vannak a rablótámadások: de a rendőrök nem érnek rá evvel törődni, mert a pásztorórák örömei előbbre valók!

1910 december 27-én kedden este beállított a „Népszava” szerkesztőségébe egy 17 esztendő, fejletlen munkásleány és a következőket mondotta el:

„December 26-án karácsony hétfő-estéjén egy fiatalember ismerősömmel sétálgattam a Király-utcai fasorban, majd a liget szélén leültünk az egyik padra. Tíz óra felé járt az idő, amikor elénk lépett egy magas, civilruhás, jól öltözött férfi és igazolásra szólított fel bennünket. Gyufát gyújtott és valami igazolványt mutatott fel, azt mondván, hogy: detektív. A velem levő fiatalember igazolta magát, őt elküldötte az idegen, de engem ott tartott. Kijelentette, hogy bekísér. Soha sem volt még detektívvel dolgom, nem is követtem el semmi rosszat, hát a fenyegetéstől nagyon megijedtem. Elindultunk. Alig távoztunk a pad mellől, a detektív

úr megfenyegetett, hogy másnap délig úgy lezárnak, hogy hirt sem hallanak felőlem a szüleim. Azonban — lehet a dolgon segíteni: *adjam meg magam.* Rémülten hallottam a fenyegetést, megdöbbsenem attól a gondolattól, hogy meghurcolják a nevemet. Sírva kértem irgalmat. A detektív azonban rám sem hederített, csak vezetett befelé a ligetbe. Senkisémet járt a tájon, senkihez nem fordulhattam segítségért. Amikor az Iparcsarnok tájékára értünk, kísérom egyszerre a legdurvább hangon követelődött, *megütött, pofonvert és ledobott a földre. Erőszakot követett el rajtam.* Halálos rémületben mentem tovább. Futni akartam, nem engedett.

„Éjfélíg tartott ez a séta a liget legelhagyatottabb helyein és a rémséges történet, a detektív durva állatiassága még kétszer megisméltódott. Ekkor már eszméletlenül botorkáltam vele. Elkísért az István-út és Aréna-út sarkára és találkát kért tőlem szerdán délutánra az Aréna-út egyik háza elé, ahol a lakása van. Odahaza semmit sem tudnak még a dologról, *nem volt még soha férfival viszonyom.*“

A lap egyik munkatársa elment a leánnyal a találkára és megállapította, hogy a szerelmi rabló-lovag S. VIII. István II. osztályú rendőr és az Erzsébetkirályné-út 48. szám alatt levő 54-es számú őrszobához tartozik. Hétfőn este szabad volt, civilruhát öltött és elment portyázni — potyaszerelemre.

E két tipikus esetből nyilvánvalóan látható, hogy ezek az esetek nem szörványosak, hanem közönségesek. A dolgok természetében rejlik, hogy az ilyen gazságok csak a legtrikább esetekben kerülnek nyilvánosságra. Az áldozatokat vagy a félelem vagy a szégyenkezés tartja vissza attól, hogy megbecstelenítésüket nyilvánosságra vigyék. És, ha e két esetet egymás mellé állítjuk még egy másik érdekes következtetésre is juthatunk. Az első eset áldozata egy székelyföldi, paraszt-cselédleány, a második gazfickó már budapesti munkásleányra éhezett. Tehát haladunk a korral. A harmadik áldozat már valószínűleg tisztos polgári család rózsás-húsú leánya lesz. Csak egy kis türelmet kérünk! Csak türelmem!...

Kiváló és derék rendőrségünk vezetői nyugodtan elhíhatik, hogy a különféle ligetek sötét bokrai számtalan ilyen vérlázító és fogcsikorgató gazságot lepleznek, amíg egyik-másik eset kipattan. Hátha még a Belváros sötét mellékutcáiban meghúzódó szerencsétlen páriák, a prostitúció leányai meg mernének szólalni! Ezek ugyanis kényre-kegyre ki vannak szolgáltatva a „Zsarú“-nak. És jaj, háromszoros jaj! annak a szerencsétlennek, aki valamelyik rendőri közeg kívánságával ellenkezésbe kerül.

Köztudomású dolog, hogy a legrosszabbhírű éjjeli mulatóhelyeken, korcsmákban és kávéházakban rendes komenció jár ki a rendőrőrszemnek. Bor, sör, pálinka, tea, kávé és egyéb ehhez hasonló természetbeni szolgáltatmányok alakjában. Utánajártam és tanukkal együtt állapítottam meg, hogy az egyik rossz hírű pesti házban a rendőrőrszem naponta felveszi a 2 koronáját. A rendőr bejön a helyiségbe (a kasszában ülő tulajdonos kezébe veszi a két

koronát) és barátságosan tiszteleg a nyilvánosház gazdájának. Ez kezét szorít a rendőrrel (a 2 korona gazdát cserél) és a rendőr udvariasan hajbókolva távozik. És ugyanez a rendőr van hívatta ellenőrizni a helyiséget!

Egy előző cikkemben már rámutattam arra a lehetetlen állapotra, hogy a budapesti rendőrök nagyrésze házmester is.* Ezekben a házakban természetesen ők ellenőrzik a közrendészeti és köz-tisztasági rendeletek betartását. Mert kéz-kezet mos. Ezek a rendőr-házmesterek egyébként is valóságos rémei a nekik kiszolgáltatott lakóknak és a nyár folyamán Budapesten lezajlott lakóharcok tüzzel-vassal és legnagyobb brutalitással való elfojtása is nagyrészt ennek a körülménynek tudható be. A rendőrség valóságos vadászokat tartott a mozgalom vezető embereire és ebben a hájszában különösképen a rendőr-házmesterek tűntek ki. Ezek között, a brutális üldözésben különösen nagy érdemeket szerzett egy Schulcz János nevű őrmester, aki a VI. kerület közrendje felett van hívatta örködni és aki emellett a Szondy-utca 42/c számú házban — tehát szolgálati területén — házmester. Nagyon jellemző az egyik kerületi kapitány mondása, amit egy harcban álló ház bízalmiférfiához intézett. „Ha meg nem egyeznek a háziúrral, magukra szabadítom a rendőröket. Már pedig tudhatja, hogy ahova a rendőr teszi a csizmáját ott többé nem terem fű.”

Megpróbáltam az elmúlt esztendő első negyedének rendőrségi krónikáját úgy nagyjából bokréta-ba kötni. Ime:

1910 jan. elején. Nádas Sándor hírlapíró, aki ebbeli minőségben kellemetlenné vált a rendőrségre nézve, detektívekkel *figyelteti meg* és egy villamos lámpa-körtének a New-York kávéházból való ellopása miatt eljárást indítanak ellene. Ezen abszurd vád ellen a kávéház tulajdonosa tiltakozott leginkább, akinek Nádas évek hosszú sora óta mindennapos törzsvendége.

Jan. 2. Egy ember meghal a X. ker. kapitányságon. A halál oka, természetesen.

Jan. 8. Kipattan a Perschitz Chaim, Izsák, Buhl Mária és Krecsányi Kálmán-féle országos feltűnést keltő kémbotrány, amely napokig foglalkoztatja a sajtót.

Jan. 13. Kiderül, hogy Lukács Lászlót, a *designált miniszterelnököt a rendőrség detektívekkel figyelteti meg, hogy hová jár és kikkel érintkezik.*

Jan. 13. Müller Miksa kávésegédet a Rákóczy-úton, rendőr jelenlétében, megverik és a rendőr a megvert embert tartóztatja le.

Jan. 15. Gyáli Bella írónőt a nyugati pályaudvar II. oszt. várótermében — mert kendő volt a fején — gyanusnak találja és igazolásra szólítja föl Fekete Gyula detektív. Az írónőt, tiltakozása dacára, rendőrrel bekísérteti az őrszobára, ahol a fekvő és öltözködő rendőrök ocsmány szavakkal kritizálják és leszólják az asszonyt.

* A budapesti lakászsora és a házbojkottok; *Renaissance*, 1910. II. köt. 177. s. köv. lapok.

Jan. 17. Sajó Sándor rendőrtanácsos kénytelen Baumann bíró előtt egy asszonytól bocsánatot kérni, akit hivatalában reprodukálhatatlan sértésekkel illetett.

Jan. 24. Krecsányi Kálmán rendőrtanácsos maga elé idézi Gyáli Bella irónőt és gorombáskodik a szívbajos asszonnyal, aki sirva távozik. („Ügy-e jó volt az a kis reklám magának?” mondom Krecsányi úr a nőnek.)

Jan. 26. B. Mária cselédlány marólúgot ivott a Herminat-úti rendőrlaktanyán. (A rendőrségi sajtóiroda 24 óráig elhallgatta a dolgot.)

Jan. 28. Egyik estílap megírja, hogy a rendőrség javára rendezett „Lyra“-hangverseny 1 és 2 koronás jegyeit detektívek erőszakolják prostituált leányokra.

Jan. 28. N. Péter bérkocsissegédet egy lovasrendőr „Te kanász, hogy hajtasz” kiáltással elfogja és bekíséri. A rendőrségen megverik, ruháit letépik és végül elítélik 20 kor. bírságra.

Febr. 2. A Károly-körút és Dob-u. sarkán levő árusító-bódé tulajdonosába, Schwarc Áronba, beleköt a 35-ös számú lovasrendőr. Nagy tömeg előtt üti, rugdossa a nyomorék, béna embert egész a VII. ker. kapitányságig. Lilienfeld Berta varrónőt, aki Schwarc mellett tanuskodni akar, 20 kor. bírsággal sujtják.

Febr. 9-én 2 embert, } vágnak meg a rendőrök karddal az
febr. 12-én 1 embert } utcán.

Febr. 19. Az Andrassy-út és Szív-utca sarkán az 1353 sz. rendőr egy ittas embert minden ok nélkül durván ütlegel mindaddig, amíg az a rendőrt arculüti. Erre ketten vetik magukat állatias vadsággal az ittas emberre, megkötözik és folytonos verés közben kísérik az őrszobára.*

Febr. 21. Lovász Sándor 1702. számú rendőr a Népszínház- és Nagyfuvaros-utcák sarkán karddal kétszer fejbevágtatta a szertőjét, aki elhagyta.

Febr. 23. A hírhedt Kállay Béla rendőrfelügyelő megtébolyodik és gyógyintézetbe kerül. Röviddel az előtt egy házbértüntetésnél revolverrel lőtt a tömegbe. Garázda, iszákos ember volt évek óta. Ez az úr különben rövid időn belül a negyedik örültje a rendőrség tisztikarának. Kolossa Géza kezdte meg a sort, Bossányi és Kállay folytatták. A negyedik nevét kimélethez nem írjuk ki, mert azóta állítólag felépült és ismét szolgálatot teljesít.

Márc. 21. Az Intim Színházban a munkások népgyűlést tartanak. Gyűlés után Bónis rendőrtanácsos és Fashing felügyelő vezetése mellett formális vérengzés folyik le. A rendőrök élesrevent karddal nagy távolságra követik és vágják a menekülő embereket. Ruska Pál napszámost, aki a Rákóczi-úti Palace-szálló építkezésénél végzett éjjeli munkát és ott sem volt a gyűlésen, éles karddal fejbevágták úgy, hogy a koponyacsontja kettéhasadt. Egy másik

* Ezt a jelenetet e sorok írója is végignézte és amikor a rendőrt figyelmeztette, kis híja, hogy őt is fel nem pofozták.

munkás fején 6—8 cm. vágott seb. Orvosok megállapítják, hogy a csonthártyán is áthatolt a kard. Kalaba Mihály betűszedő fején mély vágás és testén több, húsz napon túl gyógyuló sebesülés. B. I. hivatalnok kezefején éles vágás, fején lapos vágások. Számos más sebesülés.

Márc. 26. A Rákóczi- és Síp-utcák sarkán három rendőr egy ittas embert megkötözött és megkínzott. Az összeverődött tömeg tiltakozott, mire az egyik rendőr kardot rántott és szétkergeti a tömeget...

És így megy ez, végnélküli egyformasággal, napról-napra, mintha nem is lehetne másként és mintha ez lenne a legtermészetesebb rendje a dolgok folyásának...

Kétségtelen, hogy a budapesti rendőrség brutalitását különösen az ipari munkásság nyögi. Nem kíméli ugyan tisztelt rendőrségünk a polgárságot sem, de a munkásság, és különösen a szocialisták, szabad prédá nekí. 1908 szeptember hó 16-án történt a következő eset, amelyről néhány tekintélyes lap, amelyeket egyáltalán nem lehet különös munkásbarátsággal megvádolni, az alábbiakat írja:

„Ma este a szocialista munkások hét helyen tartottak gyűlést a fővárosban, hogy a választójog mellett állást foglaljanak. A gyűlések minden kerületben csendben folytak le s a résztvevők a gyűlés után széjjeloszlottak. A hetedik kerületben azonban mintegy 120—150 főnyi csoport a szocialisták hivatalos lapjának szerkesztősege elé vonult, elénekelt a Marseillaiset, végighallgatta egy pártvezér beszédét, azután eloszlóban volt már, amikor a hetedik kerületi rendőrkapitányság vezetője, Sajó Sándor rendőrtanácsos nyolc tisztviselővel, húsz lovasrendőrrel és nyolcvan gyalogosrendőrrel megérkezett. Ettől a pillanattól kezdve idegeket tépő borzalmak színhelye lett az utca.

Kilenc óra nem volt még ekkor. A Rákóczi-út két gyalogjáróját ellepték a munkából, az üzletekből hazasiető varróleányok, munkásnők, úriasszonyok, úriemberek, sétálók, akiket váratlanul ért a roham. A rendőrség az úttest teljes szélességében száguldott végig. A lovasok a kocsúton, a gyalogosok a gyalogjárón. A közönség, amelynek sejtelve sem volt, hogy mi készül, hanyatt-homlok menekülni igyekezett, de sikertelenül. A rendőrség utólrta a menekülőket s most leírhatatlan jelenetek következtek. Mintha a vérengzés örülete lepte volna meg a rendőröket, ugrottak a boldogtalan teremtetésekre.

Akit elértek, ütötték verték. Torkon ragadták az útjukba kerülőket, tekintet nélkül arra, hogy nők-e vagy férfiak, hárman, négyen rontottak egy emberre, pofon ütötték, a földre teperték, megrugdosták az arcát, a fejét, a mellére gázoltak. Az Orient-szálloda előtt három rendőr ragadott meg egy barna ruhás szőke hajú, tizennégy-tizenöt éves gyermeket. A levegőbe emelték és úgy vágta az utca kövére, hogy elvesztette eszméletét.“

(Budapest.)

„A rendőri brutalítások krónikája szaporodott ma egy olyan dátummal, amilyet még ebben a rendőrkarddal agyonsanyargatott városban sem ért meg eddig tüntető utcai tömeg. A vér forrt fel az ember ereiben azoknak a képtelen és durva kegyetlenkedéseknek láttára, amit Budapest székesfőváros államrendőrsége ma este békés járókelőkön és hazatérő tisztességes munkásembereken, nőkön, gyermekeken a rend és a politikai szabadság nevében elkövetett. Nem hisszük, hogy akadna széles Oroszországban pálinkától részeg, megvadult kozák horda, amely ilyen durvaságokra képes és nem hisszük, hogy akadna kozák hetman, aki ilyen sivárságok elkövetésére embereinek parancsot adna. Budapest székesfővárosában akadt rá rendőrlegénység és akadt rá parancsnokló rendőrkapitány is.

„Képtelen brutalításokat követett el a megvadult, vérszomjas rendőrlegénység. Békés járó-kelöket rohantak meg, földre rántották, csizmasarokkal megtaposták, amíg csak élet volt benne. Egy hazafelé tartó öregasszonyt a fia karjából ragadtak el. A fiát agyba-főbe verték, őt magát pedig a kövezeten hurcolták meg. Megostromoltak egy villamoskocsit azzal az ürüggyel, hogy annak közönsége abcugolt. Lerángatták az utasokat és megkardlapozták az ájulódozó nőket.“ (Egyetértés.)

„Csak az orosz kozákok vérbefulladásztó brutalítása hasonlítható azokhoz a jelenetekhez, amelyek szerdán este a Rákóczi-úton, a Dohány utcában és az Erzsébet-körúton lejátszódtak. *Mint a ketrecből kiszabadult fenevadak, úgy rohanták meg a rendőrök az utcán haladó közönséget és akit értek, pofoztak, kardlapoztak, rúgtak, nem kimélve gyermeket, nőt, fiatal, öreget.* És ez a hallatlan brutalitás minden ok nélkül történt akkor, amikor a maroknyi tüntető szocialistát az első rendőri roham szétugrasztotta. Ha Boda Dezső főkapitány csupa véletlenségből szemtanúja lett volna rendőrei kegyetlenkedésének, *haladéktalanul beadná lemondását azzal az indokolással, hogy ilyen vérengző kozákhadnak nem akar a vezetője lenni.*“ (Pesti Hirlap.)

A francia abszolutizmus korában írta Chamfort a következőket: „Szörnyű dolog lehet az az úgynevezett „rendőrség“, ha az angolok jobban szeretik nála a tolvajokat és gyilkosokat, a törökök pedig a pestist“. — Ugyan nincs-e igaza? . . .

De ezzel még nem értünk végére a rendőrség bűnlajstromának. Most a kiváló detektív-testületre, a rendőrség disze-virágára, szemfényére kerül a sor:

„Ezek a detektívlegények
S Krecsányi Kálmán a kapitány.“

Az 1908. évi október 8-iki tüntetés megkínzott, véres áldozatainak tárgyalása 1909 szeptember 2-tól 14-ig folyt le a budapesti büntető törvényszék előtt és alábbi vallomásokat a hiteles gyorsírói följegyzésekből veszem. Szegény öreg Ráday Gedeon! Micsoda galambszívű humanitás volt az ő munkája ahhoz képest, ami itt következik!

Portko Antal: Az Abbázia kávéház előtt egy civilemler követele tőlem a botomat, nem adtam oda. Erre bevitték. A botot elvették tőlem és ütötték vele a kezemet, úgy, hogy feldagadt, azután bedobtak egy cellába, összerugdostak, összeverték, a jogtűmet kivették a kabátomból és összeszurkálták a mellemet vele. (Az elnök nem engedi, hogy a vádlott folytassa. A védők követelik.) A vádlott folytatja: Összekötözték a kezemet-lábamat. Vasszögre akasztottak, boksztak és bikacsökhel vertek. Mint a kutyák, úgy jöttek nekem, nyomorékká tettek egész életemre. Asztalra fektettek, kétfelé húzták a lábaimat, kezeimet . . . Ilyen az igazságszolgáltatás Magyarországon, mint az inkvizíció Spanyolországban. Ezt nem lehet túrni a huszadik században. Ezt végre ki kellett mondanom itt a törvényszék előtt. Sokaig ész nélkül voltam, néha most is elveszítem az eszméletemet (11 hónap múlva).

Kacsi Béla: Semmiféle szervezetnek tagja nem vagyok. Nem tüntettem. Ütöttek, vertek a rendőrségen és önkivületi állapotban voltam, amikor vallattak.

Villám János: Csutor és Füredi detektívek vittek be a kapitányságra. Ott ütöttek, vertek és kiabálták: „Nesze választójog“.* A hajamnál fogva hurcoltak be a cellába.

Jackovics János: Beteg voltam és a céghez mentem, ahol alkalmazva voltam igazolványért, hogy a baleseti segélyt megkapjam. A lábam volt súlyosan megsérülve. Villám Jánossal együtt fogtak el. A Mozsár-utcai kapitányságon a rendőrök két sorban állottak és karddal, bikacsökhel ütöttek, verték a védtelen embereket. Engem is fejbeverték, a gyomromba ütöttek és rúgtak. Villámnak behasították a fejét.

Lederer Sándor: Mikor kihallgatás végett a rendőrség szobájába léptem, a detektívek ezzel a kiáltással fogadtak: „Szervusz elvtárs, az anyád istenit,“ és jobbról is, balról is pofoztak, rúgdostak mindaddig, amíg azt nem vallottam, amit ők akartak.

Kozma A. Lajos: Gyermekkoromban epileptikus voltam. Nagynehezen gyógyultam ki belőle. Engem Tálos detektív kinzott meg. Nagy pecsétgyűrűjével úgy halántékon ütött, hogy azóta folyton epileptikus rohamok gyötörnek. A verés közben is rohamot kaptam. Úgy locsoltak föl és azután tovább ütlegeltek. Azt mondták: „Agyon fogunk ütni! Megdöglesz, amíg meg nem mondd, hogy ezt is ismered meg azt is.“

Dr. Ladányi védő: Mrázhoz (Krecsányi fizetett besúgója, vádló tanu).

— Meg tudná ismerni Tita Árpádot?

Mráz: Hogyne, őt határozottan ismerem, hiszen október 8-án reggel 8—9 óra között együtt voltam vele a szakosztályban.

Dr. Ladányi: Hát mutassa meg, melyik az a Tita?

Mráz: (Molnár Jánosra mutat) Ez itt az. (Nagy mozgás.)

Dr. Ladányi: Hát Kozmát megtudná mutatni?

* Az a választójog, melyet a király megígért s a kormány elsikkasztott!

Mráz: Ha itt van, akkor biztosan felismerem.

Elnök: Hát nézzen csak jól körül.

Mráz: (Percekig körülhordozza tekintetét.) Kozma nincs ezek között.

Kozma: (Föliáll) Itt vagyok! (*Nagy mozgás.*)

Tita Árpád: Mráz, nézzen ide, én felém! Hát nem ismer engem? Hát nem maga volt az, aki a detektívek szobájában az én szemem közé fújta a cigarettafüstöt? Lássa én megismerem magát. *Maga volt az, aki ott pecsenyét evett, vörös bort ivott és pénzt csörgetett.* Feleljen, ha van becsülete és ha nem akarja, hogy a maga vallomása miatt egy ártatlan ember a börtönben sínylődjék.

Kozma Lajos: Tizenegy hónap óta vagyok fogva maga miatt. *Tönkrementem. Halálos beteggé lettem itt. Nyomorék vagyok.* A vizsgálóbíró négyszer helyezett szabadlábra és négyszer tartott fogva a vádtanács maga miatt. Feleljen, ismer-e engem?!

Mráz: Nem ismerem. (*Nagy mozgás. Felkiáltások a hallgatóság sorából: Azew!*)

Kozma: Hát akkor miért tett tönkre egész életemre engem?!

Mráz: (Hallgat.)

Álljunk meg itten egy kissé. Az történt, hogy Krecsányi Kálmán fizetett besúgójának hamis vallomására egész csomó szerencsétlen embert hónapokig fogva tartottak. A vádtanács. A „független“ magyar bíróságnak három olyan tagja, akinek esküdt kötelessége a legnagyobb, a legaggodalmasabb lelkiismeretesség — kivált azokban az esetekben, amikor vizsgálati fogság elrendeléséről van szó: — a vádtanács nem a vizsgálóbíró előterjesztését respektálta, hanem egy fizetett besúgó vallomását tartotta mértékadónak! És a polgárság, a „bourgeoisie“ még csodálkozik, ha a rendőrségtől megkínzott, üldözött elgyötört „hazátlan bitangok“ gyűlölik az ő társadalmukat, melynek egyetlen palládiuma, a jogvédelem és az igazságszolgáltatás is, könnyelműen, fölületesen, az elnyomás szándékának nyilvánvaló látszatával sorvasztja őket a börtönben, ahová véresre verten kerülnek be a rendőrségtől? Attól a rendőrségtől, amely sápot követel a prostituált nőktől, megbecsteleníti a védtelen lányokat, kegyetlenül megkínozza az őrszobára hurcolt embereket, — s hogy mind ezt megtehesse: fizetett kémeket és besugókat tart, akik cinikusan esküdnek hamisan a judás-pénzért!

De azért nincsen semmi baj. A rendörkabátot megkefélik, és megint rendbe lesz minden. A kardokról letörlik a vért, a behorpadt Árpád-sisakokat egy roppantással kigömbölyítik, a brávó-ambíció pedig már rendőr-minisztériumról, kozák-szotnyiakról és huligán-hordákról álmodozik, hogy még jobban ráfeküdhessek a rettegő főváros dobogó életére. Boda főkapitány kijelenti, hogy „öt hidegen hagyják azok a támadások, helyesebben mondván: tüzszűrások, amelyek kicsinyes és eléggé el nem ítélhető indokból (!!) bizonyos oldalról az utóbbi időben a rendőrség ellen intéztettek“, — Krecsányi detektív-főnök pedig bamba hivalkodással dadogja

el a detektív-testület 25 éves jubileumán, hogy ime: a régi polgárőrség helyébe minő félelmetes, verekedő, prepotens gárdát szervezett a közszabadságok megszorítására és az osztálygyűlölet fokozására! De azért a budapesti államrendőrség továbbra is kitűnő magyar intézmény, Boda Dezső főkapitány modern gondolkodású, kiváló úriember, Krecsányi úr pedig, — nos Krecsányi úr, rendes szokása szerint, elsőrangú detektív-talentum marad...

Mégis talán nézzünk egy kissé a dolgok mélyére és állapítsuk meg a rendőrségi testület súlyos és a közre nézve oly veszedelmes betegségének kórtüneteit. Kezdjük felülről és vegyük szemügyre a tisztikart. A legmagasabb vezető állásokban levő tisztviselők között még ott találjuk a régi, sötét rendszer egy-egy lézengő képviselőjét. Ezek a kortól elmaradt aggok súlyos teherként nehezednek a testületre. Az újabb emberek? A fogalmazói karban csendesén húzódik meg egy kis csapat, egészen fiatal, nagyobb képzettségű és modern gondolkodású ember, akik azonban a tudatlanság és bornirtság, no meg a protekció rendszerében alig-alig tudnak érvényesülni. A tulajdonképpen rendőrtisztikarról, vagyis a felügyelőkről, kevés kivétellel, jobb nem írni. Csupa exotikus, furcsa figura. Jobbára különféle *muszájokból* quietált katonisztek, akik búbanatukat töltik ki a kezükébe kerülő egyéni vagy tömeges. A jogi és társadalmi tudás és érzék épp oly távol áll ezektől a kiérdemesült hadfiaktól, mint az udvariasság.

A legénység pedig egyenesen szomorú, vigasztalan látvány. A kulturátlan, sötét vidék szabadul rá a városra. A próbarendőrök polgári ruhás csapata szinte ijesztő. Marcona, mindenre elszánt, csontos arcú, csizmás parasztok. Félig analfabéták. De ez nem is lehet másként. Rendes foglalkozású, némileg is intelligens ember, nem megy rendőrnek Budapesten. És ha igen, hamarosan otthagyja ezt a szomorú, vad mesterséget, a katonai rendszert.

A budapesti rendőr fizetése oly alacsony, hogy erősen alatta áll bármiféle ipari munkás keresetének. Ipari munkás, intelligensebb ember ezért nem megy rendőrnek. Marad hát a vidéki parasztságnak ama selejtes része, amely katonai szolgálatának kitöltése után nem érez hajlandóságot, hogy az eke szarvához visszatérjen. Rendesen a virtuskodó, verekedő úgynevezett „nagylegények” sorából kerülnek ki ezek az egzisztenciák. Ugyanez az emberanyag kerül a csendőrséghez is. Ezek majdnem mind professzionátus verekedők és szeretik a vért, mint a mézsároskutya.

Ezenfelül ösztönszerű osztályellentét élesedik ki bennük a könnyebben élő és jobb keresetű városi ember ellen. A kültelkek munkáslakossága is érzi és tudja ezt és egymásközött „prosztó”-nak vagy „paraszt”-nak nevezi a rendőrt.

Hogy ezekből a félvad, vidéki emberekből kulturembert formáljanak, azzal senki sem törődik. Arra azonban van gond, hogy a „dzsiudzsicu” gyilkos fogásaira megtanítsák őket. Már most ezek a félvad szántóvetők, félreismerve és túlértékelve a hivatalos hatalmat

és az oldalukon lógó kardot, revolvert, súlyos átokként nehezednek a város mellére. Hanem hát a felsőbbségnek éppen ez kell: durva, lelketlen csapat, amely kegyetlenül, gondolkodás nélkül hajtja végre a parancsokat, mert tudja, hogy vak engedelmessége fejében ő is szabadon garázdálkodhatik. Sőt még a bíróságnál is védelmet talál, mert hiszen rendesen azokat a fegyvertelen embereket ítéli el hatóság elleni erőszak miatt, akiket a fegyveres rendőrök véresre vernek!

Néhány év előtt a velencei Szent Márk téren éjszaka cigarettára akartam gyújtani. Azonban hiába tapogattam a zsebeimet, nem találtam gyufát. Tíz-tizenöt lépésnyi távolságból egy egyenruhás ember tartott felém és udvariasan nyújtotta át a gyufaskatulyáját. Rágyújtottam és — nem tudván kivel van dolgom — egy kisebb pénzdarabot nyújtottam feléje borraivalól. Udvariasan mosolyogva utasította el és tudtomra adta, hogy rendőr.

— „Grazie, ma sono guardia“ . . . Erre cigarettával kínáltam meg, amit elfogadott és tisztelegve ment tovább. Negyedőráig bámultam utána.

Pesti ember vagyok, ezt nem tudtam megérteni . . .

Ruthén-nyomorúság

Irta:
BENDA JENŐ

Ki tudja azt, hogy milyen a ruthén falu? Csak az, aki ott járt, csak az, aki látta, mert a ruthén falu egészen más, mint akármilyen faluja a világnak. A ruthén faluk azonban egymás között mind egyformák: Verhovinán, a Nagy-ág mentében, a Tarac völgyében és a felső Tisza völgyében. Ugyanaz a kép: szűk völgyben fut a Tisza, vagy a Tarac, vagy a Nagy-ág és a rohanó, hol fehér tajtékot szóró, hol ijesztően olajos zöld folyó partján fut az országút. Azután egy helyen kitágulnak az égnek szaladó hegyek, s mint kút fenekét, környeznek egy kis térséget. Itt a falu. A hegyen halvány, sárgászöld bükkös és tölgyes között, haragoszöld fenyves foltok; minél közelebb vagyunk a határhoz, annál magasabbak az égbe nyúló hegyek, annál több a fenyves. És a rengeteg erdők borzas területe közé síma kaszálók, sovány krumplitöldek és kukoricások ékelődnek. A völgy is tele keskenyen futó, hosszú négyszögű táblákkal a keskeny szűk völgyben. Egészen ez és ennyi a kulturterület. A falu tulajdonképpen egyetlen utca: az országút. Az országút mentén rítkító lilára, kékre, sárgára meszelt, kidőlt, bedőlt oldalú házak, a bejáró előtt sár, a kerítés meg-megszakad, az udvar piszkos, a küszöbön színes rongyokba öltözött gyereksereg: ilyen a kazárok háza tája. A házak az orosz parasztokei voltak valamikor, ma azonban már a kazárei.

Az orosz elhúzódott az országútról, túl a patakra, a hegyi dűlőkre. Fönn az ormótlan hegyek lejtőin apró, vastag fageren-

dákból összerótt házacsákák függeszkednek a fejünk felett; amerre a szem ellát, mindenhová jut belőlük, még a szakadékos, keskeny völgyekbe is. Az orosz földje odafönn 10 lépés széles, 100 lépés hosszú, s ebből kell neki egy egész esztendőn keresztül megélnie. Alulról szorította fel ide a kazár, de idefönn is szorítja, fojtogatja a kincstári erdő, az az irdatlan rengeteg, mely a Tisza folyásától áthajlik egészen a lengyel gerincig. Embertelen magasságban, fél-napi járó földre buvík meg egy-egy házacska. Nyáron, szép időben még csak emberséges állapot, bár így is fél-napi járóföld; ám télen síkos, fagyos időben, az esztendő hét fagyos, fergeteges hónapjában megfagy az emberben a vér: hogyan élhet és miként élhet odafönn ember, lelkes állat, akinek időnként mégis le kell jönnie a faluból, aki beteg lehet, aki segélyre szorulhat?

Lenn a faluban pedig az orosz fakalítkák és a kazár sárfészek között három épület magaslik ki: egy díszes és aránylag pompázó templom zsindey-tetővel és magas kökerítéssel, meg két új kuria vadszölös lugassal, szép konyhakerttel, baromfi udvarral, istállóval, lóval, tejelő tehénnel. Az egyik új házban a pap lakik, a másikban a jegyző.

Es ennek a falunak a képe az egész ruthén-kérdés képe. A főbűnös a kazár, aki az orosz parasztot a hegyek közé üldözi. Ott is tovább exequálja, hajszoja. A kazár bűneit meg is állapítja, épen most újra aktuálisan vitatja és tárgyalja az egész társadalom. De hol maradnak a többiek? Mert vannak mások is; hiszen elég elővenni papírost és ceruzát és kiszámítani az egyszerűen, hogy hány ruthén faketrecnek kell tönkremennie, bitangkézre kerülnie ahhoz, hogy ilyen ragyogó, aranykeresztes templom, hogy ilyen paplak és ilyen jegyzőlak épüljön? Hátrább következik a perspektívában az igazságszolgáltatás, amely annál rosszabb és annál drágább, minél messzebb eső falunak és minél félreesőbb kunyhónak szól az igazság. Aztán a vármegye urai és a slendrián közigazgatás. Végül az állam, mely mind ezzel nem törődik, a törvényhozás, mely másolja a nyugati kultur-törvényeket, a váltótörvényt, a könyvv kivonat-illetékességet stb. és a szabad verseny, szabadforgalom fétiseit őrzi anélkül, hogy tudná, hogy van ország-rész, ahol az egész nép és sok, egymást követő nemzedék meggy tönkre ezeknek a fétiseknek az oltárán.

Vasárnap megnépesülnek a ruthén falu utcái, mert a leg-távolabbi hegyszakadékok legfélreesőbb kunyhóiból is összejön a nép. Nyáron egyszerű a ruhájuk, a férfiakon ing, gatyá, az asszonyokon egyetlenegy, piros ákom-bákomokkal díszített vállhímes ing, melyet az illendőség kedvéért két, vörösbarna színekkel tarkázott kötő takar: egy elül, egy hátul. Télen az asszony is, a férfi is derékig erő bárányszerű ködmént húz magára, amelyhez a férfiaknál bőrtüsző és durva posztó-nadrág járul. A tiszavidéki orosz a nagyobb szépség okáért ríktó vörösre festi a nadrágját. Így állnak az utcán, a korcsma előtt órák hosszáig. A hegyek közötti szakadékok és meredek megbúvó népének ez a szociális

élet, a barátkozások, szeretkezések ideje. Közben egy-két pohár pálinka benn a korcsmában, azután újabb ácsorgások, csend, halk beszéd, hallgatag elmélyedés. Szükszavú kérdés, szükséavú felelet. Ha kaputos ember, ha úri kocsi megy arra, az egész gyülekezet szótlanul leveszi a kalapját, néma alázattal és fel sem teszi addig, míg az úrféle el nem haladt. Azután jön az este, az orosz egyre kábultabb lesz a pálinkától, de azért alig hangosabb; néha felsíkkolt egy leány, akit alattomos dévajkodással megcsipett egy legény, néha egy verekedés, nem hangos, zajos, káromkodó és késelő himek viaskodása: az orosz egymás hajába ragad, a földön hempereg, úgy tépi, zúzza, marja egymást, majdnem némán. És mikor jön az éjszaka, dölöngöző, nehézlépésű alakok ímbolyogva, elesve és feltápáskodva indulnak hazafelé, a szakadékok közé, a meredekre.

Hétköznapi alig látni oroszot a faluban. Az asszony, a férfiak vénéje otthon van a hegyek közt, az asszony fon, a sovány földet gyomlálja, kapálja, a vén ember a ház előtt hever, vagy benn ül a padkán és pipájából szítja az olcsó kapadohány füstjét. A fiatalja pedig télen a „butin“-t járja, ahol fejszével, fűrészszel vágja a síma, magasra szökő fenyőóriásokat, azután lecsonkázza, lehántja, meredek csúsztatón lesíklasztja a törzseket. Nyáron pedig tutajt csínál a törzsekből és gátakkal megduzzasztott „klauz“-vizen fuvarozza le a kincstár fáját egészen Tokajig, Szolnokig, Szegedig.

Hétköznapi a falu egészen a kazaré. A kazaré, aki folytonosan jön-megy, marhat hajt és üzletben árul, tárgyal, seftel, utazik a megye székhelyére, vagy annál is tovább: át Galíciába, vagy fel Budapestre. Az orosz nagyon halkán, keveset beszél, a kazár lármás; mozgékony nyelve gyorsan pergeti a furcsa héberrel, oroszszal kevert, rontott németiséget: a zsargont. Az orosz nehéz fejű, a krumplín, a kukoricán, a tutajon kívül semmit sem ért. A kazár mozgékony elméjű, gyors felfogású. Ismeri a paraszt hibáit, az urak gyengéit, jobban, pontosabban tudja a törvényt, mint akárhány fiskális. Különösen a törvénynek azokat a szakaszait, amelyek kiforgathatók, amelyekből hurkot lehet vetni a paraszt nyakába. Tudja azt, hogy a pálinka-hitelt csak bizonyos határon belül ítéli meg a törvény, készpénz-kölcsönt ad hát az oroszoknak, hogy az készpénzért vásárolja tőle a pálinkát. Ismeri az uzsora-törvényt és száz módját találja ki annak, hogy a maga nagyobb kamatját biztosítsa és beszédje. Ha másképen nem megy, ő maga feji kamatba a ruthén tehenét, vagy ő maga kaszálja a ruthén réjtét és egy hónap alatt több tejet árul, egy nyáron több szénát kaszál, mint amennyi az egész követelése. Ismeri a tulajdonszerzés jogcímét, az elbirtoklást, az öröklést, az ajándékozást; koholt okiratja, hamis tanuja, akkor van kéznél, amikor akarja. Egy előkelő táblabíró ismerek Máramarosban, apja jómodú polgárember volt Máramarosszigeten. S mikor ennek a bírónak az apja meghalt s a bíró arra készült, hogy beüljön a családi házba, előállt egy kazár szerződéssel és két tanuval; a tanuk eskü alatt vallották, hogy ők ott voltak a szerződésnél és a kazár

magának követelte a családi házat azon a címen, hogy a bíró édesatyja azt neki még életében eladta. Azóta ez a kazár két tanujával egyetemben hűvösön ül. De mennyi pereskedés, tárgyalás, nyomozás, herce-hurca és ítélet addig, pedig ez a táblabíró tudta, az orosz paraszt pedig nem tudja a törvényt. Csak hivatalos írásokat kap, amiket nem is tud elolvasni, amiket nem is ért, azután egyszer idővel jönnek a törvény emberei, hogy takarodjék a házból, ami az apjáé volt, meg a nagyapjáé és adja át a kazárnak. Az orosz pedig nem tudja a törvényt, úrfeléhez nincsen bízalma; már akkor inkább bízik a kazárban, aki mégis közte él, tudja a nyelvét, bármikor megsajnálja egy pár koronával, vagy egy liter pálinkával. Mert, hogyha urak jönnek ide fel a hegyek közé, abból soha sincsen semmi jó. Ezek az urak csak lármáznak és káromkodnak, gorombáskodnak, sőt néha pofoznak is. Az urak vagy elvisznek valamit, vagy büntetnek, vagy bírságnak. A zsidó legalább néha ad is, vagy pénzt, vagy jó tanácsot, vagy pálinkát, ha aztán később ugyancsak megveszi is az árát.

A ruthén-kérdésből nem lehet faji, vagy pláne felekezeti problémát csinálni. Általánosítani az apathikus szláv tehetetlenséget és a semita élelmességet. Akármilyen szomorú, nagyon természetes és egyszerű folyamat ez: két nép közül az egyik: az élelmesebb, az eszesebb, az ügyesebb felfalja a másikat; nem azért, mert más a fajtája, vagy más a vallása, vagy más az erkölce, hanem egyszerűen azért, mert ő az erősebb, s a másik olyan gyámoltalan, hogy engedi magát. Általánosabb igazságokat csak annak az útján lehet találni, hogyha azt kutatjuk, hogy az élelmes, lelkiismeretlen kazár és az élhetetlen, tehetetlen orosz miért lettek olyanok, mint amilyenek? Azért, mert századok óta más milióban, másként élt mind a kettő.

A ruthének azóta, hogy Nagy-Konstantín idetelepítette őket, békét és menhelyet találtak a magas hegyláncok között. Ide nem tört be török, tatár, az ő földesuruk a kincstár volt és a kincstár erre messzi a periferián nem volt rossz földesúr. Az orosz termelte a maga krumpliját, kukoricáját, vágta az erdőt, tisztelte a főispánt, vécispánt, a főerdészt, mindenkinek megadta a maga sápját, és soha nem volt semmi különösebb baja, semmi különösebb küzdelme az életben. Ha nem is élt bőségben, megélt tisztességgel, senki sem kérdezte, hogy kinek a rétjén legeltette a marháját, hogy hány birkát nevel fel, hány disznót makkoltat az erdön, szedi-e a rózsát a Hoverla, vagy a Priszlop havas alján?

A kazár ugyanezen idő alatt ellenséges országban élt a legkétségbeejtőbb viszonyok közt és a lengyel faluk és városok ghettoinak borzalmait vadították el a lelkét. Embernek nem tekintették mások csak a saját hitsorsosai, a keresztény urak megparancsolták, hogy a hátán sárga foltot, a füle mellett tincset, a testén kaftánt viseljen; birtokot nem szerezhetett, hogy megtanulhatta volna rajta a földművelést. A keresztyén társadalom nélkülük, őket kiközösítve fejlődött, alakult és csinált kultúrát; neki pedig

nem maradt más, mint az üzérkedés, az adás-vevés, az uzsorakölcsön, de ez is csak úgy, hogy a népen nyúzta be azt, amit az urakon vesztett és ravasz csalafintasággal titkolta, rejtegette, ami értéke volt, mert soha sem tudta, hogy mikor törnek rá, mikor sarcolják meg, mikor rabolják ki a hatalmasok, az urak, a keresztények?

A ghettó természetszerűleg érezte magát idegennek és ellenesnek a keresztény társadalommal. Más vigasztalása nem volt, mint a családja, más védelme nem volt, mint a hitsorsosaival érzett szolidaritás, más büszkesége, reménysége nem volt, mint a talmud, mely az ő nemzetiségének egykori nagyságáról mesélt, skolasztikus logikájú játékaival a szellemet élesítette és csillogó jóslások délibáb-jával enyhítette a meglévő állapot nyomorúságát. Minden új szenvedés, minden új méltatlanság vaskalapáccsal keményítette ennek az elnyomott, megvetett népnek az egyéniségét; megszokta azt, hogy etikai kötelességet ne keressen másutt, csak a hozzátartozók körében; amennyire megtanulta szeretni a házi tűzhelyet, annyira megtanulta gyűlölni az idegent. Az üldözés kifejelesztette benne a gyengék fegyverét: az erősek ellen az alattomoságot, a családságot, a megvetést. A ragaszkodást minden hagyományhoz, amelyet az erősek és hatalmasok megvetettek: ragaszkodást a talmudhoz, amelyet kora hajnaltól késő estig siró, énekítő hangon tanulnak a héderben 8—10 éves nebulók, a ragaszkodást a kaftánhoz, a tincshez, sőt a ghettóhoz is: a felvidéki falukban mindenütt látni, amint a zsidók az országút felett kifeszített dróttal rekesztik el a maguk külön utcáját, a maguk külön birodalmát. Mert külön birodalom ez, melyben csak kényszerűséggel, zsandárral, bíróval és végrehajtóval uralkodnak a mi törvényeink, nem pedig úgy, ahogy kellene: az emberek szíve és belső erkölce szerint. Szívük és belső erkölcsük szerint csak a rabbinus és csak a rabbinus törvénye uralkodik rajtuk. Kazár és kazár közt az igazságtétel a rabbinus joga, öregebb bírók nem is emlékeznek arra, hogy kazár kazárt perelt volna előttük, ahogy ma már ez is megtörténik. Ez már a régi erkölcsök és a régi szokások lazulásának a jele, amit eléggé ostoroznak és kárhóztatnak is a telivér orthodoxok. A megvetést megvetéssel viszonzozák: emlékezem egy öreg, szent zsidóra, aki nagy, babonás tiszteletben állt a hitsorsái közt. Ez a szent zsidó soha nem mulasztotta el, hogy a fejét félre ne fordítsa és ki ne köpjön, amikor az utcán szembe kerültek vele előkelő, tiszta, kedves és művelt úriasszonyok.

Igy nevelte az élet ezt a két fajt: az egyiket a küzdelem nélküli, elpuhult tehetetlenségre és a másikat sok sanyarúság közt kegyetlenségre, pénzszerző éhségre, szívós dacr. Azután fogta az élet a két fajt és szeszélyében szembeállította őket egymással. Negyvennyolcban jött a jobbágyfelszabadítás, mely az orosz-parasztoknak magántulajdonául kezére adta a negyed és nyolcad úrbéri telkeket. A keleti zsidóüldözések pedig koldusan, rongyosan, éhesen és felajzott keserűséggel áthajszolták a határon a puszta életét

mentő kazárt. A doktrínér liberálizmus korszakában történt ez, amikor vétek lett volna azt vitatni, hogy az országnak joga van visszautasítani határaitól a nem kívánatos bevándorlókat. Abban a korszakban, amelyik a szabad verseny és a szabad forgalom elvére esküdött és semmiféle gyámkodással sem akart beavatkozni a létért való küzdelembe. Párbajra állottak föl egymással szemben a puha, gyámoltalan orosz, akinek volt földje és volt veszteni valója és a minden alattomos praktikában, ravasz agymunkában kiművelt kazár, akinek csak nyerni valója volt, mert nem volt semmije a hét-nyolc éhes gyermekén kívül, akik mind enni akartak, akiknek üzlet, hozomány, megélhetés kellett.

A két fél közül vajlon melyiknek kellett föltétlenül győznie ebben az egyenlőtlen párbajban? . . .

És az urak? . . . Mutatót már láttunk ezekből az urakból: a pap szép templomot, kellemes, tágas plébániát akar, a jegyző jó tágas kuriát, kaszálót és szántót; egyébbel aztán nem törődik.

Amikor kis diák voltam Máramaroszigeten, egy barátom, jegyző fiú, bevitt egyszer a törvényszékhez a telekkönyvbe, hogy megmutassa nekem, milyen gazdag az ő apja. A mutatóban, azon a lapon, amelyiken az ő apjának a neve állt, sok sok számot találtunk, talán százat is, vagy százötvenet. Akkor nem tudtam, most már tudom, mit jelent ez? Azt jelenti, hogy száz, vagy százötven telekkönyvi lapon szerződés, vétel, ajándékozás és más e féle címen, hivatalosan kihúztak egy-egy orosz nevet s beírták oda a jegyzőjét. Száz-százötven orosz család ment tönkre azért, hogy a jegyzőnek az egyik hegyoldalban legyen egy fél hold kaszálója, a másik hegyoldalban legyen egy hold szántója.

És a papok? Emlékszem egy öreg orosz-papra — maga is szegény ruthén fiú, aki földszegényen került ki a szemináriumból. Am tizenöt-húsz év múlva — amikor én ismertem — már vagyonos ember volt. Ez a pap, amikor hivatalos kommisszió jött a faluba s ő meghívta ebédre a hivatalos urakat, egy héttel előbb a templomból, szószékről hirdette ki a népnek:

— Nagy megtiszteltetés éri a falut. Vendégünk lesz a nagyságos főbíró úr és a nagyságos főorvos úr. Én hozzám szállnak, de azért nem az én vendégeim lesznek, hanem a tietek: az egész falu vendégei. Hozzatok hát csirkét, tyúkot, tojást, hogy illőképen elláthassam az urakat.

S a jó lelkű orosz nép annyi csirkét, tyúkot, tojást hozott a házhoz, hogy nemcsak a kommisszió ebédje telt ki, hanem még a piacra is került belőle. Az orosz babonás, vallásos nép, legalább száz ünnepnapja van egy esztendőben, mind megannyi szent-Heverd-el napja. A papjától semmit se sajnál, a pap pedig gondoskodik arról, hogy a parasztnak sok alkalma legyen, — nem sajnálni tőle semmit: odafenn megszentelt gyertyával gyógyítják a torokfájást, ördögöt űznek, a babonának és varázslatnak száz-féle fája virul egyházi köntösben — természetesen nem ingyen.

És a közigazgatás?

A magyar közigazgatást mindenki ismeri. És minél messzebb van egy magyar vármegye az ország központjától, minél rosszabbak az utak, minél hozzáférhetlenebbek az egyes faluk, annál magyarabb: vagyis annál rosszabb ez a közigazgatás. Tessék elképzelni, milyen lehet ez a közigazgatás ott, ahova Budapestről teljes tizenegy órán át robog a gyorsvonal, azután öt-hat órát kell vicinálison utazni, hogy végül még öt-hat órán át kocsízzon az ember. Az ilyen falu egyszer egy évben lát szolgabíró, tíz évben egyszer alispánt. Alispánnál nagyobb urat sohasem. Hogyha csak valamelyik mágnásnak vagy főhercegnek eszébe nem jut, hogy ott vadásszon. A mágnásokat és a főhercegeket azonban a medvék érdeklik és nem az emberek. Különben is: a jegyzőnek a főszolgabírónak, az alispánnak nem az a célja, hogy a népet boldogítsa és a népnek tegyen, hanem az hogy mindegyik megnyerje a felettes hatóság elismerését... A felettes hatóságot pedig egyképen lehet megnyerni, hogyha választások idejére a jegyző a falut, a szolgabíró a járást, az alispán pedig a vármegyét liferálja. Öt éven át minden azért történik — és Máramaros mindig egyike volt a „legmegbízhatóbb“ vármegyéknek. A ruthén pedig mindenképen oda szavaz, ahova parancsolják. A kazár pedig... Nos, a kazárt meg kell előbb nyerni, annál inkább, mert a kazár olyan hitelező, akinek az akaratától sok ruthén voks függ.

És az igazságszolgáltatás?

A bírák az egész országban kedvetlen ítélő-automaták, akiknek sok restancia és csekély fizetés közt vergődve kevés kedvük van annak a firtatásához, hogy a paragrafus mögött milyen csalafinta érdek bújkál s hányféle maskarát és álruhát ölt az élet. Tessék elképzelni egy bírót Ökörmezőn, fél napi járó földre az első vasúti állomástól, aki, hogy ha tükörbe nem néz, alig lát intelligens embert; egy bírót, aki mindig siet, mert tömegesen tárgyal és szakmában ontja az igazságot, aki csak arra ér rá, hogy az adott esetekre a meglevő törvényt hamarjában ráhúzza, mint a csizmát a kaptafára. És tessék hozzá képzelni azt is, hogy ennek a bírónak külön oka is van rá, hogy elkeseredjék — erről nem tudnak a központban, nem is törődnek vele — mert az egyiptomi hét csapáshoz hasonló veszedelemként nyögik az egész megye fölött hatáskörrel rendelkező törvényszéki elnök szeszélyeit, aki mindig csak kritizál, rendelkezik és feleslegesen vexál, ahelyett, hogy irányítana, hogy bátorítana, és hogy nehéz munkájukban segítené, támogatná a maga bíráit.

Ez Máramaros. Ez a máramarosi ruthén kérdés; Bereg és Zemplén külön fejezet, amelyre ezúttal nem kerülhetett a sor.

KRITIKA

Holnapí drámák

Írta:
RELLE PÁL

A lecke: megírni, milyennek gondolom a holnapí drámákat. És én szívesen vállalkozom erre a feladatra. Hiszen semmi újat sem kell mondanom. A holnapí drámák ugyanis nagyjában már megvannak, ahogy nagyjában a maiak is megvoltak már tegnap. A holnapí poézis és zene, a holnapí piktúra is megvannak. Természetesen, átlagosan, ma még nem kellene, mert a „ma“ mindig vagy jórészt a „tegnap“-ból táplálkozik. Az, ami tulajdonképpen mai, az tulajdonképpen a holnapí. A mai színpadirodalom, csak úgy, mint a mai poézis, zene és piktúra a holnapé. Már ma megvannak, de csak holnap fogják megvenni. Az üzleti bizalmatlanság az irodalomban is megvan. A vásárlásokat csak bejegyzett cégektől, bevált prima firmáktól „eszközlük“. S ez a procedura az irodalomban sokkal tovább tart, mint a merkantiléletben. Egy emberöltő is beletelik, amíg az emberek lelki-duplakönyveiben a tartozik és követel kérdését elintézik. És ezért igazán nem kell megvetni őket. Az irodalmat nem lehet röffel mérni, anyagát és annak tartósságát nem lehet kézzel s a tapintó szerveinkkel megbecsülni. Az irodalmi emberátlag mértéke, keze, tapintó szerve: az idő. És jó szerencse, hogyha az emberek még az életükben megtanulják ezzel a mértékkel való bánásmódot és későn, ha nem is elkésve, csak az utódaik tanulják meg. Ha az emberek a saját kezüket tudnák használni, ha ezek a tapintó szervek idő előtt el nem kopnának . . .

A mai színpad egész világirodalma a nagy vajudás korszakát éli. Sporadikusan itt is ott is jelentkezett a mai „holnap“, hogy felvegye a küzdelmet a tegnapi „má“-val. Most folyik a harc. Mind a két félnek megvannak a hívói. A tehetséges és a tehetégtelen, a megvető és meg nem értő hívói. Úgy értem ezt, hogy vannak íródílettánsok, akik a levegőn keresztül (és csakis azon keresztül) speciális üzleti szaglószerükkel kiszimatolják, hogy mi az, ami a holnapnak kell és ezt összekotyvasztva a tegnapi kelendő-ségi feltételekkel, belső meggyőződés, ihlet és tehetség nélkül élesztenek valamit, amit a kiválasztottak már nagyszerűen kisütöttek. Természetesen épen így és épen ilyen elődniei vannak a tegnapnak is. Ezek még mindig azon kérődzenek, amit a tegnapi nagyok régen megemésztettek. Ezek ennek a tiszteletreméltó harcnak a kompromittálói és nagyrészt, azt hiszem, a közönség divatkedvencei is. Ezek azok a hivatlan tanítványok, az örök satellesek, akik idővel iskolát, sőt akadémiát csinálnak az egyes korok nagy megértőinek, vagy még nagyobb megelőzőinek egyéni művészetéből. Ezek — van ebben valami humor — az irodalom egyenruha-

kereskedői, akik minden személyes szellemességből közmondásokat gyártanak, minden megfigyelést variálnak, minden igazságot generalizálnak, minden egyéni értéket részvényekbe apróznak, minden szint reprodukálnak, minden vonalat lemásolnak és minden írást sokszorosítanak. Vagyis ezek azok az emberek, akik még a forradalmakra is uniformist adnak. Ebből élnek és pedig jól élnek. És mennél jobban és végérvényesebben meghal valaki az elveiért, a hitéért, a forradalmi voltaért, ők annál jobban megélnék belőle.

Ezekkel végezmem kellett valahogyan, hogy ismét visszatérjek a leckére. Tehát: a holnapi drámák... Erről egy nagyon lelkiismeretes és tájékozott ember könyvet írhatna. Erre mivel én azonban nincsen annyi idő, hogy az ember kissé lelkiismeretes is lehessen (a sok mellékfoglalkozás között igazán ebből lehet a legkevesebbé megélni) és nincsenek olyan körülmények, hogy bárki is, ha csak a maga rovására nem, kellően tájékozódhassék. És ha... ki olvasná el azt a könyvet?... Nagyjában és ötletszerűen tehát: — a britt szigeten Shaw, a franciáknál Bataille, (pályája derekán) a belgáknál Maeterlinck, a németeknél Wedekind, nálunk Molnár Ferenc és — kit mondjak? — Hajó Sándor írtak holnapinak mondható mai darabokat. Így együtt, tudom, rendszertelen és hiányos ez a névcsoportosítás, hiszen írói lényegükben oly kevés közül van egymáshoz. Egyben azonban rokonok: (és ez nem is olyan tág fogalom, mint amilyennek látszik) — a maiságukban. Megkísérlem egy szóval jellemezni az idézett írókat: — Shaw ironikus, Bataille pszichológus, Maeterlinck stilizátor, Wedekind akasztófa-humoros, Molnár Ferenc gamin-i és Hajó Sándor, amennyire egy darabjából ismerem, morál-karikaturista. Folytatva ezt az ekvilibrisztikát, így is variálhatnám jelző-kivonataimat. Például, hogy Shaw ironikus morál-karikaturista, vagy, hogy Maeterlinck pszichológus-fantasza és így tovább. Igen: ez játék, de rávezet arra a sínre, mely a holnapi színdarabok felé visz. Az viszont aztán egészen mellékes, hogy három, négy, vagy még több kocsit tolatok erre a vágányra. A kor hatalmas gözmozdonya viszi őket a holnap felé és ez a fontos. És az a fontos, hogy nem a tegnapi vicinális az, ami előttük pöfög.

Egyszer gyönyörűséget találtak az emberek abban, hogy a saját testüket sanyargatták. És a flagelláns eszközök nyoma belevéste vérjelét annak a kornak piktúrájába is. Az aszketizmus jajmelódiai belevonaglanak az egyházi zenébe és kenetteljesen elnyújtott szavak keverednek az irodalom nyelvébe. A közép-kor titokzatos, sötétségben tapogatódzó világnézete megteremtí a misztériumokat, s a Renaissance fény és pompaszertete arany trónusra ülteti a nem régen még csatakos földön haldokló Krisztust, töviskoszorú helyett aranyaureolát tesz a fejére, melyről vércseppek helyett ragyogó rubinok peregnek. És így tovább. A napoleoni háborúk nélkül nem jön Meissonnier, a porosz hadjáratok nélkül

nem jön Menzel, a francia elnéptelenedés nélkül Zola sem lesz az, aki lett és vissza felé és előre minden nagy emberen kimutathatnám a kor hatását és ezzel igazán nem mondanék újat. De hát Shaw . . . ugyebár ő leveszi Cézár fejeről a parókát és megmutatja a korzikai parvenü potrohát? Vajjon volt-e bálványrombolóbb kor a miénknél? A bigottizmus parókáját nem ez a kor vette-e le és nem-e ez a kor mutatta meg a történelmi és egyéb tekintélyek potrohát? És Bataille, aki lelkére vetköztette az embert . . . hiszen ebben a korban tudománya van már ennek a lelki vetköztetésnek. A lélek ismerete, ez ma ép úgy gyógyszer, mint rablókalandok szabad területe. És Maeterlinck, ez az egyre finomodó és egyre elvontabb poéta . . . ez a minden salaktól desztillált művész . . . És ez a kor, mely minden kornál erősebben áll a lábán és lábával a földön, mi után nyújtja oly vágyón a kezét, mire szegzi a szemét? . . . Az élet realitása és a művészet realitása között egykor sem tudott úgy disztíngválni, mint ez a mi korunk. Az életet ma tényleg természettudományi alapon éljük és éppen azért a művészet szuverénebb, különállóbb valami sohasem volt, mint ma. Ma az ember először él: szárazon, ridegen és materialisan és éppen azért tovább akar menni a művészetben. Ma még csak akar, holnap már tovább is megy. Valamikor az élet ugyanaz volt, mint a művészet, ma a művészet több akar lenni. Ma a művészet művészet akar lenni. És holnap az is lesz. És holnap Maeterlincket úgy fogják falni az emberek, mint ma Ouidát, vagy tegnap Marlittot. És mennyivel jobban fognak táplálkozni! Aztán Wedekind . . . Mindnyájan tudjuk, akik megszülettünk, hogy van néhány percünk és ez az élet. Aztán vége. És lesz, ami volt: semmi. Sőt: Semmi. Neki készülődünk, tanulunk verekszünk, mintha örök időknél szólna, s mire megtanuljuk az abc-ét, már mehetünk is. Mehetünk a fenébe! Amit itt élünk, az az egész. Nincs tovább. Ugye, hogy ezért nem érdemes elkezdeni. Ahány ember, annyi halálkandidátus. És igazán nincs mulatságosabb figura az embernél. A papagály buta, a fa is buta és egyik sem gondolkozik azon, hogy van is, hogy mért van, hanem egyszerűen van és van négyszer, ötször és tízszer annyi ideig, mint az okos és legtökéletesebb emberi lény. Hát nem mulatságos ez? Nem kell kacagni ezen? Hát nem érdemes ezért élni? És nem jó meghalni? . . . Aztán Molnár Ferenc . . . Hát nincsen igazunk? Az élet a legnagyobb humberg. Szembe kell kacagni, le kell köpni, hasba kell rúgni. De ezt se komolyan. Csakúgy féloldalról és mellékesen, a többi játékunk között. Aztán enni, inni, emészteni és fütyülni az életre, az emberekre és magunkra is. Amíg élünk éljünk szépen, aztán haljunk meg szépen. Hát nem igaz? . . . Mit erkölcsök, mit társadalom, mit osztályok, gazdagság, cím, rang, előkelőség! Ezért a néhány percért?! Igaza van Hajó Sándornak is. Hiszen nekünk van igazunk. És igaza van Shawnak, Bataillenak, Maeterlincknak, Wedekindnek és Molnárnak is. Nékik együtt ezzel annyi igazuk van, mint amennyi nekünk egyedül van, nekünk: a kornak.

És tényleg igazunk van. És mi érezzük is, hogy ez így van. De mi csak érezzük, ők meg már tudják. És amikor ettől a tömegérzéstől a pozitív tömegtudásig elérkezünk, ezen a néhány évtizedes úton követjük el a legnagyobb igazságtalanságot megértőink és megelőzőink és — önmagunk ellen. Molnár Ferenc „Liliom“-a például — színházi nyelven szólva — nem sikerült. Ez pedig nem azt jelenti — amint azt sokan, épen a holnapra való tekintettel megállapították, — hogy a „Liliom“ a legújabb magyar színpadi litteraturának nem a legérdekesebb terméke, hanem egyszerűen azt, hogy a közönség még nem érkezett el odáig. Mert a közönség lelkében még csak amorfi illúziók élnek abból, ami Molnár Ferencnél már kézzel fogható formákká alakult. Az emberek mindig megijednek az illúzióiktól, amikor azok testet öltenek s amikor a szférák muzsikája helyett fizikai hangok ütnek meg a fülünket. S ha ezt a hangot költő adja, annál inkább. A „Liliom“ pedig formájában is új volt, holnap volt s a közönség, mely szellemileg még a múltban él és legföljebb, ha gyakorlatilag tart lépést a mával, nem csoda, ha három óra alatt a multját nem tudta ledarálni és nem tudta begaloppozni a holnapí ösvényeket sem. Az a világfelfogás, mely pedig már a miénk, ha csak érzéssel is s amely részleteiben minden igazi mai íróban komprimálódik, a „Liliom“-ban csaknem, mint az egész világnézet sűrűsödött — pozitívummá. Vagyis, mindazokat a jelzőket, amelyekkel az ímént az egyes írókat igyekeztem jellemezni, a „Liliom“-mal kapcsolatban halmozni merném Molnár Ferencre. És ezzel még nem akartam irodalmi kritikát mondani, de nem is mondtam. Megállapítani is csak annyit szeretnék, hogy a „Liliom“ nem kellett a budapesti közönségnek, mert a maga tudott dolgaiért, nem találta meg a kárpótlást abban a szintézisben, amelyben egy költő az élet úgynevezett realitásait, a maga lelki, tehát költői megállapításaival, észrevételeivel és álmaival összevonta. Azt mondtam, hogy az ember ma először él: szárazon, ridegen és materialisan, de azon túl többet is akar. Művészetet a művészetért, amit ebben az esetben úgy kell értenünk, hogy az életéért, a szép, a finom, kultur életéért. Nos, hát a „Liliom“ is ilyesvalami. Először csak él, sőt alapjában, végig csak él, hús- és véreletet, szárazon, ridegen és materialisan, de aztán . . . egyszerűen, nagyon is egyszerűen művészet lesz belőle. Az emberek pedig, akik maguk is ezt akarják csinálni, szörnyen komplikáltan gondolják ezt. És, hogy Molnár Ferenc egyszerűen megcsinálta . . . hát ez, talán ez a ma és a holnap közötti különbség. A neoimpresszionizmus, mely a zenében és a piktúrában megvan, megvan az irodalomban általában, tehát a színpadirodalomban is. Az elvek nagyjában ugyanazok. Amint a ma holnapí zenéje abszolút muzikálításra, a piktúra pedig abszolút képszerűsége törekszik, a dráma is abszolút darabszerűsége törekszik. Nem a tudott és belénknevelt részletek minuciózos kidolgozása a fontos, hanem a látott egész megkomponálása. Bizonyos távlati szempontok érvényesülnek itt is, melyek,

lehet, ezt azonban még a piktúráról sem merem határozottan állítani, a freskóhoz, az utóbbi esetben: az irodalmi, vagyis a színpadi freskóhoz vezetnek. Ehhez pedig nekünk közönségnek, is szintétikusan kellene látnunk nem pedig, amint ez még van, részletekben tudnunk és gondolkoznunk és részletekből állítani össze az egészet. Az író ép úgy hangsúlyozhatja és negligálhatja azt, amit fontosnak tart és nem tart annak, mint a muzsikás vagy a festő. Az egybeolvasztó és szétbontó levegőnek s a szem recehártya-munkájának, talán a lelkiekhez fokozva, vagy egyéb érzékekre redukálva, a holnap irodalom megértésében ép úgy aktív része lehet, mint a holnap piktúrában. És természeténél fogva, ez első sorban a színdarabra áll. A színpadi neoimpresszionizmusra, mely ma már, ha nem is végleges kialakultságában, megvan, de csak holnap fogják megérteni és szeretni tudni, mint mindent, ami természetes. És higgyék el, egyszer ez ép oly természetes lesz, mint Rousseau után egyszer a naturalizmus.

Régen és sokszor gondolok arra: ha Rousseau nem kiáltja el oly hangosan, hogy: Vissza a természethez! sem az irodalom, sem a piktúra nem mentek volna annyira vissza hozzá, hogy naturalizmus jöjjön a világra. Általában, igazuk van azoknak, akik azt állítják, hogy a világon semmi sem történhet, ami előbb vagy utóbb a művészettel meg ne történne. És bizonyos, hogyha egyszer társadalmi lesz a levegőnek és új távlatok nyílnak meg a piktúrában, ezek a távlatok — és ezt csakis művészi szempontból gondolom — a zenének és az irodalomnak is meg fognak nyílni, bár ma ugyancsak kalandos és ponyvairodalmas fantazmagóriának hangzik ez az állítás. De lám, a mozi... Ez is vulgáris és az irodalomtól távol álló valami. És Shaw mégis időszerűnek tartotta, hogy „végre“ megírja a dramaturgiáját. A mozi dramaturgiáját! És csakis irodalmi ember és csakis színpadra író ember vehette észre, hogy a mozi az abszolút akció színháza. Hogy itt minden, amivel a színpadi író gondolatait interpretálta, elmarad, elenyészik. Néma, hangtalan drámák ezek, amelyekben a drámaíró csak cselekményt adhat, a színész csak játékbeli készséget. Ezek azok a darabok, amelyek a szó legszorosabb értelmében „leperegnek“. És, ha most a mai emberek idegkonstrukciójára gondolunk és arra a rohanásra, amellyel a mai emberek élnek, megérthetjük a mozik népszerűséget és be kell látnunk, hogy ezt a mozidramaturgiát a színpadra is transzponálnunk kell. Az egyfelvonásokkal, úgy látszik, sehol sem érték el a színházi pszichológusok azt a célt, amelyet maguk elé tűztek. Lényegénél és tartalmánál, főleg azonban előadási módjánál fogva, még ez is sok. A holnap differenciálódott emberének mindenestre sokkal több kell és sokkal kevesebb. Egészen logikusan feltehető, hogy azokat az igényeket, melyeket ma nem irodalmi szempontból a mozi kielégít, egyszer majd, talán holnap, a színpad irodalmi szempontokból fogja kielégíteni. Amint ma, ha egy író nagyon meg akarunk tisztelni, sorok közötti művé-

szetről beszélünk, úgy fogunk akkor akciók közötti művészetről beszélni. Mert elvégre az akciót magaért az akcióért, irodalommal kapcsolatban, még elképzelni sem lehet. Az, ami a piktorknak a vászon, az lesz az akciódramák íróinak a pszichológia. Ezen fogják keverni a színeiket. És, amint a modern piktork „kihagy” vásznat, hogy a néző szeme egybevibráltassa a képet, úgy fog akcióközöket kihagyni a modern drámaíró is, hogy a néző lélektani egységbe vibráltathassa ezt a mozgó képet. Félíg-meddig drámai pointilizmus lesz ez, de több annál, amennyivel a neoimpresszionizmus is több a pointilizmusnál. Szóval, én nem hiszem, hogy ez a mozi-szemponť túlságosan, vagy egyáltalán ártana annak a magasabb művészi szemponťnak, amit irodalmi impresszionizmusnak szeretnék nevezni. Csak aztán író legyen, aki megcsinálja.

Ha ebből a szemponťból végignézek ma a magyar irodalmon, senkit erre rátermettebbnek nem talállok, mint Bíró Lajost. Bíró Lajos írásaiban van valami a gyorsvonal robogásából és valami abból a senki másnál nem tapasztalt lihegésből, mely csak a nagykaratú és acélenergiájú emberekből tör ki, amikor a cél után rohannak. Amikor az ő írásaínak első betűje elkapta az ember szemét, megállás nélkül viszi az utolsóíig. Közben nincsenek csendes állomások, békés polgári szieszták és ideget nyugtalanító szünetek. A rohanás irodalmi gyönyörűségét, modern idegzetű ember, egyetlen írónál sem élvezheti annyíra végíig, mint Bíró Lajos írói járművén. És, ha ma keresem azt a holnapí drámát, mely — félre ne értsenek! — irodalmi szemponťból, de a szó legszorosabb értelmében le fog peregni, Bíró Lajosban várom annak legpredesztínáltabb megíróját. Őbenne sejttem azt a holnapí színpadí íróť, aki holnap is folytatni tudja majd azt, amit a mai írók már a holnapnak adtak. Lehet, hogy ez is csak neoimpresszionizmus lesz, de akkorára már ennek is bizonyára más nevet adnak szellemí unokáíink. És, ha Shaw ma írigylésreméltónak tartja a kinematográf drámaírók helyzetét, mert nekík csak közönségük van, de nincsen kritikusk, ez is meg fog változni. Mert igaz az is, hogy sokkal hálásabb mesterség a közönség számára írni kritikusk nélkül, mint a kritikusk számára közönség nélkül, de kritikusk közönség számára írni még csak a legháládatlanabb feladat. Pedíig akkorára . . . !

Else Jerusalem: A Szent skarabäus

Irta:
POGÁNY JÓZSEF

A prostitúció regénye.

Nem embereket keresett ki ez a hatalmas erejű osztrák íróasszony, nem karaktereket, lelki vagy mesebeli bonyolódásokat, hanem a társadalomnak magának egy darabját. Nem a prostituált, nem az utca lánya a hőse, hanem maga a prostitúció. Az emberek csak annyira és addig érdeklők, amennyi közülük, ameddig közülük van a prostitúcióhoz. Csak annyit farag ki rajtuk, amennyire bekapcsolódnak a prostitúció világába. A többi otthagyja elnagyoltan, tagolatlanul. Szinte a Rodin roppant márványtömbjei, félig kiemelkedő alakjai, a kőbe, az élet tagolatlan márványába belevesző figurái állnak az ember szeme elé.

A prostitúció regénye. A prostitúcióé, ahogy kiterül előttünk a mai rend magától értetődő, természetesen kikeletkező intézményének. A szent skarabäus, a ganajtűró bogár, mely ott a trágyában terem meg szépre, aranyzölden csillogóra, gyönyörkötetőre. Milyen furcsa, hogy panaszkodnak mégis: milyen orrfacsaró a valódedka, ha valaki hozzáér.

Nem a prostitúció ellen írott könyv ez, hanem csupán a prostitúcióról való. Nem pathetikus felzúdulás az áldozataiért, hanem csak tudomásulvétel, egyszerű konstatació. Akik ebben a könyvben belekerülnek a prostitúció sodrába, azok nem sírnak, azok nem lamentálnak, nem erkölcsi összezúzottak, nem morális hajótörtek. Sokuk számára a prostitúció nem is lesülyedés, de fölemelkedés volt. Parasztlányoknak férjhezmenéshez: segítés, hozománykuporgatás, cseléd lányoknak mosogatódézsa és lábgornyesztő sikálás elől szaba-

dulás, a legtöbbnek nyomorúságból, éhségből, a sors ellen való szélmalomharcból megváltás, érzéki polgárlányoknak a mai egyasszony-egyférfi házasságtól menekülés. A legtöbbször nem is a bordélybakerülés jelenti az erkölcsi lezülést, hanem az ott töltött évek, a megöregedés, az elkopás hozza meg a lesülyedést, a máról holnapra élest, a céltalanságot, a minden mind egy belenyugvását, a semmire sem törekvést. De ez nemcsak a prostituált sors sajátossága. Minden proletárellet ilyen céltalanná, ilyen semmis, üres ödöngéssé lett a szocializmus nagy céljainak a felvillanása előtt. És ilyenné lesz minden emberi élet, az ifjúság első néhány ragyogó éve után, ha nem kapcsolódik bele valami közösség, család, vallás, párt, mozgalom nagyobb, általánosabb céljaiba.

Ebből a nagy életmegismerésből sarjadzik ennek a regénynek a legértékesebb alakja: egy leány, aki ott született a bordélyházban, ott töltötte a gyerekkorát, prostituált volt az anyja és prostituálttá lesz ő maga is minden lelki izgalom, minden megfontolás nélkül, magától értődően, szívesen, hivatást teljesítőn. És ha sorra pusztulnak el a többiek körülötte, ő szilárdan áll meg. Neki nincs szüksége arra, hogy itallal, mámorral kábítsa magát, felejtse az élete kínos céltalanságát. Neki nem roppant meg az erkölcsi gerince. Prostitúált, de nem érzi magát erkölcsstelennek. Nem élt soha más életet, nem nevelődtek bele a vallás, az iskola, a család ítéletei, a társadalom erkölcsi megvetése az utca lánya iránt. Őt nem ragadta ki erőszakos, kíméletlen sors minden addig szentnek tartott közösségből, kapcsolatából. A többiek

magánosan, elhagyottan állnak. A „vörös ház“-zal nincs semmi közösségük, a künn levő társadalom kivetette őket magából: el kell pusztulniuk. Ő a „vörös ház“ szülőtte. Ő ott a maga földjén áll, közösséget tart annak a háznak a sorsával. Szolidaritás kapcsolja a lakóihoz, természetesnek, magától értődőnek, tehát erkölcsösnek látja az ottani életet. Nem boldogtalan és nem züllik el. Él benne a bordéllal való közösség érzése és ez a morális érzés, a közösséggel együttélés, egyformán gondolkodás fentartja minden viszonyosság között. Nem hagyja ott a bordélyt akkor sem, amikor megtehetné, védi, óvja a lánytársait és a ház üzleti becsületét. Megmarad keménynek, acélosnak az akarata, egyre emelkedik: a konyhából bejut a szalonba, aztán házvezetőnő lesz, aztán a tulajdonosnő társa. És amikor így nem magosodhat tovább a karrierje, akkor sem lesz hűtlenné a bordéllal való szolidaritásához. Otthagyni a házat és otthont alapít a prostituáltak gyermekei számára.

Első Jerusalemben megértette a prostitúciót. Nem siránkozik rajta, nem erkölcsösösködik ellene. Megértette, hogy a mai társadalom szükségszerű alkotása, hogy a mai törvényes házasságforma törvénytelen korrektívuma. Nem ágál a prostitúció ellen, mert meglátta, hogy a mai rendből szükségszerűen sarjad ki. És ez könyvének a nagy erőssége. De nem ágál a mai

rend ellen sem, pedig fölismerte, hogy ide fut össze a prostitúció minden szála. És itt van a könyve nagy gyöngéje. Reformálni akarja a prostitúciót, hogy emberibbek legyenek a formái, hogy ne legyen benne olyan rettentő a tulajdonos, a közvetítő, a szállásadó, a rendőr kizsákmányolása, azt szeretné, ha a társadalom nem bélyegezné erkölcstelennek azt, aki egy társadalmilag szükséges és elkerülhetetlen hivatást teljesít. Ezt akarja, ahelyett, hogy reformálni akarná azt a társadalmat, ahol szükségyszerű az, hogy valaki elevenen adja el magát szerelemre vagy munkára vagy meggyőzésre. Fenn akarja tartani a prostitúciót a maga kellemetlen melléktermékei nélkül, ahogy sokan szeretnék fenntartani a mai rendet a proletárság nélkül.

De e végső kritikai szempontok nem jelentik a könyv lebecsülését. Éppen a regény hatalmas kompozíciója, nagy darab életet körülkeresítő látása a nagy valóságrajzoló regények mellé állítja. Zola, Balsac neve jut az ember eszébe. És azt hisszük, hogy a „szent skarabäus“-t joggal lehet az „aranylégy“ mellé állítani, a bécsi bordélyház Miladája nem áll alatta a Páris verét megrontó Nanának.

A regényt a Népszava adta ki és Kunfi Zsigmond fordította. Gondos és művészi munka ez a fordítás, pedig ugyancsak meg kellett birkóznia a temérdek tótos, csehes, zsidós, jasszos dialektussal.

Kis kiállítások

1. EGY FESTŐ CHANSONNIER

Skót mezők, tehenek, nagyon északi izléstelenségek közé bekerültek Könyves Kálmánnál Raffaelli képei. Régi és öreg festő, aki harcosnak

nevezte ki magát. Nem a jelentőség-teljesek közül való. Camille Pissaro művészeti szükségszerűségét cselekedte meg, amikor öreg korában a föld

Irtó:

BÖLÖNI GYÖRGY

szépségei helyett Páris nyitotta ki kelyhét előtte és Madame Roland házának ablakából ránézett a Pont-Neufre, ahol valamikor Benvenuto Cellíni sétálgatott be királyi ötvös korában. Omnibuszok, kocsik, terhesszekerek, tömegbe verődött gyalogjárók, amint elúsztak a hídon, a tarkaságok foltokba ömlését adták neki, mint tavaszi napokon a természet, ha ébredésükben fák virága, fűvek felszökkenő zöldje, a tavaszi rügybontó nagy kavarodás ömlött előtte. A komplexumok rengetegét, az egymást túl és túlharsogó jelenségek egymásba temetkezését félpointhe lista technikával, akaratlanul is jövő apró foltok egybekapcsolódásával csinálta meg Pissaro és hogy élete végén a legnagyszerűbb mozgalmasságokat igyekezett így megoldani, hidak torlódo utasait, boulevardok rezgésekbe csapódó népét, Páris vér-

keringését, ez volt valahogyan szükség-szerű útra terelődése, témaválasztása a művészetének. Raffaelli piktúrájában csak ügyes utánzója Pissaro meg-látásainak és messze maradnak azok a problémák, a tömeghullámzások pillanatnyi megragadásának problémái, amelyek Pissaronál szenzációszerűen kísértének, amelyek valamikor az impresszionizmus legszebb napjaiban az elérhető festői lehetőségek csúcsai-képpen teremték. Raffaelli csak énekes kobold, egy komolyabb gitáros francia a rue du Faubourg Montmartre sarká-ról, aki kép-chansonokat dalol, egy nem pikáns, nem is nagyon ötletes Aristide Bruant. Ami képein mutat-kozik, a külsőséges, legnyárspolgáribb arca a párisi utcának, tömegek lelke meg nem nyílik, házak élete nem jelentkezik, nagy egymásba ütdő tarkaság születik kicsi célokért.

2. ÚJ NEMZEDÉK

A Művészház néhány újabb magyar festő munkáiból rendezett kiállítást, a legorganikusabb kiállítást talán rövid élete alatt. Azért merem mon-dani róla, mert ilyen követelőző kedvvel, a megjelenés követelőzésével nem kerültek még itt egymás mellé képek. Egy új nemzedék van itt, akármilyen mélyre is ássunk, kutas-sunk le a magyar piktura földjébe, egy generáció, amely elvágott minden összeköttetést a léha multtal. Alapjá-ban véve jelentéktelen ez a távlat, mert elért eredményeket keveset ad, Boromisza Tibor dús, nyers és lobbanékony színlátása, Páldy Zoltán finomkodó, kulturás, idegszálakon futó, vonalritmusos stilizáló kedve

még nem forrott, nem kialakult, csak a készülődések érdekesek, a fegyver-kezés, amely indítja őket. Itt egy generáció, amelyről tegnap még semmit sem tudtunk és kényszerít, hogy tudomásul vegyük őket, akiket már egészen a modern művészet ered-ményei neveltek. Nem a tehetségek piacra állása ez, de a szakadozott, rendszertelen, kulturanélküli magyar pikturának válaszára érkezése, meg-döbbentő és megható hangok arról, hogy most esik el a legtöbb ember, csurog a legizzadabb verejték, valami történik arra, ott is, ahol nem is álmod-nánk, hogy vajadásokban, erőlködő próbálkozásokban eredni induljon a magyar művészet.

Az ismeretlen táncos

Írta:

BENDA JENŐ

Kedves Szerkesztő úr!

Tristan Bernard ezt a darabját fehér darabnak írta, a Vígsház pedig ezt a bemutatóját fehér estének szánta. Elvégre a fiatal leányoknak is meg kell adni azt, ami a fiatal leányoké s ezek után célszerűbbnek láttam, hogy a magam szerény véleménye helyett olyan valaki véleményét kérdezzem meg, aki illetékesebb bíró ebben az ügyben, mint én: egy fehér leányt. A fehér leány arra a kérdésemre, hogy tetszett-e neki a darab, az ajkát bigyesztette:

— No hallja!... Egyáltalában nem szeretem az olyan darabokat, amiket direkt nekünk, fiatal lányoknak írnak. Én nem tudom, úgy látszik, hogy az író urak bennünket, fiatal leányokat nagyon lenéznak, mert hogy ha hozzánk akarnak szólani, nyomban úgy lesütik a szemüket, mintha kettőig sem tudnának számolni és azt hiszik, hogy igen szentimentálisoknak és naivaknak kell lenniök ahhoz, hogy mi megértsük és hogy a tetszésünket megnyerjék. Mi azonban tovább tudunk számolni kettőnél, én négy felsőt jártam és négy képezdét, tehát már a logaritmust is megtanultam és nekem ne akarják esztendőnként háromszor beadni a gazdag leány és a szegény ifjú történetét, mert én nagyon jól tudom, hogy az életben a szegény ifjak nem szoktak elfutni a gazdag lányok elől, sőt épen ellenkezőleg, a gazdag lányok pedig nem a kárpitos segédek közül szokták válogatni a jövőendőbeliüket, különösen akkor nem, hogy ha van is egy milliómos vőlegényük. El sem mentem volna a színházba, hogyha a papa és a mama olyan nagyon nem akarják, persze azért, hogy nekem örömet

szerezzenek. Én egész este ásítottam és bosszankodtam, de a papa és a mama meg voltak hatva és igen jól mulattak; a papa veresre tapsolta a tenyerét, amikor a gazdag lány és a szegény ifjú végre egymáséi lettek, amire én azt mondtam neki: „látod papa, ez a Vendrei tata egy derék, jószívű papa, mit szólnál te hozzá, hogyha egy szép napon, így a kezénél fogva én is eléd vezetném az irodából a praktikánst?” A praktikáns nagyon fess és kedves fiú, a zsúrjainkon legszívesebben vele táncolom a bosztont, de természetesen nem jó párti, sőt egyáltalában nem párti. A papa lángvörös lett a méregtől s azt felelte, hogy ne beszéljek ilyen badarságokat, más az élet és más a költészet és többet meg ne lássa a praktikánst a zsúron, mert ledobja a lépcsőn és még holnap kiteszi azt a niemandot az irodából. Én nevettem, mert tudtam, hogy a papa nem komolyan mondja és a papa is tudja, hogy én sem komolyan mondtam, hogyha az ember férjhez mehet Kohlberg és Társához vagy Faludi Géza és Fiaíhoz, miért menjen férjhez a praktikánshoz? Végül is a praktikáns hogy ha nem is férj, de megmarad. Budapest pedig olyan kicsi, hogyha találkozni kell valakivel és olyan nagy, hogyha el kell benne bújni valakivel. A Harmath Hedvig is ezt tehette volna; amilyen bájos volt, bátran az orránál fogva vezethette volna azt a mulya milliómost. A Tanay pedig olyan kedves és édes a szegény, de becsületes ifjú szerepében, hogy szerettem volna megcsókolni. Ők ketten békítettek ki az estémme, de így is: ha még egyszer fehér este lesz a Vígsházban, köszönöm, nem kérek belőle.

Maeterlinck: A kék madár

Irta :
ZILÁHI LASZLÓ

Az ember nem tudja, mit csodáljon inkább Maeterlinckban: a poétát, a stílusművészt, vagy a filozófust. Az ilyen embereknek az értékét a legnehezebb eldönteni; mivel minden vonásuk fényes és egyik oldalukon sincsen árnyék, nehéz elfogulatlanul, művészi, kritikai szempontból megállapítani, hogy e tulajdonságuk egy-egyesítő, összhangjukban is oly erős fényintenzitást jelentenek-e, amelyre minden jelzőt csak szuperlatívusban lehet alkalmazni. De Maeterlincknál van egy könnyebbségünk, — az, hogy mint drámaíró akarjuk értékelni, a dráma pedig az a műfaj, amely feltétlenül biztos szemet és tollat s e mellett oly erős egységesítő tehetséget kíván az írótól, amely képes számtalan emberi cselekedetet egyetlen mag köré kikristályosítva látni. Ha egy ember igazán jó és szép drámát ír s emellett a nyelve olyan zengő, olyan különös szépségeket feltáró, erős, hatalmas, végtelenül kifejező nyelv, mint a Maeterlincké, akkor könnyen lehet rá alkalmazni mindazokat a jelzőket, amelyeket Maeterlinckra alkalmaztunk. Azaz, hogy mégsem mindet, mert nem mindenben van meg az a filozófikus elmélyedés, ami Maeterlinck legnagyobb és legdicőbb tulajdonsága s amely emellett az avatatlanok számára egészen észrevétlen is maradhat, hiszen többnyire csak szimbólumokban tűnik fel. Igaz, hogy ezek a szimbólumok már önmagukban véve is megragadják az olvasó figyelmét s rögtön elgondolásokra késztetik és annak a kérdésnek a felvetésére: mit akart ezzel mondani Maeterlinck?.. Ez a tehetség, a kettős vetítőképesség az, amit leginkább bámul az ember Maeterlinckban — azt, hogy minden drámája

önmagában véve is remekmű, de emellett egészrangú érték gyanánt jelentkezik a szimbólum, más új, rejtett szépségeket, érzéseket és gondolatokat ad. Maeterlincknál két dráma rohan előtünk el egy időben, egy a színpadon: a szereplő személyeké és más, a névtelen személyeké, általánosított alakoké, magáé az emberiségé.

Ilyen kettős dráma *A két madár* is, — mesejáték öt felvonásban és tíz képben. Valósággal a Freud-féle álomelmélet ismeretére volna szükség, hogy az ember teljesen értékelni tudja azt a hallatlanul magas művészi munkát, amit Maeterlinck ebben a művében véghez vitt. Ez a dráma az emberi álom lélektanának oly tökéletes ismeretével készült, hogy jóformán pszichofiziológiai drámának lehetne nevezni. Ne tessék félreérteni: minden dráma fiziológiai és pszichológiai alapokon épül fel, hiszen az az író, aki nincsen tisztában hőseinek fiziológiai szervezettel és pszichológiai diszpozícióival, sohasem fog jó drámát írni. Csak azt akarjuk mondani, hogy „A kék madár” értékelésénél külön szempontnak tekinthetjük azt, mennyire az álom sajátos természetére van alapozva.

Az ember arról álmodik, ami vele ébrenléte alatt történt, de az ébrenlét eseményei összekuszálódnak, az egyes események tulajdonságai összezavarodnak, felcserélődnek, fokoztatnak, új, soha nem látott színeket nyernek s így jelentkeznek az álomban, mint csudás, fantasztikus, ismeretlen tények, dolgok, személyek, események, amelyekből, bármily különösök, összekuszáltak legyenek is, a pszichológusnak következtetni kell tudnia az ébrenlét eseményeire s ezeknek felhasználásával, az álomnak e megfejtésé-

vel, a való életbe való visszahelyezéseivel kell gyógyítania azokat az ideg-betegeket, akiknek fiziológiai vagy pszichológiai életében valami kóros egyoldalúság jelentkezik, amelynek okát adni nem képesek, de amelyek kellemetlenek s amelyektől meg is szabadúlnak, mihelyt a rejtély meg van oldva.

„A kék madár“ ténybeli alapja a következő:

Tyl apó és anyónak van egy Tylyl nevű fiacskája és Mytyl nevű leánykája. A szomszédban lakik Berlingot asszony, akinek kis leánya nagyon beteg, de rögtön meggyógyulna, ha Tylyl, a játszó társa, neki adná az ő gerlicéjét, amelyre a kis leány kimondhatatlanul vágyódik. Tylyl azonban semmiképen nem akar megvalósítani az ő kedves madarától.

Ebben a stádiumban köszönt be Tylylhez és Mytylhez az álom s a mesejátékból kilenc kép nem egyéb, mint ennek az egyszerű tényállásnak óriási megnagyvitása, a végtelenségbe való vetítése. A két gyermek lelki életében oly nagy szerepet játszik a madár, amelyhez egész életük boldogságát kapcsolják s amelynek elvesztése a legnagyobb boldogtalanság rájuk nézve — továbbá Berlingot asszony és kis lánya, akik a gerlicét el szeretnék venni, hogy álmukban sem tudnak szabadulni tőlük, lelkükben összefolynak, zürzavarosan összecserélődnek a tulajdonságok, majd új elrendeződést nyernek, s így alakul ki a csodás álom a kék madárról, amelynek bírása az emberre nézve a legfontosabb.

Berylune varázslónő elküldi a gyermekeket a kék madárért, amelytől meg fog gyógyulni a leánya, — s melléjük adja útítársul a kutyát, macskát, kenyeret, cukrot, tüzet, vizet és világosságot, segítségül pedig a bűvös sapkát, amelynek gyémántgombját ha

elfordítják, feltáruul előttük a dolgok lelke. Így jutnak el keresés közben az emlékezetes országba, meghalt nagypapjukhoz és nagyanyjukhoz, találhatnak is egy kék madarat, de mert túlsokáig időznek a múltak országában, a madár megfeketedik. Tovább mennek az Éj palotába, aki a borzadás, a betegségek, a háború és a hallgatás rettenetes rémeivel akarja őket elijeszteni, de ők felnyitják a nagy kaput bemennek a kék madarak közé, el is fognak egy csomót, de mikor a világossághoz érnek, a madarak elhalnak: az igazít, amelyik a napvilágon is tud élni nem tudták megtalálni.

Az erdőben sem találják a kék madarat, mert a fák és állatok felidézett lelkei megtámadják és elijesztik őket. Keresik a halottak országában, de — nincsenek halottak. Végre a jövő birodalmába érnek, ahonnan az Idő lebocsátja a földre a születendő gyermekeket, fognak is egy madarat, de az vörösre változik. . . . Mit csináljanak hát, mikor minden helyet bejártak s mégsem találták meg az igazi kék madarat? Kétségbeesnek. De a Világosság megnyugtatja őket: „Megtettük, ami tellett az erőnktől... Valószínűleg nem is él kék madár; vagy legott elváltoztatja a színét, mihelyt kalitkába teszik . . .“

És ebben a mondasban, ha nem is nyugtat meg, meg kell nyugodni. Mert a kék madár, amit az ember egész életén át szüntelenül keres: a boldogság. A boldogság felfedi a dolgok lényegét és úrrá tesz az egész világ felett. A boldogságtól fél az éjszaka, félnek a fák, félnek az állatok, mindenki fél — csak az ember keresi lázasan, azért „áll az ember mindenkiével szemben egyedül a világon“ . . . Meg is lehet találni a boldogságot, de kalitba zárni nem lehet, mert akkor vége van, elváltozik, megszűnik — s erre jön a nagy felébred-

dés az illúziókból. A hiányérzet, a boldogtalanság a hajdani boldogság fájó emléke, az a tudat, hogy a boldogságot keresni nem lehet, csak megtalálni, végtelenül rosszul esik s nem marad más hátra, mint legalább mást boldoggá tenni — mint ahogy Tytlyl az álmából felébredvén, odaadja a gerlicéjét Berlingot szomszédasszony kis leányának s az rögtön meggyógyul s boldogan megcsókolja Tytlyt. S amíg Tytlyl lehajtott fővel, szívében ébredő sejtésekkel fogadja a leányka csókját, a gerlice elrepül; — most már kezdődhetik egy másik nagy ut, az élet útja: elindulhatnak *ketten együtt* keresni a kék madarat, a boldogságot s a két játszótárs szemeregyogásán látszik, hogy meg is fogják találni valamikor...

Mennyi poézis, mennyi mélységes, szép és igaz gondolat... És a rész-

letek!... Maga az a gondolat, hogy a holtak mindannyiszor felébrednek az álmukból, ahányszor az élők emlékeznek rájuk... hogy nincsenek halottak... hogy az emberi végleges, általános boldogság elmaradásának az az oka, hogy az ember nem ismeri a dolgok lényegét... És a jövő birodalma: a gyermekek vonakodnak lemenni a földi életbe... Az a sok fájó és mégis meleg gúny... Az állatok rajza: kutyának megható alakja, aki az embert istenének nézi... A dolgok lelkeinek felvonulása... a pompázó színek... mind-mind maeterlincki munka!... Mennyit lehetne erről írni!... De eszembe jut Schopenhauer mondása: csodálatos, de jellemző, hogy az emberek többet olvasnak Goetheről, mint Goetheől és szorgalmasabban tanulmányozzák a Faust-mondát, mint a Faustot!..

Hanns Heinz Ewers: Grotesken

Irtá:
NÉMETH ANDOR

Ebben a könyvében Ewers sokat emlegeti Wedekindet, és sokszor vág grimaszokat a szerző és általában igen kedves, bár kissé rakoncátlan írónak mutatkozik. Mióta Villiers de L'Isle Adam-ot fordítja, humoros és könnyed gall hangon próbál csevegni misztikus és perverz első története után. Ámde nincs rettenetesebb diskurzus, mintha egy német professzor cseveg. Az ily ötletek és eszmék szerencsétlenül torzok vagy ahogy Ewers szereti, groteszkek. Az egyszerű zsbibasztó, nyomasztó ösrémület helyett mosolyogtatni akar. De Istenem, még emlékszünk a *Zauberlehrlingre*! Egy imaginárius ország összes tényezőit felhasználta, hogy borzalmasan plasztikus és kinzó, a keresztre feszítésig elmenő rettenetes világon vonszoljon át bennünket... Most apró, rövid tárcákat kapunk, egy némelyen jelzi,

hogy évtizeddel ezelőtt íródott. Nem jelentős könyv (Ewers általában nem jelentős író), de új könyve minden eddiginél jelentéktlenebb. Hirtelenül, szükségtől hajtva összeállított *kellő* könyv benyomását tette ránk. Ámde ott, ahol parodizálni akar (Altenberget és Roda-Rodát figurázza ki), némely elmés mondása oly szegényesre fordul, elgondolásai oly kellemetlenül izléstelenek, hogy az ember inkább rémlátásait kívánja vissza, esetleg Kubinnal súlyosbítva. Akkor már inkább szedje ki idegeimet és hegedüljön egy száll ideghúron. De néha a komikumban is van borzalom (rettenetes Danse macabre) és ez az, amit Ewers majd, sőt biztosan meg fog csinálni, amire előző köteteiben erősen törekedett, de aminek ebben a könyvben — két novellát kivéve — nyoma sincs.

A bécsiekről

Irta :
GÁBOR RÓBERT

Weingartner igazi művész, és éppen ezért meg tudja védeni művészetével a zenekarát a sablonos játék veszélyeitől. Meg tudja óvni annak a zenének a presztígjét, amit nyújt és a frissesség zománca nem kopik le művészetéről még százezer produkciója alkalmából sem. Elmagyarázta nekünk újból Beethowent finom megértéssel, finom gesztusokkal. Utána a Weingartner szerenádja úgy hatott ránk, mint mikor tavasszal lírában olvad föl az egész természet. Mert szerenád ez valóban és megelevenedik a romantikus kép: az epedő szerelmes és a velesóhajtó természet.

Dalai, melyeket *Marcelle Lucille* énekelt, túlfinomult megérzések, kikerekített gondolatok, de mégsem azok, amelyek Weingartner az ének-szólóban teljes érvényre tudják juttatni.

Mindezeket, a hangverseny kvalitására való tekintetből előre kellett bocsátanom, nehogy félreértsék, a mi most következik; mert meg kell jegyeznem azt is, hogy vannak mellékkörülmények, melyeknek szigorúbb figyelembe vétele után ezt a bécsi exkurziót csak sikerült üzleti szemfényvesztésnek minősíthetjük.

Az, hogy a két zenekari estélyt a legkülönbözőbb szóló-művészekkel spékelték meg, egyszerű lebecsülése zenei izlésünk fejlettségének. Természetes, hogy jó cégek *Kurz Zela*, no meg *Dohnányi* is, s ez a két név már magában is garancia volt arra,

hogy nem fognak kongó terem előtt játszani. De az már mégse volt rendjén, sőt egyenesen helytelen volt, hogy azt vélték: elég lesz itt, ha megint eljátsszák az ötödik szimfóniát és a Hebridák-nyitányt. Mert éppen nem mellékes, hogy mindezeket már eleget hallottuk, sőt — ha nem csalódom — éppen tőlük hallottuk.

Abból a szempontból indulva ki, hogy minden nagyszabású zenekari hangversenynek a megtartása valamely célt, hogy úgy mondjam: valamely kulturált szolgát, szinte törvénnyé lett már, hogy ez a cél többé-kevésbé pregnánsan szokott a műsorban jelentkezni. Ha azonban a bécsiek műsorát nézem, akkor föltétlen az a meggyőződés ver gyökeret bennem, hogy ennek a hangversenynek semmi előre meghatározott kulturális célja nem volt, sőt a rideg „üzleti célnál” egyéb nem is lehetett. Ha azt tűzték ki feladatnak, hogy bebizonyítsák: mennyivel jobban játsszák ők a műsorukat, mint a mieink, hát ennek a feladatnak kétségtelenül sikerült megfelelniök; habár a Schumann-koncertetükára filharmonikusok is el tudtak volna úgy játszani. De mért nem hoztak valami újat is, igen tisztelt bécsi barátaink? Például, nagyon szerettük volna hallani: — hogyan vélekednek Önök Debussyről és D'Indyrol? Miért nem hoztak ezekből valamit mutatóba Pestre? Vagy talán ez nem nekünk való, itt a barbár keleten?! . . .

KÖZGAZDASÁG

Közgazdasági aktualítások

Irta:
FODOR OSZKÁR

I.

Szürke statisztikával lehetne legélénkebben dokumentálni azt a valóságot, hogy a magyar kapitalizmusban nincs semmi önállóság, hogy mindenütt, ahol a magyar tőke megkezdí tevékenységét, tulajdonképpen nem a magyar tőkének jut a domináló szerep. Magyarországon már ma is annyi az idegen pénz, hogy eltörpül mellette a hazai eredetű. Hogy azután szerencsének, vagy szerencsétlenségnek kell-e ezt nyilvánítani, még eldöntetlen kérdés, amely fölött lehet, szabad is vitatkozni. A közgazdászok egy része azt tartja, hogy a nagy magyar ipart az idegen tőke fogja megteremteni, mert Magyarország tökeszegény, mert Magyarországon a tőke bizonyos stabilitásra törekszik és kevés hajlandóság van benne olyan vállalkozásokba fogni, amelyek bizonyos kockázattal járnak. Elvitathatatlan, hogy ebben a felfogásban van némi őszinteség. Igazság, hogy ebben az országban az emberek bizonyos idegenkedéssel és bizalmatlansággal fogadnak minden újat és eredetit. Ebben az országban konzervatív a tőke és ebből a konzervatizmusából fakad, hogy a taposott utakat szívesebben járja, mint a járatlan ösvényeket és úttalan utakat. A negyvenes és ötvenes évek óta alig változott a magyar tőke szerepe, évtizedek óta alig jutottunk előbbre a kapitalista fejlődés útján. Ezt természetesen nem szabad szószerint venni, mert Kossuthék iparegyesületi alapítása óta nagyon megváltozott Magyarország gazdasági képe. Akkor (abban az időben a kontinensen már fejlett nagyipari államok voltak) Magyarország tisztán agrikultur állam volt, az ipari tevékenység szerepét kizárólag a kisipar játszotta s a nagy és legnagyobb magyarok még álmukban sem hitték volna, hogy a XX. század első évtizedében annyira keresztül-kasul fogja szelni az országot a vasút, hogy annyi füstölő gyárkémény mellett fog elszárguldaní a gözölő, füstökádó vasparipa. Tévedés azonban azt hinni, hogy ebben a legnagyobb szerep a magyar vállalkozásnak jutott. Épen nem. *Ami ipar ebben az országban van, nagyrészt osztrák és más idegen kezdeményezés eredménye.* Anélkül, hogy itt az elismerés zászlóját lobogtatnók, el kell ismernünk, hogy osztrák és egyéb idegen kezdeményezés nélkül még visszamaradottabb volna ipari szempontból ez az ország. És ezért nem hazaáruló-álláspont az, amely szerint Ausztria, amikor az egyik oldalon elnyomott, szípolozott bennünket, a másik oldalon a hónunk alá nyúlt, jóindulattal, becsületes igyekvéssel támogatta ipari tevékenységünk törekvéseit. Igaz, hogy ezt is önérdékből, jövőnk útjai elősegítése szempontjából tette, de még ez az önzés sem rontja le ebbeli érdemét, amelyet Magyarországon csak kevesen hajlandók elismerni.

II.

Hamarjában nehéz volna eldönteni, hogy hol az a fejlődési fok, ahol a magyar gazdaságpolitikának az önálló vámterület álláspontjára szabad helyezkednie. A politikusok, akik nem igen ismerősek az ország gazdasági helyzetével, egyrészben azt tartják, hogy akár holnap, vagy holnapután belemehetnénk az önállóságba, bizonyosság rá az a szélmalomharc, amelyet az önálló bank kérdése körül folytattak. Ma már senki sem beszél önálló bankról, pedig a helyzet ma sem rosszabb, ma sem bizonytalanabb és Magyarország az önálló bankra való átmenet ma sem rázná meg jobban, mint amikor a terv megvalósításáról még a törvényhozás tájékan is annyira komolyan tanakodtak. Az önálló vámterület kérdését mostanában keveset bolygatják. Kevesebbet beszélnek róla, mint amennyit megérdemelne.

Ez a különválás különben sem lesz olyan könnyű, mint ahogy általában gondolják. Az a frigy, amely a Habsburgok alatt Magyarország és Ausztria között politikai és gazdasági téren kialakult, nagyon szoros, nagyon összeláncolt és válás esetén rendkívül súlyos komplikációkra lehetünk elkészülve. Ha ez a frigy csupán a perszonális unió alapján állna, nem sok fejtörést okozhatna valamikor a teljes szakítás. Csakhogy mi mindenképen össze vagyunk házasítva Ausztriával. Összegabalyított pénzügyeink és közös gazdasági és egyéb szerződéseink a külállamokkal nem olyan könnyen rendezhetők. Az utóbbiak talán még nem gördítenének leküzdhetetlen akadályokat, de mi lesz például Dalmáciával, Boszniával és Hercegovinával? Dalmácia törvény szerint a magyar szent korona tartozéka. Ezt nem ajándékozhatjuk oda Ausztriának, noha ma ő uralja. És mi lesz a nemrég annektált Boszniával és Hercegovinával? Erre is legalább annyi a jogunk, mint Ausztriának. Ezeket a kérdéseket nézetem szerint a gazdasági különválás előtt kell rendezni. El kell dönteni, vajjon továbbra is a status quo alapján maradjunk-e, vagy más megoldás felé nézzünk-e? A status quo esetén mi lesz Boszniával, Hercegovinával, Dalmáciával? Melyik vámterülethez fognak ezek tartozni? Vagy közös vámterületek maradnak talán? Ime, ezeket a kérdéseket kellene elsősorban tisztázni. Csakhogy nem fognak tisztázódni, mert olyan kérdések ezek, amelyek egyszerre fölboríthatják a nyugalmat mind a két államban. Hat esztendő — önálló vámterület. Bármennyire optimisták is vagyunk, nem bírjuk elhinni, hogy a mai törvényhozás tisztázni tudja az 1917-es ultimóig ezt a szörnyen súlyos közgazdasági problémát.

A szerkesztésért felelős: ZIGÁNY ÁRPÁD.

Kiadja a RENAISSANCE könyv- és lapkiadó vállalat.

Szerkesztőség: Budapest, VII., Damjanich-utca 12.

Kiadóhivatal: Budapest, V., Lipót-körut 1.

Nyomatott MÁRKUS SAMU könyvnyomdájában, Budapest, V., Korall-u. 6—8

PROSPEKTUS.

1910. évi magyar királyi adómentes
4⁰/₀-os állami járadék-kölcsön.

Kibocsátva 250,000.000 korona = 212,500.000 n. b. márka =
262,500.000 frank = 10,416.666,13,4 font sterling névértékben.

HIRDETMÉNY.

Az 1910 évi IV. törvénycikk 2. §-ában nyert felhatalmazás alapján a magyar királyi kormány 250.000.000 korona = 212,500.000 n. b. márka = 262,500.000 frank = 10,416.666,13,4 font sterling névértékű 4⁰/₀-os adómentes állami járadék-kölcsönt bocsát ki, mely az ugyanazon t.-c. 1. §-ában engedélyezett 9,315.185 korona kiadás, továbbá az 1904. évi XIV., az 1908. évi XXIX., az 1908. évi XXXI. és az 1909. évi XV. törvénycikkek alapján az 1910. évben végrehajtandó beruházások 71,571.117 korona 37 fillért tevő költségeinek fedezésére s végül a pénztári készletek kiegészítésére szolgál. A kölcsönkötvények bemutatóra szólnak és

110.832	darab A betűs (1—110.832 számig)	egyenként K	480	=	M	408	=	frs	504	=	£	20
47.000	„ B „ (1—47.000 „)	„ „	2.400	=	„	2.040	=	„	2.520	=	„	100
12.500	„ C „ (1—12.500 „)	„ „	4.800	=	„	4.080	=	„	5.040	=	„	200
2.500	„ D „ (1— 2.500 „)	„ „	9.600	=	„	8.160	=	„	10.080	=	„	400
2	„ E „ (1 és 2 számú)	„ „	320	=	„	272	=	„	336	=	„	13,6,8

címletekben, magyar, német, francia és angol nyelven állíttattak ki s a m. kir. pénzügyminiszternek a m. kir. központi állampénztár igazgatójának, a m. kir. hitel-számvevőség főnökének facsimile-aláírásával és egy ellenőrző tisztviselőnek eredeti kéz aláírásával vannak ellátva.

Ezen kötvények után 1910. évi szeptember 1-től kezdődőleg évi 4⁰/₀ kamat fizetetik minden év március 1-én és szeptember 1-én lejáró félévi utólagos részletekben.

A kötvények kamatszelvevényekkel — melyeknek utolsója 1930. évi szeptember hó 1-én esedékes — és szelvényutalvánnyal vannak ellátva, mely utóbbi ellenében az új szelvényívek annak idején a beváltóhelyeknél költségek vagy magyar illetékek felszámítása nélkül átvehetők.

A m. kir. pénzügyminiszterium az általános törvényes határozmányok alapján föl van jogosítva arra, hogy legalább három hóval előzőleg közzétéendő felmondás után ezt a kölcsönt egészben vagy részben névértékkel visszafizethesse.

A kamatok, valamint visszafizetés esetén a járadékkötvények tőkeértéke minden fennálló és a jövőben behozandó magyarországi adó, bélyeg és illeték levonása nélkül fizetelnék ki.

A kamatszelvevények esedékességük idejétől számítandó hat év elteltével, a kötvények pedig a visszafizetésre kitűzött határidőtől számítandó húsz év elteltével évülnek el.

A szelvény-, illetve kötvénybirtokos a kamatokat, illetőleg az esetleg felmondott kötvények ellenértékét a lejárt kamatszelvevényeknek, illetve a felmondott kötvényeknek beszolgáltatása ellenében, — a kötvényekben megállapított értékarányának megfelelő összegekben — választása szerint, felveheti: a magyar korona országai-ban fennálló beváltó helyeknél, valamint a beváltó helyeknél Wienben: koronában, Berlinben, M. m. Frankfurtban, Hamburgban, Leipzigben és Münchenben: német birodalmi márkában, Brüsszelben és Zürichben: frankban, Londonban: font sterlingben, és pedig: a magyar királyi központi állampénztárnál és a magyar királyi állampénztárnál Budapesten, a királyi állampénztárnál Zágrábban, valamint az összes magyar királyi adóhivataloknál, azonkívül további intézkedésig:

Budapesten: a Magyar Általános Hitelbunknál; a m. kir. postatakarékpénztárnál; a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesületnél; a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál.

Wienben: a K. K. priv. Oesterreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe című intézetnél; a K. k. privilegirte allgemeine österreichische Boden-Credit-Anstalt című intézetnél; S. M. v. Rothschild bankháznál; a Wiener Bank-Verein című intézetnél; a Kais. kön. privilegirte Österreichische Länderbnk című intézetnél.

Berlinben: a Direction der Disconto-Gesellschaft című intézetnél; S. Bleichröder bankháznál; Mendelssohn & Co. bankháznál; a Bank für Handel und Industrie című intézetnél;

M. m. Frankfurtban: a Direction der Disconto-Gesellschaft című intézetnél; Hamburgban: a Norddeutsche Bank in Hamburg című intézetnél; L. Behrens & Söhne bankháznál; M. M. Warburg & Co. bankháznál;

Leipzigben: az Allgemeine Deutsche Credit-Anstalt című intézetnél;

Münchenben: a Bayerische Hypotheken- und Wechselbank című intézetnél,

valamint Brüsszelben, Zürichben és Londonban a magyar királyi pénzügyminis-
terium által erre a célra kijelölendő helyeken.

Az ezen magyar királyi adómentes 4⁰/₀-os állami járadék-kölcsönre vonat-
kozó minden közlemény a „Budapesti Közlöny“ és a „Wiener Zeitung“-on kívül
legalább hat külföldi, köztük két berlini, egy frankfurti, egy hamburgi, egy leipzig-
i és egy müncheni hírlapban is közzé fog tétetni.

Budapecsten, 1910. december havában. A magy. kir. pénzügyminiszter:

Lukács László s. k.

ALÁÍRÁSI FELHÍVÁS.

Hivatkozással a magyar kir. pénzügyminiszter úr Excellenciája fenti hirdetményére

200.000,000 korona = **170.000,000** n. b. márka = **210.000,000** frank

= **8.333,333,6,,8** font sterling névértékű

1910. évi magyar királyi adómentes 4⁰/₀-os állami járadék-kölcsön

ezennel nyilvános aláírásra bocsátatik. Az aláírás 1911. évi január hó 11-én,
szerdán, az egyes aláírási helyeknél szokásos üzleti órákban, az illető helyek által
közzeendő feltételek mellett történik és pedig:

Budapecsten: a magyar királyi központi állampénztárnál; a Magyar Általános
Hitelbanknál; a m. kir. postatakarékpénztárnál; a Pesti Hazai Első Taka-
rékpénztár-Egyesületnél; a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál;

a magyar szent korona országainak területén: a 4⁰/₀-os magyar koronajáradék
szelvényeinek beváltásával megbízott valamennyi állami pénztárnál; továbbá
a Magyar Általános Hitelbank; a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a
Wiener Bank-Verein összes fiókjainál;

Wienben: az S. M. v. Rothschild bankháznál; a K. K. priv. Oesterreichische
Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe című intézetnél; a K. k. privile-
girtle allgemeine österreichische Boden-Credit-Anstalt című intézetnél;
a Wiener Bank-Verein című intézetnél; a Kais. Kön. privilegirtle Öster-
reichische Länderbank című intézetnél; továbbá a K. K. priv. Österreich-
ische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe; a Wiener Bank-Verein és
a Kais. Kön. privilegirtle Österreichische Länderbank című intézetek összes
ausztriai fiókjainál; ezenkívül **Berlinben:** a Direction der Disconto-Gesell-

schaft című intézetnél, S. Bleichröder bankháznál, Mendelssohn & Co. bankháznál,
a Bank für Handel und Industrie című intézetnél; **M. m. Frankfurtban:** a Direc-
tion der Disconto-Gesellschaft című intézetnél, a Filiale der Bank für Handel und
Industrie című intézetnél; **Hamburgban:** a Norddeutsche Bank in Hamburg című
intézetnél, L. Behrens & Söhne bankháznál, M. M. Warburg & Co. bankháznál;
Münchenben: a Filiale der Bank für Handel und Industrie című intézetnél, a
Bayerische Hypotheken- und Wechselbank című intézetnél, a Bayerische Vereinsbank
című intézetnél, Merck, Finck & Co. bankháznál; **Leipzigben:** az Allgemeine
Deutsche Credit-Anstalt című intézetnél és ennek Becker & Co. osztályánál, a Filiale
der Bank für Handel und Industrie című intézetnél; **Breslauban:** E. Heimann
bankháznál, G. v. Pachaly's Enkel bankháznál, Eichborn & Co. bankháznál;
Kölnben: Sal. Oppenheim jr. & Co. bankháznál; **Zürichben:** a Schweizerischer
Bankverein című intézetnél, a Schweizerische Kreditanstalt című intézetnél; **Basel-
ben:** a Schweizerischer Bankverein című intézetnél, a Schweizerische Kreditanstalt
című intézetnél; **Genfben:** a Schweizerischer Bankverein című intézetnél, a Schwei-
zerische Kreditanstalt című intézetnél, az Union Financière de Genève című inté-
zetnél; **Brüsszelben:** a Banque de Bruxelles című intézetnél, a Banque Internatio-
nale de Bruxelles című intézetnél, a Crédit Général Liégeois című intézetnél;
Antwerpenben: a Banque d'Anvers című intézetnél, a Banque Centrale Anver-
soise című intézetnél; **Amsterdamban:** L. Auerbach bankháznál, Lippmann,
Rosenthal & Cie bankháznál, az Amsterdamsche Bank című intézetnél.

A magyarországi és az ausztriai aláírási helyeken eszközlendő aláírásokra
nézve a következő feltételek állapíthatnak meg.

1. Az aláírási ár **91-60**⁰/₀-ot tesz, hozzáadva az 1910. évi szeptember hó 1-től
az átvétel napjáig járó 4⁰/₀-os folyó szelvénykamatokat.

2. Az aláírás bejelentési ivekkel történik, melyek a fentemlített aláírási
helyeken költségmentesen kaphatók.

3. Az aláírás alkalmával az aláírt összeg 5⁰/₀-a biztosítékképpen leteendő és
pedig vagy készpénzben, vagy olyan a napi árfolyam szerint számítandó értékpapi-
rokban, melyeket az illető aláírási hely elfogadhatóknak tart.

4. Az aláírás alapján átengedendő összeg az aláírás befejezte után mielőbb megállapíttatik s arról az aláírók értesítetnek. Minden aláírási helynek jogában áll az egyes átengedések összegét belátása szerint meghatározni. Ha az átengedés az aláírásnál kevesebbet tenne, a biztosíték felesleges része azonnal visszaadatil.

5. Az aláíró az aláírása alapján részére átengedett kötvényeket f. évi január hó 26-tól kezdve legkésőbb f. évi március hó 10-ig tartozik átvenni. Az aláírónak jogában áll a neki átengedett kötvényeket a megjelölt időn belül 4800 koronánál nem kisebb részösszegekben is átvenni. Az átvétel megtörténte után az aláírási hely a letett biztosítékot elszámolja, illetőleg visszaadja.

6. Bejelentések, amelyek bizonyos meghatározott címletekre szólnak, csak annyiban vehetők figyelembe, amennyiben ez az aláírási helyek mérlegelése szerint lehetséges.

7. Az átvétel ugyanazon helyen eszközzendő, ahol az aláírás történt.

Budapest és Wien, 1911. január havában.

Magyar Általános Hitelbank.

S. M. v. Rothschild.

M. kir. postatakarékpénztár.

K. K. priv. Oesterreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe.

Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület.

K. k. privilegirte allgemeine österreichische Boden-Kredit-Anstalt.

Pesti magyar Kereskedelmi Bank.

Winer Bank-Verein.

Kais. Kön. privileg rte Österreichische Länderbank.

A MAGYAR OSZTÁLYSORSJÁTÉK

Mindinkább jobban jutunk azon meggyőződésre, hogy a magyar osztálysorsjátékot minden más játékkal szemben előnyben részesítik. Ezt pedig könnyen megérthetjük, ha tekintetbe vesszük azon körülményt, hogy mindenki, bár maga talán nem is nyert, valamelyik barátjának, ismerősének vagy földijének

A hivatalos játékterv szerint öt hónap alatt — 14 millió 459.000 koronát sorsolnak ki.

TÖRÖK A. ÉS TÁRSA

bankházában elért eredményéről bizonyára hallott már, mert nagy a száma azoknak Magyarországon, akik Török A. és Társa bankházában nagyobb nyereményben részesültek. Ennek oka az, hogy a Török-bankház az országban igen nagy vevőkörrel rendelkezik, mely minden sorsjátéknál rohamosan növekedik, olyannyira, hogy a cég az összes munkálatok elvégeztetése céljából, melyet ezen üzlet megkövetel, indítatva volt saját palotát építtetni.

TÖRÖK A. ÉS TÁRSA BANKHÁZ R.-T. BUDAPEST, IV., SZERVITA-TÉR 3. SZ.

~~~~~

Sorsjegyek ára:

1/1 sorsjegy 40.—
1/2 „ .. 20.—
1/4 „ .. 10.—
1/8 „ .. 5.—

a legnagyobb osztálysorsjegyzület, vevői az előzékeny kiszolgálás mellett oly sok nagy nyereményben részesülnek, hogy szükségtelennek tartjuk a különbeni ajánlást. — Miután Török sorsjegyeit mindenkor nagyon keresik és a húzás már február 7-én kezdődik, ajánlatos, hogy a sorsjegyszükségletét fenti cégtől mielőbb beszeresse.

EGY MILLIÓ KORONA NYERHETŐ!

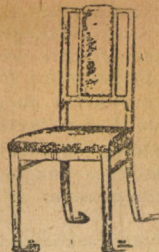

Börszék-ipar

Kendí Antal

IV., Károly-utca 2

TELEFONSZÁM 15-58

Angol bőrbutor

készítése, festése és renoválása saját műhelyemben.
Ebédlőszékek, irodafotelek
valódi bőrrel, ülőbutor-
állványok kárpitozása.

Székátalakítások.

A Budapesti takarékpénztár és országos zálogkölcson részv.-társ.

és Osztálysorsjáték-főelárusítóhely.
Budapest, VI., Andrassy-út 5.
(saját házában).

Befizetett részvénytőke
♦♦ 15 millió korona. ♦♦

Elfogad betéteket takarékbetéti könyvecskek és pénztári jegyek ellenében, valamint folyószámlában (cheque-számlán).

Leszámitol váltókat, előlegeket
♦♦ nyújt értékpapírokra. ♦♦

Váltó-üzlete megbízásból teljesíti mindenféle értékpapírok vételét és eladását a legelőnyösebb feltételek mellett s fogalkozik minden a váltóüzletek keretébe tartozó üzletágakkal.

Kézi zálogüzleteiben:

IV., Ferencziek-tere 4. (Irányi-utca sarok), IV., Károly-körut 18., VII., Király-u. 57., VIII., József-körut 2., ♦♦ VIII., Üllői-út 6. szám. ♦♦

Pénzelőlegeket ad: Értékpapírokra, arany és ezüst tárgyakra, ékszerekre, régiségekre a legelőnyösebb feltételek mellett.

HIRDETÉST

FELVESZ A KIADÓHIVATAL
V., LIPÓT-KÖRUT 1
A TELEFON SZÁMA 44-32

ERDELYI

OSZTR. CSÁSZÁRI ÉS MAGY. KIRÁLYI UDVARI FÉNYKÉPÉSZ ÉS A NÉMET CSÁSZÁR ÉS POROSZ KIRÁLY Ő FELSÉGÉNEK UDVARI SZÁLLÍTÓJA
MŰTEREM: BUDAPEST, IV., SEMMELWEIS-UTCA 2.

(Kossuth Lajos-utca sarkán)

FÉNYKÉPNAGYÍTÁSOK, AQUARELLEK, OLAJKÉPEK BÁRMILY FÉNYKÉP UTÁN
FELVÉTELEK MINDEN IDŐBEN TELEFON, LIFT

MÁRER ADOLF

Budapest,

VIII., Baross-tér 6

Elsőrangú egyen-
ruházati intézete és
angol úri szabósága

Alapított 1890-ben
TELEFONSZÁM 94—32

Pontos és lelkiismeretes ki-
szolgálás! ∞ Szolid árak!

Készít megrendelés szerint a legfino-
mabb és legizlésebb kivitelben:

**Legdívatosabb angol polgári
ruhákat,** önkéntesi és tiszti
felszereléseket, lovaglő- és
sportöltönyöket, valamint
livréket is. ∞∞∞∞∞∞∞∞

Vidékre mintákat bérmentve és
megfelelő megrendelés esetén sza-
bászomatsaját költségemre küldöm.

Dus raktárt tartok valódi angol-
és belföldi divatkelemből, úgy-
szintén mindenféle egyenruházati
cikkekből. ∞∞∞∞∞∞∞∞

"" DR. PAJOR ""

új szanatóriuma és vízgyógyintézete

elsőrangú gyógyintézet
a főváros központjában

**Budapest, VIII.,
Vas-utca 17. sz.**

Bel- és ideggyógyá-
szati, diétetikai,
sebészeti és bőr-
gyógyászati osztá-
lyok 70 betegszobá-
val. Külön női és
férfi vízgyógyá-
szati osztály. Nap-
és légl-terasse.

PÖSTYÉNI ISZAPKURA

A póstyéni iszap
budapesti főraktára.

Prospektust kívánatra
küld az igazgatóság.

18 fürdőszoba, bőr-
betegeknek külön
fürdőosztályok.
— Röntgen- és
veggyi laborato-
rium. — Belégző
kamarák emsi és
reichenhalli min-
tára berendezve.

ROSENTHAL H. UTÓDA

Országunk legrégebbi és egyik legmegbízhatóbb katonai egyenruházati és hadfelszerelési intézete

Budapest, V., Akadémia-utca 3. ♦ Alapított 1838.

A m. kir. honvédség, a m. kir. csendőrség, a m. kir. államrendőrség, a m. kir. határrendőrség, a m. kir. darabont testőrség, Budapest fő- és székvaros, a Ferencz József nevelőintézet, több megye és szabad kir. város stb. szerződéses szállítója.

Készít: mindennemű katonai és hivatalnokai egyenruhákat, polgári angol ruhákat, teljes egyéves önkéntesi felszereléseket, magyar főúri díszruhákat, színházi kosztümöket, megyei hajdu felszereléseket, stb. stb.

Legnagyobb raktár egyenruházati és felszerelési cikkekben.
Költségvetéssel kívánatra készséggel szolgál.

HUSZADIK SZÁZAD

XI. ÉVFOLYAM

♦ ♦ 22. KÖTET

Társadalomtudományi és szociálpolitikai havi szemle

Nélkülözhetetlen olvasmány mindenki számára, aki figyelemmel akarja kísérni a modern szociológiai és szociálpolitikai eszmék fejlődését. Mint a TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁRSASÁG közlönye, hozza a társaság vitáit és tanácskozásait. — A legkiválóbb magyar szociológusok és szociálpolitikusok támogatásával szerkeszti

JÁSZI OSZKÁR.

Előfizetési ára félévre 8 K. Mutatványszámot ingyen küld a kiadóhívatál:

Deutsch Zs. és Társa, V., Dorottya-utca 9

Első magyar
acélíró toll-,
tollszár- és
indígo-másoló-
papírgyár

Telefon 28-19

SCHULER JÓZSEF

BUDAPEST, VI., DALNOK-UTCZA 26.

FÉNYMÁSOLATOK villamos üzemre berendezett és éjjel-nappal működő intézetemben bármely időben 3 perc alatt készülnek. Positiv, negativ és villam-fénymásolatok szép kivitelben, rendkívül olcsó árért. Fénymásoló-papír kiváló jó minőségben és olcsó árban.

Márkus Samu könyvnyomdája, Budapest, V., Korall-utca 6—8 szám.

4. 64.
v. 165.

300027

16. 7. 1905

Renaissance

RENAISSANCE

Politikai, társadalmi, művészeti és közgazdasági folyóirat.

Megjelenik minden hó 10-én és 25-én.

Előfizetési ára: Egész évre 20 K, félévre 10 K.

EGYES SZÁM ÁRA 1 K.

Szerkesztőség:

VII., Damjanich-utca 12.

Telefon: 103—

Kiadóhivatal:

V., Lipót-körút 1. szám.

Telefon: 44—32

A 2-DIK SZÁM TARTALMA:

DIPLOMATA: Obstrukció a választójogért...	81
RÉVÉSZ BÉLA: Régi novellák. (Tábori ágyon)...	87
VÉRTESSY GYULA: Majd kiegyenesedünk (vers)...	95
ERDÉLYI VIKTOR: A vármegye urai és rabszolgái...	95
VARJAS SÁNDOR: Arzűbasewről...	103
BALÁZS BÉLA: Ballada a nehéz aranyszívről (vers)...	109
GÁRDOS MARISKA: Kifenc hónap (novella)...	109
MADARÁSZ EMIL: Versek...	119—120
BRESZTOVSZKY ERNŐ: Revue (Olga VIII. gimn. o. tan)...	120
MAJTHÉNYI GYÖRGY: Vigiliák (versek)...	129
BOROSS LÁSZLÓ: Heltai Jenőről és a humoros világ-felfogásról is...	130
JAMES F. J. ARCHIBALD: A posta...	135
KRITIKA...	139—158

Urop tanítómester (ANTAL SÁNDOR 139); — Hajó Sándor és a közönség (RELLE PÁL 142); — Népszámlálás (ERDÉLYI JENŐ 144); — Sík Sándor: Szembe a nappal (CSÉCSI IMRE 146); — Erzsébet-émlékmű KÜRTHY GYÖRGY 147); — Szomorú Dezső: A rajongó Bolzay-leány (BRESZTOVSZKY ERNŐ, POGÁNY JÓZSEF, ZIGÁNY ÁRPÁD 148—153); Hangversenyek (GÁBOR RÓBERT 154); — Zágon Vilmos Géza: Poémák (KOVÁCS SÁNDOR 155); Bierbaum versek (IMRE DEZSŐ 157); — Gál József: Három dal (GÁBOR RÓBERT 157).

KÖZGAZDASÁG ... 158—160

Magyar tőke a külföldön (FODOR OSZKÁR 158).

A címlapot rajzolta BIRÓ MIHÁLY

Obstrukció a választójogért

Irta:
DIPLOMATA

balkáni politika csődöt mond lassanként az egész vonalon. A „nemzeti munkához“ címzett vegyeskereskedés boltos-legényei, mivel a fizetés-javítás elmarad, duzzogva sztrájkolnak és vetélkedve ügynökösködnek egész nap, ahelyett, hogy a parlamentbe járnának. A nagy többség, akárcsak meg se volna, unottan, tétlenül és csüggedten gyülekezik esténként a klubban, hogy reményt és biztatást halljon a miniszterektől, nem a párt programjának kilátásairól, mert hiszen programjuk nincsen: hanem apró ügyleteik sorsáról, verejtékes „kijárásaik“ eredményéről. És, mi alatt az ország bizonytalan türelmetlenséggel várja a Khuen által ígért jobb kornak hajnalhasadását, a kisebb-nagyobb panamák sötét felhői borítják el a munkapárt eget.

A vezérek pedig hallgatnak. A cinikus mosolygás gyérebb kezd lenni a miniszterelnök ajkain, s az olímpusí homlokon megmegjelenik a kedvetlenség borongó föllege. Az elszórt milliók, a mozgósított szuronyerdők meghozták ugyan a többséget; de mit ér ez a léha, elvtelen és saját érdekein kívül mivel se törődő többség, mely még arra se kapható, hogy eljárjon a parlamentbe? Mit ér az abszolút többség és hatalom, ha Kossuth Ferencnek egyetlen felszólalása sziklafalként állja útját ennek a többségnek és hatalomnak? Mit ér a „kétféle becsület“ teóriája, ha a kisebbség, fölcsvádván kábultságából, mégse tesz különbséget a politikai és magán-becsület között, hanem a magán-becsület nevében követeli a kormány lemondását vagy a hazug politikai ígérek bevéltását? . . .

I.

Erkölcstelenebb dilemma előtt soha se állott még miniszterelnök, mint Khuen gróf. Ha nem lenne profán és nevetséges a hasonlat, azt mondhatnók, hogy ő a modern Prometheus, az ellenzék pedig a keselyű, mely a belsejét marcangolja. A láncok, amelyek lefogják, — a hazug ígérek, melyeket részint ő maga tett a nemzetnek és a koronának, részint pedig Tisza hullajtott el a kortes-

beszédeiben; az Erynniszek pedig a nemzeti munkapárt, melyet etetni kell, s az abrak egyre fogy. De annál inkább nő az obstrukció veszedelme, amellyel arányban csökken a Burg bizodalma is; az a bizodalom, amely toronymagasan pöffeszkedett a választások után, mikor Tisza gróf kortes-ígéretei megszerezték a többséget a kormánynak.

Azóta hallgat a geszti úrlovas. Mint hogyha a politikai kérdések abszolút nem is érdekelnék, szerényen megbujik a „Magyar Figyelő“ szerkesztőségében és a drágaságról cikkezik. A drágaságról, amikor viharzó tengerként zúg körülötte a vita az önálló bankról és a készfizetésekről. Holott félesztendővel ez előtt önerzetesen verte a mellét, hogy ha az osztrák kormány nem egyezik bele a készfizetések fölvételébe, akkor ők — már mint a munkapárt — meg fogják csinálni az önálló nemzeti bankot. És aztán Lukács megszövegezte a bankszabadalmi javaslat nevezetes 5-ik szakaszát, mely örökre eltemetné a készfizetések fölvételét, s azóta Tisza hallgat, mint hogyha nem is ő kötötte volna személyét és egész politikai reputációját a készfizetések fölvételének kérdéséhez!

A kulisszák mögött folyó párbajban Lukács legyőzte Tiszát és a geszti úrlovas duzzog. Tisza volt az, aki — Hieronymivel együtt — minden kétséget eloszlató biztossággal ígerte meg a készfizetések fölvételét s ezt az ígéretet Lukács László törte pozdorjává az 5-ik szakaszban. Khuen gróf, aki hallgatagon tűrte Tisza kiszólásait és fogadkozásait a választásokon, hogy megkaphassa a többséget, legott dezavualta Tiszát, mihelyt a többség megvolt, s habozás nélkül, cinikusan dobta oda Tisza politikai reputációját Lukács becsvágyának, aki a készfizetések fölvételének megakadályozásával honorálta Tiszának azokat az intrikáit, melyek az ő első misszióját meghiúsították.

A sakkhúzás valóban mesteri volt. Az 5-ik szakasszal éket vert a pénzügyminiszter Khuen és Tisza közé s a dínasztikus loyaltás erős láncáival kapcsolta magához Khuent. Mert a miniszterelnök, a közös bank szakkérdésében, melyhez nem ért, nem lehet kevésbbé dínasztikus, mint a resszort-miniszter: hiszen akkor elvesztené a korona bizalmát. Viszont Tisza István, mint „közkatona“ sohase aspirálhatna a vezéri marsallbotra, ha nyíltan állást foglalna az ellen a kormánypolitika ellen, mely a korona szempontjából a dínasztikus érdekeknek legjobban megfelel. Így hát Tisza csak magában duzzog és készül a nagy leszámolásra. Tartózkodik minden politikától és tüntetően tanulmányozza a drágaságot. Mintha érezné, hogy ez a vereség csak az első kudarc s utána még több is következik.

Mert a második kudarc már szintén útban van. A katonai reformokban szó se lesz a kilences katonai bizottság programjának végrehajtásáról, sőt a katonai bűnvádi perrendtartásban sem fog a magyar nyelv joga jobban érvényesülni az eddigi gyakorlatnál, úgy hogy Khuen gróf ebben a kérdésben is dezavualni

fogja Tiszát, sőt Székely minisztert is, aki — nem ismervén Khuen balkáni politikájának princípumait — szintén hitt a 67 Renaissance-ában, s Deák intését követve, tovább akart építeni a szabaddá lett téren. Most már látja ő is, hogy ez nem lehet, s hogy nem „Renaissance“ az, amit Khuen gróf inaugurált, hanem a legijesztebb „Décadence“, a teljes behódolás, a mindenről lemondás sívár politikája.

Érzi ezt Tisza is, de egyelőre tűri és hallgat. Mint a krétai ökölvívó, akinek mind a harminckét fogát beverte az ellenfele, összeszorítja ajkait, hogy senki meg ne lássa szenvedéseit és némán készül a bosszuállásra. Sejtí, hogy felsőbbiségét, titkos vezéri hatalmát csak úgy szerezheti meg ismét a munkapártban, ha valami „sneidig“, vakmerő trükkel izgalomba hozza, magával ragadja a lomha többséget, mely — programm hiányában — távolabbi célokat nem ismer s csak pillanatnyi impressziókra, vagy követlen személyes érdekekre reagál. És fölűti fejét a lappangó elégedetlenség, szóra kap az alattomos zúgolódás a többség jogairól, melyeket még erőszak árán is biztosítani kell a kisebbségi terror ellen . . .

A mult eseményei pedig följárnak kísérteni és árnyékuk előre veti a jövő képét. Forrong a többség reakciós része, s a kacagás, mellyel az ellenzék obstrukciós hadüzenetét fogadta kezdetben, keserű gyűlöletre változik. — Egy hétig se bírják a szakszerű vitát! — gúnyolodtak cinikusan: — s a vita már négy hét óta tart, olyan szakszerű, magas színvonalon, hogy az elnökek még egyszer se volt alkalma, arra inteni a szónokokat, hogy a tárgynál maradjanak. S ami még rosszabb: a vita közössége, a a politikai célok azonossága egyre közelebb hozza a függetlenségi párt két szárnyát, úgy hogy a formális egyesülés idő kérdés csupán. És ott, ahol a jövő politikáját intézik és előkészítik, már informálni kezdik a koronát, hogy Khuen hitszegése ismét fölűjtotta a régi gravaminális politikát, s a korona és nemzet remélt egyetértése helyett ismét a közjogi harcok végtelen sorozata kezdődik. Mert Khuen kihúzta az éket a ketté szakadt függetlenségi párt két szárnya közül: — kihúzta közülük az éket, a választójogot, — s a két testvér-párt ennek folytán a fúzió közvetlen küszöbén áll...

II.

Mi alatt a frakciókra szaladt ellenzéket összekovácsolta Khuen szerencsétlen taktikája, addig a tömörnek látszó többség soraiban megindult a bomlasztó erjedés. Olyan volt a munkapárti klub, mint a Noé bárkája: megérttek benne egymás mellett agráriusok és merkantilisták, liberálisok és reakciósok, zsidók, szabadkőművesek és klerikálisok, s valamennyien alázatos hódolattal tisztelték az új Műzest, aki a nemzet és korona közti megértés Igeretföldjére volt elvezetendő őket. Alázatos tisztelettel néztek föl rá, mert kezében volt a hatalom varázsvesszeje, melynek suhintására aranyforrások fakadnak még a terméketlen kősziklából is.

És boldog volt, elégedett volt mindenki, egészen addig, míg lassanként kiderült, hogy az Igéretföldjére csak hosszú sanyarúság után, lerongyoltan és kifosztva juthatnak be, mert a „megértés politikája” mindent a koronának prerogál, a nemzetnek pedig csak a lemondás keserűségét hagyja meg. Aztán elfogyott a manna is, a sziklából fakadó aranyforrások alá pedig azok tartották a csöbröket, akik a többség megszerzéséhez szükséges költséget előlegezték. Csoda-e hát, hogy ily körülmények között, az ambíciók és érdekek kielégítése reményében lefojtott hajlandóságok és indulatok föl-szabadultak? S a pártfegyelem meglazulásának jele nem az volt, hogy például Sándor Pált meg kellett róni liberális voltaért, másokat pedig reakciós kiszólásaik miatt kellett rendre utasítani, hanem az, hogy a munkapárti képviselők minden kérdés, fenyegetés, piron-gatás és presszió ellenére se jártak be rendesen a parlamentbe.

És bent a klubban se tudtak egymáshoz szokni a frakciók. Nem lévén közös politikai programjuk — mert hiszen ez a kabinet programm nélküli kormányzásra vállalkozott — nem volt semmi, ami legalább csak elvi alapon is összetartotta volna őket, s így aztán nem is elvek és politikai célok, hanem személyek és egyéni érdekek körül verődtek frakciókba a különböző kottériák. Tisza István körül Percel Dezső és Hieronymi csoportosították a képviselőket, Khuen grófnak Vojnics toborzott udvart, Lukács körül az óvatos üzletesek hemzsegttek, míg Zichy János, teljesen háttérbe szorulva az Andrássytól reá hagyott alkotmánypárt töredékével, nem is nagyon titokban a néppárttal kacérkodott s legalább ezt a parlamenti frakciót szerelte le minden vehemensebb ellenzéki akcióról.

Lukács és Tisza közt folyt az antagonizmus, hogy melyiknek sikerül Khuent magához kapcsolnia. Eleinte Tisza volt fölül, mert Khuen elejtette kedvéért a választójogots az elaggott királyt abba a *fausse position*ba hozta, hogy — „legalkotmányosabb” uralkodó létere — még mindig nem válthatja be azt a királyi ígéretét, melyet a „lovagias” magyar nemzetnek tett. Avval agitált gróf Tisza István, hogy a választó-reformot megcsinálni se nem kell, se nem lehet: ellenben ott van a készfizetések fölvétele s a kilences katonai bizottság programja. És a többség valóban ennek a programnak az alapján került be a parlamentbe, ahol azonban nagy meglepetés érte. Mint egykor Ausztria bámulatba ejtette Európát halátlanságával, mikor a krimiai háborúban fölvonult Oroszország ellen: — akkor is a „lovagias” I. Ferenc József uralkodott, aki Paskievics inváziójának köszönhetette a magyar trónt: — éppen úgy ejtette bámulatba Khuen is a többséget avval, hogy a készfizetések és a katonai reformok kérdésében frontot csinált Tisza István ellen, a választójogot pedig teljesen kikapcsolta programjából s így voltaképen frontot csinált Lukács László ellen is, akinek missziója a választójog sürgős megalko-tására szólt.

A frontváltoztatásnak ez a léha és cinikus politikája rendes habitus Khuen grófnál. Alig van politikus Magyarországon, aki

közjogilag tudatlanabb, elveiben állhatatlanabb, mint a mai kormányelnök. Az, hogy saját pártja egy közjogi kérdésben a nyílt ülésen leszavazta és megbuktatta, olyan politikai analfabétaság jele, aminőre még sohase volt példa a magyar parlament történetében. Aminthogy arra se volt példa soha, a mióta alkotmányunk visszaállított, hogy parlamenti bizottságnak kellett volna vizsgálatot tartania a miniszterelnök vesztegetései dolgában. De még a képviselők megvásárlásának a kísérlete is szinte jelentéktelen amellet a hihetetlen cinizmus mellett, hogy ugyanaz a Khuen-Héderváry gróf vállalkozott a gazdasági önállóság letörésére 1910-ben, aki 1878 februárius 19-én a vámszövetség ellen szavazott, s annyira „komolyan” vette a gazdasági önállóságot, hogy e miatt vagy harmincadmagával ki is lépett a szabadelvű pártból. És azok közül, akik akkor vele együtt léptek ki, még ma is élnek: gróf Bethlen András, báró Dániel Ernő és Chorin Ferenc, — a nevesebb halottak pedig: Pulszky Ágost, Szilágyi Dezső, Kautz Gyula, Kállay Béné, Lukács Béla, Horánszky Nándor, Somssich Pál, Bittó István, Kerkápolyi, stb. . . .

III.

Logikát, hazafiságot, vagy éppen őszinteséget keresni Khuen gróf politikájában, igazán meddő fáradság. Választójog vagy gazdasági önállóság, retrogád katonai politika vagy a közigazgatás államosítása, külön horvát közjog, triálizmus vagy akár összbirodalom: — teljesen mindegy neki. Ő a monarchia mindenese, aki mindenféle politikára vállalkozik: — s ahogy nincsen politikus, akinek mindent meg ne ígérne, ha hozzá fordul, éppen úgy nincsen föltétel, amit ő vakon el ne fogadna, ha a császár eléje szabja. De — és itt van a tragikuma: — ahogy nincsen politikus, akinek teljesítené a tett ígéretet, úgy nincsen föltétel se, amelynek bevalását megkísértené, ha látja, hogy nehezen megy.

Megígérte a választó-reformot a koronának s aztán kikapcsolta ezt a föltételt, mert látta, hogy Tiszával szakítania kellene miatta. Miután evvel „kifizette” Tiszát, jogot vélt formálni ahhoz, hogy viszont a készfizetést meg elejtse gróf Tisza ellenére: s mivel most látja, hogy az 5-ik szakaszt az ellenzék nem engedi keresztül, máris alkudozni kezd, hogy törli ezt a szakaszt a javaslatból. Hát lehet-e komolyan venni ezt a Dobzse Lászlót, aki a politikai opportunizmust, az ötletszerű megalkuvást, sőt perfidiát, mint kormányzati rendszert állandósítja?

A király öreg ember. Nyolcvan esztendőskorában még a nyugodt, normális körülmények közt élt aggastyán ítélő képessége és energiája is megfogyatkozik. S ha ilyenkor lelkiismeretlen kalandorok hatalmába kerül, a legképtelenebb dolgokra is rávehető. A törvény még magánembernél sem tűri az e fajta behálózást: szabad-e a parlamentnek túrnie azt, hogy Khuen gróf továbbra is, állandóan tévhitben ringassa a királyt, a dolgok való állása felől? Hogy ismét kicsikarja a koronától az engedélyt a házszabályok

erőszakos megváltoztatására és újból megkísértse a kisebbség letörését, akár zsebkendő-lobogtatással, akár más módon, megismételve a szomorú emlékeztető november 18-ikát?

Avagy nem kötelessége-e az ellenzéknek, komoly és elszánt akcióval figyelmeztetni a királyt arra, hogy itt veszedelmes játék folyik a többség nevében, mert ennek a többségnek lelkiismeretlen feje kész a legvakmerőbb erőszakra, a legdurvább alkotmány-sértésre, sőt arra is, hogy kiméretlen cinizmusával fölülről kergetse bele forradalomba a nemzetet?

A népszámlálás adatait most dolgozza föl a statisztika; a kép még hiányos de már is megdöbbentően tárul elénk a szomorú valóság, hogy Magyarország az elnéptelenedés lejtőjére jutott. Még van szaporodás, de ez oly minimális, hogy a következő tíz esztendő alatt könnyen megállhat, ha radikális eszközökkel nem segítenek rajta. Az egyke-rendszer lassanként elharapózik az egész országban, a Pool szerződése ismét megnyitják a német kikötőket a kivándorlók előtt, s Fiume mellett Hamburg, Lübeck és Bréma újra megannyi nyitott erek lesznek, melyeken át elvérzik ez a nemzet, kardcsapás nélkül...

Nem kamatmentes mezőgazdasági hitel, nem gyufa-monopólium, se nem húsdrágasági ankét kell ide, hanem általános, egyenlő és titkos választójog, — szóval olyan népparlament, mely ne az agrár-feudális, ne is a merkantil-liberális osztályérdekkel törődjék, hanem vegye sorra és gyógyítsa meg a nemzet ezer baját és szüntesse meg azt az égbekiáltó osztály-uzsorát, mely elől ezrével vándorol ki a nemzet legértékesebb eleme Amerikába. És nemcsak azért kell a választójog, mert a király megígérte: — és hazugság az, hogy csak azért ígérte meg, mert meg akarta vele fenyegetni az oligarchiát, mert amikor, az oligarchiával kibékülve, kormányra hívta a koalíciót, akkor is avval a céllal tette ezt, hogy beváltsa ígétét: — nemcsak azért kell a választójog, mert a király megígérte, hanem legfőképen azért is kell, mert e nélkül, ahogy a tények bizonyítják, nyugodtan kormányozni többé nem lehet.

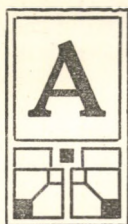
Ezért *kell* obstruálnia az ellenzéknek. Hogy a király átlássa, mily bajok származnak abból, ha adott ígétének beváltását, két-színű tanácsadók áltatására, halogatja; hogy a király belássa, hogy az adott szó beváltásának elmulasztása még a korona akaratát is megbéníthatja: — mert visszavenni egyik kézzel, amit a másik kínált, még a trónon se lehet. És végül, azért is *kell* obstruálnia az ellenzéknek, hogy beigazolódjék annak az őszinte és becsületes politikának az igazsága, amely már négy év óta hirdeti változtatlan meggyőződéssel, hogy a választóreform „in Österreich war vielleicht überflüssig, in Ungarn dagegen muss sie unbedingt geschaffen werden“.

Régi novellák

Irta :
RÉVÉSZ BÉLA

X. A TÁBORI ÁGYON

vörös cipész és Kálmán diák feküdtek a tábori ágyon. Az éjszaka begubózta őket, duruzsoltak, beszélgettek és nem vették észre, hogy körülöttük az ágyakon és a matrácos földön alszanak az emberek. A vörös cipész dűnnyögött, sóhajtatott és meg-megnyitogatta szívét a diák előtt. Hazaálmodott . . . a gyerekeiről beszélt, akikért lejött a fővárosba dolgozni. Hét kicsiny gyermek messzi-messziről lépegetett a cipész ágya felé és a vörös emberke ujjongva bámulgatta szurtos arcukat, pajkos szemecskéiket, hancurozásait. És ha valójában, ez időtájban, északi Tótországban aludt is a család, a gyerekek mégis ott rajzoltak a vörös cipész körül és a meghatódott emberke könnyes tekintettel vonta magához, ölelgette kicsinyeit. A két ember feküdt a tábori ágyon és leste egymás szavát; titkos boldogságok, megindult érzések fonódtak össze, ha megszólaltak. A vörös cipész gyermekei mellé, lassankint, odatipegtek a diák testvérekéi is, akik híreket hoztak hazulról, a szegénység tájékaról, ahová a diák most szomjas sóvárgással hazavágyott, ahol törös fájdalmaknak kínos élet a meglelőlkű szeretet csöndesíti.

A nappal szenvedéseiről az éjszaka nyájas látomásokkal fizetett. A nappal azonban gögös és kíméletlen volt és a gyereket épp úgy végigúzta a robot-úton, mint a vörös cipészt, aki kora reggeltől késő estig egy ócskacipő-kereskedésben toldozgatott-foldozgatott, harcolva a kicsi kenyérért, amit családjának napról-napra hazaküldött. A diák délután látott a munkához. Fürkésze és ámulva aggodalmas hetekig, végre kondíciót fogott. Egy buta gyerek volt a szerencséje, akinek az apja kibérelte Kálmán esztét havi négy forintért és ebédosztért. Tanítványa különben iskolatársa volt, akivel együtt ment haza az iskolából, ebédelni és tanulni. Türelmes és emberismerő fiúcska volt a diák és egyre magyarázta a könyvelési rejtelmeket a nehézfejű gyermeknek. Tíz-sokszor, újra beszélt egy dologról, de a buta gyerek csak meresztgette a szeméit és süveges, nagy fejét búsan lógatta. A biflázás órái így perdültek egyik a másik után, néha azonban apró jelek fölverték az unalmat. Egyszer egy feketeruhás fiatalasszony jött be a szobába, a diák ezt észrevette, — az anyja néha ábrándozott ilyesméről — vastag aranylánc volt a dereka körül, gyé-

mántos ékszer a fülében. A buta gyermek felszökött a helyéről, odasietett a fiatal asszonyhoz és tessékelte:

— Erre, erre . . . a papa már várja . . .

A diák tovább magyarázott, de egyszerre csak elakadt a szava. A szomszéd szobából sírást hallott, utána egy-két percig vak csönd volt. Aztán megnyílt az ajtó, a fiatalasszony keresztül suhant a szobán és a diák ezt észrevette, vörös volt az asszony szeme, az aranylánc nem volt a derekán, a gyémántos ékszer hiányzott a füléből. Nem tudni mitől, de a diák megrémült, leszögezte a szemét a padlóra és nem mert ránézni tanítványának az apjára, aki hozzájuk lépett. A kövér, kopasz ember odahajolt a fiához és megcsókolta. Az nyíltabb, de mégis fantasztikus jelenet volt, amikor egyszer este kívágódott az ajtó és tanítványának az apja odarohant a fiához és kétségbeesetten kiáltott:

— Segítség . . . segítség . . .

A szomszéd szobából egy katonatiszt ugrott ki, meztelen kard csillogott a kezében és nekiment a rémüldöző embernek. Hördült a hangja:

— Hát meg akar ölni? . . .

A kövér ember jajgatva, kuporogva ölelgette a fiát és a gyermek sírva fakadt. Aztán kiszakította magát apja karjai közül, a katonatiszt elé szaladt és rákiabált, toporzékolt:

— Menjen . . . menjen . . . mert megütöm . . .

A kardos katona meghökkent, rámeredt a dühöngő fiúra, aztán kacagott, káromkodott, bedugta a kardot a hüvelyébe és kisieltett a szobából.

A diák képzelete meg-megrebbent az ilyen jeleneteknél, de a négy forint és az ebédkoszt elkapta az esztét, filozófussá tette és tovább magolt a buta gyerekekkel este hétig, nyolcig. Ekkor a tanítványát vacsorához hívták, őt pedig hazaküldték. Senki ne gondolja, hogy ilyenkor egy kegyetlen cselekedet megvert egy éhes gyermeket; senki ne higgye, hogy a bánat bántott egy szegény diákot, mert a terített asztal mellől elbocsájtották; Kálmán a lecke után boldogan szaladt ki az utcára. Ilyenkor pihent, bandukolva és álmélkodva az utcákon, amíg meg nem vacsorázott, amíg hazaért. A négy forintból minden este tellett egy-két krajcár vacsorára. Tél volt és az öreg nénikék az utca sarkon olcsón árulták kedvelt eledelét. Az omlós, ropogós héjú sült krumplit. Négyet-ötöt bedugott a kabátja zsebébe, a fejét bevonta bundás vállai közé, ment, ballagott előre és fázós ujjai vidáman játszadoztak a forrótestű burgonyákkal. Különös, lelkes séták voltak ezek a hazabarangolások. Megtörte, megszóta egymásután a krumplit, beleharapott kövér testükbe és azok meleg lélegzésükkel ráleheltek a diák arcára, szemeire s Kálmán ödöngött, furcsa énekeket némán dúdolászva, kódorgott a tiszta, havas utcákon . . . Egy szegény, okos gyermek fantáziájában mindig ott ringatóznak a friss, izgalmas csudák, a nagyszerű látomások, hogy mi lesz majd egykoron ha

töri magát és tanul, a bátor ábrándok, hogy egyszer csak rászáll a szerencse és nevelő lehet ellátással, a vakmerő hit, csak akarni kell és lassacskán feléje jön minden, az éber hazagondolások, a büszkeség könnyeiben fürdőző érzések, hogy messzi-messziről most rávigyáznak, őt figyelik, tud-e dolgozni, értük is küzdeni... Kálmán mosolygós ajakkal bele-beleharapott a meleg krumpliba és nevetett a szeme, mikor bekandikált a kivilágított bankokba s rákacsintgatott a vastag, nagy könyvekre.

Kálmán diák nem volt fáradt és piros orcával, csillogó szemekkel toppant be lakására, ahol szerették. A társaság egyik része már otthon volt, a másik része még nem ment el. A férfiak a napi robot után pihentek, a nők már kiöltözködtek, hogy beleperdüljenek a táncos éjszakába, a szereleméhes emberek forgatagába. Kálmánt valamennyien szerették. Az iskolásfiú szenzáció volt a számukra. Öregedő házalók, foglalkozás nélküli pincérek és más szakmabeli facérok szívesen elbeszélgettek a diákkal, tanácsokat is kértek tőle és Kálmán diák tudott töprengeni, okoskodni a bajos emberek dolgain. Formás írását különösen becsülték és a diák egyre-másra írta lakótársainak a kérvényeket, az ostromló leveleket, amelyekkel egyik vagy másik pénzt kunyorált, kipécézett gazdagoktól, a legényemberek pedig szerelmes hűségüket szökkentették a diák tollába, mely gyanutlanul színes és lendületes volt, amikor igazában, az áradozva diktált forró sorok között ott bujdosott, hogy elkeseredett, facér emberek kenyeret, pénzt, jó szivarokat kérnek utcai lányoktól.

Kálmánnak ezen a helyen volt a másik kondíciója; a gazdasszony kis lányát taníttatta, amiért a vörös cipész ágyának a felét kapta. Szigorú tanárok, ha láttatok volna a stílust, bizonyára csóváltatok volna a fejeteiket, ahogyan a diák itt a tanítást végezte. A kislány anyja a verseket szerette és Kálmán diák gyorsan megértette, hogy lecke és minden helyett, a szavalat a fontos. Az emberek már nyujtózkoztak az ágyon, a padlón és lesték az éjszakai nyugalmat, de a kislány görgette, egyre deklamálta a nehézlabú ódákat, komorkodó balladákat. Némelyik versnek a ritmusereje sodró volt és ellenállhatatlan és így történt, hogy Kont vitéznek drámai sorsát, ha akarták, ha nem, az álomba induló emberek is megtanulták. Ha a ballada fölcsattant, az emberek felkönyököltek a nyoszolyákon, az elején még dűnnyögték, csendesen gajdolták a sorokat, de aztán belemelegedtek a strófákba, a sok izgalmas tabló felröpült a versből, nyomorult emberkéek képzeletét hősi dolgok hánytorgatták és az egész szoba szavalt s a zaklatott koponyákból kisuhan a gond, amikor konstatálták, diadalmasan újra mondták:

— Kont, a kemény vitéz!

Kálmán bölcsen élt itt is, nyugalmat semmi sem zavarta, a lányok, akikről irtózva félt, egy borbély-legényért bolondultak, vele nem törődtek. A borbély-legény volt itt a diadalmas, aki

kifente fekete bajuszát és két hegyes végére egymásután rátűzdelte a kicsi, szerelemért szomjazó szíveket. Egy leány volt mégis, akivel Kálmán barátkozott. A cselédleány, aki, ha Kálmán magára maradt a szobában, bejött a diákhoz és a gyerekekkel elbeszélgetett. Kálmán sajnálta ezt a lányt. Néha kinézett a konyhába és ilyenkor elszorult a szíve. A duzzadt, lomhatestű leány dézsákat, vasedényeket emelgetett és valahányszor guggolt, cípekedett, eltorzult az arca. Egész nap dolgoztatták és a munkát láthatóan nem bírta; sokszor a szobába hallatszott be a nyögése. Foltos, zsíros arca mindig szomorú volt, senkihez se szólt, csak a diákhoz vonzódott. Hogy miért, egy este, mikor a szobában egyedül voltak, a cselédleány elmondta:

— En is jobb családból vagyok . . . úgy, mint a Kálmán úr . . .

A leány elhallgatott, fakó arcát lehajtotta, a mély csöndet egy nyugtalan kanári apró trillái szaggatták meg. Kálmán nem szólt semmit. A cseléd közelebb vonta a széket a diákhoz, könnyes szemekkel ránézett és gyorsan, áradó őszinteséggel hadarta:

— Elkergettek hazulról . . . mennyit hánykolódtam, míg idekerültem! . . . Egy tanító lánya vagyok . . . egy fiatalember elcsábított.

A diák ijedten meredt a feldúlt arcú lányra, akinek megtiport szívéből most feltört minden és titkokat, fájdalmakat heves vallomással átplántált a gyermek vergődő lelkébe. A lány beszélt és egy szürke életesemény a maga közvetlen erejével paskolta a fiú képzeletét és amikor a cseléd zokogott, jajgatott:

— Meg akartam magam ölni, de nem tudtam . . . a diák rimánkodott és nyöszörgött:

— Ne, ne, azt ne tegye . . .

A cselédleány valósággal menekült a diákhoz, mert a többiek bántották. Senkinek útjába nem állt, kikerült mindenkit, de az ágyrajárók, matráclakók, mire este összeverődtek, dühösen készségesek voltak a gúnyolódásra, ha a leány eléjük került. Ha bedöcögött a szobába otromba, nehéz testével, mosolygással, kacagással fogadták és odavagdosták hozzá a megjegyzéseket:

— Hannie, mennyi a slussza?

— Kettő lesz . . . de mennyi az apjuk?

Az utcai lányok gyönyörködtek a cselédleány zavarában és mérgesen biztatták barátjukat, az öklelő bajuszú embert, a csufolódásra. Egy fagyos, kemény téli este a lányok is gémberedve szaladtak be az utcáról vissza a szobába. A hűséges kályhát körülülték valamennyien, férfiak, lányok az izzó vastest meleg áradásában sütkéreztek. Hannie, a cselédleány sirva fakadt és a diák az asztal mellől megszólalt:

— Miért bántják ezt a leányt? . . .

Az emberek ránéztek Kálmánra, a diák elpirult. A lányok is mosolyogtak, rákacsíngattak a fiúra és Kálmán arca mindinkább elvörösödött, a forró levegőben lassanként egészen a haja tövéig kitüzesedett. A hódító bajuszú ember csettintett a nyelvvel és csak ennyit szólt:

— Ejh ha!

Egy röthajú sovány leány a nyakába borult a borbélynak és úgy nevetett. A gyermek megsemmisült a tehetetlenségtől és szégyenkezve szólt:

— Mit akarnak tőlem? ...

A borbély-legény megérezte a fölényességét és fulánkossal gúnyosan fordult a diák ellen:

— Na, talán még sohasem volt szoknya mellett?

A tiszta gyermek szűz esztétikáját brutálisan ütötte meg a gyanu, fölemelte a fejét, láng ragyogott ki a szeméből és üde, büszke, kétségbeesetten tiltakozó hangon kiáltotta:

— Én?! ... Soha ...

A lázas kedvű kanári hosszan, kacagva beletrillázott a diák szavába, a társaság a kályha mellett nevetett-röhögött, a röthajú, sovány leány megtámasztotta az arcát, úgy kacagott, de közben föl-fölkapta a fejét és megnyitott szemekkel rábámult a diákra.

Szomorú, könnyes éjszakája volt e jelenet után Kálmánnak. De a sors, mely napról-napra megágyaz a szegény ördögnek, a legtöbbször keményen, de néha lágyan is, e villamos, bánatos este után kedves örömet kínált a diáknak. Az esemény eleje íjedős volt. Iskolatársa, a tanítványa másnap nem jött el az iskolába. Kálmán azért az iskola után elment a kondícióra. A kapuban találkozott a házmesterrel:

— Soh'se igyekezzék a fiatal úr ... — Aztán odahajolt a diákhoz és fülébe súgta:

— Azt mondták, hogy elutaznak, pedig megszöktek ... a detektívek most keresték az uzsorást, a börtön elől szökött ...

Kálmán úgy érezte, hogy valami vasmarok belekap az agyveleijébe és szorongatja s csak akkor ocsúdott, amikor a házmester egy levelet adott át neki:

— Ezt magának hagyták ...

A diák kiment a házból és az utcán felszakította a borítékot. Egy vadonatúj, piros húszkoronás bankó volt benne. A garasos életű diák, akinek még az egész hónapra megvolt a beosztott kicsi pénze, megmámorosodott a sok pénz láttára. A bankó bele-muzsikált a fantáziájába és a kicsi fillérek, nagy fillérek, az ezüstös koronák daloltak körülötte. A nagy zenebonában hirtelen megtompult kondíciós gondja és ha be-be is tört egy villanásra a gyermek eszébe, hogy mi lesz azután, diádalmasan zúdult rá a remény, hogy amíg a pénz tart, lesz, bizonyosan lesz új kondíció. Nehéz pénzzel a zsebében, Kálmán a kirakatok előtt ódöngött. Mosolygós volt az arca, gyönyörű gondolatok bukkantak föl az eszébe. Kíváncsiskodott, bámsz szemekkel vizsgálódott, aztán este bement az egyik boltba. Játékot vásárolt, megvacsorált és a csomaggal hazament. A gonosz emberek már lefeküdtek, nyújtóztak és aludni próbáltak, Kálmán bátran lépett be a szobába. Kicsi mécses derengő világossága rejtegette a diák arcát. Kálmán levetkőzött és titkosan nevetgált magában, mikor felkúszott a vörös

cipész mellé az ágyba. A nyugtalan emberke megint hazaröpült, otthonjárt, nyögdecselt, sóhajgatott, hogy mit csinálnak most a gyerekek... és Kálmán felkacagott és egy puskát, egy babát nyomott a cipész kezeibe:

— Ezt a Pistikének, ezt az Annuskának küldöm, ilyet vettem a kicsi húgomnak, a kis öcsémnek is...

Kálmán diák nagy energiával hozzálatott, hogy új kondíciót fogjon. Ácsorgott az újságok hirdetéstáblái előtt, fölkereste az ügynői irodákat, címekeket hajszolt és bemutatkozott, de amint esteledett, hazament, hogy a leckéit megtanulja, amit azelőtt már délután elvégzett, amikor az uzsorás fiával együtt tanulgatott. Hazament, bár az izgalmas este óta, mindig szorongva lépett a szobába. Föllélekzett, ha a hetyke bajuszú borbély-legény nem volt még otthon, vagy már aludt. Ez az ember zsákmányos kedvvel vetette rá magát a diákra, ha találkoztak. Egyszer aztán benne rekedt a gúnyolódó szó. Lärmás jelenet keletkezett ekkor. A borbély a rőt-hajú, sovány lány mellett kuporgott és kicsi pénzeket koldulva tőle, ölelgette a szeretőjét. A diák megjelent az ajtóban, meglátta a borbély-legényt és elvörösödött. A bajusz-ember lecsapott a fiúra:

— Na né... elpirul, mint a szűzlányok...

Kaotikus, ostoba dolog történt ezután. A rőt-hajú leány fölpattant a helyéről és pofonütötte a borbélyt. Az ütés hatalmas volt, a legény bravúrosan kifent bajusza bevágódott, bekonyult a szájába. A borbély a vak támadás után bőszünten vetette rá magát a leányra és az ágyhoz vágta. A férfiak, a lányok belerohantak a dulakodásba és egy-két percig esztelen, szenvedélyes verekedés tombolt a szobában. Ilyen és más félelmes esetek között és után juthatott csak a diák a tanuláshoz. Kálmán megvárta, míg valamennyien elalszanak, a vörös cipész is már egyedül álmodozott a tábori ágyon, a diák leemelte a szekrény tetejéről a mécses, rátette az asztalra, maga elé és bemerült a könyveibe. Körülötte, a földön, az ágyakon szuszogó, horkoló élet bolygatta a csendet. A diák megszokta már ezt a tompa, ijesztő éjszakai zajt, a kis mécses fakó udvara körülövezte és elszigetelte az alvó emberektől s csak akkor rezzent össze és görcsös erőlködéssel szögezte oda a szemeit a sorok közé, ha kívülről nyílt az ajtó és a lányok közül egyik vagy másik, hangos emberekkel bement a szobájába. Egy ilyen alkalommal, mikor odakünn megnyílt a konyhaajtó, Kálmán hallotta, rémesen belesongtak a fülébe, hogy léptek közelednek a szobája felé. A rőt-hajú, sovány lány jött be az ajtón. Lábujj-hegyen, majdnem nesztelenül lépett a diák asztalához és leült vele szemben egy székre. Kálmán izgatottan, haraggal nézett a leányra, de az szelíd volt, derült az arca és hosszú hallgatás után, panaszolva kérdezte:

— Diák úr, miért haragszík rám...

Kálmán megdöbbsent, nem tudott válaszolni, belebujt a könyveibe, de cikázott a tekintete és zavarában belenézett a leány szemeibe. Megborzongott. A leány szemüregéi tágra nyíltak, fojtott

kék tüzek csillantak fel, húnytak el benne és a diák érezte, ahogy a lány ránéz, csápok nyulnak ki tekintetéből, belekapaszkodnak a szemébe és megfogiák . . .

Egy kicsit tavaszodott már, Kálmánt már nem bántotta a hideg, késő estig künn tudott kószálni az utcákon. Amíg csak lehetett, nem ment haza. A friss, fűszeres levegő fürdöztette fiatal testét és az egészséges fiú evett, sokat evett, aggodalmasan élőködött a piros bankó romjain. Kondíciót pedig nem fogott, hiába szimatolt mindenfelé, ahol valami kicsiny állás kínálkozott. A gyermek képzeletét ijesztgették a rémek és tanácstalanul hőkölve kémlelte a legközvetlenebb jövőt. A holnapot, a holnapután, amikor enni kell. Egy kicsi gyerek-ember, ha betéved egy nagy város útvesztőibe, mit is csináljon egymaga, ismeretlen a rideg, vadul üvöltő emberrengetegben? Kálmán lóbálta a karjait, lóbálta a fejét, bandukolt, zsibbadt eszmélettel, szűkülő érzésekkel, céltalanul a paloták árnyékában. Rejtelmes tavaszi este hajókáztatta, utcáról-utára. Még az aszfalt alól is föláradt a tavaszi gyönyörűségekől borzongó föld illata, a mezőkről puha szárnyakon belibent a városba a hirtelen fakadó virágok szagossága, a gázlángok az utcasarkon nyugtalankodtak, hunyorogtak és zsugorodtak, aztán újra lángra kaptak; lágy, szentimentális este hajolt az emberek fölé. Kálmán diák barangoló útjában megállt egy ház előtt. A palota homlokáról hosszú, fekete zászló lengett alá. A diák éhesen, éles körmű lidércektől belépve állt, álmélkodott a lobogó alatt. A tavaszi szellő játszott a fekete szövettel és az hullámosodott, kigyózott, jobbra-balra lebbent. Kálmán maga köré nézett, senkiséim járt az utcában. Csak a fekete zászló integetett neki, fodrosodott, aztán hirtelen kétrét vált és mint két fekete kar szállt alá lassan, a diák fejére. Kálmánnak elrándult az arca és zokogott, keservesen zokogott.

Amikor hazament, Hannie még ébren volt. A diákot várta, konyhában eleje lépett és nem engedte be a szobába. Hannie ötlött-hatolt, hogy beszélni akar vele, leültette Kálmánt egy székre, a szomorú fiú bágyadtan roskadt le az ülőhelyre. Feldúlt szíve megduzzadt a sok mondani valótól, tehát hallgatott, vergődve önmagával. A konyhára ráborult az árnyalatnélküli sötétség, az éjszaka komor leplén néha átvillant Hannie macskaszemeinek csillogása, amint rá-ránézett a diákra. Sokáig ültek így, a fekete bura alatt, csöndben, szótlanul, addig, míg Hannie meg nem fogta a diák kezét és forró ujaival simogatta, szorongatta. Kálmán föl-ijedt, de nem volt ideje szólni, mert Hannie hozzáhajolt és elfúlva, sietve suttogetta:

— Kálmán úr, vigyázzon, a vörös lánytól féljen . . .

Nesztelen volt a csönd újra, egy megkínzott gyermek és egy cudar helyzetbe zuhant tiszta lány agyvelejében misztériumos gondolatok burjánoztak. Hannie nem bírt magával, odasímult egészen a diákhoz, megfogta mind a két kezét és a hangja remegett, amikor mondta:

— Vigyázzon, vigyázzon magára... a vörös lány tudja, hogy maga rászorult a pénzre, hogy nincs semmi keresete...

A diák ellökte magától a cseléd lányt. Sanyargatott lelkén végigvágott a Hannie figyelmeztetése, be akart rohanni a szobájába, de a lány két karjával átkulcsolta a nyakát és el nem eresztette, rákényszerítette, hogy meghallgassa rejtegetett vallomását:

— Vigyázzon, vigyázzon, az Istenért... úgy jár, mint én...

Két bestia elindult a diák ellen a csatázó, utolsó küzdelemre. A röthajú perdítá ráéhezett a ropogós, szúzi húsrá és lassú, petyhüdt vére lázasan meghullámozott, ha a kemény, tiszta test forróságait megálmodta. A gyermekben pedig, mindenét marcangolva, elterpeszkedett az éhezés szörnyetege és rázta a fiút, bunkózta az eszméletét, vacogtatta a fogait, melyek víziós szomjúsággal csámcsogtak a kenyérért. A diák már nem volt a hős, acélos energiákkal vértezett, — csak éhes, éhes, kínok közt vergődő, görcsöktől tépdesett, úgy ahogy egy tizenöt éves fiú éhezni tud, ha brutális véletlenek elütik a kenyértől.

Egy éjszaka a röthajú lány az asztal mellől, a székeről leemelte az engedelmes zsákmányt és néma ujjongásokkal, vad hozsánnákkal bevonszolta a diákot a kenyérrel, húsokkal bélelt szobájába. Teli gyomorral, részég fejjel jött ki onnan. Bambán vigyorgott, amikor Hannie fülkéje mellett elment. A kicsi mécses rövid sugaraí sárgás kalítkává szorították össze a szobát és Kálmán diák béna madárnak érezte magát, amikor apró bukdácsolásokkal, ködös botlásokkal rászállt a tábori ágyra. Magába süppedő testtel elterült a vörös cipész mellett. Kába eszmélettel belekandikált a szoba árnyainak változó redőibe. A vörös emberke dűnnyögött, sóhajgatott, Kálmán felkőnyökölt és belenézett a cipész arcába. Az emberke aludt. De suttogott, duruzsolt és az ajka játszott a szavakkal:

— Pistike... Annuska...

Kálmán visszaesett az ágy másik felére, részeg fejében dőcögve mozdultak a felfogondolatok, morgott, gagyogott valamit, de a szavai eltörtek és tüzes könnyek szivárogtak ki véres, dagadt szemeiből.

Majd kiegyenesedünk

Irtá: VÉRTESY GYULA

Lehajtott fővel, meggörnyedve
Kell az életben járni.
Emberektől csak alázattal
lehet valamit várni.

Nap nap után, mindég csak kérni:
A büszkének nem adnak.
De ha sarokra állsz koldulni:
a kalapodba dobnak.

Jaj, jaj neked, ha büszke vagy,
ha nem hajlsz fejet, térdet;
ha emelt fővel járni mersz:
porba taposnak téged.

Egy pár gazdag hatalmasé
színén e földnek, minden —

más dolga, mint a talpnyalás,
a többinek, itt nincsen.

Egy kettő jár csak szabadon,
járomba nyög a többi;
és ezt a jármot nem lehet
míg élünk, összetörni.

De majd kiegyenesedünk
s büszkék leszünk és bátrak:
ha majd indulóba leszünk
újjára a halálnak!

Egyenesre nyulunk ki mind
a ravatalon fekvé —
mikor szabad hazába száll
rab testek szabad lelke...

A vármegye urai és rabszolgái

Irtá:
ERDÉLYI VIKTOR

„A közigazgatás teljesen elzúllott Hunyadmegyében.”
Ilosvay Bálint.

„Hadd tudja meg az egész ország, hogy milyen zúllott
állapotok uralkodnak az én nyomorult vármegyémben.”
Mara László főispán.

„A házi szennyest nem mossák a piacon.”
Az ellenzék nyilatkozatából.

évával szemben, a kéméndi dombok alján, régi kastély
dacol a mulandósággal. Szép, büszke-címeres homlokzata
megrepedezett, de a kastély szilárdan, egyenesen áll. Tetejét
elhordta a szél, mennyezete nagyrészt beszakadt, ablakait,
ajtóit ellopkodták az arrajárók. Udvara pusztá, elhagyott,
még az oláhgyerekek sem járnak ide játszani. Messze
elkerülék. Az udvar oldalsó, hátsó részén körfalak emel-
kednek. Ezeket jobban megviselte az idő, messziről
romhalmaznak látszanak. A széles kövek között dudva terem,
szabályos közökben horpadásokat rejtenek a szederindák, meg a
csipkerózsa bokrai. Hogyha közelebb megyünk, hogyha behatolunk
a szederindák, csipkebokrok sűrűjébe, akkor látjuk, hogy börtönök
romjai között járunk. És a börtönök romjai tízszer akkora tért
foglalnak el, mint a dűledező kastély.

Ez a romhalmaz szimbolizálja a vármegyei közigazgatást.

A kastély előtti síkon a Maros ezüst szalagja kigyózik. Túl
a Maros völgyén, a dombokon is túl, a távoli szemhatáron a vajda-

hunyadi vasgyár kéményeinek füstje festi rozsdaszínűre a havas Retyezát alját. A kastély mögötti dombok a dús erdélyi Érc-hegységre támaszkodnak. A vármegye harmadrésze bontakozik ki szemeink előtt. És innen, ebből a régi zúgból tekintve, mosolygóan szép a vármegye. A sík földjét bujázöld takaró fedi, a hegyek éles körvonalaít sűrű erdők enyhítik, a keresztvölgyekből tornyok, kémények kandikálnak elő. De hogyha közelebb megyünk, akkor dudvát, sást találunk a homokos-mocsaras síkon, borókabokrokat, satnya boterdőt a hegyeken, a szűk keresztvölgyekben pedig üvöltő nyomort, amelyet nem enyhítenek a karcsú, égfelétörő tornyok. A vidéket innen tekintve, a kastély melletti domb uralja. Tetején a düledező családi kriptá. A kriptabejárat fölötti címer nincsen megfordítva, — de letört.

A kastély előtt húzódik a megyei út szürke sávja jobbra-balra. Jobbra menve nagy kerülővel Dévára érünk, balra a hegyek közé vezet az út. A szirtes, kopár hegyek között egyre szűkebb, járhatatlanabbá lesz, összefut a patak medrével, majd serpentinben kanyarodik a mészkösziklák közé. A sziklazúgokban, fent a párkány szélén, füstös, szalmafedelű faházakban húzódik meg az oláh. A patak mellett nagy távolságokra egy-egy vízimalom kerepel. Embert, állatot alig látni, csak kora reggel találkozunk néhány szénégetővel. Az egyre emelkedő köves út egyenesen a nagyági hegyfalnak vezet. Az élettelen pusztaság közepében céltalannak tetszik az út, egyre távolodik az emberlakta tájaktól és előttünk is csak pusztaság bontakozik ki. Fáradtan, kedvetlenül érünk fel a hágóra. Még egy éles kanyarulat és, mintha a földből nőtt volna, egy népes község tűnik fel közvetlenül előttünk. Különös, szokatlan külsejű oláh falu. Keresztbe húzódik az úton át a hegyekre, házcsomói összefüggés nélküliek, útnak nyomát sem találjuk. Hogyha a hegyen lakó oláh lejön a völgybe, keresztül kell, hogy menjen 20—25 szomszéd kertjén, udvarán, Csak a patak mellett, egy védett hegyzúgban rendezettebbek egy kissé a viszonyok. Ez a falu központja, itt a korcsma. A korcsmáros az oláh pap maga, ő méri a pálinkát a szentmise után, a mise alatt a tiszteletes asszony helyettesíti. Cégére nincsen a korcsmának, de méltán megérdemli a „gyalázatok paradicsoma“ nevét. A nagyvárosok büntényái csendes otthonok a rémes korcsma mellett. A fajtalanságok, a gazságok, a szerencsejátékok, az uzsora fészke, ahol bundapálinkától, spirítusztól elkábult, elkorcsosodott emberállatok vergődnek. Csak a papkorcsmáros józan többnyire és elégedett mosollyal nézi művét. Ezeket a vergődő embereket ő tette állatokká, hogy kiszípolozhassa vérüket, elcsalhassa köves földjüket. Még az oltárnál is ezt a célt szolgálja és a szószékről fenyegeti átokkal, túlvilági büntetéssel azt, aki ellene szegül vagy nem hajtja igába fejét. És ez az oláh pap nem áll egyedül. A szegény, magára hagyott népnek legnagyobb átka a pópa. Az uzsorázza ki őket, az okozza pusztulásukat. Ahol a nép földműveléssel foglalkozik, ott a vetőmag és a váltóuzsora virágzik. Tavaszkor kölcsönöz az oláhnak néhány

véka vetőmagot a pópa, aratás után nem kéri vissza. Megvárja, míg a szegény ember újra szorult helyzetbe kerül és akkor teljesen hatalmába keríti. A második adósság után már teljesen ki van szolgáltatva az oláh a papjának. Kamat fejében a legnagyobb munka idejében dolgozik pár ingyennapot, tavaszkor hordja a csírkét, a tojást a tiszteletes asszonynak, fát lop a plébánia részére, csak hogy a pópa vissza ne kérje a pár véka tengerit. És a pópa jó ember, sohase kéri vissza, a paraszt pedig sohasem tud kivergődni a fojtogató karok közül. Hogyha már nem bírja el az ezer százalékos törlesztést, hogyha megszökik Petrozsénybe vagy Brádra bányamunkásnak, akkor a pópa elárvereztetí sovány földjét, düledező putriját. Feleségét kidobja az országútra, leánya bemegey Dévára mosogató lányak. Ha szép, úgy még jól is jár. Kassza-tündér lesz belőle, gentry-fiúk szeretője. Kemény testét bundapálínkátlól berúgott piszkos oláhok helyett pezsgőtől mámoros, jól megtisztalkodott megyei előkelőségek ölelgetik.

Igy szereti a pópa a dolgot. A hűséges adóst azonban nem szereti. Gyűlöli azt a parasztot, aki haláláig adósa marad és nem szökik meg otthonából. A temetésen ő a legszomorúbb. Részből azért, mert meghalt a hű adós, nem törleszt többé, másrészt pedig bántja, hogy családját csak félév múlva dobhatja ki az örökségből. Addig nem lehet. Meg kell várni a gyászév leteltének a felét. Különbözn szivtelennek mondják a pópát és a pópa gondosan örökődik jó hírre vele felett.

Az erdélyi Érchegeységben más üzlete is van a pópának. Ő az aranytolvajok orgazdája. Ez is kitünő üzlet. A bányász egészsége, élete veszélyeztetésével lopja az aranyat és tizedáron adja el a pópának. A múlt évben a Rudai Tizenkét Apostol bányamű, — Európa legnagyobb aranybányája — akciót indított, hogy az aranylopást szigorúan büntessék. Az egyik oláh pap a templomban, a szószékről indított harcot az akció ellen. És a híveknek tetszett a beszéd, mert a templomba nagyon sok üzlettársa jár a papnak.

A jó üzletnek legjobb bizonyítványa a konkurrencia. És nagyon sok konkurrens is van a pópának. Első sorban a falusi korcsmáros, aki pálinkával jut közelebb a nép szívéhez. Igaz, hogy a korcsmárosságra maga a pópa is pályázik, de csak a rejtett zúgokban. A nagyobb falukban már csak a rokona vagy fia korcsmároskodik. Más falukban a jegyző rokona a korcsmáros és így a jegyzői hivatalos hatalomhoz a pálinka nagy hatalma járul. Néha szembe is kerül a két hatalmasság a pópa meg a jegyző. Hogyha ugyanarra az áldozatra vetették ki a hálót. Ilyenkor nagy a harag a két fél között, amíg az áldozatot meg nem nyúzta az egyik. Azután újra kibékülnek. És mert mindketten jámbor emberek és a béke hívei, igyekeznek mennél előbb megteremteni a jó barátság alapját.

A szegény oláh paraszt néha menekülni igyekszik, mint az üldözött vad. Ritkán, mert a legtöbben tudják, hogy minden

hatalom az ő elnyomatásukra egyesül. De azért mégis megtörténik, hogy a hatalmas szolgabíróhoz fordul. Egy ilyen jelenetnek tanúja voltam.

A szolgabírói hivatal előszobájába szép szál oláh legény állít be. A szolgabíróat keresi. De a szolgabíró nagy úr, a legnagyobb úr a nyomorult megyében és nem olyan könnyű a színe elé kerülni. Az írnokok vallatják ki. „Mit akarsz a fibíreu úrnál?”

„A jegyző ellen akarok panaszt tenni.”

„A jegyző ellen?” — és az egyik írnok érdeklődve fordul a panaszos felé, — „hát mi bajod a jegyzővel?”

„Uram, adósa vagyok a jegyzőnek pár véka tengerivel. Becsülettel törleszttem évek óta. De a jegyző sokat követel. Tegnap pár forintot küldött a fiam Petrozsényből. Azt is elvette a jegyző. Egyenesen a postáról, én csak a receptszót írtam alá. Így pedig nem tudok megélni, mindenem rá megy az adósságra. Ezért jöttem volna az áldott jó fibíreu úrhoz, talán ez segít rajtam.”

Erre kitört a művihar az előszobában. Az írnokok nekiestek a szegény embernek.

„Te bitang paraszt, hát neked a jegyző úr egyszerűen csak „notáros”, hát te ilyen pimasz vagy? No megállj, majd ellátjuk a dolgodat. Most pedig kotródj innen, mert ha a fibíreu úr megtudja, hogy te milyen gazember vagy, menten becsukat.”

A szegény ember szédülve támolygott ki a hivatalból, az elkínzott jobbágy ősi gyűlölete ébredt fel szívében. A kapu alatt már elfogta X. oláh ügyvéd, képviselőjelölt és egy nemzetiségének csúfolt nyúzdabank igazgatója. Elvállalta az ügyét — ingyen. Még tíz koronát is adott neki — váltó nélkül. Ő majd kipereli a jegyzőt. És a szerencsétlen ember boldog volt, nem vette észre, hogy csöbörből vederbe került. A jegyző karmai közül a „nemzetiségi agitátor” körmei közé.

Mert ne feledjük, hogy a harcias nemzetiségi agitátorok jó része csendes uzsorás.

És erre a szerencsétlen, kiuzsorázott vármegyére egy istencsapás rászabadította a koalíciót.

A közigazgatási viszonyok gyökeresen megváltoztak.

A hatalom ez előtt egy család, a Barcsay-Mara-Kenderessy-Pietsch-család kezeiben volt. Ők kormányozták a vármegyét és hatalmuk a képtelenül nagy rokonság polipkarjain keresztül elért minden zúgba. Nagyon érdekes ez a nagy család. Az egyik családtag díszmagyaros főispán, a másik nyálka szolgabíró, a harmadik útmester-aspiráns korcsmáros a Vulkán-szoros közelében. De milyen korcsmáros? Reggel hatkor a korcsmáros úr befogja a két szürkét a lócsösbe, felesége beköti a fejét egy nagy rongyos kendővel és bemennek a vasúti állomásra a pálinkáért. Hátul a szalmában a rongyos inasgyerek didereg. A korcsmáros a pálinkát meg a lisztet váltotta ki, a korcsmárosné szappant, bocskorbórt és üveggyöngyöt vásárolt a bolt részére. Délután négy órakor újra kitarúlnak a korcsmaudvar kapni. Most egy elegáns gígg

gördül ki, a két szürkét maga a méltóságos asszony hajtja, aki már kipihente a reggeli út fáradoimat. Mögötte a reggeli rongyos inas ül — díszes-zsinóros ruhában. A méltóságos asszony* zsúrra megy.

A család azonban oly nagy, hogy minden tagja nem élvezhette a hatalom verőfényét. Egyesek kimaradtak és ezek ádáz gyűlölettel, emésztő irigységgel vártak a kedvező alkalomra, hogy maguk is a kormánygyeplő közelébe kerülhessenek. És ez az alkalom megjött a koalíció uralomra jutásakor. Az eddigi vezető elem jó szímmel megérezte, hogy pünkösdi királyság készül és visszavonult. A mellőzött elemek pedig vad hévvel kínálkoztak fel.

Főispánt egyenesen Amerikából hozattak. Bornemissza Lipót báró tizenkét éves kora óta az Egyesült Államokban élt. Ott bő élettapasztalatokra tett szert és illetékes források szerint az amerikai viszonyokat nagyon jól ismerte. Volt edénytisztogató, kocsis, útca-seprő, végre rendezte anyagi viszonyait és farmerré lett. A koalíció uralomra kerülése előtt jött haza atyja temetésére, hogy legalább a koporsónál kibéküljön atyja szellemével. Közben uralomra került a koalíció és főispánt kerestek. A régi emberek nem vállalkoztak, újat pedig a koalíciós kormány nem tudott keresni. Hiszen olyan készületlenül jutottak kormányra! És így esett a választás Lipót báróra. Vele együtt egész csomó elnyomott ambíció érvényesült. Az éhes embereket rászabadították az éhes vármegyére. Azonban nagy csalódás várt rájuk. Az érdekszalakat nem lehetett máról-holnapra felbontani és új kapcsolatba hozni. És így a hatalomra került párt kezdte magát nagyon rosszul érezni. Szegények voltak, éhesek maradtak, bár hatalmasokká lettek. És csakhamar megindult a hajtóvadászat a pénz után. Sokféle úton. Az egyik virágzó férfierejét adta el, a másik váltókon nyargalt, a harmadik felcsapott zsidónak — gründolt. A hatalom érdekében szövetkezett velük néhány nemzetiségi agitátor-pénzember és a nagyon éhes emberek csakhamar a húsfazék kellemes, inycsikaró légkörébe kerültek.

Ez a vad hajsza tönkretette még azt a kevés rendet is, ami azelőtt volt a vármegyében. De azt nem vették tekintetbe Nagyon éhesek voltak.

Alig indult meg a lakmározás, — megbukott a koalíciós kormány.

És ennél a pontnál az olvasó fantáziáját kell segítségül hívnom. Az ezután következőket csak az tudja megérteni, aki belé tudja élni magát egy szegény ördög gondolatvilágába. A szerencsétlen ember éhez, míg rokonai a dúsan terített asztalnál lakmároznak. Rongyos talpú cipőjével gyalog baktat a poros úton, kedves rokona fényes fogaton halad el mellette. Éveken, évtizedeken keresztül gyűlik a keserűség szívében és amikor már pörbe száll az étellel, máról-holnapra az asztal mellé, a fényes fogatra

* Az erdélyi fejedelmi utódokat helyben „méltóságos“ címmel illetik.

kerül. De a nyomorúságos évtizedek alatt a gyomra úgy elgyengült, hogy csak lassan kezdhet hozzá az evéshez. És amikor végre bátran ehetne, elkergetik az asztaltól.

A főispán úr visszautazott Amerikába farmernek. Ő a legjobb részt választotta magának. Öccse, a János báró, felszedett annyi kölcsönt, amennyit bírt, és eltűnt. Heteken keresztül csalogatta haza a sok hitelező a Budapesti Közlöny „Körözés” rovatában eredmény nélkül. A magára maradt, hatalmából kibukott had pedig összebujt és várta a bekövetkezendőket. Az új kormány Mara Lászlót nevezte ki főispánnak. Mara Lászlót szoros rokonai kapcsok fűzik úgy az előbbi, mint a mostani vezető osztályhoz. De szíve a rokonság befolyásosabb részéhez kapcsolja. Mellette Pogány Béla lett alispán. Pogány Béla nem tartozik a megyei rokonsághoz, legfeljebb felesége révén. De azért nem is idegen ember Hunyadban. A Krassó-szörényi uralkodó családokkal rokon, de atyja már Hunyadban volt főispán. Az ő nevéhez fűződik az az érdem, hogy megvédte Déva város levegőjét a gyárak füstjétől. Ő akadályozta meg, hogy a Máv gépjávitó műhelyét Dévára építsék Piski helyett. Igaz ugyan, hogy ennek a sikernek következtében Déva kissé elesett a forgalomtól, elszegényedett, de az mellékes. A jó levegő meg van mentve és kell-e több egy zsentrimegye székhelyének? Ez az érdem fiára is dicsfényt vetett. Pogány Béla korán lett főjegyző, majd alispán. De kissé túlságosan exponálta magát a koalíció alatt, és ezért a helyzete kissé megnehezült. Ő lett volna az összekötő kapocs a kétfelé vált rokonság között. És a kívül maradt rokonok biztak is abban, hogy megkötik a családi békét és az aranynapok visszatérnek.

A képviselőválasztások következtében azonban minden terv halomra bukkott. Khuen Hédervárynak nem állott érdekében, hogy a megyei klikk a béke révén megerősödjék. A miniszterelnök a közigazgatás államosításának előmunkálatain dolgozik és így érdekében áll a mai közigazgatás kompromittálása. Így került sor Maros-Torda után Hunyad megyére. A képviselőválasztásokon a központi végrehajó bizottság — felsőbb utasításra — kissé a tyúkszemére lépett az ellenzéknek. Ok és cél nélkül — legalább is a választásra nézve — mert a megyei koalíciók szervezetlenül állottak. De a végrehajó-bizottság más célokat is követett. És ezek érdekében sikerült az egybeforní készülő rokonságot újra szembe állítani. A végrehajó-bizottság kissé elszámította magát, a választásokra nézve, de a miniszterelnök politikájának előkészítette a talajt. A két párt vad erővel támadt egymásra, a nagy harc megindult. A választások hallatlan botrányok, párbajok és afférek, tettelegességek és erőszakosságok között folytak le. A nagy tülekedésben a helyi lapok is résztvettek, a felelős szerkesztők nagy bánatára. Mert alig írt meg valami visszaélést — nevek említése nélkül — az egyik lap, máris tizen érezték magukat találva és provokálták a szerkesztőt. Az afférek végre annyira elszaporodtak, hogy egyik-másik hős megrettent. Így például megtörtént, hogy

az egyik gentry pofon verette ellenfelét — miközben a segédek tárgyaltak — egy sofförrel, hogy így díszkvalifikálhassa és ne legyen kénytelen kiállani. Az izgalom a felhőkig csapkodott, míg végre megtörténtek a választások. A választások után az ellenzék tartózkodó álláspontra akart helyezkedni, de a főispán, céljának megfelelően — valószínűleg felsőbb utasításra — megtorlásra készült. Ez a megtorlás rendes körülmények között csak a hivatalos ellenőrzést, hivatalvizsgálatot jelenti, de Hunyadban nem rendesek a viszonyok és ezért a felülvizsgálat a legrettenetesebb bosszú. És az ellenzék erre fel is szíszsent. Mindent eltűrt volna, de a „házi szennyest ne mossák a piacon“. Ez nagyon fájt, ez váratlan volt. És ezért harcba szállottak volna még a túlvilági hatalmakkal is. De eredménytelenül verekszenek. A hivatalos vizsgálat megindult és folyni fog, míg magasabb szempontból helyesnek tartják.

A hivatalos vizsgálat ríktó fényt vet a megyei közigazgatási viszonyokra és a hivatalos vizsgálatra. A petrozsényi szolgabírókat felfüggesztették, mert botrányos életmódot folytatnak. Mert tivornyáikkal közfelháborodást okoznak és mulasztásaik következtében a hivatal tevékenysége megbénul. De az alispánt — aki többszöri felhívás dacára sem indít vizsgálatot a szolgabírók ellen — az alispánt nem függesztik fel. Hogy miért nem, azt a következőkből fogjuk megérteni. Sorra kerül néhány közbiztonsági hatóság is és Déván óriás műkonsternációt okoz az eset. „Hogyan? hát a rendőrhatóságokról megírják a fővárosi lapok, hogy nem intakt testületek? Hogy a pénzkezelés körül bajok vannak?“ De a jámbor dévaiak megfedekeznek arról, hogy egy előkelő fővárosi lap nem is olyan régen* megírta, hogy a hunyadmegyei csendőrség egyes, nem épen jelentéktelen tagjai, az aranycsempészek orgazdái és bűntársai. És az újra jámbor dévaiak nem jönnek rá arra, hogy most nem a visszaélések feltárása van napirenden, hanem kizárólag a megyei közigazgatás fekélyeinek feltárása.

És sorra kerül a kórház, és sorra kerülnek a többi kiszemelt megyei hivatalok. És lesz szenzáció és lesz botrány — szakadásig. És álmélkodni fog a közönség és lesznek nagy felháborodások — és el fog aludni az egész ügy, mint Maros-Tordában. Mert a jelenlegi belügyminiszter nem az az ember — amint elődje sem volt az — akitől alapos tisztogatást várhatnánk. Khuen-Hédervárynak eszébe sem jut a hunyadmegyei botrányos közigazgatási állapotok megszüntetése. Az egész akció csak úgy mellékesen kell neki, Meg azután a jelenlegi belügyminiszter képtelen is erre. Mert Hunyadban nagyon mélyen fekszik a baj gyökere és sokféle ágazik. És hogyha elevenjére tapintanak, megboszulja magát. Mint ahogy nem is olyan régen az afganisztáni miniszteriumban megtörtént. Az egyik osztályvezető úr gyalázatosan panamázott. A miniszter felháborodik és maga elé idézi.

* Budapesti Hírlap, 1910. április 3., 35. oldal.

„Kedves tanácsos úr, kérjen fegyelmit maga ellen az X ügyben.“

A kedves tanácsos úr azonban öreg róka, hamar feltalálja magát.

„Rendben van kegyelmes uram. Még ma fegyelmit kérek magam ellen úgy az X, mint az Y ügyben.“

És mély meghajlással távozott, és nem kért fegyelmit maga ellen — mert az Y ügyben — a kegyelmes úr volt érdekelve.

És ez a kis mese szájról-szájra jár a hivatalos körökben. Nagyon sokan minden percben el vannak készülve arra, hogy újra eljätsszák. És ez Hunyadban minden percben megismétlődhetik, mert Hunyadban a közigazgatás fenékig meg van fertőzve. Az ellenzéki felirat ezért büszkén kívághatja: „hulljon a férgek!“ Jól tudják, hogyha ez megtörténne, nagy eső következne. Alig maradna gyümölcs az ágon, az is a lehullottból kerülne vissza.

És mindez nem túlzás, és hogy az esetleg érdeklődőket útbaigazítsuk:

Tessék megnézni, hogy mely ügyek azok, amelyeket a szolgabíró urak restanciára gyűtenek, míg elévülnek. Azután tessék megnézni, hogy kinek érdeke ez az elévülés. És végre tessék kikutatni, milyen viszonyban áll az illető a szolgabíróval. Ennek kiásásához nem kell detektív-tehetség, bármely utcagyerek megadja az útbaigazítást. A verebek is ezt csipegik a háztetőkön.

Vagy tessék felütni a telekkönyvet. A jegyző nevének száz tétel áll. Maroknyi szántók, apró legelők. Tessék megnézni, hogy kiké volt előbb. És azután nagyon könnyen megtudhatjuk a továbbiakat. Mindegyik átírás egy-egy keserves kis tragédiát takar. Egy koldus oláh paraszt szomorú pusztulását, egy szegény család elzüllését.

Vagy tessék megkérdezni Csertésen, hogyan fizeti a paraszt napszámmal a pópát a legnagyobb munkaidőben. Vagy tessék megkérdezni Csertésen, Hondolon, Vormágán, kié a korcsma? Vagy tessék megkérdezni a sztanizsai korcsma előtt egészen nyilvánosan, ki vásárol lopott aranyat? Tizenkét nevet fognak említeni egész nyilvánosan. Mert Hunyadban mindez nem titok. Vagy tessék megkérdezni Maros-Illyén, hogy mit csinál a szolgabíró Batrinán?

És hogyha mindezzel tisztában vagyunk, úgy nézzünk be a dévai kávéházak különhelyiségeibe éjjel. Ott kínozza a füstös cigány a száraz fát, ott síkonganak a kasszatündérek meg a szobaasszonyok, folyik a pezsgő, csapong a jókedv, ott mulat az egész fenti társaság.

Közben kint, az istenverte falukban, az éhség gyötri az oláht. Nem tud elaludni korgó gyomrától. Hajnal előtt felkel és kioson a szomszéd kertjébe vagy a keresztúthoz. És lop egy nagy, sárgára érett uborkát, vagy leüti a sógorát. Mert az oláh éhes, enni pedig kell. És minden falatot elkaparintottak tőle és megnyomoritották, elszoktatták a munkától. Csak az éhes gyomrát hagyták meg és a fejszéjét.

És Khuen Héderváry Károly gróf, a belügyminiszteri tárca vezetésével megbízott miniszterelnök tudja, hogy Hunyadban botrányosak a közigazgatási viszonyok. Mert ha nem tudta volna, úgy nem keresi ki éppen azt a vármegyét hangulatkeltés céljaira.

És Khuen Héderváry Károly gróf mégis meg fog állani a feleúton. Célszerűségi szempontokból. Sőt már meg is állott akkor, amikor a bizottság felfüggesztette a két petrozsényi szolgabíró, de nem függesztette fel az alispánt.

És ezért ne várjuk Khuen Hédervárytól a közigazgatás államosítását. Végezze el ezt olyan belügyminiszter, akinek elég kemény az ökle ahhoz, hogy szétüssön a darázsfészekben, akinek elég lágy a szíve ahhoz, hogy megösmerje, megértse a lenyüggött rabszolgák minden keserűségét. Félmegoldás csak további tengődést eredményezne. És ezt nem bírja el a nép és nem bírja el az ország. Nem bírja el a nép, mert a koplálásnak is van határa, az uzorának szintén. Ezen túl az anarchia következik.

És nem bírja el ez ország, melynek Hunyad gazdag része. Egészségesebb, erősebb néppel földművelése, állattenyésztése felvirágozhatna. A föld mélyéből, az erdélyi Érchegységből pedig megindulna az aranyfolyam. Az országnak szüksége van rejtett kincseire, de nincsen szüksége az anarchiára.

És ne feledjük el, hogy Hora-Klóska idejében, hogy 1848-ban Hunyadban dühöngött legerősebben a gyilkos szenvedély. Hunyadban folyt a legtöbb vér, És ne feledjük el, hogy a kémendí kastélyt börtönök környékezik. Ne experimentáljunk tehát a boldogtalanokkal, mint ahogy Khuen-Héderváry teszi, hanem segítsünk rajtuk.

Arcübasewről

Irta:
VARJAS SÁNDOR

gyik kötetének elején, a német kiadó kérésére, néhány oldalon elmondja életét. (E kötet címe: *Revolutionsgeschichte*.) Megtudjuk belőle, hogy anarchista, közelebbről Stirneriánus, akinek kis munkája: a *Der einzige und sein Eigenthum* hatott rá legjobban az európai világbölcselek közül. Egyébként tudóbajos ember, jelenleg 33 éves, a Krimben él és gyógyíttatja magát — „a gyógyulásra kevés reménnyel“.

Hogy mennyire uralkodik a literatúrában az eszmék tartalmi oldala, Arcübasew írói sorsa is igazolja. Hírnevét a Saninnak köszönheti nemcsak Európában, hanem otthon is, mert — és ez tán kelet felé általános — az oroszok csak akkor kezdték megkülönböztetni, amikor a híre visszacsapott hozzájuk Európából. A Sanint maga Arcübasew sem tekinti legsikerültebb alkotásának. Csak ép ebben adta tudtúl legvilágosabban a társadalomra vonatkozó

nézeteit. A problémát, melyet ebben meg akar oldani, a következőkép lehetne kialakítani: mit csinál, hogy él egy anarchista a mai társadalomban (t. i. főleg az oroszban), ha nincs itt a tettek ideje. Ez Arcübasew legismertebb regénye. De ha más regényeiből nem is tárul fel oly kézzelfoghatólag a mű tendenciája, mégis számos írása van, amely költőiség, báj, szépség és végtelenül érdekes jellemek tekintetében a Sanint messze meghaladja.

Önéletrajzában azt mondja, aki az ő életfelfogását meg akarja ismerni, az olvassa el: *Arbeiter Schewijrow* c. novelláját. Ez tartalmazza az „individualisztikus anarchizmus“ igazságait. Ebben u. i. előadja egy anarchista egyetemi hallgató történetét. Ez a fiatalember, álnévén Sewijrow, a halálos ítélet elől Pétervárra menekül és egy félreeső utcában a negyedik emeleten vesz lakást. A szomszédja Aladjew szintén egyetemi hallgató, aki régebben anarchistákkal volt barátságban, azonban jelenleg földreform eszméikkel foglalkozik. Megbarátkoznak, vitatkoznak. Amikor lefekszik Sewijrow, az aszfalton egyenletesen döngő lépteket hall. Kinéz. Egy csapat rendőr; óvatosan jönnek a házba, ahol ő lakik. Sewijrow a vakudvaron (Lichthof) át elmenekül. A rendőrök tévedésből Aladjewet keresik fel, aki — mivel bombát rejteget — nem engedi be őket. Ezek agyonlövik. Sewijrow reggel az ujságból megtudja Aladjew halálát. Óriási a szenzáció, mert kisért, hogy a keresett anarchista megszökött, ellenben egy másik is ott lakott a mellette levő szobában.

Sewijrow visszamegy a házhoz, ahol nagy néptömeg várja a holttest kihozását. Azután siet, hogy a Néva másik partján vonatra ülhesen. (Oda tán még nem telefonált a rendőrség, hogy a keresett forradalmár kíséklott.) Agya kábult volt a nemes lelkű Aladjew halálhíretől, akit oly gyorsan megszeretett és a saját életveszedelmes helyzetétől. Már felült a propellerre, mikor látta, hogy két rendőrspicli látszóval vizsgálja, azután elvágtat. Sewijrow vissza ugrott, tudta, hogy a másik partra fognak telefonálni. Egyik utcában egy nagy piszkos udvarban húzta meg magát és várta a sötétség beálltát. Azonban estefélé kijövet látta, hogy minden száz lépésre spiclik ácsorognak. Iszonyú szorultságában a legsűrűbb embertömegbe furakodott. Ép akkor tódultak az operába. Egy csomó diák volt ott, ezek azonnal észrevették, hogy valakit keresnek és Sewijrowot betuszkolták az operába. Egy rettenetes kifejezés volt arcán, hogy a jegyzető nem merte kérni a jegyét, Sewijrow az első üres páholyba vonta magát. A rendőrök utána, de — a galérián keresték. És most megindul egy örült eszmerohanat. A színpadon énekelnek valami elegáns áriát és Sewijrow hallja, amint a spiclik az emeleten csendben keresik őt. Tudta, hogy veszte van. Az ária hangjai beleolvadtak az ő vad, üzött lelkének indulataiba. Maga előtt látta az elegáns, nagyúri parterre-közönseget. Ezek élnek, itt van fény, drága ruhák, opera. Ezek állandósítják a nagytöbbség nyomorát. Sewijrow meglátta, hogy egy spicli óvatosan feléje tart. Ebben a pillanatban hirtelen felszakadt

a nagy teher, ami mellén ült. Mintha csak ebédhez készülne, elővette browníngját és — belelövődött a parterre közönségébe, csak a legelegánsabbakra és erősen célozva a fejekre . . . Óriási rémület, menekülés. Sewijrow individualista. Csak egyes elszánt emberektől vár nagy dolgokat, a tömeg szervezésében nem bíz. Az egész elbeszélés amúgy is feszítő erejét egész a véghatárig fokozza az a homályos, csupán sejtett legbenső titok, amely Sewijrowot kíséri. Valami ki nem fejezett óriási vállalkozás, valami hihetetlen nagy leendő rémtett étappe-jai borulnak rá a hőse és az a szörnyű megvadultság is abban leli magyarázatát, hogy meg kell halnia terve véghez vitele előtt.

Mint mindig, ebben is lélekábrázolása jó számba. Grimm használt egy szép hasonlatot Emersonra (a *Representative man* írója). Ez a hasonlat Arcübasewre sokkal inkább igaz. Giottonak van egy festménye. Assisi Szent Ferenc térdel egy asszony koporsója előtt. A nő feltámad, fejét felemeli és Szent Ferenc füléhez hajlik. Mintha rettenetes, óriási, közönséges emberi szervezet által el sem bírható titkokat súgna neki. Ezt teszi Arcübasew. Soha senki nem magyarázta meg úgy a halál, az öngyilkosság tartalmát, mint ő. És itt bemutat egy anarchistát. Memutatja azt a lelki fejlődést, amely az emberek tulajdonsága. Nem a szituáció rajza a fontos itt, hanem az, ami a szituáció keretében belülről lefolyik. Ez Arcübasew főtémája.

Már egy megelőző tanulmányban* felvetettük azt a kérdést, mi különbség van a realisták szokott ábrázolási módja és az Arcübasewé között. Akkor abban állapodtunk meg, hogy Arcübasew nem rajzát adja a hősei lelkének, hanem velük és velünk ezen állapotokat végigéleli. Most látni fogjuk, hogy mit élet végig.

A réalista regény- és drámaírók egyik legfőbb tétele az volt, hogy csak azt szabad mondani, csak azt szabad leírni, amit az életben jól megfigyelhettünk. Így majdnem teljesen kiküszöbölték a monológot, mivel a költő nem tudhatja, hogy ki mit beszél magával. Ő csak ott lehet jelen, ahol legalább ketten beszélgetnek és igazi író nem is ír le olyan jelenetet, amelynél ő maga nem volt jelen. Ez kétségtelenül helyes. Hogy azonban ez egyenlő legyen azzal a követeléssel, csak azt adni elő, amely legalább is kettő közt történik, még nem bizonyos. A réalista regények hőseinek lelkét legtöbbször tetteikből és szavaikból való visszakövetkeztetés által ismerjük meg. Mit jelent ez? Azt, hogy ismeretünk nagyon hiányos lesz, mert hisz az ember nem mindent akar és tud elmondani és a cselekedetekből is csak egyes darabokat ismerünk meg az illetőből. Mindezek az elméletek és gyakorlatok u. i. abból a hallgatóságos föltevésből indultak ki, hogy az emberek lelkiállapotai egyenlők mindazon gondolatokkal, érzelmekkel és vágyakkal, amelyek valami módon kifejezésre jutnak (rendszerint szavak vagy cselekedetek által). Pedig ez távol áll attól, hogy igaz legyen. A kifeje-

* Arcübasew: A vihar. Renaissance, I. évf., II. kötet, 570. lap.

zésre jutott lelkiállapotok végtelenül kevesebbet tesznek ki, mint az összes valóban lefolyt belső jelenségek. Hisz ezek oly bonyolult rendszert alkotnak, hogy a jelenségek nagyobb része lefolyik lelkünkben anélkül, hogy tudomást szereztünk volna róluk.

Lehetséges-e ez? Mióta pszichológia mint tudomány van, azóta mindig egyik legfőbb kérdése volt, vannak-e valóban *tudatalatti folyamatok*. Olyanok, melyek *lefoly*nak — vagy képek nélkül szólva — *megélednek* bennünk, de nem vevődnek észre. Már Leibniz felismerte ezeket, ő nevezte el őket *petits perceptions*-nak. Ma már a vita eldöntöttnek tekinthető. Bolzano, Husserl, Freud nagyszerű analízisei kétségtelenné tették ilyenek létét. A költők, a lélek hívatasos megfigyelői, minden időben alkalmazták a lélek ezen sajátos *kettős* mivoltát: e szerint a lélek részben oly elemekből (tudatállapotokból) áll, amelyeket nemcsak átél, azaz amelyek tényleg a lélek állapotai, hanem *tudomása* is van arról, hogy ezek az ő állapotai, részben és túlnyomólag azonban olyanokból, amelyeket átél, de nem tud arról, hogy átéli őket. Ezek a tudatlan elemek, egyszerűen élmények reflexió nélkül.

A 19. századi realizmusnak nem ez volt a pszichológiája. Akkor a kísérleti lélektan virágzott, az önfigyelést igyekeztek, mint nem elég exakt módszert kiküszöbölni. Ép az orosz realisták voltak azok, akik — talán öntudatlanul — először alkalmazták a tudatszituációkban az öntudatlannak, a pusztán élményeknek az alakzatait. Dosztojevsky, Tolsztoj, Gogol, Gorkij jó példát mutatott.

Arcübasew is ezen az úton haladt. De jóval öntudatosabban. Ő nemcsak vates, öntudatlanul próféta, hanem lélekbúvár. Ezt legegyszerűbben azzal lehetne bizonyítani, ha elővennők valamelyik nagy hőst és annak lelki fázisait, a bennük levő teljes tartalmat szételemeznők. Ez azonban azt kívánná, hogy az egész szöveget leközzöljük és egy mondat se maradjon analízis nélkül. Így nincs más hátra, mint eljárásának tipikus szétfejtése. Azok, akik dolgait ismerik, eldönthetik, vajjon Arcübasew boncolási eljárásának e taglalása, az elemzés mód ezen elemzése helyes-e.

Arcübasew észreveszi, hogy az *élet*, t. i. lelkifolyamatok *nem logikai folyamat*. Képzeteink nem a következtetés és ítéletalkotás szabályai szerint kapcsolódnak. A valóságos folyamatból a tudat okoskodások vagy *beszélgetés* esetén szortírozza a logikai kapcsolatokat. Vagyis a tényleges lefolyásból elemeket dobunk ki, másokat berakunk helyettük, sorrendet változtatunk. Képzeteink az asszociáció szabályai szerint kerülnek össze. Előttünk van valamely tárgy. Látjuk különböző tulajdonságait, ezek *észrevételei* lefolynak bennünk, közben hasonló más elemeket vonnak a láncolatba, előbbi tapasztalatokból. A láncolat vége nem konklúzió vagy ha az, a premiszák nélkül vagy legalább alább egy része nélkül.

A jelenkori poétikában sokat vitatkoznak arról, hogy mi a helyes jellemfejlés. Sok esztétikus az irodalom egész értelmét

és értékét ebben látja. Sőt ebben látta már Shakespeare is, a Hamlet híres útbaigazításának tanúsága szerint. Miben áll azonban a helyes jellemfejlesztés, máig sincs eldöntve. Jellemfejlődés képét adni (nyilván ez a jellemfejlesztés): ez feltételezi a lélek alapvető tüneteinek *átélésen* alapuló megértését. A legtöbb analitikus megelégszik annak hangoztatásával, hogy a lélekállapotoknak oki összefüggésben kell lenni és végeredményül a cselekvések „elő legyenek készítve“, a jellemekből folyjanak. Ha az az „előkészítés“, az a „jellemből folyás“ olyan további értelmezésre nem szorult dolog volna! Elmondjuk, hogy fejleszti a jellemet Arcübasew.

Valamely állapotrendszer (ezen mindig számos elem időbeli és tárgyi összefüggését értjük: t. i., hogy bizonyos időközben folynak le és bizonyos meghatározott tárgyakra vonatkoznak) akkor fejlődik, ha a kezdetén az elemek kapcsolata túlnyomólag asszociatív, s a végén pedig logikai. Arcübasew hőseinek ez a tipikus mozgás törvényük. Az eredetileg hagyva, „kapcsolat és összefüggés nélküli“ (t. i. logikailag véve) állapot mindinkább rendszereződik, míg a tett elkövetkezésekor minden „jól rendezett formában van“. És ez a sajátos fölfogás a fejlődésről még olyan esetekben is kimutatható, amikor ezt egyáltalán nem várjuk.

Tudjuk, hogy Arcübasew egyik főtémája a halál. Az előbbi dolgozatban megkísértem az öngyilkosság bekövetkezése néhány igen intenzív lekötő érzés (kellemetlen állapotok) és kényszerképzet műve. A képzetek és a hozzátapadó rossz érzelmek „logikai biztosíték nélkül“ dolgoznak. Szabadulni tőlük, ez a szervezet egyetlen parancsa és ha nincs út, a teljes pusztulás lesz a szabadulás. Itt tehát a fejlődés, a lelkifejlődés tulajdonképp végleges leszámolás. Hol itt a logikai infiltráció, a logikai kapcsolat lassú túlnyomósága? Ép az ellenkezője áll. Még az a kevés számú logikai elem és kapcsolat és ami volt, elveszett a láncból. Itt a *megfordított esettel van dolgunk. Nem az asszociatív folyamatból lesz logikai, hanem az asszociatívból* — a logikai részek kiesése által — *pathologikus*. Ezért oly megrázók Arcübasew tragédiái. Többször tárgyalja az asszociatív folyamatnak pathologikussá, mint logikaivá változását, a rejtett, veszedelmes vágyak, félelhatározások belevegyülnek az életfolyamatba, ott megkezdik bontó munkájukat. A tudat ellenszegül a felbomlásnak, védekezik, kiszorítja a veszedelmes tendenciájú elemeket. De nem azért van „a tudatlan“ földalatti építménye a tudatnak, hogy az ilyen köszönet elemek elvesszenek. Ami kiszorul, átmegy latens állapotba, a tudatlanba: azaz tovább él bennünk, de nem vesszük észre. Nem akarjuk észrevenni! Tudatunk ketté vált. És ez a neurozís és ennek egyes a rendesen is nagyobb depresszióiból való szabadulás: ez az öngyilkosság.

Hogy pontos terminussal éljek, azt fogom mondani, íme ezek azok a lelki fejlődések és visszafejlődések, amelyekre Arcübasewben a szépség felépül, *ez az anyag, amelyből a szép épülete elkészül*. Erről azonban most nem szólhatunk.

Tán sikerült az olvasóhoz közelebb hozni e nagy zseninek ábrázoló apparátusát, eszközeit és kissé megértetni világnézetét is. Igaz, szebb témát is lehetett volna belőle kiválasztani: t. i. költőiségét, szépségeit. Azonban ezek igazi megfogásához szükségünk van a fentebb előadottakra.

Most még pár szóval világnézetéről. Sokan összehasonlítják Nietzschevel. Pedig — mint ő maga mondja — jogtalanul. Nietzscht nem is olvasta. Nem tudta megnyerni a tetszését ennek az — inkább költőnek, mint filozófusnak magasan szárnyaló mánirja. Bombasztíkusnak akart valószínűleg mondani, de nem akarta német olvasóit megsérteni. Arcübasew a legszerényebb költő, akit a világ-irodalomból ismerek. Szerénységének bús életén, eszméinek reménytelenségén vagy legalább is nagyon kétséges sikerén (amelyet ő egyáltalán nem akar titkolni) kívül főleg a következő okból.

Nincs még egy író, akinek ábrázolásából oly kétséget kizáró módon nyilvánulna meg a lelki folyamatok mechanisztikus jellegében való hit, mint benne. A holt természetörök determinált voltát nevezzük mechanikának. Ugyanezt a tüneményt, ha tárgya nem a természet erői, hanem az emberi lélek, nevezzük fátumnak, Arcübasew pszichológiai fatalista. Pszichológiai azért, mivel tudja, hogy ez a determinizmus nem kívülről jövő, hanem öndeterminizmus, okság. A fatalisták pedig — se per se ipsum — szerények, félősek, cinikusok és — szomorúak. De Arcübasew művein ez nem igen látszik meg. Ott benn lüktet a sokszínű élet, minden darabja egy-egy végtelenség, végtelen alkatrészeinek száma és az időmozzanatok sora tekintetében. Nincs nála objektivebb költő és kevés, aki oly sok, annyira különböző tárgyat darabolt volna szét részeire. Itt szent területen állunk, egy egész láthatatlan világ — egy intermundium — hever előttünk, amelynek megtudjuk bús történetét, megismerjük fatális törvényeit és látjuk beleenyészni saját biztos talajúnak érzett világunkat. Sohasem fogom elfelejteni azt a kis klasszikus filológust, aki azon ábrándozik, milyen szépek Homérosz versei, ő maga is ír nagy titokban szentimentális sorokat. Ép ilyen költői séta alkalmával látja messziről, hogy egy tisztáson katonák vannak. Egyszerre előráncigálnak két megkötözött alakot, fához láncolják őket. Egy tiszt dírigál, hat katona előlép és lelövik a foglyokat. A kis tanár elámul, elborzad, megvadul. Arról nem tudott, hogy ilyesmi is megesik. Napokig beteg. Majd — szinte álomszerűen — hasonló jelenet alkalmával a katonák közé lő. Elfogják, agyonlövik. Úgy hal meg, hogy nem is tudja, mi történik vele.

Szép tanulmányt lehetne írni, hogy jelenleg ép Oroszország a legalkalmasabb föld, egy forró lelkű költő és forradalmár Arcübasew-szerű zsenialitás kifejlődésére. Azonban oly sok kérdés van taglálni való és az esztétikára nézve ennél fontosabb. De leginkább volna ilyen az ő költészete egyéni szépségeinek elemzése. Nem az anyag, amely az eddig mondottakban íme itt hever lebontva előttünk, hanem a formája, a hangulata, az érzelmei. Erre egy másik dolgot fogjuk mintául venni: a Morgenschattent.

Ballada a nehéz arany szívről

Irta: BALÁZS BÉLA

Piros asszony, hová viszed
Azt a nehéz arany szívet?
Csak úgy ballagsz alig, alig,
Gyenge vállad megrozkadik.
Jaj, jaj nagy az út.

Adni viszem, vinni adom
Annak, kit szerelek nagyon.
Ugy ballagok alig, alig.
Gyenge vállam megrozkadik.
Jaj, jaj jönne bár.

Piros asszony, add te nekem,
Terhes terhed megoszsd velem.
Ne gyötörje gyenge vállad.
Nehéz utad jobban álljad.
Jaj, jaj nagy az út.

Adnám, adnám, talán adnám,
Csak a vállam ne fájlalnám.
Adnám most, hogy bírjak vele.
Nem tudom, hogy szeretlek-e
Jaj jaj, nem tudom.

Fehér asszony hová viszed
Azt a nehéz arany szívet?
Ugy botorkálsz alig, alig
Vérző vállad megrozkadik.
Jaj, jaj nagy az út.

Adni viszem, vinni adom
Annak, kit szerelek nagyon.
Alig, alig botorkálok,
Temetőben meg is állok.
Jaj, jaj jönne már.

Fehér asszony add te nekem,
Terhes terhed megoszsd velem.
Ne hurcoljad fájó tested,
Két karomba nyugtod leljed.
Jaj, jaj nagy az út.

Adnám, adnám bizony adnám.
Piros vérem ne hullalnám.
Azért adnám, bírjak vele,
Nem tudhatom szeretek-e?
Jaj, jaj soha már.

Kilenc hónap

Irta:
GÁRDOS MARISKA

ejtelmes mosollyal jártak körülötte az emberek. Az utcán az ismerősök bókolva üdvözölték, némelyek díszkrét tartózkodással, némán, finoman, sokat jelentő titkozatossággal szorították meg a kezét, mások széles, nevető ábrázattal, hangosan gratuláltak.

Hideg kényszer-mosollyal, kelletlenül nézett rájuk. Eleinte megpróbálkozott rájuk nem hederíteni, de ahogy mind sűrűbben szemébe csímpaszkodott a jelentőségteljes és torz bizalmaskodás, amikor díszkrét igyekezettel dátumok után fürkésztek, részletek felől puhatolóztak, kilobbant belőle a panaszos harag:

— Mit akarnak tőlem? Furcsa mosolyukkal mért fintorog-nak rám? Nem ismerem az álszemérmet, de a testem misztériumának legintimebb titkát kizárólag a kettőnk számára tartogatom . . . és lassan megenyhülő érzéssel, meleg, asszonyi gyöngédséggel gondolt a társára, aki szerelme legszebb ajándékaképen egy eljövendő új élet parányi bimbóját ültette az ölébe.

Magányosan virrasztó éjszakák bágyasztó csöndességében, édes-bús elgondolás lába elé szórta az anyaság százszorszép, tarka virágait. Ujjongó, diadalmas feszülés duzzasztotta fiatalságát. Harcos ütközetre, mérkőzésre, minden bánat és megpróbáltatás elviselésére bőségesnek találta erejét. Dacos, bátor, vakmerő és fölényes volt az érzéseiben. Csordultig teli szívéből kibuggyantak az ismeretlen boldogság harmatcsöppjei és puhán, csöndesen kergették egymást a finom sápadt arcon.

A függőlámpa enyhe fénye furcsa figurákat teregetett a szoba halványasárga kárpítjára, könnyűsugaras szemmel hieroglífeknek látszottak; esdeklő, titokzatos szemmel arra felé fordult:

— Milyen lesz, milyen lesz? . . . Fiú? . . . Erős, izmos, eleven, vaseszű? Leány? . . . Finom, okos, gyönyörű? Mi vár rá? . . . Sima út, tövistelen, virágos és kincses vagy gondokkal szegélyes, tuskés, egyenetlen? . . . Gyerekem, gyermekem . . . suttogta boldog elragadtatással s a kezét a szájára kellett szorítania, nehogy mámoros, zengő, teli hangon belekiáltson a halk éjszakába:

— Gyerekem lesz, gyermekem . . .

Meghatott, csodás napok látogatták meg. Mélyen, egészen tudott aludni, szünő étvágya frissen megindult, rugalmas lett a teste és gyermekesen derült a kedélye. Alombeli fantáziája ezeregyéjszakai mesék örökszép tündérvilágába ringatta; sugaras ég, aranyos napfény, ezüstmezők, opálos levegő, kékselymű felhőkolosszusok útján könnyű szárnyakkal suhant át cyprus-rengetegek, narancs-ligetek, palma-országok észvesztő magassága fölött. Lent a mélyből, hímبالózó, lángoló vörös pipacstengerben, szöszke és fekete fürtű, gödrös arcú gyermekek integettek feléje kacagós szájjal. Nyujtottan, gügyögőn, gyermeket utánzó hangon olyik éjszakán fölzengett a hangja:

— Kís anyám, anyukám . . .

— Kálmán, én félek . . . mondta meghíttén az urának.

— Mitől félsz, kis szívem?

— Félek, borzongott össze, úgy félek, Kálmán, ha meghalnék . . .

— Kis csacsím, szakította félbe a férfi mosolyogva, bátorító hangon s mintha elakarná úzni a felhős elgondolást, puhán, pajtásosan megcsókolta az asszony fejét, szemét és tapadón, melegen a tartózkodó, kedves száját.

— Ó igen, hiába is biztatgatsz, és félős mozdulattal belesimult a karjába, tudom, sokan belehalnak. S én olyan gyöngye vagyok, törekeny vagyok. Nagy, erős, izmos asszonyok is belepusztulnak. Hány esetet hallottam már . . .

— No igen, előfordul, de nagy ritkán, elvéve csak. Azonban nem szabad ilyeneken töprengeni, millió és millió eset bizonyítja az ellenkezőjét. Erre kell gondolnod, szívem. Egészséges vagy, fiatal, ha nem is robusztus, de friss, életerős. Meglásd, észre sem veszed, jön egy forgópillanat, hip-hop, mint a mesében

vagyon: egy pöttömnyi jószágocska itt lesz a két kis karodban. Igen, jó lesz? . . .

— Kálmán, mondta másnap settenkedőn, körülölelve a szép, fiatal fejét, boldog vagy?

A férfi megindultan csókolta végig az asszonya finom, vékony ujjait, hálás szemében könnyes elérzékenyülés csillogott.

— Mi volna neked kedvesebb: fiú, leány? . . .

— Margit, kis lányom, nekem egészen mindegy. Én mindeképpen hálás vagyok, egyformán fogom szeretni, akár fiú lesz vagy leány. A fontos az, hogy te adod Őt nekem, a te drága, szépséges tested királyi ajándéka lesz. Boldog vagyok és nagyon, nagyon szeretlek.

— Mi lesz a neve?

— A neve? . . . Ha kis lány lesz: Margit. Számomra ez a legkedvesebb név, mert a te neved. Ha fiúcska lesz . . .

és megindult a boldog tervezgetés, a legbájosabb kötekedés, amikor mindegyik a másik nevét tartja a legszebbnek és azt óhatja, bárcsak arra keresztelhetnék . . .

Álmodoztak, ábrándoztak, titokban látták a kis jövevény arcát, megcsókolták, körülfonták, szerették és dédelgették. Alkonyati idő kábító ernyedtsége nesztelenül beosont hozzájuk, túlárado szívük könnyes elérzékenyülésében, egymásba fonódva akadt rájuk,

Örömök tüze, rejtett sejtelmek varázsossága lüktetett a szívében. Mélázó lett, magába mélyedő. Szerette és vágyta a magányosságot. Tudott naphosszat egyedül lenni. A hálószoza chaise-longue fehér átvetőjének simogató puhaságába belemélyesztette az élet legértékesebb szépségétől megihletett testét. Órákon keresztül el volt így. Mozdulatlan éberséggel megforgatott a fejében ezerformán variálódó eseményt és valamennyi Ő körülötte csoportosult.

— Milyen különös, hogyan megváltoztam. Egészen más vagyok most. Hát tényleg igaz volna, nem pusztá szuggesztió, hogy a testi átfarmálódás az egyéniséget, az érzésvilágot, a szellemi életet fölbontja? Keresem magamat, aki voltam és nem vagyok. Új, más ember fotográfiája verődik rám vissza a tükör világító lapjáról. De azért nem idegen. Azelőtt bátor voltam, öntudatos, szabad érzésű, észben fürge járású. Most? Riadozom és rezzenek, bánatos szentimentalizmus patináját érzem legmélyebb örömöm kelyhén is és olykor kétszer is elgondolok valamit, harmadszorra mégis elfelejtem. Mi ez? Maradandó vagy csupán átmeneti állapot? Ki tudna erre nekem feleletet adni? Az okos és keményítéletű asszonyok, akik hirdetik a nő egyenjogosítását, minden magas szellemi életre való rátermettségét, vajjon végigélték-e már ezt? Akarok másra gondolni, munkához fogok, valamire, akármihez. Erősködöm és hiába! Minden tevékenységen, közömbös gondolon aranylávafolyam gyanánt ömlik el a tüzes ígért:

— Gyerekem lesz, gyerekem, gyerekem . . . bennem van, a szívem alatt. Evés közben finnyásan turkálók az ételben, tudom:

számára eszem. Menés közben vigyázva lépdelek: Öt óvom. Szívesen és sokat alszom, gyakran erőszakkal: neki jót tesz. Tejet iszom, tejet, ami nem ízlik: kövérke lesz tőle. Minden, minden érette történik, érette van, milyen furcsa: egy egészen apró, bizonytalan kis életért. Még nagyon távol van és már fölforgat mindent bennem és körülöttem. Tünődve töprengek: hogyan szólítsam, így általánosságban, amikor még nem tudom, leány, fiú? Valami súgja, még soh'se hallottam s beledobban a szívem:

— Kőlyköcske, kőlyköcske . . .

— Kálmán, susogta szerető áradozással, ma éjjel, tudod, álmodtam valamit. No, találod ki . . .

— Mondd el, kis lányom.

— Fiú volt, rád hasonlított. Szép fekete gyerek.

Máskor:

— Kálmán, mondta titokzatosan, egy pirinyó kisleány. Akkora csak, mint az öklöm, de milyen édes . . . és megújuló boldog sejtelmek magasztossága ölelte körül élete tűnő, szép napjait . . .

Megint a fehér chaise-longueon heverészett. Az urát várta. Megrezzent. Idegen, kopogó lépések nesze verődött a fülébe. Látogató, ki? Fölült, Kopogás. Tessék. Két idegen férfi. Kicsodák? Miért jöttek? . . .

— Asszonyom, — lépett előre az egyik, hatósági emberek vagyunk, szomorú ügyben járunk itt . . .

Az asszony némán figyelt. Nem tudott még semmit. A szavakat amiket hozzá intéztek, nem értette. Csak valami egészen homályos, kábult érzés zakatolt a fejében. A fülében mintha gyász bársonyba burkolt üvegcsengetyűk tompa halálhangja csilingelt volna. Valahogy ösztönösen fölállt, néhány lépést tett előre, az ablak előtt egy szék volt, arra leült és várt. Szótlanul, csendes várakozással.

A férfi kínos zavarodottsággal nehezedett hol a jobb, hol a bal lábára, mint aki sehogysem találja helyét. Forgatta a fejét, a nyelve akadozott, láthatólag szeretett volna gyors tempóban túlesni a mondokáján.

— Asszonyom, hebegte, tessék ez a levél . . . a férjétől . . .

Az asszony utána nyúlt, megnézte a címzést. Az ura erős, férfias vonalai. A keze megreszketett a könnyű levél alatt. Hirtelen pillantással belebámolt az előtte álló férfi szemébe, azután lassan mégis hirtelen, ahogyan távoli Kelet exotikus virágai hullajtják hófehér szirmukat a közelgő forgósél megérezékelésére, vagy ahogy pihés tollú beteg madárcák gyöngye szárnyát szegi a haragos fergeteg, úgy omlott össze. A hajszaifinom érzésekből összeábdált mozaik-lélek villamos megneszelése csapott rá. Fulladt, idegen kongással a hangjában, mint éjfélkor fekete koporsó kopá-

csolása, úgyszólván az idegei rezgésével, megkínzottan, halálra sebzetten tört fel belőle:

— Meghalt? . . .

Az ember bólintott. Aztán intett a társának és szó nélkül kifordultak a szobából.

Ült fásultan, megkövült érzéketlenségben. Nem gondolt semmire. Mintha minden eleven idegét egy váratlanul betoppanó, szörnyű betegség kerítő hirtelenséggel megbénította volna. Órákig feküdt-e meg ez a dermedtség vagy csak pillanatokig, nem tudta meg soha. Az ujjai valahogy, inkább külső véletlen, mint belső energia kifejtés folytán idegesen megrándultak. S megzörrent a fehér, kemény papíros. Föleszmélt. Most már gépiesen mozogtak az ujjak, föltépték a kartonszínű borítékot.

Nem volt számbavehető érzése. A félelem és fájdalom öntudatossága még nem terítette rá fekete fátyolát. Zsibbadtan, ködös szemmel betűzgette a sötét sorokat:

— Margit, én kicsi lányom, —

alázatosan, egy elveszett élet hűnyő pillanatában reszketve és tomboló fájdalommal küldöm az utolsó meleg ölelésemet. Figyelj rám, kis lányom és légy jó, légy megbocsájto és elnéző ebben a tébolyító átok-percben, mert ha van mentség egyáltalán az én nyomorúságos alávalóságomra, ezt csak a te áldott jószágod válthatja ki.

Miért tettem is ily váratlan, szó nélküli elhatározással? Hallgass rám szívem. Jól tudod, vidéki gentry család gyermeke vagyok, akit kioktattak mindenre: vadászni, jourozni, táncolni, karddal banni, kurizálni, kártyázni, lovat szeretni, pénzt herdálni, csak az élet komoly, emberi oldalát földték el előttem csökönyösen. Dolgozni nem tanítottak. S mert testvéreimet is így nevelték, mire megszárnyasodtunk, bizony fogyóban volt az ősi vagyon. Megosztottunk, elszéledtünk. Szegényen nősültem. Ellenzésem dacára nagy házat vittünk, előkelően éltünk. Az ősi név nimbusza kötelez. Te gyakran érdeklődtél vagyoni viszonyaink iránt, sokszor aggódtál, igyekeztél irányítani a veszendő bárkát, de én botor aggodalommal, hogy megkíméljelek minden kellemetlentől, megnyugtattalak. Ó, bár ne tettem volna. A te édes okosságod be jól elrendezett volna mindent. De buzogott bennem az úri dölly: az asszonynak csak a ruhájára és a szépsége ápolására legyen gondja, a többi a férfi dolga. A gondok hullámai mindjobban előtörttek. Az úri élet hetyke sirásójához menekültem végül: a váltóhoz. Ez végképp elmerített. Ekkor súgtad meg a drága vallomást: hárman leszünk . . . Leszakadt rólam minden tespedtség, göggel, akarattal, soha sem érzett elhatározással próbálkoztam mindennel: játszottam a tőzsdén, megalázkodva futkostam protekció és állás után. Dolgozni akartam, napszámosmunkát végezni, kis lányom érted és Ő érette . . .

Nem sikerült semmi. Minden egyszerre csapott össze a fejem fölött. Gyávaság, nyomorult bitangság, ó tudom, de én nem bírom el, hogy éhezni lássalak benneteket . . . puha vagyok, gyámoltalan, hiányzik belőlem az élethez való energia, a megpróbáltatásokhoz való harci készség. Rajtatok majd segít a rokonságom könyörülete, engem elűzött. Nekem mennem kell, hogy ami még menthető, őrizzem a számotokra.

Kis lányom, felejts el, vess meg, de fohászos alázattal arra kérlek, teljesítsd utolsó forró vágyamat: a mi drága gyermekünknek, ha felnő, mondd *hazudd*, hogy az apja dolgos és becsületes ember volt.

Oltárom voltál, a legszebb életörömöm,
köszönöm, köszönöm. Szerencsétlen
Kálmánod.

Zajtalanul fölkel. Megdöbbenő közömbösséggel nyúl a csengetyű után. A szobalány már mellette is volt. Nyilván a másik szobában várakozott aggodalmak között. Látszott a szemén, hogy mindent tud.

— Terka, ma nem fogadok senkit.

Aztán, újból leült az asztal mellé. A levél lágyan símúlt meg az ujjai között. Nem olvasta el másodszor. Mintha nem is vett volna róla tudomást. Szüntelenül a szemközi ház ablakait figyelte. A hideg csipkefüggönyöket, amik lengő hajlással borultak az ablaküvegre és amiket anyiszor nézegettek együtt. Kacagós hangulatban órák hosszáig fürkésztek, találgatták, mi lehet mögöttük? Tréfásan fogadtak: mindig csókokba és csak úgy találomra furcsábbnál-furcsább fantasztikumokat igyekeztek fölfedezni a libbenő, néma függönyök árnyékában. Ez volt minden, amit fásult idegei a hosszú, halálos délutánon közvetíteni tudtak számára. Estefelé a szobalány kéretlenül jött, mint a beteg gyermeket, szó nélkül levetkőztette, ágyba fektette és egy csésze forró teát belekényszerített. Mintha a tüzes ital fölkaparta volna a szunnyadó indulatokat, előbb didergett, aztán a forróságtól cserepes lett a szája, lassan magára ébredt. A levelet egyre szorongatta. És ekkor előjöttek bűvő rejtekeikből a fájdalmak fájdalmai . . .

. . . Érezte az ura utolsó csókját. Hallotta a kacagását. A gyöngédsége és alázatos szerelme, a kítőró lelkes boldogsága, mind belemarkolt a lelkébe. Az együtt töltött verőfényes hónapok! Az édes odaadás, simulékony forróság és az együtt elsírt könnyek! A boldog egymásba borulások, nagy megértésük, az egész gyönyörűséges szerelmük minden megható szépségével és bájos varázsával . . . Vége lenne? Hát lehetséges ez? Így egyszerre, brutális hirtelenséggel? Azt hitte mindig: a szakadás pillanatában villám cikázna, kénköves pokoltüze csapkodna, ég morajlana, forgó, tüzes szél házakat döngetne . . . a csendes, hangtalan elmúlást nem tudta elhinni.

Növekvő láza, vagy ki tudja mi, valahogy véletlenül a szívébe röpitett egy szót: árva. Mint nyomasztó, fojtó szárazság után megeredő bő, égi csatornák, úgy engedett föl lelke minden feszültsége; sikongó zokogással szólította az urát, hívta, könyörgött hozzá s mikor Terka odaállt melléje és bujkáló, meleg könnyűvel résztvevő szemében vigasztalta, csitította, áthatóan, lélegzetmegállítón viharzott ki meggyötört lelkéből a kín:

— Árva kis porontyom . . .

A megilletődött rokonok pártfogó készségét szelíden, de ellentmondást nem tűrő hangon háritotta el.

— Éhen fogsz pusztulni! mondták neki a sértett önérzet kihívó leplezetlenségével.

— Tudok dolgozni és akarok is, hajtogatta csöndes határozottsággal. Magában hozzátette: a ti kegyelem-falatotok megfullasztana engem. Nem bírnám elviselni a szemetek szögletében settenkedő állandó vádat, hogy az én gyöngé, de különben édes jó uram ilyen „nyűgöt“ akasztott a nyakatokba „szerencsétlen bal-lépésével“, aminek a házasságunkat bélyegeztétek.

— Még most is adja a gögöset a menyecske, bujtogatták az asszonyok a férfi rokonokat. Hja, persze, mintha nem tudnánk, hogy önagysága egy szál ruhában került az ura házába. Hogy mire olyan rátartó az ilyen népség? Nem megmondtuk az első percben, hogy rossz vége lesz az egésznek? Az a bolond Kálmán és nem fogytak ki a sopánkodásból.

A férfiak hallgattak vagy ümmögtek, egynémelyik szerette volna pártját fogni a fiatal asszonynak, de az asszonyokkal szemben nem mert külön véleményt bejelenteni egyik sem.

— Rá kell hagyni, ha ez a bogara, csillapították a háborgókat.

Lassan elvonult az egész família.

Margit magára maradt. De nem egyedül. Húséges odaadással melléje szegődött: egy sívár, sugártalan élet szaharája, a mindennapi kenyér gondja s egy pici csillagocskáért való reszkető félelme.

Rendezgette a gondolatait, terveket szőtt. A szegény de kenyérgonddal sohasem bibelődő úrileány ráeszmélt az élet kíméletlen fejezeteire.

Gyámoltalan tapasztalatlansággal ödögött napokig elképzelései kalandos chaosában, de végre is valami rejtett ösztönnel, ami majd mindenkor nagyobb adagolásban található meg a nőknél, mint a férfiaknál, kihámozta a realizálható gondolatot és erélyes buzgalommal igyekezett minél hamarabb megvalósítani.

Zongora- és ének-leckéket fog adni! Úri nevelése törzsökös hajtásait kenyérre váltja. Szegény leányok, akik finom szabású cipőben — módos élet utolsó maradványa — gangos járással indultok az élet tekervényes csiga-útjaira, ha tudnátok, minő szegényes morzsa hull a fitogtatott zongora- és énektudomány alá-

merülő mérlegébe! Mennyivel különb, termékenyebb egy kicsiny proletárleány szegényszagú masamód vagy efajta mestersége, ami, ha nem is ontja bőven a kenyeret, de emberi mivoltának öntudatosságával segít át a veszélyes ütközeteken.

Margit fürkésző szeme előtt megnyilottak az élet szakadékaí. A gőg, megalázás, meghunyászkodás, kizsákmányolás, osztálykülönbség, rang, pénz, habzsolás és tülekedés válogatott esetei beágyazták magukat a frissen hantolt fájdalom kriptájába, jótékonyan leigázták, elbódították. Most először érzett föl a szíve az emberi nagy egyenlőtlenségre. A megismerés értékes volt, nem múltó szeszélyű, mert önmagán, a saját megalázottságán és égető szegyenkönnyén köröszkül szűrődött le...

Előszobákban megvárakoztatták, metsző torokhangon kikérdezték, böngésztek a konzervatóriumi bizonyítványát, amihez tömördek hajszá árán jutott. Tetőtől-talpig végig mustrálták, forgatták, vallatták, próbáltatták a billentyűk verését. A végén: fiatal volt vagy öreg, túlkomoly vagy jelentéktelen, parádés külsejű vagy szerény. Máshol francia is kellett volna vagy angol, amíg nem volt egyetlen kondíciója, addig ez volt a bökkenő, utóbb, mikorra már akadt, akkor meg a nagy elfoglaltság volt a hiba. Egyik helyen olcsónak találták a kért óradíjat, másutt borsosnak, hol túl fejlettnak találták a játékát, hol pedig kiforratlannak.

Minden reggel újból és újból kezdte az ostromot és esténként mindig fáradtabban, csüggedtebben tért haza, a kicsiny szegényes új otthonba.

— Engem nem dédelget az élet, — susogta fájdalmas megállapítással meddő napokon. De ha a legparányibb sugár érte a szegény bánatos szívét, fölélkesült. Tétovázó pillantása biztos iramlással rászegződött a kenyér után líhegő tömegekre, mint szabad tenger tükre fölött az útmutató iránytű. Megenyhült a a mások robotja látásán, sápadó erejét friss zománc futotta be. Bízó, erős lelkében halkult a reménytelenség s ha a szíve alatt ébredezni érezte a csöpp jövevényt, minden akarás százszoros erőre kapott benne:

— Kicsi kölyköcském, egészen rám vagy bízva...

Lótott-futott egész nap. Kényelemben élő úri kisasszonyok, lorgnonos mama-szemek előtt billegtette a skálákat, Grieg, Chopin, Schubert műveit, másutt friss operettet kívántak, melléje énekelnie kellett. Kicsiny terjedelmű altja kedvesen, melegséggel csendült. Egyszer valami kis ismeretlen francia muzsikusz-gyász-dalát énekelte, hangjának komor, megható mély csendülése meglepődést keltett.

Éjszakánként tétlen, nagy pénzű asszonyok számára finom hímzéseket végzett. Gyűjtenie kellett, hogy mire eljön a nagy óra, amely megváltja az egyedüliségtől, amikor két parányi öklöcske puhán, öntudatlanul paskolja a levegőt, ne szorongassa a nélkülözés kegyetlen gondja. Apró kis holmikat vásárolt, patyolat vásznat, fehér szallagokat, dugdosta, rakosgatta őket s vasárnapi pihenőkön azokon öltögetett.

Nem a robot, ami belenyulott a késő éjszakákba, nem a tülekedő, útját szegő kenyérgátak, a megaláztatás, türés és szenvedés, amiken hősi elszántsággal vergődött köröszkül, hanem a kibuggyanó könnyek visszaparancsolása tette igazán nagygyá ezt az asszonyt. Álomkerülő éjszakákon, amikor megnyílt előtte a visszaemlékezés fekete kapuja, a torkát fojtogatta a keserűség, milyen jó lett volna hangosan, őrizetlenül, megkönnyebbülést hozó szívvel elsírni az összegyülemlett könnyeket!

— Nem szabad, nem szabad! mondogatta biztatásképpen, hangosan önmagának. Ő neki ártana. Én most nem vagyok senki és semmi, fájdalmaknak el kell ülni, könnyecseppeknek kacagásba kell fúlni, hogy Ő minél erősebb, szebb, egészségesebb legyen. A szíve csordultig volt kárhóztos szomorúsággal, a fejét szét akarta pattantani a visszafojtott könnyek zuhataga, de legyűrt mindent és isteni akarással mosolygott, torz szájjal, búsan, de mosolygott:

— Így kell lenni, hadd szűrődjön be hozzá verőfény és napsugár! . . .

Mullottak a hónapok és már semmi furfanggal nem tudta leplezni a valóságot. Lányos mamák zavartan jelentették be neki:

— Kérem, igazán sajnálom, tudom, hogy tisztességes házaságból fog megszületni a gyermeke, de lássa, kérem, a lányom még nagyon fiatal és nem tudnám, hogy mit feleljek neki, ha kérdezősködni találna . . .

Ő, most már nem furcsállott semmit. Ismerte az életet és annak különös sajátosságait. Tudta, hogy az ő anyasága nem szent és tiszteletre méltó, mert igavonás a dekoruma. Ime: ugyanaz a lény maradt, aki volt, testben, külsőben, névben egyaránt, csak éppen a jólét pártolt el mellőle és mégis mekkora kavarodás! Egymásután maradtak el a kondíciói, de nem bánta. Amúgy sem bírta már őket. A lába duzzadt lett és nehéz, fáradt zsibbadtság terpeszkedett egész testében. Boldogan számlálta a heteket, közben pedig rontotta a szemét gazdag asszonyok drága, szép kézimunkáin.

Egy reggel nem bírt fölkelni. Zugó hasogatást érzett minden tagjában és halálos fáradtságot. Terka, a szobalány, aki jó szívvel mellette maradt a keserves napokban, orvosért futott. Az megvizsgálta, kérdezősködött mindenféléről és azután rendelkezett, jöttek a mentők, kórházba szállították.

— Semmi baj, mondta megnyugtatólag, de jobb lesz odabenn, állandó orvosi felügyelet és gondos ápolás mellett.

— Még nem vártam . . .

— Ó, az ilyesmit sohasem lehet pontosan kiszámítani. Kissé előbb jött a rendesnél, de ez előnyére lesz.

Az orvos elfordult, így Margit nem vette észre a felhős homlokát. Megnyugodott.

A kórház hótisza csíkos ágán feküdt. Orvosok forgolódtak körülötte, négyen is. Furcsa szerszámokkal mérítségelték a teste terjedelmét, hosszában szélességében, kifaggatták gyermekkori betegségei felől, részletesen puhatolóztak minden aprólékosság iránt, amire soha nem gondolt. Mérték a lázát.

— Milyen tüneteket észlelt magán az utóbbi napokban?

— Hirtelen támadó, szörnyű fáradtságot minden tagomban,
És azután . . .

— Mondja csak kérem őszintén. Tudnunk kell mindent.

— Igen. Pár napja nem érzek semmi mozdulást . . .

Az orvosok egymáshoz fordultak, latin szavakat cserélgettek. Aggódva figyelte az idegen beszédet.

— Kérem, talán valami baj van? . .

— Nem, nem, legyen csak nyugodtan. Minden rendben lesz.

. . . Mintha tenger mélységéből hófehér hattyú karcsú nyakán emelkedne fölfelé a víz színére. Körülötte zúgva morajlanak nagy sörényű hullámóriások, feléje csapkodnak, mintha hattyúlovagja ölelő karjaiból orozva akarnák elragadni. De ők diadalmasan törtetnek mindig följebb és egyszer csak a hattyú finoman ívelt nyaka meghajlik, leteszi őt a part szítált aranyfövényére. Lassan emelkednek a súlyos szempillák. Bágyadtan körülnéz. Körülötte a kórház fehér fala. Ágya mellett az orvosok. A pillantásuk örömben villant össze.

— Hogyan érzi magát? Kérdi az egyik és lágyan megsímogatta a kezét.

— Olyan furcsán, kábultan. Mi történt velem? . . .

— Fájdalmaid nincsenek?

— Nincsenek . . . a kezét föl akarta emelni, de erőtllenül hullott vissza a takaróra.

— Ne mozduljon, kérem. Nem szabad, hallotta az orvos erélyes, tiltó szavát.

— Mi történt velem? Kérdezte újból.

— Az eset súlyos volt, de most már túl van a veszélyen, Ha szépen okosan viseli magát, négy hét múlva felkelhet.

— És . . .

Az orvos melegen hajolt föléje:

— Nem volt életre való . . . nyugodjék bele. Nyomorék, göthös lett volna egész életére. Jobb így.

Nem szólt, csak ránézett az orvosra. A kemény edzett szívű ember elfordult, hirtelen kiosztotta a rendelkezéseit, egy orvost állandó inspekcióna a beteg mellé rendelt, azután sietve hagyta el a kórtermet.

Margit állapota rosszabbodott. Ha rátekintett az ágya mellett álló üres kis babaágyra, ha látta a szomszédágyak apró lakóit, hallotta madárcsipogásukat, a boldog szuszogásukat, amikor az anyjuk mellére bujtak: láthatatlan, belső sebek felszakadtak, a

láz verejtéke elborította. Üres szobába vitték. Ott magára volt egy ápolóval. Fiatal, egészséges szervezete győzedelmesen kerekedett fölül. Lassanként összeszedte magát, gyógyulásnak indult.

. . . Erőtlenül, sápadtan dült a kórház-park vaskerítésének. Főlnézett az ablakokra, amik mögül száz meg száz ifjú élet csipogásának a muzsikája verődött a fülébe.

Béna fájdalom marcangoló kínjai útát törtek a fásult szívébe, megnyitották annak bíbor kapuját s hosszú hónapok óta, égi vihar módjára először lszakadt föl belőle a könnyáradat. Most már szabad volt. Nem kellett senkit sem kímélnie . . .

Kilenc nap

Irtó: MADARÁSZ EMIL

Fertő, türelmet.
Parton vagyok még s érdemellen sárra,
Tisztán, szűzen, mocsoktalan még,
Két remegő karom térdemre zárva,
Itt ülök a holnap vasrácsa előtt.

Kilenc nap, kilenc éj fogok itt ülni,
Kilenc nap, kilenc éj fogok itt várni,
Míg bele nem vakulok a sírva-várásba
Akkor jöhetsz te,
Jöhet akármí.

Messzi napnyugaton, avaros hegyoldalt
Ott pislogat, halkul, halodó csillag.
Én szegény csillagom, lángja mult, kiégett hatágú csillagom
Zsoltáros Dávid szent lobogó csillaga, — halkul elalszik.
Be jó is, hogy meghalt apám, a főpap,
S hogy rég halott ükanyám, hárfás Debora.
Be jó is, hogy voltunk, hogy immár elmúltunk,
Hogy kifáradt, vén lelkünk kilenc éj multán,
Kilenc nap húnytán, fertő a tied.

Nem kapunyitás, amire még várok,
És szemre se méltatom a sanda ajtón állót.
Én piros holnapom :
Álmaim, — késő, jövetlen holnapja
Én tőled búcsúzom.
Én számot adok és leszámolok
Elibéd tárva szívemet, a vérzőt.

Kilenc nap, kilenc éj fogok itt ülni,
Kilenc nap, kilenc éj nézheted : tiszta tesz

Azután elmegyek.

Most odaadnám a legszebb álmom

Irta: MADARÁSZ EMIL

A keresztútnál nincs tovább,
ti szegény lézengő ritterek...!
A földbe szúrom csorba lándzsám,
ráakgatom a lelkemet,
szegény, lézengő lelkemet.

A keresztúton hátra-nézek
s letörlöm orcámról a vért
és odaadnám a legszebb álmom
valakinek a könnyeért,
egy értem ontott könnyeért.

Fehér csudák

Szikrázva kél az őszi hajnal,
ott lobog a háztetők felett;
a bank előtt kalona posztol:
ölnyi bosnyák gyerek.

Kaputól jobbra, kaputól balra
hat lépést vág ki a csontinú láb,
alábukó hold nézi, nézi
a mannlichernek kék vasát.

S a tiszta, szűz hajnalodásból
most pár fehér folt villan el:

Leányok jönnek — — hófehérben.
Mind énekel.

Csapongó dallal, hófehérben.
mámoros nótás, víg csapat.
A bank előtt fülel a silbak:
ölnyi, fekete hegyi-vad.

Figgel riadtan. Nyaka fordul csak
a hófehér csudák ulán.
Azután csönd lesz. És a silbak
lehajtja fejét tétován...

REVUE

Irta:
BRESZTOVSZKY ERNŐ

— Olga, VIII. gimn. o. tan. —

Intelligens munka jelent meg mostanság kevés zajjal és sok belső értékkel: *Nádai Pál könyve a gyerekekről*. Igaz embert, dolgozat, szépségkeresőt tanít nevelni ez a könyv. Hogyan tanul meg a gyermek dolgozni, szépet látni, másnak hasznára lenni... művészet az elemi iskolában... becsületes nem érzék, titkolódzással nem korrumpált, perverzítástól mentes erkölcsiség... ép idegek, erős izmok... dolgozni magunkért és másért... Az ép emberanyag egészséges testű-lelkű emberré gyúrása... Csupa fantasztikusan szép terv, csupa melegszívvel gondolt ötlet, amelyekből gyönyörű egységgel domborodik ki az alapgondolat: az új kor, új emberét környezetéhez idomítva nevelni, hogy olyan emberré legyen, aki viszont képes megfelelőbbé idomítani környezetét.

Ennek a könyvnek olvastán, arról, ami lekötne s aminek kellene lennie, az jutott eszembe, ami van s előkerestem egy pár hónap óta heverő írásomat, amely arról beszél, hogyan nevelnek ma Magyarországon. Ez az írás itt következik:

Olga már „igazi nagy” leány, amilyen iga:án nagyok csak tizenhat éves korukban szoktak lenni a kis lányok. Most, amikor ezt írom, a hosszú asztal másik végén kinlódik bínominális egyenletekkel s közben nagyokat sóhajt. Biztosan megint azon elmél-

kedik közben-közben, hogy milyen jó is lesz, már egy fokkal megint előlép az élet rangfokozatán és „most már igazán nagy lány” lesz, majd egy év múlva, amikor érettségi diplomája is lesz a fiókban. Mert Olgának nem egyetlen foglalkozása a nagy leányság, van komolyabb is: gimnazista, még pedig a VII-ikből jelesen vizsgázott VIII. gimn. o. tan. Az iskola ugyan már megkezdődött, de Olgának — eleget panaszolja, félig-meddig sirva — még itt kell rostokolnia a tengerparton, minthogy az ilyen nagy lányok egészségének bizony nem mindig hasznos a jeles bizonyítvány és az a bizonyos miniszteri rendelet, mely kimondja, hogy az egyetemen rendes hallgató csak az a lány lehet, aki jelesen érett. (Miért nem született tökkelütött fiúnak? akkor fölvennék pótérettségivel, meg három tucat elégséggel is.) Szóval ideges ez a vékonyka kis, nagy leány, sápadt az ajka s az édes apa is azt írja, az orvosprofesszor is azt mondja, hogy maradjon egy pár hétig itt a levegőn, s amivel az iskolában elmarad, majd pótolja otthon.

Olga eleven eszű, gyors fejű gyerek. Aránylag nem is viseli meg nagyon a tanulás. Szereti az iskolát, szereti a könyveit és a tanárait, érdekli minden — szóval könnyebben megússza az örvénylő vizet a rosszul sikerült érettségi, vagyis „jó“-ra sikerült Scyllája s az agyontanultság, az idegnyavalyák Charybdise között, mint a legtöbb vele egykorú nagy leány és tizenhatéves felnőtt férfiú. Olga szerencsés, mert legalább nem fizeti meg kórsággal is azt a nevezetes valamit, ami állítólag az élethez, igazában a diploma-szerzéshez szükséges: ama bizonyos általános műveltséget. De ezért bizony, van oka az orvosnak, hogy még egy pár heti száműzetésben tartsa attól az élettől, amelybe annyira belenőtt: az iskolától.

És így történt, hogy egymás mellett ültünk multkor a sziklás parton. A nagy leány harangoz a lábával, amely a víz felé lóg le. Magam félig heverve bámulom a tengert meg egy bogáncsbokrot, amely nagy erőfeszítéssel elősködik a sziklánk egyik hasadékában. Csönd van és síma a tenger. A vízen, valahol messze csillogva halad egy elegáns kis motoros csónak s a messze távolból is ide hallatszik berregő zakatolása. Egy-két halászbárka vitorlája terpeszkedik lomhán a tengertükör fölött s köztük, mint kerítésen ülő tyúkok fölött a fecske, suhan el a motoros. Erős az ellentét s ráterelem a szót:

— Mondja, Olga, tanult maga arról, miért szalad úgy az a kis csónak s miért kell manapság úgy szaladni a hajónak, vasútnak?

— Dehogy. Tudja, az a fizika olyan unalmas. Sok a képlet. Ilyesmit nem magyaráznak nekünk. Nem is értenk rá. Sok a képlet. Talán az idén mást is tanulunk, de a motort a tavalyi VIII-ikosok sem igen tanulták.

Egy kicsit furcsán esett nekem: ennek a lánynak, aki — tudom, mert kikérdeztem — sokkal többet tud a dinamikából nálam, pedig nekem is jelesen volt a fizikából, ennek a lánynak egy csomó képletre zsugorodik össze a technikai haladás gyönyörű

perspektívája, a maga társadalmi határaitól és okaival; abból a grandiózus küzdelemből, amelynek eredménye ez a diadalmas emberi haladás, még egyetlen csatakiáltást sem ismételték el előtte. És elkezdtem beszélni neki én. A föníciaiakról. Afrika körülhajózásáról, a tengeri kereskedelemről, áruszállításról, tőkéről, a forgalom gyorsaságáról s igyekeztem beállítani a technikai haladást, mint fatális kényszerűséget, a társadalmi okok közepébe. A kis motoros már Isten tudja, hol járt, a bárkák is közelünkbe másztak, amikor kis tanítványom megszólalt:

Ez szebb, mint a képlet.

Láttam rajta, hogy mindez új neki, hogy sem a történelem, sem a fizika, sem a többi iskolai tantárgy meg sem próbálta kinyitni a szemét ilyesmik meglátására.

Amíg ezen elmélkedve nyujtózom egyet a lapos sziklán, beletenyerelek alaposan a számártövisbe. A nagy leányra való tekintettel nem emlegettem hangosan egyetlen mennybeli hatalmasságot sem, hanem folytattam a vizsgát:

— Mondja Olga, szép ez? És mutatom neki a bogáncs lilás virágját, amelynek merészen stilizált, szabályos tüskékkel védett, akantúz-szerű levelekkel teli szára lendületes ívben kanyarodott ki bozótjából sziklán elterült magasra, a napfényre.

Amíg én a tüskéket szedegettem véres tenyeremből, egész előadást hallgathattam végig válaszul. A számártövis nyakatekert természettudományi magyar néven, latin elnevezésén kívül értesültem többrendbéli különös sajátosságáról is, pl. arról, hogy a Hanna néni kifejezetten és több ízben hangsúlyozta róla: „puha, selymes szirmait a szorgalmas nép összeszedi és párnátöltéskül használja“. A szorgalmas nép eme szokása nagy takarékoságra s a tüskékkel szemben erős érzéketlenségre vall ugyan, de őszintén szólva, még az én diákkisasszonyom sem hitte el Hanna néninek, bármily erősen hangsúlyozta is a számártövis ezen eredetiségét, hogy van a világon szorgalmas nép, amely évekig gyűjti egyetlen párna számára a bogáncsvirág-szemetet.

Arról azonban, hogy szépnek látja-e ezt a virágot, nem informált Olga, hanem merész fordulattal a Hanna néni erényeit és bűneit kezdte élenken ecsetelni. Hanna néni mindenre taníthatta, csak éppen arra nem, hogy miként lehet a növénycsaládok, porzók létszáma s a latin nevek között egy kis szépséget is találni. A praktikumból pedig megelégedett a szorgalmas nép bogáncskorópárnájának legendájával.

Miután levizsgáztattam Olgát — meglepő sikerrel — a görög aorisztozok kappás és kappátlan alakzatainak tudományából is, idéztem neki két sort Homerosból. Két sort, amelynek lírizmusában tör ki a homerosi épozzoknak az elbeszélő plasztika háta mögé rejtett érzéstömege. Két sort, amelyben nemzetpusztulás zokog és egy nép sir haldokolva: „*Essetai hēmar hot'an pot' olólē Ilios irē*“ . . . A diákkisasszony megérti, lefordítja a szavakat, sőt azt is kijelenti, hogy szép. Azért szép mert a görög tanár úr mindig

szépnek mondja azt a nyelvtani szerkezetet, ami benne van. Punktum. Nem csodálkoztam ezek után, hogy Olga Homerosról általában igen elítélően nyilatkozott, mert: „sok benne a kivétel“.

Nem folytattam az examinálást. Ez elől a frisseszű gyerek elől éppen úgy eltakart az iskola minden nagyot és szépet, amit magától megláthatott volna és később meg is fog látni, mint ahogy eltakart előlem, előled — mindannyiunk elől, akiket 12—16 éven át nyomorgattak iskolapadban. Velem is megutáltatták öt-hat évre Toldit azokkal a magyarázatokkal, amelyek bődületes alapos-sággal kiterjeszkedtek még a szóda kémiai képletére is, megmagyarázták az elégséges folyamatát, a „kopár“ szó eredetét, a „sarj“ szótó egész rokonságát felsorolták, a napmeleg mibenlétét, — s fejtegették mindezt egyetlen sor kapcsán: „Ég a napmelegtől a kopár szék sarja“. Én is az egyetemen tanultam megcsodálni a görög szépségeket, én is iskolán kívül szereztem némi fogalmat a történelem folyamatának nagy egységéről, én is tanár nélkül tanultam meg: mi a társadalom és milyen nagyszerű a szociális élet képe. Az iskola nélkül, az iskola ellenére építettem föl a világnézetemet én is, más is, majdnem valamennyien.

Ez a leendő prematurus kisasszony is így fog jární. Ha ugyan bele nem fojt minden egyéni kezdőképességet az iskolai sablón. De úgy látom, nem fogja beléfojtani: a magaviseletből kettese van az ifjú hölgynek, lévén ő az osztály legjobb tanár-utánzója és legvakmerőbb néni-csúfolója, akít Évi néni, az osztályfőnök, sohasem mulaszt el illő megrovásban részesíteni, éppenséggel nem nagyleányos magaviseletéért.

Ez az igazán szerencsés körülmény annak a bizonyosága, hogy mer kritizálni, mer „tekintélyeket“ lebecsülni és fog merni a maga szemével is nézni, fog tudni a maga szemével is látni. Az „általános műveltség“-nek biztosabb garanciája a magaviseletből kapott kettés, mint az összes többi jelek együttvéve.

Mindez pedig nem új dolog és ilyen megfigyelésre tizezernyi alanyt találni az országban. Nem is újságképpen mondom én el ezeregyedszer az ősi panaszt az iskolákra. Csak éppen konstátálom, éppen csak ismétlgetem, amit sohasem lehet eleget ismételni, mert millió részletével kínálkozik a gáncsra, hogy az iskolai nevelés ma egyéniség-gyilkos, az iskolai nevelés bizonyos társadalmi érdekeltségek kezében eszköz a nekik kellemes nézetek tenyésztésére, az uralmuk föntartására alkalmas gondolkozású emberanyag tenyésztésére. Ismeretanyagot, adathalmazt eleget, kelleténél is többet ad az iskola. De megakadályozza az egységes, kompakt és a mai életviszonyoknak megfelelő világnézet kialakulását a növekedésben s még szerencse, ha nem akar ráerőszakolni egy olyan idejétmúlt világlátást, amely az életre gyámoltalanságuknál alkalmatlan, vagy kétszínű alattomoságuknál fogva szociális szempontból káros egyedeket termel. Amit az iskola ad, jórészt fölösleges, sőt káros ballaszt, melyet a fölfelé vergődő individuum

légshajójára akasztanak. A mai iskola méregtermelő telep a társadalmi szervezetben s az egyetlen iskola, amely fejlesztí az egyedeket, hogy fajt javítson, amely előkészíti a csemetét a tényleges életre, a faiskola, amely kitűnő példája annak, mily ügyesen tudja nevelni a neki hasznos növényt és állatot az az ember, aki a maga fajtáját nevelés helyett és nevelés címén szívós következetességgel dekadenciára igyekszik kényszeríteni, az új nemzedékek eleven erejének lekötésével, energiájának elpocsékolásával, idegeinek tönkretételével.

A társadalmi organizmus önfentartó ösztöne táplálja a sok panaszt az iskola ellen s ebben a sok panaszban akarja kiválasztani magából a szervezet az ellenmérget az iskola-bacillus ragadós nyavalyája ellen. *A mai iskola ellensége a mai életnek: ezért ellensége a mai élet is a mai iskolának,* ezért válik a diploma napról-napra jobban olyan bankóvá, amelyet pénznek muszáj ugyan elfogadni, mint a francia forradadalom asszignatáit, mert törvény parancsolja így, de amelynek ércfödőzetét régen elköltötte a bankót nyomató hatalom s így fiktív értékét elfújja az első rázkódtatás előszele. Az egyetemek diplomagyárra sülyednek, a középiskolák pedig félgymnáziumot szállítanak a diplomagyáraknak. A fejlődő munkásmozgalom s az egyéni tudást jobban érvényesítő nagyipar, az ezernyi és ezernyi iskolázatlan egyéniség mindennap szemléltető példájával mutatja meg, hogy a mai iskola nélkülözhető, mint hivatásra előkészítő intézmény és nem tölti be hivatását, mint állítólag művelt embereket termelő intézmény. Az iskolai adat-tudással el nem nyomorított agyvelők frissebb átfogó-, egyszerűsítő- és általánosító-képessége teszi mind világosabbá, egyszerűbbé a tömegek zavaros világlátását s hogy a tömegek szeme kezdi meglátni a társadalom mechanizmusának gépszerkezetét, az annak is köszönhető, hogy a középiskolát anyagi korlátokkal zárják el a vagyontalan osztályok gyermekeinek 99⁰/₀-a elől.

Egy csomó iskolakönyvet gyűjtöttem össze. Csak úgy találok. Ahol egy antikváriusnál láttam egyet, ahol egy ócskát fölfedeztem a famíliában, összeszedtem válogatás nélkül. Van köztük állami, van felekezeti iskolából, van történelem és fizika, hittan és irodalomtörténet. Semmi célzatosság nem volt az összeszedésükben s találok kapok ki most is közülök egyet-kettőt: tehát biztos, hogy ezek sem rosszabbak a többinél.

A legfelső: történelem. *Az ókor történelme.* Irta Szölgyémy János piarista tanár.

Kezdődik Ádám és Éva történetével. Becsületszavamra mondom, de azzal kezdődik. Még az is benne van, hogy a bábéli nyelv-zavart hogyan idézte elő az úristen. Annyiban azonban modern a dolog, hogy Szölgyémy bácsi szerint a Babel-tornyot „Senaar síkján téglából és földszurokból (beton) kezdték építeni“, ami az ókori építéstechnikának határozottan nagy fejlettségére vall. Hogy olyan apró botlások megesnek rajta, aminő pl. az, hogy az egyiptomi

írást, amelyet a Nílus mentén a föníciaiak előtt három ezredévvel már használtak, a föníciaiaktól származtatja (16. sz.) — pedig azok maguk is Egyiptomban tanultak írni — nem is olyan nagy baj, mint az, hogy a kétszázoldalas könyvből 23 oldal jut az egész emberi civilizáció keletkezésének történetére, a történelem előtti korra, asszírokra, perzsákra, egyiptomiakra, szóval arra a sok és sokféle kulturára, amely évezredekken át virágzott, s amelyből a görög-latin műveltség fakadt. Ami a görögök előtt volt, az neki csak bevezetés-féle. Hiába dolgozik egész sereg tudós már százéve, a rosette-i szó megfejtése óta, hogy minél alaposabban beleláthassunk ezekbe a kulturákba, hiába vannak ennek a kutatásnak százféle szempontból is igen értékes eredményei, az iskolára nézve mindez egyszerűen nincs. Egyiptomnak négy oldalt sem szán az a könyv, amelyik bibliakivonatot közöl, mint a zsidók történelmét és oly liberális, hogy a nem-zsidó legendákkal is: a görög mythoszokkal, Herkulesz-mesékkal a lehető legbővebben foglalkozik. Arra van idő, hogy az összes szereplők utolsó szavait, Augustus császár rossz álmait („Varus, add vissza a légioimat!”) alaposan megtárgyalja a szerző, hogy némelyik lapon 30—35 évszámmal kedveskedjék, hogy minden kis nyavalyás görög városka apró surlódásait riporter-i részletességgel elmesélje, de arra már nem jutott ideje és tere, hogy pl. az asszírokról egyebet is meg tudjon, mint amit Herodotos összefecsegett.

Ez a történelem-előadás azonban nemcsak az adatok hiányossága dolgában maradt meg Herodoteszi nívón, de más tekintetben is. Az egész történelem királyokról, csatákról szóló legendákkal kevert történetek elmesélése, amelyeknek egyetlen összefűző kapcsa a területi és időbeli sorrend. Hogy a királyokon, vezéreken és politikusokon kívül tömegek is éltek, arról csak akkor hall a diák, amikor Szölgvémi tanár úr alaposan megrója a lázadó rab-szolgákat. A társadalmi berendezkedés mivoltáról, fejlődéséről, államrendszerek gazdasági alapjáról szó sincs; ellenben — tessék elhinni! — a zsidók elismerő vállveregetést kapnak, mert egyisten-hívők voltak „s e hitnek föntartásában áll kiváló kulturális érdemök” (19. lap). Sehol, de sehol nemzetek szereplésének, kulturák keletkezésének, bukásának magasabb szempontból való megítélése. s ahol kritizál a könyv, ott naív megrovási kalandokat, erkölcsi prédikációkat kell berágnia a szegény diáknak. Többé-kevésbé megbízható adatok tömegén kívül semmi egyéb. Téglahalmaz ócska téglákból, nehogy a diák legalább maga építhessen palotát az anyagból. Sehol valami egységességre, a történelem logikájára következtetést engedő megjegyzés. A műveltségtörténeti rész pedig: a légioók csatarendjének, szent Ágoston könyveinek és „hasonló lyóknak” összefüggéstelen ismertetése. Micsoda megvetéssel nézhetne le a mai történettudományra a XXV. század tudósa, ha iskolakönyvekből próbálná megismerni!

A középiskolai tantárgyak nem igen tanítják gondolkodni a diákságot, tehát csináltak tantárgyat a gondolkodástanból is, hogy

legyen még egy tantárgy, amely akadályozza a diákgyereket egészséges gondolkodása fejlődésében. A *Hajdu-Zoltványi-féle „Lélektan és gondolkodástan“* nagyon elítéli előszavában a konkurrens tankönyveket, amelyekkel úgy van a diák, „mint valamely nehezebb rejtvényvel, amelynek megfejtésén egy darabig törigyötri a fejét, míglen eligazodni nem bírva, végre is bosszankodva dobja félre az egészet“. Ez úton a nagyon talpra esett megállapítás, föl kell tennem, hogy kezemben levő könyv kevesebb rejtvényt ad föl, mint a társai. A következő mondatok is valószínűleg a rejtvények tűrhetőbb fajtái közé tartoznak.

„Mindenekelőtt nyilvánvaló, hogy amint általában az érzetnek kettős oka van, t. i. az agyidegzet ingerléseig eljutott tárgyi hatás és alanyiságunknak az a képessége, mellyel ezen mozgó működésből mozgás nélküli tény, lelki tény, hoz létre: úgy az érzetek különbözőségeinek is kettős az oka, t. i. a különböző hatásokból származó különböző természetű idegingerlés (tárgyi ok) és alanyiságunknak az a képessége, hogy nemcsak általában érzetet, hanem különböző érzetet is bír alkotni (alanyi ok).“ (21. lap.) *Avagy*: „A képzetek illetően önkéntelen följúdulása mindazáltal nem esetleges, hanem egyrészt szintén ingerre van szüksége, — mely azonban itt nem fizikai hatás, hanem valamely ebből keletkezett lelki tény (érzet, fogalom stb. pszichikai inger — másrészt pedig meghatározott ingerre, mert nem bármely lelki tény bír bennünk bármimű elmúlt érzetet fölkelteni, hanem ez utóbbiaknak mindegyike csak meghatározott jelen lelki tények révén ébred föl a tudatban.“ (30. lap.) Ebből pedig meglehet tanulni mi a logikus gondolkodás, amely „lehet lélektani, ha a képzetek egymásutánja minden önkéntes irányítás nélkül maga szerint folyik (pl. mikor révetegen ábrándozunk, vagy alszunk) és logikus, ha az eredeti tapasztaláshoz való hűségre nem ügyelünk ugyan (ebben különbözik a történelmi emlékeztéstől), de ez egyrészt szándékosan, másrészt pedig valamely meghatározott célra történik, úgyhogy mindazon képzetek elől, melyek a képzet-keletkezés törvényei szerint megújulnak bennünk, de célunknak nem alkalmasok, önkéntesen elzárkózunk.“ (35. lap.) A nemes érzelmek szülői, gyermeki és haza-szeretet leírása után ez következik: „Mindezen nemes érzelmeknél még nemesebb érzelem az, mellyel az eszes teremtmény, ki az összes teremtmények közt egyedül képes Istenét fölismerni, neki a hála, tisztelet és szeretet adóját lerója. Az istenszeretet valóságos egyéniség-szeretet is, mert Isten egyéniségét eléggé megismerjük teremtményei révén akképpen, hogy tudjuk, hogy az összes szeretetreméltó dolgoknak, melyek szívünket annyiszor elbájolják, Ő a végtelenül tökéletes mintája és művésze. Nincs is senki, kiben e szeretet alapjai ki nem fejlődnének (mert hisz a természet szeretetéről mindenki beszél), csak a nevet nem adják meg sokan és a szabatos címzésben tévednek. Isten szeretetén alapszik a vallási társadalom, az egyház szeretete.“ (59. lap. N. B. Az „*egyházat*“ az eredeti szöveg adja kurzív betűkkel.) A lélek létezéséről következő bizonyosságot ad a két bencés tanár: „Kell lenni az emberben az anyagi alkotó való-

ságon kívül még valamely kiterjedéstelen azaz egyszerű alkotó valóságnak is, amelyet egyszóval léleknek nevezünk. Ennek bizonyítása végett egyszerűen hivatkozunk összes tényeinkre, amelyekről egyenkint is láttuk, hogy kiterjedéstelen tények. Az érzet kiterjedéstelen, átváltozás bennünk (4. §. 3. p.); az érzetek minőségi és mennyiségi különbözete magyarázatlanul marad anyagtalan alap nélkül; a tudattal kiterjedéstelen dolgokat tapasztalunk bensőnkben, s a fogalommal kiterjedéstelen képet alkotunk az érzetről; az érzelem és törekvés az ismereteknek kiterjedéstelen folyamánai. Mindezek elégségesek arra, hogy átlássuk az emberi természet egyelvű (monisztikus) fölfogásának, nevezetesen a materializmusnak tarthatatlan voltát. Az ember lényegét két alkotórész teszi: a test és lélek. Ez utóbbi pedig a testtől lényegesen különböző, anyagtalan valóság.“ (75. lap.) Ezek után pedig nem csoda, ha az egyik tanítvány a következő végrendeletet hagyományozta utódja számára a könyv utolsó oldalán:

Kedves Utódom!

Adja Isten, hogy te is annyi boldog órát tölts el eme könyv társaságában, mint ahányat én átaludtam mellette. Még egy perc van hátra. Már vége. Diák élet Isten veled!

A kis névtelen kritikus mintha a könyv bevezetésére adna választ: megmagyarázva, hogy mit csinált volna, ha szabad lett volna, „bosszankodva félredobnia az egészet“.

A művészeti, irodalmi oktatás butaságaihoz is szolgálhat adalékkal egy könyvem: „*Abriss d. deutschen Literaturgeschichte*“. Tanítanak belőle az angolkisasszonyok, jóllehet nem is approbált könyv. A tanrend más könyvet ír elő, de tanulni ebből a „segédkönyv“-ből muszáj. Egy angolkisasszony követte el, aki csak szűk tanítványi körben veti le inkognitóját, de a címlapján nem szerepel: „*Mater Ostwald*“ a neve. Az előszó a könyvet „*Beitrag*“-nak szánja „*Zur Veredlung jugendlicher Herzen*“. Tanítani még csak nem is akar, hanem egyszerűen ki akarja használni a tananyagot saját világnézetének az ifjú szívekbe való elültetésére, amit egyszerűen megnevelésnek nevez. Érdemes végigolvasni, de epés természetű embernek mégsem ajánlom: sok mérget kellene nyelnie miatta. De a vidámabb kedvű embernek valóságos áldás: pompásan humoros könyv a maga kedves, Szent-István-Társulati „népíratká“-kból eltanult irodalmi érzékével. A német irodalomról körülbelül ezt a képet adja:

Van egy korszak, amely csupa gyöngédség, hősiesség, tisztaság, nőtisztelet s főként a keresztényi erény nektárjától csöpög, — ez a korszak a lovagkori romantikusoké. Ezután jön egy másik, amelyben a költészet szent berkeit hitetlen pogányok, holmi Heinek, Goethék, Schillerek szentégtelenítik meg, akiknek célja a bűn terjesztése, az Isten ellen való lázadás szítása, az ifjúság megrontása, szóval szegény öreg Sokrates összes vétkeinek elkövetése

irodalmi formában. Ennek a máig is tartó gyászos korszaknak szereplőiről a keresztényi megbocsátás s az inkvizitori harag hangján egyszerre szól az istenfélő mester. Különösen haragszik a „két zsidó“-ra: Heinere és Börnere, akik közül az utóbbi „unaufhörlich das Feuer der Empörung anzuschüren suchte“ az első „zeigt wie tief der Mensch und Dichter sinken kann, wenn er Religion und Schamgefühl von sich wirft“. Mater Ostwald nagy örömmel konstatálja is, hogy annak idején elkobozták Heine könyveit. Ezzel aztán elégtételt is vesz magának s végképpen elintézi azt a zsidót. Goethét és Schillert bizonyos elnézéssel tárgyalja le, minthogy némi tehetséget ezektől a keresztényektől nem lehet eltagadni. Csakhogy ők is részesei annak a mozgalomnak, amelynek bűnlajstroma: „Alles Heilige wurde mit Füßen getreten, alles Edle verhöhnt: das Christenthum sollte vernichtet, die Ehe abgeschafft, das Weib emanzipirt, das Leben von keinem Sittengesetz mehr eingeengt werden; dieses neue Evangelium der Fleischeslust und Lebenshoffart wurde mit unerhörter Frechheit auch in der Poesie verkündet“ stb. (75. lap.) Az egész korszakban, az öreg Klopstock bácsin kívül, alig kap kegyelmet valaki. A fiatalok pláne örök tűzre ítélődnek, Hermann Bahr „auf ganz ekelhafte Weise“ dolgozik, egyes versei „gehören zu den gemeinsten Werken, die je verfasst wurden“. Max Halbe drámái: „lauter grob-sinnliche, äusserst peinlich wirkende Dichtungen.“ Szegény Hauptmann egyik-másik műve „bietet des Ekelhaften so viel, dass kein ähnliches Stück vorhanden ist“. Arno Holz és Joh. Schlaf egyszerűen „als rücksichtslose Experimentierer niedriger Leidenschaft gelten“. Fulda „hartmäckiger Sozialist“. Sudermann így tanítja becsületre: „er leugnet die Ehre überhaupt, vergisst aber, dass Tugend und Pflichttreue unvergänglichen Ruhm verleihen“. És így tovább. És így tovább.

Szerencséjére az erkölcsnek és a német „Volksgeist“-nak, amelyet ez a sok istentelen vállvetve igyekszik megmérgezni, kezdődik már a harmadik, az új korszak. Ez az új korszak visszahelyezi a költészetet művészetileg egyedül lehetséges alapjára: a katolikus istenfélelem erkölcsös talajára s ezenfelül annyi új nagy tehetséget vet fölszínre, hogy az ember elámul saját tudatlanságán, mikor az új német költőóriások eddig ismeretlen hadát felsorakoztatja előtte mater Ostwald: E. Behringer, Diepenbrock, Görres (mint költő!), A. Stolz, F. Helle, akinek eposza Jézusról „ein Werk von wunderbarer Schönheit“, J. Seeber, aki „überraschte seine Zeitgenossen mit dem Epos, Der ewige Jude“. Aztán egy csomó osztrák: Kralík, Demanig, Zedlitz és utánuk a zsenik végeláthatatlan sora, akik Gábor arkangyal lángpallosával üzték ki a német irodalom paradicsomából az álzseni, zsidó gonosztévőket. Az istenfélő írók sorában tündöklő gyémántként ragyog az erényhős Karl May, akiről csak a tankönyv megírása után pár évvel sült ki, hogy komoly apacs, rablógyilkos és egyéb mesterséget is gyakorolt azon a bűnén kívül, hogy ifjúsági regényeket is elkövetett. A könyv lapokon át sorolja föl a legvadabb klerikális hecclapokat,

krajcáros ponyvairásokat ármegjelöléssel együtt, mint a német irodalom megismerésére alkalmas szép irodalmat. „*Die vollkommene Andacht zu Maria*“, „*Der heilige Josef*“, „*Religion am Bette der Kranken*“ stb., mint gyöngyei a német irodalomnak!

Lehetne még egy csomó példát hozni. Minden nálunk használt iskolakönyvet lehetne ismertetni. Kivétel alig akadna. Hiszen még számtankönyvet is láttam már, amelynek feladatai a föntiekhez hasonlóan nevelő célzatúak voltak. Istenes állattan, amely kivégzi Darwint, fizika, amely „egyezteti“ a természettudományt a dogmákkal, politikai földrajz, amely dicsőímnusza a kapitalizmusnak, hittan, amely agitációs írás a modern munkásmozgalom s a demokrácia politikai pártjai ellen, latin, olvasókönyv, amely sok ezer éves világfölfogás terjesztésére való, nyelvtan, amelynek példái: „nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk“ és hasonló öshazugságok — ezek a szabály — a tőlük elütő a kivétel.

Az iskola ellentétbe került a tudománnyal, amelynek általánosítására lenne való és ellentétbe jutott azzal az élettel, amelyre elő kellene készítenie.

S amíg én újra elszajkózom ezt az igazságot, Olga VIII. gymn. o. tan. ott görnyed a hosszú asztal másik végén, kínlódik a binominális egyenletekkel, mert kell a diploma, mert valaha meg akar állni a maga lábán s mert az iskoláról szóló igazságokat hiába mondták el már eddig is százezerszer, hiába mondjuk el ezután is százezerszer, lévén az igazságok hangoztatása mindaddig szenteltvíz, míg érvényesülésükhöz az olyan tisztán politikai, hatalmi kérdésben, amivé az iskolakérdést súlyosztették a mai iskolarendszer főntartói, nincs meg az igazság érvényesítéséhez kellő hatalom.

És ez a baj van Nádaí könyvével is: az, amit mond, helyes, lehehető szükséges és szép. Legtöbb nevelés-módosító tervét ki is próbálták már, akit Amerikában, kit Ausztráliában. De nálunk mégsem fogják ma megcsinálni. Hiába lenne okos és szükséges a reform, hiába szüntetne meg egy csomó bajt. Még sem lesz meg. Mert ilyesmihez nem elég egyetlen Nádaí okos feje és gyermek-szerető: emberszerető szíve. Az ilyesmihez milliók (koronák és emberek) hatalma kell.

Vigiliák

Irta: MAJTHÉNYI GYÖRGY

1.

Mikor a lelkem holtra fáradt
És nem lakta már senkisémet,
Gyónások keresték a számát
És borzolgatták holt hitem.

Az ajkam vad vágyaktól vérzett,
Miket róla más álmodott:
S azok csókolgattak rája mézet,
Akiket százszor eldobott.

Én akkor vártam, amit vártam,
S az álmatlanok bánatát:
Egy árnyéktalan házba zártan,
Beteg imákba sírtam át.

Felkönyökölköl: az ágyamon
S belenézek a vaksötétbe.
Olyan nehéz az éjszakám —
Régi nótákat darálok félve.

S a szívem beteg billentyűin
Viharos szelek zongoráznak.
Üget sok komor zendülés,
Mind: patkós csatlósa a halálnak.

Betegek, akik holtak lettek,
És holtak, akik éltek még.
(Szegény ajkam, de szerethettek,
Hogy sose voltál még elég !)

S megkezdtem a vigiliákat,
A könnyre könny és éj borult,
Nehéz titkok sötétje áradt
Reám, mint multba hajló mult.

Bőjtölt az ajkam és a lelkem.
Kicsiny volt minden és beteg
S megnőtt magamat fölemeltem,
Mint távoli jeges hegység.

2.

Ó, régen megfázott a lelkem,
Paskolták halálos záporok.
Hiába minden ima már —
Én meghalok.

Utcai nótát füttyöl a szél,
Felhő szalad az úszó holdra,
Valaki csókot hint felém —
S az ördög visz — egy üstön dobolva

3.

A szívem mélyén holt dalok fekszenek
És holt mosolyok ráncaim mögött.
— Az égen zord kezekről összevontan
Hullámanak fekete függönyök.

A hold kisírt szemének fáklyafénye
Pirosra festi sápadt arcomat —
S szívembe, míg halk árnyékok belépnek,
Fanyar halálzag végigborzogtat.

Köröttem régi átkok henteregnek.
Gyászrongyként lóg a holdnak tört ivén
A felhő, melyet szél lobogtat néha
S az ördög dobol lent a föld szívéen.

4.

Mintha egy sötét kútba néznék ...
Az a tükrök lent az én életem.
Könnyeik verődnek a kút falához
S a fal beszélget én velem.

Néha éjjel ha lenéz a hold,
Valaki láncokat zörget szörnyen
S én úgy hajlok a bús tükrök fölé
Magamsíratón, összetörtlen.

5.

Mikor az őszi éjek
Bús hajnallá fakadnak
És két öreg szememből
A könnyek hullva hullnak.

Kopasz fejfákat látok
Az éjjeli mezőkön,
S szegény szívemnek mondom:
Te meghalsz még az őszön.

6.

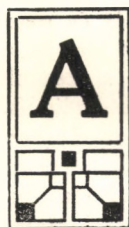
Lehet hogy vélem mást akart az élet
S csak én hibáztam el magam,
Kicsinyre tartva, mint egy rossz cselédet,
Kit szidni kell minduntalan.

Lehet, hogy ma, lehet, hogy mindjárt holnap
Megérezem már a sorsomat.
Beteg szívembe nagy fények karolnak
És megmutatják útamat.

S lehet, hogy akkor úgy állok az úton
Magányosan bús-eggedül,
Mint rejtett ének áll sok régi húron,
Miken senkisék hegedül.

Heltaí Jenőről és a humoros világfelfogásról is.

Irta :
BOROSS LÁSZLÓ

világ ez idő szerint nem valami tökéletes intézmény, bár gyakran derült az ege s bár semmíse hangzik oly természetesen mint a kacaj. S a világnak ez a tökéletlensége valószínűleg mindig meglesz, ha talán nem is elvből, nem is törvények folytán, hanem csak azért, mert nincs valószínűtlenebb dolog, mint hogy az események fluktuációja a világ összes hibáit valamikor egyszerre törölje el s úgy törölje el mind, hogy új hibát egyik helyébe se hozzon. S ez a tökéletlenség alkalmasint tragikus volna kissé, ha mindaz, amiért tökéletlenség, nem volna megmosolyogható is. Persze, bizonyos diszpozícióban. De nekem, aki most a többség képviselője vagyok, gyakran van ilyen diszpozícióm; s mivel altruizmusom se kötelez többre, mint hogy jóindulattal viselkedjek minden világjavító tendencia iránt s mivel mosolyogni jobb, mint világot fájlalni — azt tartom, hogy helyezkedjünk mi is a mosolygó alapra.

Ezen az alapon pedig a következőkép okoskodom tovább: Mindenek előtt bátorodom megjegyezni, hogy mind ennek, valamint egyéb dolgoknak is, biológiai előzményei vannak. Azok a párosulások, melyek a világ jelenségeit az idők folyamán egymásra halmozták — most persze az esetenként utólag jelentkező

következményekre gondolok — azok a párosulások nem voltak mindig szerencsés alliance-ok. Hogy egy szép hasonlattal is éljek: nem kapta meg mindig mindenki a saját menyasszonyát feleségül. S az ivadékok aztán kissé félrefejlődtek az egyenes fejlődési lehetőségtől. S ahogy a legkisebb szög szárai is messzi kerülnek egymástól, ha elég sokáig vezetjük őket, úgy elkerült a végtelen időben a tényleges fejlődési vonal a helyes fejlődési vonaltól. S az a világ, amelyet látunk, ma már többnyire csak karikaturája az igazi világnak. És vannak emberek, akiken csak úgy lóg, a mesébe illő hasfölsőségük; és ha vigasztalni próbáljuk azt az embert, akinek az imént vágta le félkarját, azt mondjuk neki, hogy ez alapjában véve nem is baj, sőt talán ellenkezőleg. És ezek mindennapi, még csak nem is a legfurább dolgok.

A világ, az okos idealista realiztikus szemével nézve, némileg groteszk és torz alkotmány. S ha egy helyes megfigyelésünket hibátlanul közöljük, s eközben tartózkodunk attól a fásultságtól, melyet a világ humorosságával szemben a világ mindennapisága kelt — akkor kétségkívül kitünő viccet mondunk. De ha nem is volna így! A világban annyi ezer lehetőség van, hogy ép, pont, direkt a helyes dolgot eltalálni, a sokezerszámra kínálgató helytelen dolog közül kiragadni, a rendszerint egyetlen egy helyes dolgot — az ép oly frappáns s ép oly megörvendeztető, mint a legkülönb vicc. S ha ennek a humorosságát dialektikailag is kifejezésre juttatjuk, akkor ez a legkülönb vicc. S így lehet például nagyon sokféle humor Heltaí Jenő bizonyos jelzői és módhatározói mellett, de fölöttük alig.

Heltaí Jenő realista és Heltaí Jenő epikureus. Lát és nem sir azon, amit lát, mert hisz lehet rajta nevetnie is. Aki sir, az a gyakorlatban bizonyára külön epikureus, mert álúton s később jut el az élvezetig s már nincs ideje, eljutni fanyar utóízéig is. Heltainak van bizony s néha bizonyos lenéző és blazírt modorban programmszerű, mint egyáltalában azok, akik az epikuréizmus végire jártak. Néha pedig más térrénumra csap át: érzelmes verseket ír. De a Heltaí érzelmessége is szemérmes, férfias; természetes és úr önönmagán, mint az erős és jómodorú férfi gyöngédsége a leánnyal szemben.

Heltaí humorának folytatólagos, megszakítás nélküli tárgya van: a világ, tehát elsősorban nem humoros ötletei vannak, hanem humoros stílusa.* „Hogy kedvére kisérhassa magát“ — „lángoló

* Persze nem minden, stílus, világfelfogás eredménye. Van olyan is, amely analógia útján keletkezik — régi stílusok segítségével. Ez a módszer különösen azoknál válik be, akiknek van stílusérzékük és nincs világfelfogásuk. S az így létrejött stílus rendszerint a legkülönösebbek és legújászerűbbek közül való. S ahogy az embernek elveit is többnyire a hajlamai diktálják, úgy szokott gyakran — már a megállapodott stílisztáknál — az ilyen stílushoz egy bizonyos fajta világszemlélet is hozzájárni.

szavakkal ecsetelte érzelmeit“ — „Péntek van — mondta a kislány üde őszinteséggel“ — ilyen kitételek a Heltai humorának elemei; ilyen kitételeknek a stílus, a papírra vetett grimasz, külön humorisztikus jelentőséget ad. Egy mosolyra biggyedő száj és egy kitünő szempár van mögöttük; előttük pedig a világ, mely egyszerre csak roppantul groteszk! Így korántsen groteszkum nélkül való, hogy ez a pasas (Ypszilon úr) mennyiben és miként érzi jól magát, mikor ül — amikor jár, ez még nevetni valóbb — s amiket mond, kapcsolatban azzal, ahogy mondja, páthoszával vagy mozgékonyásával, vagy valami mással: csak tessék figyelni, ez már direkt hahotázni való. Pedig Ypszilon úr rendes, értékes egyén. S amivel egyes emberek ezt a groteszkumot át tudják hidalni, az a higgadt szemlélők számára alkalmasint még groteszkebb jelenség. Itt a lelkesültség, bizonyára a legfurább dolgok egyike, ha egész kívülről próbáljuk nézni — annyira kívülről, hogy talán csak elméletileg jutni el oda. És itt az erotikum! (Vagy nem abszurd-e, megint csak egész kívülről nézve, hogy Ix idegei rángatóznak a kéjtől, ha Ix Ixinával bizonyos fura, de szoros kapcsolatba jut — tessék például azokat a sajátságos tüneteket analizálni, melyek az úgynevezett „tüzes csókok“ körül szerepelni szoktak! És nem-e abszurd már az is, hogy a kéjtől rángatózni szokás, meg hogy kéj van és rángatózás van, meg hogy a legkomolyabb dolgok is ide vezethetők vissza?)

Ezt szörnyen mulatságosnak kellene találni, ha nem volnánk e bonyadalmakban némileg érdekelve. De vagyunk bennük érdekelve, sőt nagyon is s ennél fogva nem firtatjuk őket ily szempontból. Az én analizisom is inkább fiktív, dialektikai művelet; valószínűleg helyes, de helyességét nem érzem át. A humoros világfelfogás helyessége nem gyakorlati s így nem zárja ki azt, hogy más, termékenyebb világfelfogás is helyes legyen. Heltai a humoros világszemléletét akkor, amikor nem író, talán komolyan se veszi. S egyáltalán nagyon elnézőek vagyunk a világ fogyatékoságaival szemben. És nagyon elnéző, nagyon jóindulatú s még bizonyos konzervatív tendenciával is bír a Heltai mosolya.

A humoros világfelfogásnak két jelentősége van. Itt-ott a könnyebb pillanatokban, felcsillanhat egy különben pozitív, komoly és dolgozó embernél, egy különben pozitív és nagy konstrukciójú műben. Vagy állandó s akkor szkeptikus fölényel, léhán, könnyedén kell vele bánni. Ugy mintha nem is volna érdemes eldönteni, vajjon jogosult-e az ilyen felfogás. Az előbbi lehetőséget választotta Thomas Mann, példának okáért, az utóbbit Heltai Jenő.

Van egy másik fajta vicc is. Nagyon nagy élő humoristák nem elégszenek meg adott dolgokkal, a felfogásbeli és stílári humorral, mely állandó valami s melyet az egyes esetekben már csak alkalmazni kell. Nagyon nagy élő humoristák nem elég előkelők és nem elég önuralommal bírók, hogy nyugodtan ülheszenek az íróasztaluk előtt, ha a világ humoros mozzanataiból ép csak hogy semmit se ejtettek el és ha stíluskezelésüket úgy ren-

dezték be, hogy ne külön erre való, hanem természetes mozdulataikkal utaljanak az említett humoros mozzanatokra. Ehelyett rádupláznak, tripláznak, etceteráznak az életre, ördögös machine-riákkal mindig egy fokkal feljebb lódítván a humoros alapmotívumot. S ha ily tüzetes rohamnak, ekkora apparátusnak a nevetés primaer, úgyszólván fizikai tényezői nehezebben is állhatnak ellen, az általuk okozott öröm nem oly bensőséges, nem oly teljes és zavartalan, mint a stílushumoré. Mert hisz elrántja alólunk a szilárd, reális alapot s akiknek nem engedi éberségük, hogy egészen elmerülhessenek a percben, azoknak beleront örömébe az a latolgatás, vajjon, milyen a kétségkívül fennálló távolság örömük és országuk földje között.

Heltai nem szívesen él ezzel a falánk (s bizonyos tekintetben szélhámos) humorral, mely talán azért is megörvendezettő, amiért jóhúsú gyermekek grandiózus étvágyában gyönyörködhetünk. De gyakran ér el stílustechnikájával hasonló hatást, a fokozás látszatát stílusötletekkel keltvén.

Példa:

Egy humoreszkben kiszúratja egy féltékeny szerelmissel az imádott leány szemét, kezét lábát le-, nyelvét kivágatja. Majd így folytatódik a bebiztosítás és az elbeszélés! „Hogy ne mosolyoghass! — szolt a fiatalember és kiszedte a leány fogait. Így, most *valá-mivel* nyugodtabb vagyok — mondta, (s mi olvasók e nyugalmat már elég plauzibilisnek találunk, de a mondat váratlanul folytatódik) *azon a napon, amelyen a leány haját levágta.*

Amint látható, itt tisztára stílárís úton vasalja ki Heltai Jenő a fokozatokat egyféle cselekvények egyhangú ismétléseiből. A másik módszer az volna, lemondani arról, hogy a meglévő anyag humorát teljesen kihozza és ehelyett cselekvésbeli fokozatokat, ötleteket kombinálni, vagyis: a kompozíció szempontjából haszontalan diribeket törni a kompozícióba és rontani az anyagon.

A citált mesének különben ez a vége: „... És életében először magára merte hagyni a leányt. „Csúnya, de legalább egészen és mindhalálig az enyém! — így elméikedett, mialatt hazulról elment. Mire visszatért, a leány eltűnt. Megszökött egy mutatványos bódé tulajdonosával.“

Ezekkel azonban, ugyebár, nem azt akartam mondani, hogy Heltai téma-ötletekben szegény. Ép ezek után nem is lehet téma-ötletekben szegény. Ellenkezőleg: akinek kész szemlélete, kész stílusa van, annál ezen a tarka világon a téma-ötletek kérdése is elintézett dolog.

A stílárís humorhoz még egyszer visszatérek. Meglepődni, csodálkozni szándékozom azon, hogy a stílárís humor egyáltalán nem népszerű. S aztán észre akarom venni, hogy ez természetes. Az emberek gyakran nem értik, túldiszkrejt, nem elég vicces nekik, hogy vicc legyen, de elég érezhető, hogy zavarja őket a mese, a lágyág, a szeretetre méltóság etc. élvezetében.

Heltaira ez azonban nem egészen áll.

Heltaí egészségesen fejlődött, s amikor elsőfokú értékek tudatára ébredt, nem rúgta el kamaszbüszkén a másodfokú értékeket, hanem a nagyobb routine könnyedségével, a legyőzött dolgok feletti biztonsággal azontúl annál eredményesebben kezelte őket. S az az okos ember, akinek ily kítűnő szeme s ily filozófikus mosolya van, nem is tehetett másképp. S így: volt mit adnia, nemcsak megértőinek.

A posta

Irta: JAMES F. J. ARCHIBALD.*

Fordította: M.—H. OPPEIA.

(Őserdő a Filippíni-szigeteken. Nem látni egyebet, mint nagy bambuszokat és pálmákat. A földön galyak, levelek. Jobbról-balról ázott árkok.)

A jelenet előtt lövéseket hallani; a függöny lassan emelkedik.

JEFF: Az ördögbe is! Vigyázz! (szünet) Mi volt ez?

BILLY: Nem tudom. Valami gogo. De nem hiszem, hogy kárt tesznek bennünk.

JEFF: Jó, jó, de valahányszor kidugtad a fejedet, mindig röpítettek egyet. Vigyázz, ne mozogj többet, mint éppen muszáj.

BILLY: Úgy se találhatnak el.

JEFF: Jó, jó, célozni nem tudnak, de azért eltalálhatnak és az ép oly kellemetlen.

(Távolról egymásután több lövés hallik.)

JEFF: Már meg merre lövöldöznek?

BILLY: Úgy látszik, megint valami csejt eszeltek ki. No, igazán a poklokba kívánnám az ilyen verekedést. (Szünet.) Emlékszel Parkerre, arra az indiánusra, aki mindig a testvérét emlegette?

JEFF: Emlékszem.

BILLY: Ma elfogtam.

JEFF: Meglátod, az is a mi bőrünkre megy. (Közelben megint egy lövés.)

BILLY: Ujra ide lövöldöznek. Utálom már ezt a durrogatást.

JEFF: Ez már egész pokol. Igazán az élet csak egy rövid álom a születés után és egy hosszabb a meghalás előtt. Tudom is én már, ki mondta így. Hát mondd, nem pokol ez így? Ez a bujkálás nappal és verekedés éjjel? Az én időm a jövő hónapban letelik; én itt hagyom ezt; megyek haza. (Szünet.) Neked mi jár az eszedben?

BILLY: Eh, vannak ennél még rosszabb dolgok is. (Szünet.) Mondd csak, Jeff!

JEFF: Mi az?

BILLY: Mondd csak, bizonyos vagy benne, hogy tegnap nem volt levelem abban a levélcsomóban? Cap azt mondta, hogy egész biztos benne, hogy látott egyet.

* Ezt a jellemző kis amerikai dolgot, amelynek ott Mr. Roosevelt és Rooseveltné is tapsoltak, mint oceanontuli irodalmi különlegességet közöljük. Írója kapitány az USA hadseregében. Katonai tudósító és — ami nem utolsó — egy kedvesen ismert nevű magyar úri leánynak a vőlegénye.

JEFF: Én honnan tudjam?

BILLY: Ne vadulj, Jeff, én csak azt reméltem már... (Szünet.)

JEFF: (Háttal áll Billyhez, kivesz a zsebéből egy levelet. Félre): Piszok dolog, amit teszek, de nem bánom. Persze, hogy oda kellene adnom. De végre is ő épen úgy az enyém, mint az övé. Vajjon csakugyan tőle jött-e? (A zsebében gyújtót keres, meggyújtja, látszik, hogy több levél is van a kezében. Amikor a gyufa világít, négy-öt lövés is hallik a közelben és a lelőtt galyak zizegve potyognak.)

BILLY: (ordítva) Oltsd el azt a gyújtót.

JEFF: Pipázni akarok.

BILLY: Majd mindjárt a pokolban pipázhatsz, csak még egy gyufát gyujts.

JEFF: Tőle van, láttam. De nem adom oda neki. Én ösmertem őt előbb. Én nekem üzleti összeköttetésem is van vele. Aztán ugyanis sok levél elvész. Meg hiszen én nem olvasom el egy levelét sem. Nem nekem írta. Igaz, hogy ha Billy ír neki... Eh, én ugyanis megyek a jövő hónapban, ő meg benn marad még három évig. És végre is, ami háborúban történik, meg szerelemben, minden fair. Isten látja, itt meg mindakettő áll. Neki el kell felejténie Bilyt.

BILLY: Mondd csak Jeff!

JEFF: Mi kell?

BILLY: Te kaptál levelet evvel a postával?

JEFF: Kaptam. (Szünet.) Hármát kaptam.

BILLY: Mondd...

JEFF: Tessék?

BILLY: Pittsburgból is kaptál?

JEFF: Igen... Kettőt is. (Hosszú szünet.)

BILLY: Mondd, tőle is kaptál?

JEFF: Miért kérdezed?

BILLY: Óh, semmi, csak kérdzem. (Megint hosszú szünet.)

JEFF: Mondd, Billy, mit törődöl te ezzel. Különben már otthon is lehetnél nála, ha nem...

BILLY: Nem tudom, mi részed van benne, de... (Szünet.) De elmondom neked. Ő az utolsó két-három levelében sokat beszélt rólad. És én most valahogy azt kezdem hinni, hogy... hogy talán te jobban neki való ember vagy, mint én... Csak ezt akartam mondani.

JEFF: Tudod, Billy, én hamarabb ismertem őt.

BILLY: Igen, tudom... de...

JEFF: Mit, de?...

BILLY: De mi...

JEFF: Igen, de ők sokszor megváltoznak, hiszen te tudod...

BILLY: Igen, tudom, ők sokszor megváltoznak. (Szünet.) Utoljára, mikor elváltunk, mondtam neki... azt mondtam...

JEFF: Mit?

BILLY: Hogy most elválunk és ha ő akarja, hogy hazajöjjenek, ő hozzá, haza, akkor írjon, hívjon. (Szünet.) De egy hangot nem írt. (Szünet.) Igazad van, ők megváltoznak. (Szünet.) Pokol ez, de úgy van, megváltoznak.

(Baloldaltól erős levélzörgés hallik.)

JEFF: Nézd csak, mi az?

BILLY: Egy gogo van itt. Egész közel (vagy 30 méterről lövés). Látod, Jeff, ott egészen előtted. (Tűz cikázik Jeff előtt.)

JEFF: No, ezt jól eltaláltad, Billy. Lelőtted Billy. Ha nem találod el, még egy ugrás és belém hasítja a lándzsáját. Nem látnám már a holdvilágot, ha te nem vagy itt. Szavamra, belém vágja, ha nem vagy itt.

BILLY: Jól van már Jeff, hagyj.

JEFF: Gyönyörű lövés volt, Billy. És milyen gyorsan végeztél. Kutya jó lövő vagy te. És még hozzá a revolverrel.

BILLY: Rendben van, hagyjuk.

JEFF: Valjon hol találtad? Meg se moccant többet. Ezek azok a lövések amikért kitüntetést kapnak az emberek.

BILLY: Oh, hagyj már, Jeff.

JEFF: Ha ezt a kapitány látja, bizonyosan kapsz érmet. Bizonyosan. Igen Billy. Igen Billy, te mentetted meg az életemet. Biztosan belém vágta volna. Te megmentetted az életemet és én olyan komisz voltam hozzád. Megérdemeltem volna, hogy hagyj belém vágni a lándzsáját. De most megmondok mindent, nem bánom aztán, gondolj felőlem, amit akarsz. (A zsebében keresgél.) Igen, ezek mind a tiéd, neked írta és én visszaadom neked. (Keresgél.)

BILLY: Mi az enyém? Miről beszélsz? Elment az eszed?

JEFF: (Izgatottan keresi zsebében a leveleket.)

BILLY: Úgy látom, elvette az eszedet az a gogo.

JEFF: Oh, az elébb még itt volt a zsebemben... Ott kellett elejtenem a bokorban. De meg kell találni Billy. Akkor rendben lesz minden. Meg kell, hogy találjam.

BILLY: Mit dörmögsz te itt össze-vissza. Nem vesztettél el te semmit. Ha csak az eszedet nem.

JEFF: (Vadul.) Az eszemet vesztettem el. Csak úgy tudtam ezt megtenni Hidd meg, túl sokáig tartanak minket itt. Emlékszel arra a legényre a 16-osoknál? Emlékszel, hogy lőtte agyon a kapitányát csak azért, mert azt mondta, tintás a kabátja? Annak is elment az esze. Megvadult itt. Én mondom neked, túl soká tartanak minket kint. Folyton ez a mászkálás a vadonban. Az ember kivetkőzik a bőréből. Ez az égető nap. Ez az élet itt. Azért van ez. Csak azért van ez, hogy meg tudtam tenni. Otthon nem tudtam volna megtenni, hidd el. Mondd te, meg tudtam volna ezt tenni otthon, mondó Billy?

BILLY: Mit tettél volna? Jeff! Öreg fiú! Térj magadhoz: mit tettél volna?

JEFF: Úgy-e, hogy magamnál nem tartottam volna? Mondd, te tudod, hogy nem. És most elveszték. Az a gogo vitte el. Csak az a gogo vihette el. Talán még se halt meg egészen és hozzám csúszott és kivette a zsebeből. Épen úgy, mint ahogy én elloptam, ami a tied. Igazad van, Billy, elment az eszem. Én mondom neked, túl soká tartanak minket itt. Azok az utálatos kis négerek állják, de ez nem fehér embernek való. Hidd meg, Billy, elment az eszem. (Kimerülve.) Valjon megtalálom-e? Itt kellett a bokorban elejtenem. Nem, nem ez volt... Mi is volt, amit elejtettem?... Nem jut eszembe, mit

is ejtettem el. A fejem, Bily, a fejem ég. Fáj már az egész idő alatt; betegje vagyok ennek az egésznek. Csak odaadtam volna, csak odaadtam volna. Itt kellett elejtenem. Itt, épen itt. (Gyujtót gyujt, körülnéz a földön. Ugyanebben a pillanatban három-négy lövés eldördül, golyó sivit mellettük. Egy alighanem eltalálta, mert vér csurog az arcán, amit a holdfénynél látni.)

BILLY: (ordítva) Oltsd el azt a tüzet... a pokolba... oltsd... (Pisztoly-lövés. Jeff tovább gyujtogatja a gyujtókat és mindent felkapkod a földről. Lövések, golyók. Levelek, gallyak zörögnek, hullanak. Bily előre megy, hogy a gyujtót eloltsa, de egy golyó éri és nehéz nyögéssel a földre rogyik. Jeff meglátja a leveleket és Bilyhez rohan.)

JEFF: Megvannak Bily, megvannak, itt vannak. A te leveleid. Én tartottam meg. Ez az, amit tettem. Csúnya piszkosság volt tőlem, az, hónapok óta tartottam itt... itt van, öt darab... de Bily, nem bontottam fel, itt van, egyet sem. Annyira még sem voltam gazember. Itt van, Bily. Te fogsz hazamenni én helyettem, én maradok helyetted három évre. Borzasztó hosszú, ha az ember várja a postát. Borzasztóbb, ha az ember piszkos, gazember. Bily, te mégy haza ő hozzá. Nesze itt van. Miért nem veszed el? (Bilyhez megy, letérdel hozzá, nyújtja a leveleket.) Itt vannak. Vedd el, ha mondom. A tieid, vedd el. Ne kínozz, vedd el. (Bilyt a karjába emeli, aztán hátra ejti.) Ez csúnya dolog tőled, itt hagyod nekem ezeket. Nem hagyhatod itt! Ül fel hát és olvasd már. Hát nem olvasod? Mit gondolsz már? Miért jöttek? Hát felolvasom én neked. (Felbont egy levelet, gyujtót gyujt, olvas): „Én drága férjem!“ (Hirtelen elhallgat, de a gyujtó a kezében tovább ég. Mind több lövés és sivítás, gallyak recsegnek.) Egek ura! Bily, Bily, én nem tudtam! Én ezt nem is álmodtam. Miért nem mondtad? Akkor nem tettem volna. Ő a feleség? Hát már a feleség? Oh, Bily, öreg fiú, én azt hittem, te is csak úgy jársz utána. Mint én jártam utána. Nem tudtam, hogy ti már!... Miért nem szóltál? De most gyere. Kelj fel, hallgasd, mit ír (olvas): „Én drága férjem! Gyere már haza, édes, hozzánk, szükségünk van rád, Babynak és nekem“... (Tétován Bilyhez megy, bambán elébe tartja a levelet, új gyujtót gyujt, az a kezében ég, a levelet a halott ember kezébe nyomkodja. Megrezen, melléhez kap, golyó érte.) Nem hallod, Bily, öreg fiú, ő hív haza. Miért nem kelsz fel? Menj haza... Gyere, együtt megyünk. (Még egy pisztoly-lövés, holtan elterül. Reggeli szürkület.)

KRITIKA

Urop tanítómester

Irta:
ANTAL SÁNDOR

Nálunk Dániát és a dán kulturát állandóan összetévesztik Tívolival. A tévedést a felületes utazók és utílevelezők plántálták be, mert a Vesterbrogaden való néhánynapos járkálás után úgy képzelték, hogy Dánország annyi mint Kopenhága, Kopenhága pedig tulajdonképpen Tívoli.

A Kopenhága arculata mindíg vidám, még akkor is, mikor gyászol. A sarkutazó Mylius Eriksen elpusztulásának idejében sem jelezték fekete lobogók a nemzeti gyászt és Tívoli csak úgy megtelt mulatókkal, mint máskor. Az idegen, aki természetesen csak Tívoliba megy, azt hiszi, hogy mindenki, az egész Dánia ott mulat a nagy kertben, az orfeumban. A csapongó jókedv elhíteti, hogy aki nappal orvos, vagy beteg, aki ügyész, bíró vagy ügyvéd nappal: éjjel mindenesetre a Tívoli vendége. Valószínűnek tartja az idegen, hogy esténként a foglyokat is elengedik a Tívoliba.

Alaposabb tanulmányozás után mindenki rájön, hogy *Kongensby* a király városa, nem csak a vigalomnak, hanem a kultúrának is negyedik székhelye Európában. A termelő és fogyasztó szövetkezetek rendkívüli fejlettsége a dán nép gazdasági műveltségének fokát mutatja. A társadalmi élet minden nyilvánulása a nyugalmatlanság, erjedés, küzdelem jelét mutatja. Magyar szemnek sajátságos látvány az olyan kulturharc, melyet vallási és nemzetiségi kérdések nem zavarnak, olyan osztályküzdelem, melynek gazdasági jellegét jelentős faktorok egyik párton sem kísérelik megmásítani erkölcsi vagy hazafias motívumokkal. Meglehetős meztelenséggel állanak szemben egymással az osztályérdek, kegyetlen kiméletlenséggel törnek egymásra és nem az ország boldogságát, nem a jövőjét emlegetik, hanem azt, hogy a hatalomért, az ország vezetéseért, a kormányzásért viselik a háborút. Sem a radikális sem a konzervatív program nem sérthetetlen dogma. Egyik tábor sem kiált feszítsd meg-et arra az emberre vagy csoportra, aki vagy melyik bírálja, kétségbe vonja vagy egyáltalában semmibe se veszi azokat az elveket, elméleteket, melyekre százezrek esküsznek.

Ennek a sajátságos tekintélytelenségnek, mint társadalmi jelenségnek igen erős nyoma van a mai dán szépirodalomban, egyáltalában a művészetben. A mai dán korszellem egyik legsajátosabb kifejezője Jakob Knudsen; a konzervatív forradalmár, Dánia modern Lutherje és Machiavellije egy személyben. Téved, aki talán úgy képzei, hogy Jakob Knudsen a másik Knudsen, Pedderrel szociálistával szemben forradalmár. Itt nem Pedder Knudsenről, a nemrég elhalt szegény polgármesterről van szó, hanem a dán szociáldemokráciáról. A szegény polgármester neve,

mint fogalom épp annyira fedi a dán munkáspártot, mint a Weltner Jakab neve a magyart,

A konzervatív Jakob Knudsen épp olyan távol áll Peddertől mint Christensentől vagy Brandestől. Forradalmár ez az író mindenkivel szemben, aki csak a száz év előtt forradalmi ideákat csak részben is magáénak vallja ma, tehát forradalmár az egész mai társadalommal szemben.

Jakob Knudsen szürkülő fejjel hagyta ott a katedrát, mert azt követelték, hogy humanizmust tanítson, ő pedig ellensége a humanizmusnak. Levetette a reverendát, mert az egyház nem elég konzervatív neki, mert az egzház gyengeségnek, a dívathoz való hasonulásnak adta jelét. Ennyire, amennyiben tőle függött, levonta a konzekvenciákat Knudsen az író. Ha a társadalom hatalmasai az ő könyveiből tanulnák az életet és szintén levonnák a konzekvenciákat, akkor Knudsen mindjárt a *Laerer Urop* megjelenése után jól vasalt ajtók mögött gondolkoznék az erőnek az igazságokra való hatásáról.

A gyermek az államé, a tanítóé, hirdeti Urop tanító. A szülőnek semmi köze a gyermekhez. A tanító istene, apja, parancsolója a gyermeknek . . . A tanító meséljen és parancs oljon, ébressze fel a fantáziát és törje meg az akaratot minden rendelkezésre álló eszközzel. Individualizálni kell minden tantárgyat, hogy tanítás helyett regélhessen a tanító, egy-egy isteni, csodatevő hős történetét mondhassa el a tanító . . .

„Adjátok nekem a gyermekeket és én magamra vállalom, hogy annyira megszerettetem velük Dániát és a dán történetet, hogy tizennyolcéves korukig minden más érzés idegen lesz tőlük.“ Ez a Knudsen pedagógiai ideálja. Urop tanító úgy tud magyarázni, hogy a kis Niels az első hittanóra után ezt mondja az apjának: Ti is szoktátok emlegetni az istent, de hogy az isten olyan igazi volna, mint a tanító úr vagy Jakab és fiai, azt nem is hittem volna.

Nem azért állunk meg Jakob Knudsen előtt, mert ő ma, a huszadik század elején, a gyermektanulmányi társaságok virágzásának idején helyettesíti az alázatosságot és engedelmisséget a szabadság helyébe, nem is az a fontos, hogy ő nyíltan hirdeti azt amiről más országok kongregációs jezsuitái csak egymás közt beszélnek, hanem a tagadónak hatalmas, robusztus költői egyénisége az, mely mellett nem lehet mosolyogva, nemtörődomséggel elhaladni.

Minden kételkedés szimpatikus előttünk annyiban, amennyiben kutató, dogmákban nem hívő főt árul el. Mikor ez az író, mint egy elevenné vált anakronizmus, minden fáradt ironia nélkül mondja el egy be nem jelentett népgyűlésen, hogy az ő hite szerint az önkényuralom a kormányzás legtökéletesebb formája, hogy a demokrácia, liberalizmus kipróbált hasznavehetetlen, lomtárba való keztyűi az országok sorsát intéző kormányoknak.

A *Den gamle Praest*, *Sind* és *Fremskridt* elolvasása után mosolyogva vagy nem törődomséggel nem lehet elhaladni a nagy

tagadó mellett, művészete feltétlenül megállapít és csodálatra késztet. Az a súlyos, nemes, előkelő realizmus, mely Knudsen a modern írásművészet legnagyobbjainak sorába emeli, monumentalitása dacára izgató, pikáns, mert tartalmában forradalmi. Nem fedí egyetlen társadalmi osztály világnézetét sem, de mert nyílt ellensége a demokráciának, humanizmusnak, annyira szimpatikus a hatalmon lévők szemében, hogy legutóbbi könyvének megjelenése alkalmából kapcsolatba került a neve az idei Nobel-díjjal.

Ez a könyv a *To Slaegter* a legaktuálisabb problémát tárgyalja. A modern városi életet megelőző időben, a múlt század harmincas évében élő városi embert állítja szembe a paraszttal. Két emberfajta küzd egymással. *Boergesen*, a földhözkött, önző, reális paraszt marhakupec-korcsmáros a maga családjával képviseli, *Theisen* pedig az eleven, gyorsan gondolkozó, hangulatainak uralma alatt élő városi embert. A biztoskezü művész határozott, gesztusaival jellemzi a két fajta közötti ellentétet minden világításban, minden változatban.

A gyermekek játékában, a fiatal pár szerelmi viszonyában, a munkában, az üzleti életben biztos kézzel mutat rá arra a szakadásra, mely jobban elválasztja a két emberfajta, mintha oceanok ellentétes partjain laknának.

Az igazi ember, a követni való minta, természetesen a paraszt. A Knudsen dán parasztjai abban hasonlatosak a Björnson és Nordström parasztjaihoz, hogy méltóságosak, mint azok szoktak lenni, akik már régen, huzamosabb idő óta birtokolják a földet. Féltaktusos szünetet tartva egyes szavaik között, fontossá teszik magukat, mozdulataikat. Björnson a személyeket, Knudsen az eseményeket stílizálja. A Björnson alakjai beszédükkel agítálnak, a Knudsen emberei pedig avval, ahogy cselekszenek.

Művészetében olyan fölényes és öntudatos, mint France, Andersen vagy Lagerlöf Zelma. Sohasem vitatkozik a saját teremtményeivel, mint Strindberg, Björnson vagy Zola. Harci modorára, merészségére legjellemzőbb a *To Slaegter* első fejezete. Itt a skandináv államokban oly erősen kifejlődött alkoholelles mozgalmat ülteti a szegyenpadra, bemutatván az ivás nemes szépségét.

Boergesen hazaérkezik az őszi vásárról, régi szokása szerint születésnap lakomára hívja a falu tehetősebb parasztjait. Isznak. A nyelvek feloldódnak, a fantázia felébred, lassan nagy bizalom ébred a különben zárkózott parasztokban egymás iránt. Barátokká válnak. A különben nehéz terhek alatt nyögő emberek hirtelen felszabadulnak. Felemelik a fejüket, emberivé válnak hangulataikban, ékesek beszédükben. Isznak mind, de úgy egyikük se tud inni, mint Boergesen, a gazda. Kilencet üt az óra, mikor Boergesen feláll. Biztos a szava, határozott a lépése, minden mozdulata. Csak a szeme nézésében van rövid ideig egy kevés kódós tétovázás. Hanem azután a korcsmáros tapasztalt szemével dönti el, hogy melyik vendég megy haza a maga lábán, kiket kell hazakisérni, kiket fektessenek le a tisztességtudó, komoly szolgálégyenyek. Nem

tréfálkozva, hanem tiszteletteljes szimpátiával gondoskodik a részeg vendégekről. Az egész lakoma alatt nem esik egyetlen olyan szó sem, mely a berúgott vendégek méltóságát sértené. A Boergesen fia is jelen van elejétől végéig, nagy érdeklődéssel hallgatja, figyel a vidám és tanulságos beszédek.

A *To Slaegter* csak tünete és nem karakterisztikuma a dán kulturéletnek, ezt jól esik megállapítani Knudsen minden könyvének elolvasása után. Jól esik megállapítani, hogy a demokráciának ez a fanatikus ellensége mint szociológiai jelenség, csak művészi képe, de nem forrása valamilyen eleven, ható energiának. És az első fejezet nem több és nem kevesebb, mint Achíles domborművű pajzsának leírása Homérnál: Klasszikus művészet, mely az izmusok és világnézetek nagy sokaságát túl fogja élni.

Hajó Sándor és a közönség.

Irta:
RELLE PÁL

Az író és a közönség találkozása mindig problematikus valami. A legöregebb főpróba-routinierektől is csak nagyonritkán hallottam, hogy pontosan bejósolták volna a közönség premiérehangulatát. A legjóakaratóbb kritikus, vagy színházi ember, hiába akarja magát közönséggé degradálni — ez csak a legritkább esetben, csak véletlenül sikerül. Egy kritikus, vagy száz, sőt általában száz főpróbálátogató, sohasem lehet annyira konglomerált, mint a közönség. Azok az ellentétek, amelyek a közönséget jellemzik, a főpróbák intim publikumánál már a színházon kívül nivellálódnak valahogyan és kiéleződnek a színházban. Kritikává fokozódnak. A közönségnél éppen ellenkezőleg. A közönségnek az irodalom terra incognita, amelyen csak az egyes alkalmakhoz, tehát vagy a színházban, vagy egy könyv olvasásakor rendezkedik be. A közönség csak hónapos ágyra jár az irodalomban, de állandó lakásra se ideje, se pénze, se hajlandósága. Az ellentétek első impresszióra fejlődnek ki benne, ezek az ellentétek azonban nem éleződnek ki, tehát nem is fejlődnek kritikává, hanem az irodalommal való elhelyez-

kedésük közösségében valami mixtum compositummá olvadnak, amit azután hatás, vagy siker, vagy sikertelenség, fogadás, vagy elutasítás címen szoktunk elkönyvelni. Az egyén a közönségnél éppen úgy tömegrészé fokozódik le, mint minden tömegnél. Az egyén külön pszichológiája beleaprózódik, felolvad a tömeg pszichológiájában. A közönségben csak elvétve vannak izolált, magukba mélyedt emberek. Itt mindenki félfüllel és félszemmel a másikat figyel és valami önkéntelen, vagy ösztönszerű lelkimunka alapján vagy felháborodik a másokon észlelt hatáson, vagy elfogadja azt. A vége azonban valami kompromisszum, amelyet az előadás és a többiek magárahatásával köt. Ha a színházi tömegpszichológiának ez lenne az egyetlen magyarázata, érdemes lenne folytatni az okoskodást és kiszámíthatnók azt is, hogy hány százalékra kötik ezt az egyességet. Természetesen meddő munka lenne és nem is fontos. Annyit azonban ma már nyugodtan megállapíthatunk, hogy főpróba-közönség és premiére-közönség csak a legritkább esetben fordult akkor amértékben egymás ellen, mint a Hajó Sándor darab-

jánál, a „Fiúk és leányok“-nál. És azt is, hogy író és közönség találkozása alig történt még nagyobb és feltűnőbb félreértések között, mint a Magyar Színház legutóbbi premiér-jén.

A Hajó Sándor darabjában kétség-telenül még nagyon élénk reminiscenciák vannak. Nekem is Halbe, Dreyer, Wedekind, Strindberg, Hatvany-Lengyel jutottak eszembe. De sietek kijelenteni — sőt más helyen már meg is tettem, — épenséggel nem is zavartak engem. A nemi élet tavasz-ébredése csak téma, amelyhez minden írónak, ha író, legszuverénebb joga, hogy hozzányúljon. És ezzel a jogával Hajó Sándor igazán nem élt túlságosan vissza. Talán csak túlságosan becsületesen élt a jogával. Talán csak nagyon is őszintén — és ez erős dokumentuma intelligenciájának — vallotta be, hogy a mi reminiscenciáink ő benne is eleven életet éltek. Hogy ő is tudott annyit, mint mi, mielőtt darabját megírta és mégis megírta. És ez — ez tulajdonképen nagyon szimpatikus elhatározás. Sokkal szimpatikusabb, mintha ránk való tekintettel nem írta volna meg. És ez — bár negatív értelemben — nem kevésbé koncesszió lett volna a közönségnek, mintha annak a szájíze szerint megírta volna. Igen ám, de a közönség... hát igen a közönség részletekben, részint a színházban, részint olcsó könykiadásokban, méginkább pedig az ujságokból futóismeretséget kötött Halbe-val, Dreyer-rel, Wedekind-del Hatvany-Lengyel-lel, sőt Strindberg-gel is. Vagy az egyikkel, vagy a másikkal, együtt talán mindegyikkel. Szóval, ennek a közönségnek rettenetes hatalma volt ezúttal: összehasonlítani tudott. Szóval, tudott valamit, amit máskor nem tud, vagy csak nagyon ritkán tud. Legtöbbször csak a levegőn keresztül szerez tudomást (és akkor

is általánosságban) a dolgokról, amikhez viszonyítva azután megfigyeléseit folytatja. Most azonban adatok, súlyos adatok, nevek, darabok voltak kezében. És én még életemben, amióta színházba járok, ilyen handabandázást nem láttam, mint a „Fiúk és leányok“ bemutató előadásán. Budapest parvenü közönsége volt előttem teljes sűrített kiadásban. Az a közönség, mely nem nevelődött színházi tradíciókon, melynek a színházzal való életében épenséggel nem voltak belső evolúciói, szóval, az a közönség, mely nem születet színházhoz, csak beletanult és hozzászokott, mint mindenhez, ami divat. Az a közönség, mely rendezetlen gazdasági viszonyai között, rendezetlen szellemi életet él és csak szerencsés spekulációk, üzleti operációk nyomán engedi meg magának azt a luxust, hogy színházba is járjon. Az a közönség, mely nem kapargatja össze a garasait, hogy ezt a szükségletét is kielégítse, hanem a földszinti székek jómódjáig vergődve, néhány órát elszórakozni akar. Az a közönség, mely ebben a jómódban és a földszinti székeiben innen is onnan is elcsipegetett egy-egy darab világirodalmat, s most, amikor jó alkalma akadt, igazi parvenü göggel szórta egy magyar író szemébe. Bocsánatot kérek, de el kell mondanom egy adomát. Egy nyaralóhelyen megismerkedtem egyszer egy családdal. A család feje rőfös volt, akkor már nagykereskedő, a felesége varrónő, akkor már jól táplált asszony, aki francia nevelőt tartott a fiának. Ő maga nem tudott franciául, csak egyetlen mondatot és ezért az egy mondatért mindig kiült a villa elé, maga előtt ugráltatta a fiát, s ha valaki arra jött rászólt: — „Milton, il ne fő paszoté!“ (Fonetikusan írom le, mert fonetikusán mondta önagsága is.) És így volt az, ezen a bemutatón is. Egy mondatot tudott ez a közön-

ség is: — „Ez Wedekind, a Frühlings-erwachen!“ És, hogy ezt elmondhas-sák, ezért mentek a foyer-be, a buffetbe, a vendéglőbe, a kávéházba . . . talán a színházba is ezért mentek. A mama és Milton . . . a közönség és Hajó Sándor . . . azt hiszem nem kell le-írnom, hogy ki volt itten megszégye-nítően kómikus.

Tudom, hogy a főpróba közönsége gyorsan túltette magát a reminiscen-ciákon és a darabot a darabért, az író-t az íróért figyelte. Ez a közönség megértette, hogy itt egy témáról van

szó, melyhez eddig sem egyszerre, hanem egymásután közeledtek az írók, s akiknek a sorrendjét bizonyára nem Hajó Sándor zárta be. Az író felfogása erről a kérdésről, a téma színpadi feldolgozása, a darab fakturája és a többi és a többi . . . ezekről beszélt a kicsiny közönség a főpróbán. Ezeket bírálgatta pro és kontra. A bemutató-előadáson pedig — (én nem ismerem a Magyar Színház pénztári kimutatá-sát a „Fiúk és leányok“-ról) — nos, ha a bemutató előadáson bukás volt, nem Hajó Sándor bukott meg, hanem a közönség.

Népszámlálás

Irtta:
ERDÉLY JENŐ

Ugyebár, ismerik Barkóczy taná-csos és a népszámlálók esetét, amelyről napokon át, részint mint kulturtényről, részint mint rideg tényről írtak a lapok. Meglehetősen nagy adag valószínűség van rá, hogy az eset meg se történt, bizonyos, hogy nem úgy történt, mint ahogy megírták, de annak igazolására nagyszerű példaként alkalmas, hogy a népszámlálás csak mint hozzávető-leg gyanító és nem pontosan meg-állapító módja a nemzet számszerű főlbecsülésének.

Nincs Magyarországon olyan hiva-talos apparátus, amelynek munkája minden tekintetben pontos eredmény-nyel járna. Legtöbbször a hivatalos embereken fordul meg ez, de igen sok esetben, mint a legutóbbiban is, magán a közönségen. A népszámláló biztosok, akik a tanítók közül kerültek ki, lelkesen és kötelességtudással vé-gezték a munkájukat, amit nem kell csodálni, mert ma-holnap már csak a mentők, tűzoltók és tanítók fogják igazán kiérdemelni ezt az elismerést. Manapság már csak a tanító lelkes, de bizonyára ő is csak a népszámlá-lási napidijért.

Ez azonban mindegy, mert a nép-számlálók Budapesten lelkiismerete-sen jártak el, ellenben a közönség volt a haszontalan, hanyag, indolens. A fölényes székesfővárosi polgár úgy tagadott adatokat, mint mikor a kávé-házban a kávé mellé elfogyasztott pasztránáról van szó és olyan holt-bizonyosan feledkezett meg a számláló-lapok kitöltéséről, mintha valamelyik váltója járt volna le, melyet jóbarátai zsíráltak.

— Mit tudom én; találja ki; ha nem hiszi, menjen a sóhivatalhoz — ezek voltak a leggyakrabban hallható válaszok a számlálóbiztosok kérdéseire Budapesten, az ország szívében, az egyetlen európai helyen, a Kárpátok-tól az Adriáig. Tessék most elképzelni, hogy mi történhetett a cseh határ-szélen, a Verbovinán vagy a bíhari hegyek közt, olyan falvakban, ahol utóljára a legutóbbi népszámláláskor járt pantallós ember? (A csendőr az más, de különben is csizmában jár arrafelé.) Tessék elképzelni, hogy kiket és miket tagadtak le ott a megszámlálándók és kiket-miket felejtettek el a számlálóbiztosok.

Már Miskolcon is újra kellett számlálni a népet, pedig Miskolc nagy város és ravaszágban, romlottságban bírja az iramot. Hát mi történhetett Lórápónorremecen, Zákopcsén, Majdinkán — ki annak a megmondhatója? Bizonyos, hogy mindkét fél ravaszkodott, csak az űrlap, szegény, az volt türelmes és az tűrte, hogy írjanak, ami tetszett, vagy pláne ne is írjanak rá, ne olvassanak róla, ellenben az ablakot tapasszák be vele, mert másra arrafelé úgyse bírják felhasználni. És hanyagok voltak a szegény emberek, a törvényben előírt következmények ellenére — de hát tehetnek ők erről?

Tehetnek ők arról, hogy a magyarországi ember a szegény, szomorú életén kívül egyet utál még, de azt azután igazán: a „hivatalost“. Kezdve attól, hogy a postás kirúgja, amiért a bélyeget a levél jobbsarka helyett a balra ragasztotta, egészen addig, hogy a katasztert mindig a más javára igazítják ki, csak utálhatja a hivatalos funkciókat. A hivatalos eljárás lassú, kanyargós, nehézkes és suta, nem is szólók arról, hogy goromba. És ilyenformán gyűlöletes minden, ami közel van hozzá: a határidő, a törvényes következmény, az igazolás, felszólamlás, de főleg a blanketta, az akcidenccszedéstechnika e remeke, melyet célszerűtlenebbül, mint nálunk, megszerkeszteni már csak zseniknek adatik meg.

Miért szeresse hát a magyar állampolgár a népszámlálási blankettát és a népszámláló biztost, a népszámláló biztos viszont miért szeresse a népet, amely az ő számára nem egyéb, mint lemorzsolandó kukoricacső? A kukoricacső lemorzsolása pedig munka: utálatos, komisz munka, amely sohase elég jövedelmező. Mert miért dolgoznak a magyar, mikor a munkáját csakugyan sehol és soha nem fizetik

meg kellőképen, mikor nyomorogni a semmittevés mellett sokkal kelle-mesebb? És azután miért legyen fontosabb neki az, hogy hány izzadó üstökű, nyomortól görnyedő ember van az országban, mint az, hogy teszem Péter és Pál közül a bérleti szerződésben melyiknek van igaza, vagy hogy Pokornyi a III. B-ből beugrik a Dunába, mert nem felelhetett harmadszor is fizikai földrajzból és emiatt meg fog bukni. Miért?

... Mindezek pedig abból az alkalomból vetődtek föl, hogy a kezünkbe akadt egy csomó amerikai illusztrált lap, melyekben a népszámlálásról és ezzel kapcsolatban nekünk ismeretlen intézményről, a népszámlálási egyesületekről van szó. A derék amerikaiak ugyanis a népszámlálás előtt esztendőkkkel egyesületet alakítanak, melyeknek az a célja, hogy félmillió, háromnegyed millió főnyi lakosságot biztosítsanak a népszámlálásra.

Izgató verseny ez, amelyben győztesnek lenni a városra nézve ugyanolyan dicsőség, mintha teszem nálunk a király elmegy az operába és Ruszt Józsefre nézve azt mondja, hogy ezek a pestiek mégis csak cinikus emberek.

A „for the Million“-egyesületek a polgárság köteleességévé teszik, hogy elég embert tudjanak kimutatni, akár az OMGE által szabadalmazott természetes úton, akár pedig úgy, hogy összeszámláltatják a halottakat, a nyilvános szobrokat, behoztatják a vidéki rokonaikat, magukat hat helyen vétetik fel a jegyzékbe. A gépzajos, közsénszagú Amerikában, ahol minden ember úgy dolgozik, mintha a gyermekeknek szánt példázatokból vágták volna ki, ráérnek erre, de nálunk? Sokkal nagyobb gond az, hogy Berci bácsi egy kis rágalmazási pör miatt nem jöhetett el délután negyedíknék.

Sík Sándor: Szembe a nappal

Irta:
CSÉCSI IMRE

Ez a könyv a lélek költészete.

Isten, én, a dolgok titokzatos lényege: — ez a lélek. A dolgok a lélek szimbolumai.

Miért választotta Sík Sándor a hajnaft szerelmesét? Miért ír az álomról, halálról, fényről, magasságokról? És főleg, miért örül ujjongva az életnek?

Mert nem látja a dolgokat, csak azt, ami mögöttük, felettük, vagy alattuk van — vagy egészen katolikusan: bennük van, — a lelket. Keresztül lát a dolgokon, a nélkül, hogy a felületet, az érzékelhető, fizikai lényegét észrevenné. Nem ismeri az érzéseket, testetlen lélek-ember.

Katolikus. Ez a legfőbb tulajdonsága, lírájának lényege — és valljuk meg: tiszteletreméltó lényege. Mert a katolicizmus nagyon tiszteletreméltó dolog addig, amíg csak lélekben működik. Krisztus tanai gyönyörűek, az emberszeretnek és a magasságok felé törekvésnek, a szellem mindenhatóságának örökszép szimbolumai — (viszont a magyar főpapságnak nem tudom hány százezer hold földje van és nem tudom, hány ezer ember vándorol ki Amerikába évente)...

„A Mester szemembe nézett
Szomorú szemmel, könnyesen
S rajta kívül nem láttam semmit
És követem...”

A misztikus fény, a testetlen, metafizikai Isten-lélek fénye, megnyilatkozva a katolicizmus érzéki formáiban: ez okozza Sík Sándornál azt az obligát csodálkozást, mely minden költészet alapja. A vallás összefüggését az élettel egyáltalában nem látja, pedig, nem tekintve a katolikus egyház politikai fontosságát, Krisztus tanai legmélyebb gyöke-

rűkben is szorosan össze vannak nőve az élet legreálisabb, legégetőbb problémáival.

Ha Sík Sándor nem a lélek, hanem a szellem papja lenne, szabad lenne belátnia, hogy a magasságok felé való törekvés nem valami elvont, titokzatos, misztikus dolog, hanem az élet kibővítése, az életnek magasabbrendű, tisztultabb formája, nietzschei szempontból az élet lényege, tehát mindig és mindenképpen az élet. De Sík Sándor azt mondja:

„Csákányos, haragos karok
Mért töritek a szürke bércezt?

A fényes élet ez a hegy,
Ide nem vezet út, csak egy,
Alulról ide soh'sem értek,
Ez a hegy csak felül ad ércet.”

Csak felül? Mi inkább azt hisszük, csak belül.

Látja a Vág hajnalát, magas hegyre fárad — és ime, kész a szimbolum. A magas hegy a szüzi lélek-élet, nehéz és kínos, de akik fönt vannak, azok meglátják a naptámadat csillagát és azok

„Lovagjai a Nagykirálynak,
Hű hősei

A hétszerszent rejtelmű Gráinak.”

A tónak lelke van, amely elvezeti a költőt a saját lelkéhez. A por és éjszaka, a sötét folyosó — mind-mind a láthatatlan, szimbolikus oldalát mutatja meg Sík Sándornak. A kis dolgok igen nagyjelentőségűekké válnak, mindenben aa Istent látja ez a pantheista-költő és ez az isten-lényeg kapcsolja egységbe az ő számára a világot.

Szereti az életet, pedig az életet szeretni szép és többnyire nehéz dolog. De Sík Sándor azért szereti és azért találja szépségnek, mert még nem látta

— és ez már könnyebb dolog. Csak azt hallja, amint

„Fölzeng az ifjú fényben a rétek Memnon-ajka és ez nagyon jól hangzik, de nekünk a réteken nemcsak a Memnon-ajkak jutnak eszünkbe, hanem a kérges, fásult, kínlódó emberi szívek is. És ezért nem imádjuk mi annyira az életet, mint a hajnal szerelme.

Sík Sándor számára minden dolognak az az alfája és ómegája, hogy szép. A költészet sem más az ő számára, mint egy nagyon szép dolog — egy „zengő liget“. Mi már túl vagyunk azon, hogy szépséget keressünk a művészetben. Szépség és művészet összemérhetetlen dolgok, a szépség labilis, szubjektív és alacsonyrendű valami, a dolgoknak egy nem is nagyon jelentős tulajdonsága, — a művészet pedig életnyilvánulás és életforma. Ebből nem következik az, hogy csak a pesszimiztikus művészet jó művészet, hiszen mindnyájan szeretjük az életet, sőt talán annál inkább, minél kétségbeesettebb és kétségbeejtőbb verseket írunk róla, de a szeretés vagy nem szeretés fölött csak akkor dönthetünk jogosan, ha már megismerkedtünk vele.

Mégis szeretettel és tisztelettel kell lapoznunk ebben a könyvben. Úgy látszik, az új kor szelleme a katolikus papság körében is rövid időn belül el fog terjedni. Modernebb fegyverekkel fognak küzdeni nemesebb ellenfelek és hogy ez nem képzelődés, mutatja úgy a Prohászka püspök nyilvánvaló modernizmusa, mint a Sík Sándor modern költészete.

Sík Sándor idealista katolikus és mint ilyen, mindenesetre tiszteletre méltó. Sőt, ha egy kis megejtő pihenést akarunk, lerázni magunkról nagy problémák súlyát, ha kiakarunk szakadni egy-egy percre a ránk nehező életből, vegyük kezünkbe ennek a fiatal papköltőnek a verskötetét. Ifjú energiákat fogunk látni, melyek nem forrtak ki az élet tűzében, hanem még szüzességük teljében egy új, nekünk talán idegen világ, a misztikum, a vallás világa felé fordultak. Ideálokat épp oly kevésbé fogunk kapni tőle, mint Ulrik Brendel Rosmer tiszteletestől, — elégedjünk meg azzal, hogy túlcserélő, harcos ifjú erők lehelletét fogjuk érezni és ennyi önbizalom, önerő láttára talán mi is megifjodunk.

Erzsébet-emlékmű

Irta :
KÜRTHY GYÖRGY

Újabb lépéssel közelebb jöttünk a két vagy nem tudom hány, millió elköltéséhez, amennyi ennek a szerencsétlen emlékműnek céljaira befolyt. Vagy csak a kamatait költjük? Így is jó. Ezúttal legalább nem azzal a rémes, brutális és antikultur föltétellel, amivel még szegény boldogult nagy Fadrusz János volt kénytelen pályázní (gondolom Anno D. 1903.) Ezúttal nem volt muszáj a legszebb épületünket a csudás finom empire miniszterelnöki palotát, meg a tradi-

cióban talán még becsesebb, öreg Várszínházat eltörölni a föld színéről, csak a „budai Várhegy és a Pest felé néző oldalának a kiképzése“ volt benn a proposíciók között. Azt hiszem: törvénybe kellene íktatni, hogy a Várhegyet bántani nem szabad az épületeit, vagy legalább is a stílusát kellene óvni és védeni egy országos bizottságnak, országos közizlésnek. Nem is akarok Velence, vagy pláne Nürnberg példájára hivatkozni (hogy a sok száz német, olasz, francia és

angol várost ne is említsem), mert ezek a saját ipari, kereskedelmi és forgalmi érdekük, a technikai haladásuk látszólagos kárára, de mindenestre óriási nehézségekkel, tudják csak fenntartani elmúlt idők művészi szépségeit külsejükön. Ami kedves ódon Várunk ugyan mikor jut el addig, hogy néhány görbe, rövid, zeg-zug utcáján, nehezen megközelíthető magasságban: ahol nagyrészt ugyis középületek veszik el a kis hely oroszlánrészét, valamikor akár ipari, akár kereskedelmi forgalom bonyolódják le. Sőt éppen ez a körülmény adja meg az előkelőséget, az ősiségi nobilitását. Egy felfújt és felfúvódott nagyváros — világváros — közepében, mert egy kicsiny hegy tetején, mintha letűnt századok kapzsiságmentes tiszta levegője honolna, régi emberek, régi házikókban, régi bútorok társaságában, amint élnek, ülnek, kávéznak, szolidan és szépen. Ezt a pontot, kicsiny drága és ritka szigetét a kivesző artisztikumnak, kellene megmenteni, pedig úgy, hogy azt a néhány parvenu-kaszárnyát, bérházat meg középületet is lehordatnám, de minden esetre megőrizném azt és úgy ami és ahogyan még megvan a múltból.

Ezért nem kedves előttem a „Vár-hegy kiképzése.“ De ha már okvetlenül tele kell rakni oszloppal, kökerítéssel, kupolával, szoborral, árkáddal, szökőkúttal a hegy peremét és keleti fás-füves lejtőjét, akkor miért mindezt a mi csöndes Erzsébet király-

nénkrovására?! Mert millióink vannak, mondják, akik nem hiszik el, hogy a Várkert egy lugasában elhelyezett intimus márványszobor, meg egy nagy árva-, vagy beteg-alapítvány sokkal szebben, okosabban és megfelelőbben őrizné meg és jelképezné a Nagyasszonyunk életét és emlékét. De ha már ez is elkerülhetetlen, akkor ne pompás, de merev, mesterkelt és hideg gótit, ne mértánias szépségű renaissance-ot, ne valami magyaros modern kevert stílust rakjunk a nyugodt zöld lapra, hanem adjuk meg a királyné egyéniségének és a környezet mivoltának megfelelő karaktert, talán valami szimpatikus, előkelő és még sem hivalkodó, sőt archaistikusan egyszerű kései barokk-formájában. Foltban, vonalban monumentálisabb, hatásban egységesebb, hangulatban intimusabb volna.

Alaprajzilag a legtöbb tervező az Albrecht-út várbeli torkolatába helyezi az emlékművet, tehát a hangsúlyát az egész összefoglaló építkezésnek, amelybe a sikló két pályaháza, egy új bástya (Erzsébet)-sétány a miniszterelnökség és hadtestparancsnokság mögött és a serpentin-utak nivellálása; kerítése, filagóriái stb. tartoznak. Nagy általánosságban nem rossz az idea, csak a kivitel marad még mindig kérdőjel gyanánt hátra. Ha a szobrot olyan emberre bízzák, aki Erzsébet alakjának finom gondolatával harmonizálni képes, akkor talán mégis sikerül majd hosszas huza-vona után valamit produkálnunk.

Szomory Dezső: A rajongó Bolzay-leány

I.

Bolzay Sándort novellahősre maszkozza az író és az előadó művész. Göndörhajú, szőke, vállas, napbarnított. Megérkezik Egyiptomból, ledől a kerevetre, egyiptomi cigarettája

hamuját beleüti az indiai művű hamutartóba és elmondja a következő történetet:

... Itt következik a tucat-novella a zseniális mérnökről, aki költő. Költ

egy hidat a Nílusra s a hidra rengeteg pénzt. A hid-költemény terve az övé, de a pénz nem. A pénz a részvényeseké. A hid-költemény Kartounban összeomlik. A pénznek fuccs, az illúzióknak szintén. A mérnök-poéta jól nevelt novellahőshöz méltóan főbelövi magát.

Ez a történet novellának is gyöngé. A mérnök-poézis nem gyöngén alapozott hidak építésében áll. Vagy poéta ez az ember első sorban s akkor nem tud milliókat gyűjteni a vakmerő tervhez. Vagy számító mérnök; de akkor a hídja nem omlik össze, mert nem spórolja a pénzt ott, ahol szükséges. Vagy végre svindler, de akkor megint csak nem lövi főbe magát, hanem meggazdagszik a hidbeomlason.

Ha pedig szimbólum ez az ember, akkor nem értem. Különben is: Hjalmar például jelkép és mégis igaz ember.

Ezzel a novellával még nincs tele az első felvonás. Párhuzamosan folyik vele a másik. Az már nem sablonos. Az már érthetőbb lenne, ha Szomory a maga ideges temperamentuma, sötét éjszakába villamszerűen bevilágító módra sötét lelkiállapotokat magyarázó novellái közé sorozza.

A Bolzay-leány — meséli a dramatizált novella — rajong a nagybátyja zsenijéért. Nem szerelmes belé, nem is rokoni érzéssel szereti, nem is kívánja, — csak úgy rajong érte s ebben a rajongásban mind a három érzés benne van. A vőlegényét azonban szerelemmel szereti. Annyira szereti, hogy azon az estén, amikor a nagybátyja megmondja neki, hogy főbelövi magát, elmegy a fiúhoz és a szeretője lesz.

Nem lehet nagyon gyakori eset, hogy egy ezredes dzsentrileánya a nagybátyja halálát ilyen torral ünnepelje meg s hogy k. mamája e célból eltévelytlen a gardírozás utálatos szoká-

sától. Lélektanilag sem érthető ez a hisztéria. Mert hisztéria. A lány tehát beteg. Furcsa. De érdekes. Szomoryszerű olvasni való lenne. Csakhogy nem olvassa az ember, hanem hallja. És látja. És ez a hiba.

Harmadik novella:

Májusi ünnep egy kastélyban. A milliomos háziasszony és a szegény dzsentrileány szembekerül, mint egymásra féltékeny két nőszemély. A leány: a szerető felülkerekedik, de a koldus leány, akinek azonnal pénzhez kell jutnia, hogy egy családi emléket tisztára mossa — lop és ellenkezik. Erre aztán elhagyja az imádója is.

Negyedik novella:

A szegény úri leány szeretője lesz a milliomos kegyelmesnek, akit utál; szeretője lesz, mert nem akar pénzt elfogadni a szeretőjétől, akit igazán szeret. De miért nem megy feleségül a szeretőjéhez, aki szívesen elvinné? Bizarr gondolat, csakhogy megint novella.

És aztán jönnek egyéb novellaszerűségek a darabban: egyik szereplőt nem látni egyszer sem, a másik pedig eltűnik az első felvonással. Jönnek alakok, mondanak egyet-mást, aztán nyomuk sincs többé. Dekorációk s nem aktív szereplők. És aztán: vannak sláger-mondások, egy felvonáson át mindenki ismétli őket, szimbólumok, amelyeket a komornától kezdve a nagyságak legidegenebb udvarlójáig mindenki ismer, használ egy felvonáson végig: valami súly az első felvonásban, ami lehúzza a lendületet, meg a híd a másodikban, amelyen át kell menni, hogy az örvény el ne nyeljen. Novellában lenne is talán értelme az ilyesminek, drámában nincs.

A szindarab azzal végződik, hogy a rajongó hölgyet megtoltja a szerelmese, miután megtudta, hogy a kegyelmes úrnak már elígérkezett.

Megfojtja és — véres lesz a keze. (Pedig fojtogatni vér nélkül szokás De a vér jó díszlet, hatásos szó.) És véres kezét bámulva, elmondja a darab összes szimbólumait. Súly. Lendület. Híd. Örvény. Fügőny.

... Szomory a maga szokott irodalmi eszközeivel akart drámát teremteni. Igen rosszul sikerült. Ez azonban nem jelenti azt, hogy azok az eszközök más téren nem alkalmasak az ő irodalmi egyéniségének kifejezésére. Szomory az marad, aki volt, de ez a balul sikerült kísérlet neki is, másoknak is tanulság lehetne már arra,

hogy a művészetek összekeverésének veszedelmesen művészietlen eredményei lehetnek. Mikor Karinthy és társai neoimpresszionista festők ecsetjével próbálnak nihilista verseket írni, az „nem képez művészetet“. Mikor Szomory ragyogó színfoltokból állít össze drámát, érthetetlen khaosz lesz az eredmény.

A dráma különben is a folytonos akció irányában fejlődik. A beszéd dramatikussáértéke csökken. Tenni kell a színpadon és mimikázni. A beszéd szimbólumai halottak és érthetetlenek ott.

Bresztovszky Ernő.

II.

Akik leginkább szerelmesek a Szomory Dezső írásaiba, azok sem tudtak megmelegedni ennek a darabjának a tűzénél. A leginkább fölfokozott jelzőjű dícséretes is milyen magas gátat találtak maguk előtt, mikor végre oda kellett érkezniük, hogy volt-e és miként volt köze ennek a színműnek a színpadhoz. És a legtöbb gáncsot vető cikkek is megállottak, amikor a dráma megírási módjához, stílusa szépségéhez jutottak. Senki se merte ezt a drámát színpadravalónak, senki se merte onnan kivetendőnek mondani. Mindenki megtalálta benne a maga szépségeit és mindenkit csodálatos egyértelműséggel egyesített egyetlen kimentő és megmagyarázó szó: „*irodalmi*“ volt a Szomory drámája.

És nem vették észre se barátai, se ellenségei a darabnak, hogy milyen szomorú, halálos ítéletet mondtak ki a színpadra kikészített írásra, mikor éppen a színpadra kikészítettségét tagadták meg és ezzel ellentétbehelyezően hirdették „*irodalmi*“-nak. És csakugyan, csak itt lehet megfogni annak a csalódásnak a gyökereit, amit a Szomory darabja hozott. „*Irodalmi*“ ez a darab. De nem a szónak abban a jó értelmében, amivel az írás

artistikus voltát jegyezzük, amint a közönségnek engedményeket nem tevő, a becsületes művészi munka tizenhárompróbáját megálló színjátékot magasztaljuk. Irodalmi ez a darab. De a szónak abban a rossz értelmében, hogy könyvszagú, papírosra épült világú, hogy csak irodalom és semmi köze sincs az élet valóságaihoz. Ami bennerealitásakarna lenni, az apró zsidó emberke, meg szerkesztő fiának kifigurázása, az agyongyötrött nevelőnő, a „szenvelő“ író: — milyen szánalmasan másod-, harmad-, tucat-kézen át meglátott, igazi belső átélés nélkül kopírozott alakok! Ami bennük realitás, az csak a könyveknek és nem az életnek a realitása. Ami megfantasztikum, ami hangulat, ami álmódó elképzelés, azt meg bőbeszédvé teszik felesleges szavak, helyüket nem találó mondatok, idegesen szerteszakadó jelzők szünet nélkül, irgalom nélkül zúduló áradata. Bőbeszédvé teszi és lesúrolja róluk az őszinteség minden hamvasságát. Mintha egyre meggyőződés nélkül való láz, hamis lüktetés, állelkésedés, szándékosan heves gesztusok verejtékszagú ágálását éreznők. A darabban egy furcsa, exaltáltan lelkesedő, pöz-

nak lázasodó íróval Szomory magát akarta karikírozni és megdöbbenő volt, mennyire nem karikaturája, de beleillő, egyszintű alakja és beszélője volt a darabnak.

Úgy hiszem, jelentős, igen jelentős estéje volt ez a színházi este az új magyar irodalomnak. Rikítóan tűnt elénk az a félelmetes veszedelem, hogy az új magyar irodalom nem találja meg útját a mai magyar élethez, hogy elvág minden kapcsolatot maga és a talaja között. Mai embereket próbál színpadra vinni a Szomory darabja és íme, ezek az emberek még a színpad világítását sem bírták el, nemhogy az élet tűző napfényét. Szomorú szenzációnak derült ki, hogy csak papírból egyberakott figurák, mint régi kis polgári szobák préselt képből, meg színes selyempapírból ragasztott kis, kecses ballerínái. Még csak nem is dróton rangatott bábok, még csak nem is papát-mamát sívító porcellánbabák. Nem eleven alakok,

de nem is viaszfigurák beszéltek a színpadon, hanem csak apró betűkkel megrakott könyvlapok zizegtek, zörrentek.

Az előadás a Nemzeti Színház legszomorúbb előadásai közül való volt.

A színészek sohasem tartoztak együvé, soha sem tudták magukat konzekvensen belefűzni a maguk milliójébe. Talán csak Rákosi Szidi és Rajnai Gábor él a pusztuló ház levegőjében: a rezignáló, csöndes szavú öregasszony és a szegény uraság tiszteletetadó, de bizalmaskodó öreg inasa. Aztán meg, a lipótvárosi bárónő szalonjában, — csakugyan ott élt és mozgott Aczél Ilona és Kürthy György. A darab „nagy” szerepeit Odry és Márkus Emma kinos kettőse próbálta: az egyre jéggá meredő izzó szenvedély és a fiatal leány exaltáltsága helyett a negyvenéves asszony hisztériáját játszó színpadi mesterség.

Pogány József.

III.

Amikor magam is hozzászólók „A rajongó Bolzay-leány”-hoz, mindenekeelőtt elejét óhajtom venni egy esetleges félreértésnek. Senkise következtessen ebből a kritikai ankétból, hogy Szomory drámáját azért vitatjuk hármán is, mert „érdekes”, se pedig azt ne higgyék, hogy ennek a drámanak bármiféle kvalitása (?) forrongásba hozta a kritikát és irodalmat. Mert, ha van is forrongás, amint hogy valóban van: ez a forrongás éppen nem „irodalom”, hanem egészen más; a jóízű fölháborodása, — no meg az elképpedés azon, hogy ez a dráma színre kerülhetett az ország legelső műintézetében.

Van egy gentry-lány, akit — a megértő pajtás-kritikusok szerint — szerető művészettel formált a szerző ideális rajongónak, nagyszívű, lelkes,

törhetetlen akaratú, differenciált úri leánynak, szóval, igazi gyémánt-jellemnek: s ez az elite-teremtés, akinek minden gondolata fönséges és túlszárnyal a köznapí, durva élet keretén, pusztá szeszélyből, csupán azért, hogy bizonyosságát adja „ideális” szerelmének, lábba tipor minden tradíciót, megtagadja születését, elveit, jellemét, megfelejtkezik családjá nevé-ről és becsületeéről: — micsoda totágast áll itt a logika! — és szeretője lesz a vőlegényének, azután pedig lop és szeretője lesz egy léha kegyelmes úrnak. És ugyanazon az éjszakán lesz becsutelen, önként, jószántából, amely éjszakán Bolzay Sándor — akiért rajong — megtörtén, koldusan hazaérkezik, sőt az öngyilkosságát is bejelenti neki! És a nagyszívű, ideális, rajongó Bolzay-leány ezen a gyilkos

éjszakán lesz becsstelen idegen földél alatt, — és tud ölelni, szeretkezni a kedvese házában, noha tudja, hogy a rajongón imádott Bolzay Sándor átlőtt halántékkal, holtan hever az ő hálószobájában!

Hogy hisztérika ez a Kamilla?... Nem, nem az; a szerző egy szóval se mondja ezt, sőt a tetteiben is oly józannak, szinte hidegen számítóan rajzolja ezt a leányt, hogy még perverznek se mondhatjuk. Kamilla csak „rajongó”; csakhogy a „rajongás”, Szomory Dezső szótárában, egyértelmű a szerelmi becsstelenséggel, a tolvajlással, — no meg avval a dőreséggel, hogy a „rajongó” gentry-lányok nem mennek férjhez a vőlegényükhöz, aki szereti őket, hanem füttyölnek a társadalmi morálra, a rehabilitációra és inkább megmaradnak szeretőnek hiten kívül, semhogy házasságot kössenek. Nem a tisztas családi élet, a társadalmi rehabilitáció kell nekik, hanem a tiltott szerelem gyalázata, amelyért annyira „rajonganak”, hogy még szülei kényelmét, aggkoruk zavartalan békéjét, sőt a megélhetésüket is, megfontolás nélkül vetik kockára.

Ez pedig azért van így, mert „a nagy fekete bivaly” — a barje — kiméletlenül keresztülgázol mindenkin, aki útjába téved. Ahol ez a „nagy fekete bivaly” — a barje — megjelenik, ott hiábavaló minden rajongás: nem segít a nagy lendület, mert a súly visszaránt; csődöt mond az energia, mert a „barje” lelőki áldozatát a hídról az örvénybe; az élet pedig, ez a gyönyörű „isten kert”, pokollá változik és a tavaszi „bízserge”, amikor még a vén emberben is fölrendül a „lélek”, nagy íveléssel röpíti a rajongót a szerelmi gyalázatba...

Igy oktat Szomory és eleven példákkal magyarázza a tanítását. Becstelen és hitvány, léha és alávaló ebben a darabban mindenki, aki — nem

zsidó. Valamennyi keresztény szereplőt beleöklél az örvénybe a fekete bivaly, — csak Gartenlaub és fia: a két zsidó magasodik ki közülük. Nekik van nemes lelkük, érző szívük, tele vannak önzetlen készséggel, nobiles altruizmusuk szinte tündöklék abban a sötét, fojtó milieuban, ahol szárnyaszegetten vergődik a pusztuló gentry és dőlyfősen kerekedik fölébe a kikeresztelkedett zsidó. Mert hitvány, deklaszált és pusztulásra szánt kaszt a gentry, de még nála is hitványabb a hitehagyott zsidó s ennek is legalja a zsidóból lett kanonok, akinek semmi dolga a szinpadon, semmi köze az egész cselekményhez, — de mégis oda kellett vinni: hiszen a páter Knittelüért csak így fizethetett meg Szomory igazán!

Mind ez pedig se nem gúny, se nem belemagyarázás, hanem szomorú valóság. Akár tendenciával történt, akár ösztönös öntudatlanságból, bizonyos az, hogy a gentryt és a keresztény társadalmat még soha se szállította le ily alacsony színvonalra magyar szerző, nem pedig legkivált akkor, amikor két szimpia zsidót viszont az emberi jóság és nemeslelkűség piedesztáljára emelt. Ez pedig nem jól van így. Mert, ha vannak is hibái a gentrynek, aminthogy, fájdalom, vannak: mint az, ami Magyarországon van, mégis csak az ő munkájuk és érdemük; az pedig egyenesen kapitális érdemük, hogy a zsidóknak, pusztánagyilelkűségből, igazán önzetlen nobilitással nyitottak utat az érvényesülésre. Kár tehát lebecsülni és úton-útfélen pellengére állítani a magyar gentryt, de ha éppen zsidó író teszi ezt: akkor meg egyenesen izléstelen is, mert hálátlanság. És ezt meg kellett mondani végre; mert semmi értelme sincsen, hogy új „Makkabeusok” támadjanak a zsidóságban és hadat izenjenek a keresztény társadalomnak,

mely se rosszabb, léhább, mint a szabadkőműves páholyokban tömörülő zsidóság.

Ezek után még azokról szólnak csupán, akiket a felelősség terhel ennek a drámának a színrehozataláért: de előre bocsájtok egy kis analógiát. Amikor a koalíciós kormány megkötötte a bécsi Eyssler-céggel a talpfaszállítás szerződését, szinte az egész sajtó följajdult, hogy: Panama! — Miért? — mert az volt a gyanu, hogy a közpénzért rossz és drága talpfát vásároltak. A „rajongó Bolzay-leány” előadása után — a „Pesti Hírlap” kivételével — egyetlen lap se tette szóvá a Nemzeti Színház igazgatóságának (és különösen dráma-bíráló bizottságának) sáfárkodását. Pedig itt nemcsak a gyanu, hanem a bizonyosság is meg volt, hogy a Szomory drámájában rossz portékát vásároltak. Rosszat és drágán, mert a gyönyörű díszleteket, a legjobb színészek talentumát és munkáját olyan fércmunkára pocsékolták, amelyet még a jobb önképzőkörök is visszautasítanak.

Nem kutatom, hogy rejlik-e e mögött a darabvásárlás mögött panama: — mert nemcsak pénz-szagú panama van, hanem pénzt érő pajtáskodás is! — csak azt kérdezem, ki a felelős a sárba dobott értékekért? Mert a Nemzeti Színház állami intézmény, szubvenciót élvez, az államvagyon kezelése pedig nemcsak erkölcsi, hanem anyagi felelősséggel is jár, s aki erre vállalkozik, meg kell, hogy legyen a lelő szakértelme, vagy a tisztességerzése, hogy — ennek híján — hagyja ott a helyét. Rövid időközökben a „Ghiberti gróf” és most „A rajongó Bolzay-leány” bukott meg a Nemzeti Színházban. Ezeket a darabokat — mivel magyar szerzők írták — csak úgy adathatta

elő a Nemzeti Színház igazgatósága, hogy a dráma-bíráló bizottság elfogadta őket. *Tóth Imrét tehát nem terheli felelősség.* Mivel neki, kultúrokokból, kötelessége magyar darabokat is előadatni, előadja azokat, amelyeket a dráma-bíráló bizottság jónak ítél és elfogadásra ajánl. Ennek a dráma-bíráló bizottságnak hét tagja van: Ábrányi Emil, Alexander Bernát, Ambrus Zoltán, Rothauser Miksa, Verő György meg két színész: Császár és Szacsvay. Ez a hét ember nem most adja először bizonyosságát annak, hogy teljességgel nem ért ahhoz, amire vállalkozott s amiért fizetést húz. Az összes idegen darabok, amelyeknek színrehozatalába ez az anti-dráma-bíráló bizottság nem avatkozhatik bele, *fényes sikert aratnak: a magyar darabok pedig, melyeket ők válogatnak ki, valamennyien sorra buknak.* Amiből az következik, hogy: *Tóth Imre ért a színházhoz és a darabokhoz, a dráma-bírálók pedig nem értenek.* És az se igaz, hogy nincsenek jobb magyar darabok s így nem is válogathatnak jobbat. Mert vannak jobb magyar darabok. Egész csomó: hiszen a Vig-színház és a Magyar Színház egymás után hozzák színre őket. Csakhogy a jobb magyar darabok szerzői ismerik ezt az analfabéta társaságot s nem alázzák le magukat annyira, hogy az ő ítéletétől tegyék függővé színműveik előadását. El kell tehát távolítani ezt a vaskalapos dráma-bíráló klíkket a Nemzeti Színházból, hogy a jobb magyar írók maguk megalázása nélkül térhessenek vissza. Mert a Nemzeti Színház utóvégre mégis csak inkább a magyar írók tehetségének fejlesztésére, semmint a dráma-bíráló urak hizlalására való!

Zigány Árpád.

Hangversenyek

Irta:
GÁBOR RÓBERT

I.

MAGYAR NŐK KAREGYESÜLETE

Zsúrhangulat a Zeneakadémián. De hisz ez nem is lehetett másképp. A Lipótváros krémje komoly zenei céloknak hódol és mint látszik, a törekvésüknek megvan a maga értékelése. Amit vártunk, azt meg is kaptuk, elég izléssel oldják meg a feladatukat a „magyar nők”.

A kórusnak minden érdeme mellett Lichtenberg Emilt illeti a legnagyobb dicséret, mert csak zenész ember tudja, mit jelent az, ha valaki a szalonlevegő léhaságában nevelkedett hölgytársaságot ennyire fegyelmezní képes.

Természetes, hogy routint és olyan előadást nem kívánhatunk tőlük, mint egy állandó elfoglaltságú kartól, de megvan már most is minden bizonyítéka annak, hogy ez a hangverseny nemcsak a különössége miatt fog

majd elütni az átlagtól, hanem azért is, mert a magyar zenei életnek hézagpótló coefficientse lesz.

Nem hiszem, hogy Budapest publikuma ma tisztában van a karegyesület működésének lényegével. Nem hiszem, hogy túlnyomó azoknak a száma, akik hölgyeink művészi elfoglaltságát nemcsak excentrikus kedvtelésnek tekintik.

Ha eleinte ezt a látszatot is keltette az egész egyesülés, ma egyáltalán nem jöhet az számításba.

A műsorválasztás bizonyít legjobban a komoly munka mellett.

Rendkívül fontos mindezek mellett, hogy reményünk nem alaptalan, ha azt mondjuk, hogy itt van ismét egy új tér, ahol a magyar szerzők is érvényesülhetnek majd.

II.

GRÜNFELD NÉGYES

Valamikor sokat beszéltünk róluk, dicsértük, megróttuk őket, szóval úgy bántunk velük, mint zenei tényezővel. Azóta hallottunk sok más újat, jobbat, művészeibbet, a fiatalok az erősek túlszárnyalták őket. Elfelejtettük hogy, ők is dolgoznak, dolgoznak még mindig egyforma, ha nem is erővel, de legalább türelemmel és nyugodtannézik a vasárnap délutánok félig üres Royal-termét. Olyanok mint az öreg csendes megyei díjnok, aki ha új fiatal főnök jön is, egyforma nembánomsággal dolgozik tovább és gúnyos mosollyal veszi az új levegőt. A Grünfeldék megöregedtek, de mégis dolgoznak és ha lefokozódott is a művészi kvalitásuk, ez nem is annyira az ő hibájuk, mint inkább az, hogy fiatalok nagyobb tudással, ambícióval folytatják a

munkát ott, ahol nekik már rég abba kellett volna hagyniuk.

És mégis kedvesek néha az ő koncertjeik, elégedetten megyünk el tőlük, hisz nem vártunk tőlük sem többet, sem kevesebbet. Most is kedvesen és nyugodt megértéssel interpretálták Goldmarkot és a szólistájuk Kemény Frida elég jól megállta a helyét. Kellemes modoros mezzosopránja sokat ígér. Tehetséget sejtünk benne, aki a magyar művészet szekerét megint egy lépéssel tovább fogja tolni. A Hubay, Strauss és Grieg dalokat nem hatásvadászó dialektikával adta elő és nem hiányzik a technikájából a szabatoság, mely jövőt jósol neki a koncerttermek pódiumán.

Zágon Vilmos Géza: Poémák

Irta :
KOVÁCS SÁNDOR

Mikor a modern magyar muzsika először mutatkozott be a nyugatnak — a tavalyi párisi magyar hangversenyen — általánosan szembeszökött az irányok és egyéniségek nagy változatossága. Rendkívüli és nem várt erény egybevetve a külföld annyival bővebb termelésével. A francia muzsikát elborította a debussyzmus az utolsó talpalatig; nincs a fiatalok közt egy sem, aki újat mondana, vagy csak szükségét is érezné; az egy Dupint, kinek van mersze, egyéni hangon szólni, értetlen, majdnem szánakozó álmélkodás fogadja. Németország produkciója, amennyiben egyáltalán komolyan vehető, még szürkébb, mert ha az izlések különbözök is, de az izléstelenség egyforma; vagy tudományosabban: mert minden kezdetleges hasonló. Nálunk a fejlődés — akár, mert nem *egy* őstől eredt, akár mert a tekintélyek tisztelete eleve kisebb, az eredetiség megbecsülése eleve nagyobb, mint másutt, több pontról eredt el egyidejűleg, „iskolák” nem képződtek, az irányok egyénekhez vannak kötve. Épen azért, valahányszor egy új név tűnik fel a fiatalok közt, kiket immár második nemzedéknek kell tekintenünk, sokszoros örömnkre és elégtételünkre kell hogy szolgáljon, ha — mint Zágon — már legelső művében hangsúlyozza, hogy senki izléséhez, modorához szegődni nem kíván, a keresés, úttörés küzdelmétől magát felmentve még nem érzi.

Fiataljaink — sőt nemcsak fiataljaink — *egy*-ben elkényesztettek; abban éppen, ami kimagasló fölényük a külföld felett és ugyanakkor felsőbb egysége teremtsük sokarcúságának: ez a szerkesztés, a zenei építés művésztének mostanság páratlan, abszolút bírása. Nézzük akár Weinernek a hagyományos formákat modernre alakító,

akár Bartóknak új szervezeteket kidolgozó lelését, a cél — az *elért* cél — egy: organikus, egység, egység; emelkedés hangról-hangra; könnyed, bár szükségszerű egyberovása a részeknek. Talán azért lett így, mert modern művészetünk sarjadzása idejében — alig 10—15 éve még csak — a külföld már túl volt az öregjén az új anyag keresésének, mely oly könnyen csábít az elmerülésre az *elem*-be, a beleszeretésre a pusztá *szenzáció*-ba; lehet, hogy — ideológia ne essék — faji, milieubeli megáldottság feltételezte; mindenesetre áll, hogy ítéletben különben eléggé bizonytalan közönségünk ösztöne e ponton igen érett, sőt szigorú: csak az építés, összetartás művészete tette számára sokáig értékké, sőt mértékké is egy időre Mihailovichot és ellentállása Kodálynak annyira rokonszenves művészetével szemben bizonynyal nem más, mint aránylagos lazaságának elítélése.

Annyira megszoktuk a feltétlenül jó szerkesztést, hogy egyenesen minimum gyanánt követeljük meg; hogy megvan, természetesnek tartjuk, meg sem említjük. Mégis, Zágonnál kell szólnunk róla: nála kétszeres érdem, mert új anyagból épít, építse — úgy hittük eddig — nem alkalmasból. Hasonlítsuk össze Szendy és Kodály vastag, de termékeny agyagját, Buttykay tarka, mégis szilárd konglomerátumát, Bartók érckoloncait, Weiner amethyst-kristályát ezzel a vibráló, körvonalait idegesen változtató, állhatatlan tömeggel, mely, ha opalizál is, de folyékony; mely illékony pára, ha csillog is (nagyjában a Delibes-folytató franciák, közelebbről: a fiatal Debussy anyaga ez) és hajlandók leszünk reménytelennek itélni az igyekezetet, mely ezt az ujjak közt kicsorduló, higanyszerű fürgeségű anyagot fúrni,

faragni, vésni, formálni iparkodik. De Zágónnak sikerült és ilyen mértékben — amennyire ítéletünk terjed — neki sikerült először. Nyílt fortélyokkal bár, melyek szellemességükkel elragadják a zenészt, de még inkább oly mesterséggel, melynek a zenész sem járhat végére (és mely így számára is megőrzi báját) eléri Zágon, hogy egy hangja sem unalmas, a darab pihenés nélkül emelkedik és ha már kicsengett a teljesség, az egy pillanattal végigtekintettség, az önmagába visszatérő kerekesség izét hagyja maga után: s ez valóban a legtöbb, mit az időmítástól várni lehet. És ha nem kerülhetne is ki Zágon, hogy a továbbshoz egyetlen technikáját, melyet anyaga sajátyszerűsége megenged, sőt diktál, t. i. a frázisismétlést magáévá tegye, ért ahhoz, hogy ezt a kezdetleges (ez a vadak és kuplák formatechnikája) és a franciáknál egész oldó hatását kimutató egyberovást kihámozva ellenszenvenességéből, magassabb rendezésekbe fogja össze. Ha nem volna korai a jóslás néhány zongoradarab alapján, Zágon egyéniségének magvát hajlandók volnánk abban a pikáns ellentétben látni, melyet egyfelől az egész megjelenés kódossága, simasága, letompítottsága, másfelől a szerkezet jól megalapozott szilárdsága, itt a puha, sőt nőies hangzás, amott a kéznek, mely odatette, feltétlen biztossága határoz meg. Felhőpalota vasbetonszerkezetre rakva.

Technikai szempontokról nézés minden ujjal szemben igazságtalan, mert nem más, mint összehasonlítás a régivel, oly alapon, mely az újban nincs meg, vagy nem fontos, vagy nem szükségképen az. De a Zágónféle jelenségeknél több (vagy keve-

sebb?), mint igazságtalan: értelmetlen. Mert nem hiszem, hogy ha ki szíve szerint hallgatta végig ezeket a darabokat, az a kénytelen benyomása nem lett volna, hogy — habár hosszú, öntudatlan érés után —, de az alkotás pillanatában, tépelődés, gyötrődés, megakadás nélkül, bőven, vigan, buzgó fonásból ömlöttek, elmosva minden tudatos spekulatív munkát, mely a művész és a hallgató közé fúrhatná magát. Egyéb zenészeink pompásabbak talán: Zágon páratlanul közvetlen. Többi művészünk még harcos, talán nagyon is harcos; mintha vér-csörrenés kísérné a muzsikájukat, mintha nagyon is marconán tekintenének; Zágon darabjai szelid, nagy gyermekszemekkel néznek a világba, néznek a nézésért. Oly jól esik végre ilyen merőben tendenciátlan zenét is hallani, mely nem tekint se hátra — akár, hogy hajbókoljon, akár, hogy rúgjon —, sem a jövő zenéjétől hipnotizáltatja magát, hanem egyszerűen önmagát adja s egyetlen elve, hogy nem szégyenli magát, ha intim. Jellemző egész fiatal zenészseregünkre, hogy egy sincs közöttük dalszerző; ép oly jellemző Zágonra, hogy dalokon kezdte. Gondoljak bár az „Idyll“ kristálytisztaságú, üde, napsugaras hűvösségére (a „Danse des faunes“ oly csatariadó, melyet nem szívesen követünk), akár az „Élégie“ messze-messze kékségére, illatos melanchóliájára, párás magaelvesztésére, belátom, hogy Zágónnak oly benső hangulatokat sikerült megkapnia, oly maradéktalanul visszaadnia, amint csak az igazi lírikusnak adatott meg.

A cím: *Poémák*, ezúttal nem kérdés: valóban költemények, és valódi költő, aki írta őket.

Bierbaum-versek

MAULTROMMEL UND FLÖTE

Georg Müllers Verlag

A „Prinz Kukuck“ szerzője verseket írt. Irta őket örömeiben, bujában, vagy a kiadó ösztökélésére, igazán nem tudom, fontos az, hogy kedves tollrajzok, napsugaras mosolygások.

Amint olvasom ezt a gót-betűs könyvecskét, olyan impressziót gyakorolt reám, mintha odavetett, meg kell lenni versek volnának. Van bennük invenció, de ezt a novellistának kellett volna tollára venni. Olyanok, mint a drága üvegtáblából leforgácsolt szilánkok, melyek a porból is fénylenek. Ő maga is így értékeli őket:

Viele Verse mach ich,
Gott sei dank!
Schimpft man drüber, lach ich
Gott sei dank.

Van ebben az önkritikában egy kis elbizakodottság, egy kis malícia, de ehhez joga van. Megengedheti magának, hogy malíciával nyilatkozzék saját magáról.

Szinte úgy látszik, hogy az egész verseskötet ennek a maliciának köszönheti a megszületését.

Fortuna asszonynak ajánlja könyvét, melyet elejétől végig jó kedély és humor aranyoz. Mintha apró marcipán házikók kívülágított ablakocskáit mosolyognának rám és belülről jóllakott emberkéik vidám kacagását hallanám. Apró emberkéik a Bierbaum emberei és vékony testűek

az asszonyok és mindnek valami bájos mosoly ül az arcán.

Járnak-kelnek az öntudatlan ember boldogságával és mosolyogva veszik az élet csalódásait is. Szigorúan véve mesekönyv a kötete, mesekönyv, melyet, ha olvassuk, újra gyerekek leszünk és szívárványt kergetni van kedvünk.

Akaratlanul is az igazi Bierbaumot élvezzük benne és formai hibákkal kevésbé zavartatjuk ez élvezetet.

Das vielgeliebte Weib (aus dem Papageienbuche) gyönyörű verses novella. Igazi művészetre vall. Szinte látjuk az erotikus víziókkal vergődő asszonyt, amint tanácsért fordul az okos papagályhoz:

„Wie kannst du mich so bangen sehen
Grausamer Vogel, lass heute mich gehen“
és a zsarnok papagályt látom a kalitkában:

„Der Papagei benetzte sich
Die dicke Zunge, tat einen Striche
Mit seinem Schnabel am Gefieder,
Hob müd' die schweren Augenlieder
Und sprach, ein wenig schläferig“...

Harmonikus muzsikálások, jóleső groteszségek, hisz ezt megszoktuk már Bierbaumtól és ha a „Steingut“-ban a fantáziáját beszéltette, úgy itt a szíve szólalt meg.

Gál József: Három dal

Harmonia kiadása.

Kevés muzsika jelenik meg Budapesten és azt se értékeli eléggé. Odateszik a többihez és elfelejtik a többivel együtt. Reinitz megzenésítette az Ady dalokat, előadták őket, tet-

szett azoknak, akik megértették és azoknak, akik nem értették meg. Evvel lezárult Ady zenei aktualitása. Nem csoda, ha ma nem vesznek tudomást egy kevésbé ismert nevű fiatalember

Irta:
IMRE DEZSŐ

Irta:
GÁBOR RÓBERT

írásairól, aki szintén Ady groteszk gondolatait vitte át a zenébe.

Pedig ha a Reinitz dalok (minden zenei értéktől eltekintve) beváltak, akkor föltétlen beválnak a Gál József dalai is. Ez a fiatalember megértette azt a feladatot, amelynek a megoldására igyekezett és párosította a komoly zenét az impressziókkal, amelyeket Adyból merített. Én föltétlen odasorakoztatom Reinitz mellé és nem vetem el a sulykot, ha a dalaiban egy komolyan dolgozó muzsikus munkájának a csiráját vélem látni.

Dramai akcentus és magyaros stylus, de nem elcsépelt nemzetiszinű akkordok, semmitmondó glissándók. Ezen ez az ember túl van, habár alig került ki az iskolából, amely-

nek pragmatikus oktatait magával hozta.

Megzenésítette Ady két versét és Kosztolányinak egy rendkívül bájos, hangulatos dalát, az őszről.

És ha néhol elragadta is a tollat Ady stylusa és lázongóan felborzolta, nyugodt gondolatait, megmutatta a Kosztolányi-dalban, hogy az érzéseit fegyelmelni tudja és ha keveset mond is, amit mond tetszetős alakba tudja önteni.

Reinitz megkezdte ezt az irányt és ha Gál csak útjelző ezen a vonalon, akkor is fog magának helyet szerezni az irodalomban. Sokkal hasznosabb, minthogyha a tehetségét orfeumnóták komponálására vesztegetné.

KÖZGAZDASÁG

Magyar tőke a külföldön

Irta :
FODOR OSZKÁR

Valahogy furcsának tűnik annak az elgondolása, hogy a magyar tőkének a külföldön is szerepe lehet. Esztendők óta egyébről sem beszélnek nálunk, mint arról, hogy miképpen lehetne az idegen tőkét hozzánk édesgetni, miképpen lehetne Magyarországon idegen tőke segítségével virágzó nagyipart teremteni. És bármennyire furcsának lássék is a cikket megelőző cím, csodálatos valóság az, hogy a magyar tőkének és a magyar vállalkozásnak aránylag eléggé jelentékeny szerep jut a külföldön. Igaz, hogy nem a nagyipari államokban, hanem a legközelebbi szomszédságban és a Balkánon dolgozott eddig a magyar tőke, de ez nem rontja le semmiképpen dicsőségünket, amely abban nyilatkozik meg, hogy a magyar ember, ha Ausztriában, Lengyelországban, Olaszországban, Romániában, Bulgáriában, Törökországban, vagy egyebütt jár, büszkén vallhatja, hogy ime, ennek, vagy annak az intézménynek a megalkotásában nekünk is részünk volt. Sajnos, ami érdekeltségünk ezekben a vállalkozásokban nem olyan jelentékeny, mint a franciáké, németeké, vagy osztrákoké, de kezdetnek mindenesetre biztató az az eredmény, amelyet a magyar tőke külföldi tevékenységéből kimutathat.

Nem egészen két évtizede, hogy a magyar vállalkozás figyelme a külföldi vállalkozás felé fordul. Idehaza az osztrák versengés közepette nehezen boldogult s az osztrák nyomás lefelé, a Balkán felé szorította, ahol — hogy úgy mondjuk — szűz piacra talált. Megbízhatóság tekintetében akkoriban nem a legjobb volt a Balkán piacok híre, de a magyar tőke nem ijedt meg, csak egy kis óvatossággal folytatta terjeszkedését. Lassankint azután fordult a helyzet s a Balkán piacokról bebizonyosodott, hogy nem is olyan balkániak. Ma már élénk üzleti tevékenység fűzi Magyarországot a Balkán államokhoz s ha utóbbi évek politikai zavarai nem háborgatják a nyugalmat, ma már tovább is tartanánk térhódító tevékenységünkben.

Másfelé is dolgozik a magyar tőke az idegenben. Mint említettük, főképpen Ausztriában és Németországban. A rendelkezésünkre álló adatokból sikerült összeállítanunk a magyar tőke külföldi vállalkozásait és érdekeltségeit. Ime az adatok:

Általános óvadékbank: Fiók Bécsben.

Budapesti takarékpénztár és orsz. zálogkölcson rt.: Bolgár osztálysorsjáték.

Hazai Bank: Galizische Karpaten-Petroleum A. G.

Magyar agrár- és járadék-bank: 40/0-os orosz vasúti kölcsön, Unionbank, Veitscher magnesit, 50/0-os szerb államvasúti kölcsön, 40/0-os szerb Verkehrsanlagen kölcsön, Boszniai tartományi kölcsön, Steiermärkische Landesanleihe, Unionbank újabb részvény kibocsátásai, Vereinigte Telephon und Telegraph Fabriks A. G., Czeijza, Nissl Co. részv. átvétele.

Hitelbank: Innenbergi bányatárs, Wiener Handelsbank, Rt. Diesel motorok számára, Egyesült osztrák hajlított fabútor gyárak, Austro-Orientalische Handels A. G., Zinkhütte und Bergwerks A. G., Vormals Lowitz & Co. Konstantinápoly villamos világítása a Ganz gyárral együttesen.

Magyar pénzintézetek központi hitelbankja: Magyar amerikai bank.

Magyar bank: fiók és kirendeltség Bécs, Banjaluka, Konstantinápoly, Mosztár, Spalato, Szaloníki, Szarajevó, Szmírna; kommandítók: Belgrád, Braíla, Bukarest, Filíppopol, Kiew, Krajova, Ruszcsuk, Szófia, Várna; részesedések: Romániai keresk. rt., Oriental tabacco trading Co. Ltd.

Leszámlítolóbank: Unionbank, Magnezitipar és bánya rt. ausztriai magnezit kiaknázására, Czeija Nissl & Co. telefon, és telegraf-gyár.

Magyar Országos Központi Takarékpénztár: Una faipar rt., gróf Mikes zabolai erdőgazdasága, Romániai fakiviteli rt.

Kereskedelmi Bank: Alapítások és részesedések: Nemzetközi vagyonszöv. kölcsönző, Generala általános román bizt. társ., Bank international de Bruxelles, Banque de Commerce Szófia, Maramarosch, Blanc & Co. Bukarest, Banque Général de Bulgarie, Banque de Commerce & de Dépôts, Szaloníki, Marokkói Bank, Román osztálysorsjáték, Bank für Transportwerthe Basel, Banque Belge de Chemins de fer.

Első biztosító intézet katonai szolgálat esetére. Fiókok: Bécs, Brünn, Prága, Lemberg, Krakkó, Grác, Szerajevó.

Első leánykihásítási egylet m. sz. Szarajevó, Szaloníki, Bécs.

Magy. áll. bizt. Alapítások : Herzeg-Bosna bizt. Szarajevó ; fiókok : Szarajevó, Trieszt, Bécs, Prága, Gráz, Krakko, Lemberg.

Európai utipodgyász : Bécs, Szarajevó, Páris.

Fonciére pesti biztosító : Bécs, Prága, Lemberg, Czernovicz, Trieszt, Szarajevó.

Magyar-franciá biztosító rt. : Bécs, Brünn, Szarajevó, Trieszt, Grác, Prága fiókok.

Magyar üveg biztosító társulat : Fiók : Bécs.

Nemzeti balesetbiztosító : Bécs, Gráz, Prága.

Atlantica tengerhajózási társaság : Braíla, Galatz, Konstant, Konstanza, Szulína, Alexandria, London, Odessza.

Kassa-Oderbergi vasút. Üzletvezetőség : Teschen.

Magnezitipar és bányászati rt. : A Leszámtolóbank alap. Fiók : Bécs, bányák Arzbach, Szt. Jakob (Stájerországban).

Magyar-román faipar : Fiók : Bukarest.

Magy. élelmiszer szállító rt. Telepek : Berlin, Boroszló, London, Bécs.

Apollo kőolajfinomító : Fiók : Deggenorf (Bajorország).

Bpesti ásványolajgyár : II. telepe Jedlica (Galícia).

Finomított vacumolajok : Fiókok : Bécs, Belgrád, Bukarest, Trieszt.

Kőolajfinomítógyár : Telepe Oderberg.

Egyesült warnstadti és győri textilipar rt. : Fiók : Bécs.

Kartonnyomóipar és textilkereskedelmi rt. : Fiók : Bécs.

Ezek az adatok a magyar tőke és a magyar vállalkozás külföldi sikereiről adnak számot. A kép, amely ezekből az adatokból elébünk tárul, nem teljes, mert a magyar magántőke külföldi szerepeiről lehetetlen hiteles adatokhoz jutni.

Meddő kísérlettel is találkozunk a magyar tőke külföldi terjeszkedésében. Sokat vesztek a magyar pénzemberek a Steana Romana petroleum vállalkozásnál, amelyet gróf Tisza István jobblétre szenderült magyar bankja alapított. A bank belebukott ebbe a vállalkozásba, a petroleumvállalat részvényei idegen kezekbe kerültek s a Steana Romana virágzó társasággá fejlődött. A galíciai és osztrák vállalkozások is sok magyar pénzt emésztettek föl, de ezek a veszteségek nem valami jelentékenyek. A külföldi vállalkozás a legtúlzottabb óvatosság mellett is kockázatosná válhatik, nem csoda, ha egy kis magyar pénz is elveszett már a magyar tőke külföldi terjeszkedése nyomában.

A szerkesztésért felelős : ZIGÁNY ÁRPÁD.

Kiadja a RENAISSANCE könyv- és lapkiadó vállalat.

Szerkesztőség : Budapest, VII., Damjanich-utca 12.

Kiadóhivatal : Budapest, V., Lipót-körut 1.

Nyomatott MÁRKUS SAMU könyvnyomdájában, Budapest, V., Korall-u. 6—8

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 5537.3/195. 1 sz.

Bőrszék-ipar

Kendí Antal

IV., Károly-utca 2

TELEFONSZÁM 15-58

Angol bőrbutor

készítése, festése és renoválása saját műhelyemben.
Ebédlozések, irodafotelek
valódi bőrrel, ülőbutor-
állványok kárpitozása.

Székátalakítások.

A Budapesti takarékpénztár és országos zálogkölcson részv.-társ.

és Osztálysorsjáték főelárusítóhely.
Budapest, VI., Andrassy-út 5.
(saját házában).

Befizetett részvénytőke ♦♦ 15 millió korona. ♦♦

Elfogad betéteket takarékbetét könyvecské
és pénztári jegyek ellenében, valamint folyó-
számlában (cheque-számlán).

mitől váltókat, előlegeket
nyújt értékpapirokra. ♦♦

üzlete megbízásból teljesíti
mindenfélé értékpapi-
let és eladását a legelőnyösebb fel-
ek mellett s fogalkozik minden a váltó-
letek keretébe tartozó üzletágakkal.

zi zálogüzleteiben:

Ferencziek-tere 4. (Irányi-utca
IV., Károly-körut 18., VII.,
u. 57., VIII., József-körut 2.,
VIII., Üllői-út 6. szám. ♦♦

és egeket ad: Értékpapirokra, arany
tárgyakra, ékszerekre, régiségekre
előnyösebb feltételek mellett.

HIRDETÉST

FELVESZ A KIADÓHIVATAL
V., LIPÓT-KÖRUT 1
A TELEFON SZÁMA 44-32

ERDÉLYI

OSZTR. CSÁSZÁRI ÉS MAGY.
KIRÁLYI UDVARI FÉNYKÉ-
PÉSZ ÉS A NÉMET CSÁSZÁR
ÉS POROSZ KIRÁLY Ő FELSÉGÉNEK UDVARI SZÁLLÍTÓJA
MŰTEREM: BUDAPEST, IV., SEMMELWEIS-UTCA 2.

(Kössuth Lajos-utca sarkán)

FÉNYKÉPNAGYÍTÁSOK, AQUARELLEK, OLAJKÉPEK BÁRMILY FÉNYKÉP UTÁN
FELVÉTELEK MINDEN IDŐBEN TELEFON, LIFT

MÁRER ADOLF

BUDAPEST VIII.,
BAROSS-TÉR 6.

Elsőrangú egyen-
ruházati intézet és

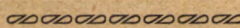
angol urí
szabóság

Alapított 1890. évben.
TELEEONSZÁM 94-32

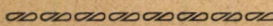

Pontos és lelkiismeretes
kiszolgálás. □ Szolid árak!

Készít megrendelés szerint a legfino-
mabb és legizlésebb kivitelben:

Legdívatosabb angol polgári
ruhákat, önkéntesi és tiszti
felszereléseket, lovagló- és
sportöltönyöket, valamint
livréket is.

Vidékre mintákat bérmentve és
megfelelő megrendelés esetén sza-
bászomatsaját költségemre küldöm.

Dus raktárt tartok valódi angol-
és belföldi divatkelmékből, úgy-
szintén mindenféle egyenruházati
cikkekből.

Műfogak, szápadlás és gyökéreltávolítás n

4 koronától felje!

Az általam készített és a párisi fogorvosi
akadémia kiállításán kitüntetett fogak
kitűnően használhatók, könnyen megszok-
hatók, a beszédben semminemű zavart
nem okoznak, ízt, szagot nem kapnak,
a szájból ki nem vehető és a valódi
fogakat teljesen pótolják, továbbá arany-
hidak és koronák speciális készítője. Fog-
tömések a leggondosabb kezeléssel.
Speciális, fájdalom nélküli fogműtétek.

VII., Wesselényi-u. 60. I. 4.

SCHATZ JENŐ, technikai főnök.
Rendelő- orvos: Dr. FRANKL SÁNDOR
Minden páciens saját pohárral rendelkezik.

ROSENTHAL H. UTÓDA

Császári és királyi udvari szállító.
Országunk legrégebb és egyik legmegbízhatóbb katonai egyenruházati és hadfelszerelési intézete

Budapest, V., Akadémia-utca 3. ♦ Alapítattott 1838.

A m. kir. honvédség, a m. kir. csendőrség, a m. kir. államrendőrség, a m. kir. határrendőrség, a m. kir. darabont testőrség, Budapest fő- és székváros, a Ferencz József nevelőintézet, több megye és szabad kir. város stb. szerződéses szállítója.

Készít: mindennemű katonai és hivatalnoki egyenruhákat, polgári angol ruhákat, teljes egyéves önkéntesi felszereléseket, magyar főuri díszruhákat, színházi kosztümöket, megyei hajdu felszereléseket, stb. stb.

Legnagyobb raktár egyenruházati és felszerelési cikkekben.
Költségvetéssel kívánatra készséggel szolgál.

HUSZADIK SZÁZAD

XI. ÉVFOLYAM

♦ ♦ 22. KÖTET

Társadalomtudományi és szociálpolitikai havi szemle

Nélkülözhetetlen olvasmány mindenki számára, aki figyelemmel akarja kísérni a modern szociológiai és szociálpolitikai eszmék fejlődését. Mint a TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁRSASÁG közlönye, hozza a társaság vitáit és tanácskozásait. — A legkiválóbb magyar szociológusok és szociálpolitikusok támogatásával szerkeszti

JÁSZI OSZKÁR.

Előfizetési ára félévre 8 K. Mutatványszámot ingyen küld a kiadóhivatal:

Deutsch Zs. és Társa, V., Dorottya-utca 9

Éjjel, ha csipik, gondoljon
Standar Féregirtó Társaságra

Központ: Kossuth Lajos-utca 14-16.

Telefon 66-63.

MODERN KÖNYVTÁR

irodalmi, művészeti és tudományos gyűjtemény. Szerkeszti: Gömöri Jenő.

A Modern Könyvtár célja: A modern magyar irodalom és világirodalom kiváló irodalmi, művészeti és tudományos alkotásainak népszerűsítése és megismertetése.

A Modern Könyvtár munkatársai: az újabb magyar irodalom legkiválóbb munkásai, kik részben a saját alkotásaik legjavával szerepelnek a Modern Könyvtárban, részben pedig a legnagyobb külföldi írók műveit interpretálják magyar nyelven a legigazibb művészettel.

Mejelenetek eddig:

1. THOMAS MANN: A boldogság akarása (novellák) ford. Gömöri Jenő.
2. PIKLER GYULA: A lelki élet alaptörvényei. Az eszmélet helye a természetben.
3. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: A szegény kis gyermek panaszai (Magyar költők I.)
4. FRANK WEDEKIND: Hőstenor (színmű) Bánóczy László fordítása.
5. Dr. SCHWARZ GUSZTV: Jogi napi témák.
6. SZINI GYULA: Studiumok.
7. N. DAI PÁL: Bágyadt mosolygás (tárcák).
8. HENRI BERGSON: Bevezetés a metafizikába. Fogarasi Béla fordítása.

A Modern Könyvtár egyes számainak 40 fillér az ára. Kapható a kiadóhivatalban: Politzer Zsigmond és Fia könyvkereskedőnél és minden könyvkereskedésben.

A MODERN KÖNYVTÁR szerkesztősége: Budapest, VIII. kerület, Vas-utca 15/b. I. 18.

A TURISTA

a legelőkelőbb kiállítású képes magyar folyóirat

A FOLYÓIRAT HÁRMAS CÉLNAK SZOLGÁL:

1. Honfitársainkkal megismerteti a világnak meglátogatóra érdemes vidékeit, érdekes és gyakorlati leírásokkal megkönnyítve az odautazást.
2. Idegen nyelvű cikkekkkel felhívja a külföldiek érdeklődését Magyarország iránt, gyakorlati útmutatásokkal az idegeneknek hozzánk való ellátogatását megkönnyítve.
3. Tengerészeti ügyekről és a tenger világából oly közleményeket hoz, amelyek ezen nálunk teljesen elhanyagolt téren a művelt ember ismereteit gazdagítják.

Előfizetési ár:

egy évre
12.— korona;
egy szám ára
1.— korona

A TURISTA HIRDETMÉNYEIBEN KIZÁRÓLAG MEGBIZHATÓ CÉGEKET ÉS SZÁLLODÁKAT AJÁNL

Kapható minden könyvkereskedésben, dohánytőzsdében és a pályaudvarokon.

Telefon: 138—25

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:

Telefon: 138—25.

BUDAPEST, VI., KMETTY-UTCA 14.

A MAGYAR OSZTÁLYSORSJEGY

Mindinkább jobban jutunk azon meggyőződésre, hogy a magyar osztálysorsjátékot minden más játékkal szemben előnyben részesítik. Ezt pedig könnyen megérthetjük, ha tekintetbe vesszük azon körülményt, hogy mindenki, bár maga talán nem is nyert, valamelyik barátjának, ismerosének vagy földijének

A hivatalos játékterv szerint öt hónap alatt — 14 millió 459.000 koronát sorsolnak ki.
 2222222222

TÖRÖK A. ÉS TÁRSA

bankházában elért eredményéről bizonyára hallott már, mert nagy a száma azoknak Magyarországon, akik Török A. és Társa bankházában nagyobb nyereményben részesültek. Ennek oka az, hogy a Török-bankház az országban igen nagy vevőkörrel rendelkezik, mely minden sorsjátéknál rohamosan növekedik, olyannyira, hogy a cég az összes munkálatok elvégeztetése céljából, melyet ezen üzlet megkövetel, indítatva volt saját palotát építtetni.

TÖRÖK A. ÉS TÁRSA BANKHÁZR.-T. BUDAPEST, IV., SZERVITA-TÉR 3. SZ.

2222222222

Sorsjegyek ára:

1/1 sorsjegy 40.—
 1/2 „ „ 20.—
 1/4 „ „ 10.—
 1/8 „ „ 5.—

a legnagyobb osztálysorsjegyzület, vevői az előzékeny kiszolgálás mellett oly sok nagy nyereményben részesülnek, hogy szükségtelennek tartjuk a különbeni ajánlást. — Miután Török sorsjegyeit mindenkor nagyon keresik és a húzár már február 7-én kezdődik, ajánlatos, hogy a sorsjegyszükségletét fenti cégtől mielőbb beszerezze.

EGY MILLIÓ KORONA NYERHETŐ!

MÁRKUS SAMU

villamos erőre berendezett, a modern technika legmagasabb fokán álló

KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZETE

augusztus hó 1-től kezdve megnagyobított üzemmelle és új helyiségében

V., KORALL-UTCA 6-8

folytatja működését és kéri nagyra becsült üzletfeleinek további támogatását.

A TELEFON SZÁMA 29-40

...ekben a szerző a modern világ-
fölfogás szemszögletéből vizsgálja a társadalom
néhány érdekes problémáját. A fejlődés örök
törvényeinek érvényesülését bizonyítja az élet
minden nyilatkozásában s különösen a nemzeti
vonatkozások föltüntetésében halad új csapáson.
Világos elmének mélyen szántó reflexiói, melyek
eredetiségükkel megfogják és gondolkodásra
késztetik azoknak az értelmét is, akik talán
nem mindenben értenek egyet a szerzővel...

MOST JELENT MEG! □ □ □ ÁRA 1 KORONA

KÖZJOGI POLITIKA VAGY NÉPPARLAMENT?...

Irtá: DIPLOMATA.

Éles kritikája az utolsó tíz év parlamenti törté-
netének s a mai politikai helyzetnek, mely se a
jelenben nem ígér eredményeket, se a jövőre nem
biztat kilátásokkal. Fényes dialektikával, kimé-
letlen igazmondással megírt könyv, mely nyíltan
rámutat a vezető politikusok és pártjaik hibáira,
hogy annál élesebben rávilágítson a békés kibon-
takozás és nemzeti fejlődés igazi, helyes útjára.

Mind a két könyv kapható minden
könyvkereskedésben és a
„Renaissance“ könyvkiadóhivatalában
Budapest, V., Lipót-körut 1. Telefon 44-32